

Ekonomikas ministrija

LATVIJAS EKONOMIKAS ATTĪSTĪBAS PĀRSKATS

RĪGA 2022

ISSN 2661-5061

Ekonomikas ministrija

LATVIJAS EKONOMIKAS ATTĪSTĪBAS PĀRSKATS

RĪGA 2022

Ja Jums ir komentāri, jautājumi vai ierosinājumi, lūdzam tos adresēt:

Ekonomikas ministrijai
Brīvības ielā 55, Rīga, LV-1519

Tālrunis 371-67013100

Fakss 371-67280882

E-pasts: macro@em.gov.lv

Interneta vietne: <http://www.em.gov.lv>

Pārskatu sagatavojuši: O. Barānovs (redaktors, 1., 6.5.), T. Buls (2.), I. Šnīdere (3.1., 3.2., 4.1., 4.3., 4.4., 4.6., 4.7., 4.8., 4.9., 6.1.), J. Ušpelis (3.2., 4.5., 6.6.), I. Skribāne (3.3., 6.2., 6.3., 6.4., 6.7., 6.9.), E. Gerģelevičs (3.4., 4.2.), J. Salmiņš (5.), L. Neiders (6.8., 6.9.), N. Ozols (7.1., 7.2., 7.3., 7.4.), A. Rožkalne (7.4.), L. Dabare (7.4), Č. Gržibovskis (8.1., 8.2.), I. Baltābola (8.2., 11.1., 11.2.), K. Kampāne (8.2., 11.1), E. Pētersone (8.2., 10., 11.1), A. Zimele (8.2., 10.), J. Reinsone (8.3., 9.), J. Nalivaiko (9.), M. Jānsons, D. Puišelis (10.), I. Irbe (10., 11.1.), S. Zandere (11.1.), A. Jaunzeme (11.2.), I. A. Buce, A. Mazure (11.3.), A. Čerkass (12.1.), H. Rimša (12.2., 12.3., 12.4.), A. Apaņuks (12.2.), G. Silovs (12.2., 12.3.), A. Neimanis (12.3.), O. Feldmane (13.), R. Lastovska (14.), D. Butāne, L. Spārniņa, I. Šrava (15.), S. Gertmane, S. Buša, M. Blaške (16.), I. Eglītis, Z. Gorškova (17.)

Pamatā skaitliskā informācija un dati, izņemot īpaši norādītos gadījumos, ir saņemti no Latvijas Republikas Centrālās statistikas pārvaldes. Eiropas Savienības dati tiek ņemti no *Eurostat* datu bāzes. Latvijas Bankas un Finanšu un kapitāla tirgus komisijas dati ir izmantoti Latvijas maksājumu bilances, banku un monetāro rādītāju raksturojumā. Valsts kases dati ir izmantoti valsts finanšu rādītāju raksturojumā.

© Ekonomikas ministrija, 2022

Pārpublicēšanas un citēšanas gadījumā atsauce ir obligāta

ISSN 2661-5061

UZRUNA

Ekonomikas ministrijas speciālisti ir sagatavojuši kārtējo – 2022. gada – „Latvijas ekonomikas attīstības pārskatu”. Pārskatā novērtēta situācija ekonomikā un prognozētas ekonomikas attīstības perspektīvas.

Mēs atrodamies vēl līdz šim nepieredzētā laikā. Vēl pavisam nesen mūs skāra Covid-19 pandēmija. Kaut vēsturiski pandēmijas pāršalc pasauli aptuveni reizi simt gados, mēs nebijām tai gatavi. Steigā tika pieņemti gan pareizi, gan kļūdaini lēmumi. Noteikumi tika bieži un bez brīdinājuma mainīti. Tas bija tautsaimniecībai ļoti grūts laiks, ko ekonomiski spējām pārdzīvot tikai pateicoties mūsu eksportētāju spējai pielāgoties situācijai un uzņēmēju izturībai.

Kad šķita, kad esam situācijai pielāgojušies un tālāk jau viss būs labi, sekoja energoresursu cenu krīzes šoks. Pēc tam uzreiz – Krievijas brutālais iebrukums un uzsāktais karš Ukrainā. Ar to tika pilnībā izmainīta situācija Eiropā gan enerģētikas jomā, gan piegāžu ķēdēs un noieta tirgos.

Neraugoties uz dažādām grūtībām un izaicinājumiem, gribu pateikt paldies mūsu uzņēmējiem par cīņassparu, spējai pielāgoties ārējiem apstākļiem, spējai riskēt un apgūt jaunus tirgus. Statistikas dati liecina, ka 2022. gadā eksporta apjoms var sasniegt 27 miljardu eiro vērtību. Tas nozīmē, ka „Nacionālās industriālās politikas pamatnostādnes” nosprausto 2027. gada eksporta apjoma mērķi būs sasnieguši jau 2022. gadā.

Viens no Ekonomikas ministrijas prioritārajiem attīstības virzieniem nākošajos gados būs ekonomiskā drošība. Jo mūsu uzņēmēji ir pelnījuši ne tikai Baltijas līmenī izcilu uzņēmējdarbības vidi un palīdzību inovāciju ieviešanā tirgū, bet arī stabilitāti.

Pēc Ekonomikas ministrijas ekspertu lēstā, 2022. gadā ekonomikas izaugsme Latvijā ģeopolitisko faktoru dēļ samazināsies par vismaz 3 procentpunktiem salīdzinājumā ar prognozēm pirms Krievijas iebrukuma Ukrainā. Tomēr izaugsme 2022. gadā paliks pozitīva un var sasniegt 1–2 % gada griezumā.

Nemot vērā ģeopolitiskās situācijas straujo pasliktināšanos, Ekonomikas ministrija 2022. gada laikā ir izstrādājusi vairākus atbalsta instrumentus, lai stabilizētu tautsaimniecību kopumā un sniegtu atbalstu uzņēmējiem, uz kuriem attiecināms „Pret Ukrainu vērstās Krievijas militārās agresijas dēļ piemēroto sankciju un pretpasākumu izraisīto ekonomisko seku pārvarēšanas atbalsta likums”. Atbalsts sniegts gan grantu veidā, gan arī finanšu instrumentu veidā.

Grantu veidā sniegtais atbalsts fokusēts uz energoietilpīgajiem apstrādes rūpniecības uzņēmumiem. Apstrādes rūpniecības nozares nozīmi tautsaimniecībā nosaka ne vien tās īpatsvars iekšzemes kopproduktā, bet arī tas, ka šī nozare ir cieši saistīta ar citām tautsaimniecības nozarēm. Piemēram, pārtikas pārstrādes un kokapstrādes nozares izaugsme rada pieprasījumu pēc tai nepieciešamajām izejvielām, kuras ražo lauksaimniecības un mežsaimniecības nozarē.

Savukārt finanšu instrumenti – aizdevumi un garantijas – ļauj sniegt tūlītēju atbalstu apgrozāmo līdzekļu nodrošināšanai un likviditātes stabilizēšanai. Uzņēmumiem, kuru darbību negatīvi ietekmējusi Krievijas militārā agresija pret Ukrainu, ir atviegloti aizdevumu atbalsta saņemšanas nosacījumi, turklāt ir paplašināts to uzņēmumu loks, kuri varēs pretendēt uz Attīstības finanšu institūcijas „Altum” aizdevumu. Tāpat ir nodrošinātas garantijas eksporta kredītu darījumiem uz līdzvērtīgiem komersantiem labvēlīgiem nosacījumiem, kā tas bija Covid-19 krīzes izplatības laikā. Atbalsts finanšu instrumentu veidā tiks turpināts arī 2023. gadā.

Energoresursu cenu pieauguma daļējai kompensēšanai apkures sezonā ir ielānots plašs atbalsts mājsaimniecībām – daļēja cenu pieauguma kompensēšana dažādiem kurināmā veidiem, ikmēneša pabalsti mazaizsargātiem iedzīvotājiem, ņemot vērā viņu ienākumus, kā arī labvēlīgāks mājokļa pabalsta aprēķins pašvaldībās. Tāpat ir pieejami vairāki atbalsta pasākumi uzņēmumiem un citām juridiskām personām. Tā 2022. gada 11. oktobrī Ministru kabinetā tika apstiprināta programma, kas paredz apstrādes rūpniecības komersantiem kompensēt elektroenerģijas un dabasgāzes izmaksu sadārdzinājumu, jo tieši apstrādes rūpniecības uzņēmumiem ražošanas procesā izmantoto energoresursu izmaksas veido daudz nozīmīgāku izdevumu pozīciju nekā citās nozarēs.

Lai mazinātu Krievijas militārās agresijas negatīvo ietekmi uz būvniecības nozari un sniegtu atbalstu publiskajiem pasūtītājiem būvdarbu līguma efektīvā vadībā, Ekonomikas ministrija ir izstrādājusi „Vadlīnijas būvmateriālu izmaksu sadārdzinājuma novērtēšanai sakarā ar Krievijas militāro agresiju Ukrainā grozījumu veikšanai spēkā esošajos publiskajos būvdarbu līgumos attiecībā uz ēku būvniecību” un „Vadlīnijas būvdarbu līguma cenas indeksācijai”. Jēgpilna publisko būvdarbu līgumu vadība šobrīd ir būtiska, lai mazinātu risku, ka būvdarbu veicējiem, nespējot izpildīt saistības, kuras tie iepriekš uzņēmušies, tiktu radīti zaudējumi publiskos infrastruktūras projektos.

Ekonomiskās izaugsmes sekmēšanai turpmāko septiņu gadu laikā ar „Atveseļošanas un noturības mehānisma plāna” un ES Struktūrfondu daudzgadu budžeta investīcijām tiks sniegts būtisks atbalsts mūsu uzņēmēju produktivitātes, inovāciju, digitalizācijas, eksportspējas un konkurētspējas kāpināšanai, kopumā šim mērķim novirzot 1,6 miljardus eiro.

2022. gadā esam raduši iespēju izveidot divus jaunus un uzņēmējiem nozīmīgus atbalsta instrumentus. Pirmkārt, Inovāciju fonda jeb „Nozaru pētījumu programmas” iniciatīvas ietvaros tiek veidota uz valsts ilgtermiņa misiju orientēta pētījumu programma jaunu produktu radīšanai un sabiedrībai būtisku izaicinājumu risināšanai. Šajā programmā iecerēts īstenot projektus, kas atbilst divām Latvijā apstiprinātajām Viedās specializācijas stratēģijas (RIS3) jomām, tādām kā biomedicīna, medicīnas tehnoloģijas, farmācija, kā arī fotonika un viedie materiāli, tehnoloģijas un inženiersistēmas.

Otrkārt, ir izveidots Investīciju fonds (152 miljonu eiro), kas ļaus uzņēmumiem arī ekonomikas turbulences laikā veikt ieguldījumus uzņēmējdarbības paplašināšanā. Investīciju fondā ir pieejami aizdevumi ar kapitāla atlaidi lieliem investīciju projektiem (sākot no 10 miljoniem eiro). Investīciju fonda darbība Ekonomikas ministrijas ieskatā būs prioritāra arī turpmākajos gados, jo kalpo kā labs valsts budžeta ieguldījums Latvijas ilgtermiņa izaugsmē.

Jaunuzņēmumu attīstība ir svarīgs ķēdes posms inovāciju sistēmā un veicina paradigmas maiņu uz modernu un inovatīvu ekonomiku. Pēdējos gados Ekonomikas ministrija un tās padotībā esošās iestādes ir aktīvi strādājušas, lai izveidotu vienotu piedāvājumu jaunuzņēmumu ekosistēmai. 2022. gadā kopā ar jaunuzņēmumu ekosistēmas pārstāvjiem esam apstiprinājuši stratēģiju nākamajiem trim gadiem, definējot konkrētus darāmos darbus, kas vajadzīgi gan jaunām koprades aktivitātēm, gan jaunu dalībnieku ienākšanai tirgū un kapitāla pieejamības attīstībai. Latvijas jaunuzņēmumu ekosistēma ir kļuvusi labāk pazīstama arī starptautiskā kontekstā. Ik gadu jaunuzņēmumus un to pārstāvjus Latvijā pulcē vairāki vietējie pasākumi un festivāli ar starptautisku tvērumu.

Lai atbalstītu Latvijas uzņēmumus eksporta palielināšanā, darbu turpina 21 Latvijas ārējā ekonomiskā pārstāvniecība ārvalstīs. Tiek strādāts, lai paplašinātu līgumtiesisko bāzi, tādējādi palīdzot Latvijas uzņēmējiem jaunu tirgu apguvē. Komersantiem tiek piedāvāti arī Eiropas Biznesa atbalsta tīkla pakalpojumi – palīdzība starptautisko partneru meklēšanā, tirgus informācijas sagatavošana, konsultācijas par likumdošanu un uzņēmējdarbības aspektiem, par pieeju finansējumam u. c. Jāatzīmē, ka Latvijas Investīciju un attīstības aģentūra ir izstrādājusi valsts platformu biznesa attīstībai „business.gov.lv”, kas veicina pakalpojumu digitalizāciju un e-pakalpojumu attīstību kopumā.

Ekonomikas ministrijas vīzija ir radīt izcilu uzņēmējdarbības vidi un virzīties uz inovatīvas ekonomikas modeli. Tāpēc uzņēmējdarbības vides tālākai pilnveidei esam paredzējuši efektīvāku nepieciešamo pasākumu identificēšanas un administrēšanas procesu, veidojot ciešāku atgriezenisko saiti ar uzņēmējiem un ļaujot pastāvīgi sekot pasākumu ieviešanas progresam. Virzībā uz izcilu uzņēmējdarbības vidi ir sekmīgi īstenota iniciatīva „Konsultē vispirms”, kas uzlabo savstarpējo sapratni un sadarbību starp uzņēmējiem un uzraugošajām iestādēm, veicinot noteikto prasību izpratni un izpildi.

Godīgas konkurences vides nodrošināšana arī ir uzskatāma par neatsveramu elementu konkurētspējas veicināšanā. Konkurences politikā joprojām ir aktuāli sekmēt vienlīdzīgu un nediskriminējošu sāncensību starp publiskajām personām (piemēram, valsts vai pašvaldību kapitālsabiedrībām) un privāto sektoru. Lai veicinātu godīgu konkurenci iekšējā tirgū visas sabiedrības (t. sk. patērētāju) interesēs, veikti grozījumi „Konkurences likumā”, stiprinot Konkurences padomi ar nepieciešamajām neatkarības garantijām, resursiem un izpildes pilnvarām efektīvai konkurences tiesību pārkāpumu izmeklēšanai un prevencijai, jo īpaši „Līguma par Eiropas Savienības darbību” 101. un 102. panta piemērošanā.

Ekonomikas ministrija turpina pilnveidot nekustamā īpašuma attīstīšanas procesu, īpašu uzmanību pievēršot būvniecības kvalitātei, mazinot birokrātiskos šķēršļus un sekmējot procesu samērīgumu un caurspīdīgumu. Lai uzlabotu būvniecības kvalitāti, ir pārskatītas un aktualizētas būvēm izvirzāmās tehniskās prasības, nodrošināta plašāka standartu pieejamība.

Pārdomāta un jēgpilna elektronisko procesu ieviešana un būvniecības informācijas sistēmas funkcionalitātes uzlabošana ir palīdzējusi nodrošināt to, ka Covid-19 pandēmijas mazināšanai ieviestie ierobežojumi minimāli ietekmēja būvniecības procesu norisi un būvniecības nozares attīstību. Ekonomikas ministrija turpina pilnveidot būvniecības informācijas sistēmu, ir izveidota ērta platforma būvju, tai skaitā dzīvojamu māju, efektīvai pārvaldīšanai un ekspluatācijas uzraudzībai. Pēdējos gados sadarbībā ar būvniecības nozari tiek īstenoti vairāki kompleksi pasākumi, kas ļāvuši būtiski uzlabot nozares konkurētspēju. Turpinās būvju informācijas modelēšanas (BIM) ceļa kartē paredzēto pasākumu īstenošana, galvenokārt pievēršoties nozares speciālistu apmācībai un būvniecības studiju programmu pilnveidei.

Jau vairākus gadus tiek sekmīgi īstenota mājokļu garantiju programma un atbalsta programma „Balsts”, kas daudz bērnu ģimenēm paver iespēju saņemt neatmaksājamu valsts subsīdiju mājokļa iegādei vai būvniecībai. Viena no Ekonomikas ministrijas prioritātēm ir atbalsta programmas, kas veicina zemu izmaksu īres mājokļu būvniecību. 2022. gadā tika izstrādāts ilgtermiņš atbalsta modelis izmaksu ziņā pieejamu, kvalitatīvu un energoefektīvu īres mājokļu būvniecībai.

2022. gadā noslēdzās elektroenerģijas obligātā iepirkuma (OI) sistēmu regulējošo tiesību aktu sakārtošanas process, mazinot OI maksājumus elektroenerģijas galalietotājiem. Jāatzīmē, ka Ekonomikas ministrija ir sākusi darbu pie grozījumiem „Elektroenerģijas tirgus likumā”, lai likuma līmenī noteiktu, ka turpmāk OI izmaksas Latvijas elektroenerģijas galalietotājiem nav jāsedz.

Par būtiskām nākotnes prioritātēm dabasgāzes tirgū ir uzskatāma tālāka dabasgāzes piegāžu diversifikācija un pasākumi, kas nepieciešami, lai mazinātu atkarību no Krievijas dabasgāzes importa, it īpaši ņemot vērā grozījumus „Energētikas likumā”, kas stājas spēkā 2022. gada 11. augustā un paredz Krievijas dabasgāzes importa aizliegumu no 2023. gada 1. janvāra. Turklāt jāuzsver, cik svarīgi ir turpināt darbu pie drošas, pieejamas un tirgus apstākļiem atbilstošas infrastruktūras nodrošināšanas, kas varētu ievērojami stiprināt Latvijas enerģētisko neatkarību. Jāatzīmē, ka situāciju Latvijas enerģētikas sektorā pozitīvi ietekmē Lietuvas-Polijas dabasgāzes apgādes sistēmu starpsavienojuma (GIPL) atklāšana 2022. gada maijā, turklāt Baltijas reģiona gāzes apgādes drošuma uzlabošanai un efektīva tirgus izveidei iecerēts īstenot vēl vairākus citus projektus.

Viena no svarīgākajām aktualitātēm elektroenerģijas tirgū joprojām ir Baltijas valstu elektrotīklu integrācija un sinhronizācija ar Eiropas tīklu, lai pārtrauktu Baltijas valstu atkarību no Krievijas un Baltkrievijas elektroenerģijas sistēmām un pilnībā integrētu tos Eiropas Savienības elektroenerģijas tirgū. Sinhronizācijas projekts ir daļa no kopējā ES integrācijas procesa, un to plānots īstenot līdz 2025. gada beigām, tomēr kopš 2022. gada sākuma norisinās aktīvas diskusijas starp reģiona atbildīgajām ministrijām un pārvades sistēmas operatoriem par iespēju projektu pabeigt agrāk.

Vienlaikus turpinās aktīvs darbs, īstenojot „Nacionālo enerģētikas un klimata plānu 2021.–2030. gadam”, kas nosaka galvenās rīcībpolitikas un pasākumus, lai sasniegtu siltumnīcefekta gāzu (SEG) emisiju samazināšanas mērķus, tai skaitā enerģētikas darbību mērķi – veicināt AER izmantošanu un uzlabot energoefektivitāti. Starp prioritātēm turpmākajā darbībā ir tālāka nacionālo normatīvo aktu izstrāde energoefektivitātes un ēku energoefektivitātes jomā un to aktualizēšana, arī kontekstā ar 2023. gadā gaidāmo „Energoefektivitātes direktīvas pārskata” pabeigšanu ES līmenī un jaunas „Energoefektivitātes direktīvas” un „Direktīvas par ēku energosniegumu” stāšanos spēkā.

2023. gada prioritārajos pasākumos Ekonomikas ministrija vislielākos līdzekļus ir iezīmējusi enerģētiskās drošības un neatkarības stiprināšanai, lai mājsaimniecības un uzņēmēji turpmāk justos droši gan par siltumenerģijas pieejamību, gan par spēju nomaksāt komunālos rēķinus. Taču tikpat svarīga sadaļa ir uzņēmēju izaugsmes un finanšu pieejamības veicināšana un zinātnes ieguldījums ekonomikā, mājokļu pieejamība un energoefektivitātes uzlabošana – tas viss ir vajadzīgs, lai celtu gan mūsu ekonomikas rādītājus, gan iedzīvotāju labklājību.

Lai sasniegtu izvirzītos mērķus, Ekonomikas ministrija aktīvi veido dialogu ar uzņēmējiem, nevalstiskajām organizācijām un citiem sabiedrības pārstāvjiem.

Šajā Pārskatā jūs atradīsiet informāciju par nozīmīgākajiem Latvijas ekonomiskajiem un sociālajiem rādītājiem, nozaru attīstību un ārējo ekonomisko vidi, valdības ekonomisko politiku un tās īstenošanas galvenajiem instrumentiem.

Ne visus Pārskatā aplūkotos jautājumus ir izvērtējis Ministru kabinets, tāpēc daļa spriedumu par valsts ekonomisko attīstību un priekšlikumi par turpmāko rīcību atspoguļo vienīgi Ekonomikas ministrijas speciālistu viedokli.

Pateicos Pārskata autoriem par veikumu!

Ilze Indriksone,
ekonomikas ministre

2022. gada decembris

SATURA RĀDĪTĀJS

SAĪSINĀJUMI, MĒRVENĪBAS UN NOSACĪTIE APZĪMĒJUMI	8
I DAĻA. EKONOMISKĀS ATTĪSTĪBAS TENDENCES	10
1. EKONOMISKAIS STĀVOKLIS: KOPSAVILKUMS	10
2. PASAULES EKONOMIKAS ATTĪSTĪBA	14
3. IEKŠZEMES KOPPRODUKTS UN KOPĒJAIS PIEPRASĪJUMS	18
3.1. DINAMIKA UN STRUKTŪRA	18
3.2. PATĒRIŅŠ	20
3.3. INVESTĪCIJAS	22
3.4. EKSPORTS UN IMPORTS	26
4. NOZARU IEGULDĪJUMS	34
4.1. DINAMIKA UN STRUKTŪRA	34
4.2. APSTRĀDES RŪPNIECĪBA	37
4.3. PĀRĒJĀ RŪPNIECĪBA	51
4.4. LAUKSAIMNIECĪBA, MEŽNIECĪBA UN ZVEJNIECĪBA	51
4.5. BŪVNICĪBA	53
4.6. TIRDZNIECĪBA, IZMITINĀŠANA UN ĒDINĀŠANA	55
4.7. TRANSPORTS UN GLABĀŠANA	56
4.8. KOMERCPAKALPOJUMI	58
4.9. SABIEDRISKIE PAKALPOJUMI	60
5. EKONOMISKĀS ATTĪSTĪBAS PROGNOZES	61
6. EKONOMISKĀ STABILITĀTE UN KONKURĒTSPĒJA	64
6.1. CENAS	64
6.2. MAKSĀJUMU BILANCE	72
6.3. ĀRVALSTU TIEŠĀS INVESTĪCIJAS	75
6.4. MONETĀRIE RĀDĪTĀJI	78
6.5. FISKĀLĀ POLITIKA UN VALSTS PARĀDS	81
6.6. BUDŽETA IEŅĒMUMI UN IZDEVUMI	84
6.7. PRODUKTIVITĀTE UN KONKURĒTSPĒJA	87
6.8. BRĪDINĀŠANAS MEHĀNISMS	92
6.9. LATVIJA STARPTAUTISKAJOS REITINGOS	96

7. DARBA TIRGUS	101
7.1. NODARBINĀTĪBA UN BEZDARBS	101
7.2. DARBA SAMAKSA	105
7.3. DARBA TIRGUS PROGNOZES	107
7.4. NODARBINĀTĪBAS POLITIKA	110
II DAĻA. EKONOMISKĀS POLITIKAS PRIORITĀTES	117
8. LATVIJAS IEKĻAUSNĀS ES EKONOMISKAJĀ UN STRUKTŪRPOLITIKĀ	117
8.1. EIROPAS SEMESTRIS	117
8.2. ES FINANSĒJUMA IZMANTOŠANA EKONOMIKAS ATTĪSTĪBAI	120
8.3. ES VIENOTAIS TIRGUS	126
9. UZŅĒMĒJDARBĪBAS VIDES UZLABOŠANA	128
10. INOVĀCIJAS UN JAUNĀS TEHNOĻĪJAS	130
11. PRODUKTĪVO INVESTĪCIJU UN EKSPORTA VEICINĀŠANA	136
11.1. FINANŠU PIEEJAMĪBAS VEICINĀŠANA	136
11.2. ATBALSTS ĀRĒJO TIRGU APGŪŠANAI	139
11.3. ĀRVALSTU INVESTĪCIJU PIESAISTES POLITIKA	141
12. ENERĢĒTIKAS POLITIKA	143
12.1. ENERĢĒTIKAS TIRGUS UN INFRASTRUKTŪRA	143
12.2. ENERGOEFEKTĪVITĀTES VEICINĀŠANA	147
12.3. ENERĢIJA NO ATJAUNOJAMIEM ENERĢORESURSIEM	149
12.4. SILTUMNĪCEFEKTA GĀZU EMISIJU SAMAZINĀŠANA	152
13. BŪVNICĪBAS POLITIKA	154
14. MĀJOKĻU POLITIKA	157
15. TŪRISMA POLITIKA	159
16. PATĒRĒTĀJU TIESĪBU AIZSARDZĪBA UN TIRGUS UZRAUDZĪBA	161
17. KONKURENCES POLITIKA	165

SAĪSINĀJUMI, MĒRVIENĪBAS UN NOSACĪTIE APZĪMĒJUMI

Saīsinājumi

AER	atjaunojamais energoresurss	MNNP	Makroekonomiskās nelīdzsvarotības novēršanas procedūra
AES	atomelektrostacija	MVK	mazie un vidējie komersanti
ALIS	aizsargātā lietotāja datu informācijas sistēma	MVU	mazie un vidējie uzņēmumi
ALTUM	AS „Attīstības finanšu institūcija Altum”	MWh	megavatstunda
AS	akciju sabiedrība	NAP	Latvijas Nacionālais attīstības plāns
ASV	Amerikas Savienotās Valstis	NRP	nacionālā reformu programma
ĀIPL	Ārvalstu investoru padome Latvijā	NDVI	nominālas darbaspēka vienības indekss
ĀTI	ārvalstu tiešās investīcijas	NSIP	neto starptautisko ieguldījumu pozīcija
BIF	Baltijas Inovāciju fonds	NVS	Neatkarīgo Valstu Sadraudzība
BIM	Būvju informācijas modeļēšana	OCTA	civiltiesiskās atbildības obligātā apdrošināšana
BIS	Būvniecības informācijas sistēma	OI	obligātais iepirkums
BMZ	Bridināšanas mehānisma ziņojums	OIK	obligātā iepirkuma komponente
BVKB	Būvniecības valsts kontroles birojs	OPEC	Naftas eksportētājvalstu organizācija (<i>Organization of the Petroleum Exporting Countries</i>)
CEF	Eiropas Komisijas infrastruktūras savienošanas instruments	PAIP	paplašinātās aktīvu iegādes programma
CSP	Centrālā statistikas pārvalde	P&A	pētniecība un attīstība
EEZ	Eiropas ekonomiskā zona	PCI	patēriņa cenu indekss
EIF	Eiropas investīciju fonds	PGK	pazemes gāzes krātuve
EK	Eiropas Komisija	PJ	petadžouls
ERAF	Eiropas Reģionālais attīstības fonds	PPS	pirktspējas paritātes standarts
EM	Ekonomikas ministrija	PTAC	Patērētāju tiesību aizsardzības centrs
ES	Eiropas Savienība	PVN	pievienotās vērtības nodoklis
ES-14	Eiropas Savienības dalībvalstis pirms 2004. gada paplašināšanās	REER	reālais efektīvais valūtas kurss
ES-27	Eiropas Savienības dalībvalstis pēc Apvienotās Karalistes izstāšanās 2020. gada 1. februārī	RIS3	valstu/reģionālās inovāciju stratēģijas pārdomātai specializācijai
ESF	Eiropas Sociālais fonds	ROA	peļņas/zaudējumu attiecība pret aktīviem
ESAO (OECD)	Ekonomiskās sadarbības un attīstības organizācija (<i>Organisation for Economic Co-operation and Development</i>)	ROE	peļņas/zaudējumu attiecība pret kapitālu un rezervēm
ES ETS	Eiropas Savienības Emisijas kvotu tirdzniecības sistēma	SEG	siltumnīcefekta gāzes
Eurostat	Eiropas Savienības Statistikas birojs	SIA	sabiedrība ar ierobežotu atbildību
FKTK	Finanšu un kapitāla tirgus komisija	SOLVIT	Eiropas Savienības koordinācijas centru tīkls iekšējā tirgus problēmu risināšanai
FM	Finanšu ministrija	STEM	zinātnes, tehnoloģijas, inženierzinātnes un matemātika
GCI	Globālās konkurētspējas indekss	SVF	Starptautiskais Valūtas fonds
GWh	Gigavatstunda	TAP	tiesiskās aizsardzības process
HES	hidroelektrostacija	TEC	termoelektrocentrāle
IKP	iekšzemes kopprodukts	TM	Tieslietu ministrija
IKT	informācijas un komunikācijas tehnoloģijas	TRIS	Tehnisko noteikumu informācijas sistēma
IMI	Iekšējā tirgus informācijas sistēma	UIN	uzņēmumu ienākuma nodoklis
KF	Kohēzijas fonds	ULC	Produkcijas vienības darbaspēka izmaksas
KP	Konkurences padome	USD	Amerikas savienoto valstu dolārs
LESD	Līgums par Eiropas Savienības darbību	VARAM	Vides aizsardzības un reģionālās attīstības ministrija
LIAA	Latvijas Investīciju un attīstības aģentūra	VID	Valsts ieņēmumu dienests
MK	Ministru kabinets	VK	Valsts kanceleja
		VRAA	Valsts reģionālās attīstības aģentūra

Valstu saīsinājumi

AT	Austrija	IE	Īrija
BE	Beļģija	IT	Itālija
BG	Bulgārija	LT	Lietuva
CZ	Čehija	LU	Luksemburga
CY	Kipra	LV	Latvija
DE	Vācija	MT	Malta
DK	Dānija	NL	Nīderlande
EE	Igaunija	PL	Polija
EL	Grieķija	PT	Portugāle
EU	Eiropas Savienība	RO	Rumānija
FI	Somija	SE	Zviedrija
FR	Francija	SI	Slovēnija
HR	Horvātija	SK	Slovākija
HU	Ungārija	SP	Spānija

I DAĻA. EKONOMISKĀS ATTĪSTĪBAS TENDENCES

1. EKONOMISKĀS ATTĪSTĪBAS TENDENCES: KOPSAVILKUMS

Latvijā līdz Covid-19 pandēmijai saglabājās stabila ekonomiskā izaugsme, kuras tempi pārsniedza ES vidējos rādītājus. No 2013. līdz 2019. gadam IKP vidēji pieauga par 2,9 % ik gadu.

Covid-19 pandēmija ir būtiski ietekmējusi ekonomikas attīstību globālā mērogā un arī Latvijā. IKP 2020. gadā Latvijā saruka par 2,2 %. Apjomīgie valdības un ES fondu atbalsta pasākumi, kā arī epidemioloģiskās situācijas uzlabošanās 2021. gadā veicināja Latvijas ekonomikas atveseļošanu, un IKP pieauga par 4,1 %.

2022. gada 24. februārī Krievijai iebrūkot Ukrainā, pasliktinājās ģeopolitiskā situācija un ekonomiskās attīstības perspektīvas. Būtiski ir pieaugušas enerģijas un pārtikas cenas, pastiprinot inflācijas spiedienu laikā, kad dzīves dārdzība visā pasaulē jau bija strauji pieaugusi, atkopjoties no pandēmijas. Kara dēļ globālo ekonomiku ietekmē arī traucējumi izejmateriālu piegāžu ķēdēs. 2022. gada 1. ceturksnī Latvijā vēl pilnā apmērā nebija jūtamas kara sekas. Ekonomika pieauga par 5,6 %, salīdzinot ar 2021. gada 1. ceturksni. Kāpums izskaidrojams ar zemo bāzi 2021. gada sākumā un pakāpenisku Covid-19 ierobežojumu atcelšanu. Taču jau 2. ceturksnī IKP pieauguma tempi gada griezumā samazinājās līdz 2,9 %, bet 3. ceturksnī IKP samazinājās par 0,6 %.

NeNOTEIKTĪBA un straujais cenu kāpums bremsē ekonomiku, un ir sagaidāms, ka IKP kopumā 2022. gadā varētu pieaugt 1–2 % robežās, t. i., par vismaz 3 procentpunktiem mazāk, nekā bija prognozēts pirms Krievijas iebrukuma Ukrainā. Lielā nenoteiktība ietekmē gan iedzīvotāju patēriņu, gan uzņēmumu nākotnes plānus un ārējo tirdzniecību. Paredzams, ka ekonomikā grūtākā situācija būs 2022. gada nogalē un 2023. gada pirmajā pusē. Izaugsme varētu sākties 2023. gada vidū, bet kopumā 2023. gadā izaugsme sagaidāma daudz mērenāka nekā 2022. gadā.

1.1. tabula

Latvija: ekonomiskās attīstības pamatrādītāji								
	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022p	2023p
Iekšzemes kopprodukts (faktiskajās cenās, mljrd. eiro)	25,4	27,0	29,2	30,7	30,3	33,7	39,4	42,6
izmaiņas procentos								
Iekšzemes kopprodukts	3,9	3,3	4,0	2,6	-2,2	4,1	1,2	0,1
Privātais patēriņš	2,1	2,8	3,0	0,3	-4,5	8,2	7,1	0,0
Valsts patēriņš	2,7	3,3	1,7	3,9	2,4	4,4	2,0	1,8
Kopējā pamatkapitāla veidošana	-2,0	11,4	11,7	6,9	-2,6	2,9	0,3	-0,4
Eksports	3,0	6,4	4,4	2,1	-0,3	5,9	9,9	1,8
Imports	1,6	8,6	6,3	3,1	-0,3	15,3	10,4	1,6
Patēriņa cenas	0,1	2,9	2,5	2,8	0,2	3,3	17,4	9,8
procentos pret iekšzemes kopproduktu, ja nav norādīts citādi								
Vispārējās valdības sektora balance	0,02	-0,8	-0,8	-0,6	-4,3	-7,0	-3,3	-0,7
Vispārējās valdības parāds	40,3	38,9	37,0	36,5	42,0	43,6	42,0	43,0
Eksporta-importa saldo	-1,7	-0,7	-0,7	1,0	-3,4	-5,5	-4,8	-4,4
Nodarbināto skaita izmaiņas (15-74 gadi, procentos pret iepriekšējo gadu)	-0,3	0,2	1,6	0,1	-1,9	-3,2	2,7	-0,1
Nodarbinātības līmenis	61,6	62,9	64,5	65,0	64,2	62,5	64,0	63,7
Bezdarba līmenis (bezdarbnieki, procentos no ekonomiski aktīvajiem iedzīvotājiem, 15-74 gadi)	9,6	8,7	7,4	6,3	8,1	7,6	7,0	6,7
Vidējās bruto darba samaksas izmaiņas (procentos pret iepriekšējo periodu)	5,0	7,9	8,4	7,2	6,2	11,8	6,8	7,0

p – prognoze

Atkopjoties no Covid-19 krīzes, būtisks devums ekonomikas izaugsmē bija mājsaimniecību patēriņam. 2021. gadā privātais patēriņš pieauga par 8,2 %. Neskatoties uz būtisku patēriņa cenu kāpumu, 2022. gadā privātais patēriņš turpina pieaugt. 2022. gada 3 ceturkšņos, salīdzinot ar 2021. gada attiecīgo periodu, privātais patēriņš pieauga par 9,9 %. Pieaugumu veicina gan vidējās darba algas pieaugums, gan bezdarba mazināšanās, gan pilnībā atceltie Covid-19 izplatības ierobežojumi.

Valdības īstenotie atbalsta pasākumi Covid-19 negatīvās ietekmes mazināšanai, kas tika lielā mērā finansēti uz valsts budžeta deficīta palielināšanas rēķina, saglabāja pozitīvu valsts patēriņa pieaugumu gan 2020. gadā, gan arī 2021. gadā. 2022. gadā valsts patēriņš turpina pieaugt, 3 ceturkšņos gada griezumā – par 1,6 % procentiem.

Investīciju pieaugums ir mērens. 2020. gadā tas Covid-19 krīzes ietekmē samazinājās par 2,6 %, bet 2021. gadā pateicoties pieaugumam ieguldījumos mašīnās un iekārtās, kā arī intelektuālā īpašuma produktos pieauga – par 2,9 procentiem. Neraugoties uz lielo nenoteiktību ģeopolitiskās spriedzes dēļ 2022. gada 3 ceturkšņos investīcijas gada griezumā pieauga par 1 %. Straujo izmaksu pieauguma dēļ investīcijas ēkās un būvēs samazinājās par 12,1 %. Tajā pašā laikā ieguldījumi mašīnās, iekārtās un transportlīdzekļos pieauga par 11,6 % un intelektuālā īpašuma produktos – par 20 %. Sagaidāms, ka turpmākajos ceturkšņos ģeopolitiskā spriedze un straujais izmaksu pieaugums kavēs ieguldījumus investīcijās, bet tās veicinās ievērojama ES līdzekļu ienākšana Latvijas ekonomikā.

Neskatoties uz Covid-19 krīzi un ģeopolitisko situāciju Latvijā piesaistīto ĀTI neto plūsmas turpina palielināties. 2021. gadā ĀTI darījumu apjoms būtiski palielinājās, sasniedzot 2809 milj. eiro (8,4 % no IKP). 2022. gada 1. pusgadā ĀTI darījumi gandrīz 1,5 reizes bija mazākā apjomā nekā pirms gada. To lielā mērā noteica ieguldījumu negatīvās plūsmas uzņēmumu pašu kapitālos, reaģējot uz ES sankcijām pret Krieviju. Ārvalstu kapitāla aizplūšanu kompensēja nerezidentu ieguldījumi reinvestētās peļņas un parāda instrumentu veidā. 2022. gada 1. pusgadā Latvijā piesaistītās ĀTI neto plūsmas veidoja 3,5 % no IKP, bet uzkrātās ĀTI 2022. gada jūnija beigās sasniedza gandrīz 22 mljrd. eiro, t.i. 60 % no IKP.

Preču eksportam ir nozīmīga loma izaugsmes nodrošināšanā. Gan 2020. gadā, gan arī 2021. gadā preču eksports pieauga. 2021. gadā, salīdzinot ar 2019. gadu, tas bija palielinājies par 12,2 %. 2021. gadā lielākā pozitīvā ietekme pieaugumā bija koksnis un tās izstrādājumu, minerālo produktu un dzelzs un tērauda preču eksportam. 2022. gada 3 ceturkšņos preču eksports turpināja pieaugt – par 8,2 % gada griezumā.

Pēc ievērojama pakalpojumu eksporta krituma Covid-19 pandēmijai sākoties, tas strauji atgūstas. 2020. gadā pakalpojumu eksports samazinājās par 15,9 %. Kritumu lielā mērā ietekmēja Covid-19 ierobežojumu skarto aviācijas un tūrisma pakalpojumu nozaru eksporta, kā arī tranzīta pakalpojumu eksporta kritums. 2021. gadā situācija stabilizējās un kopumā pakalpojumu eksports pieauga par 7,3 %. Savukārt 2022. gada 3 ceturkšņos pakalpojumu eksports palielinājās par 22,4%, salīdzinot ar 2021. gada attiecīgo periodu, ko visbūtiskāk ietekmēja transporta pakalpojumu, datorpakalpojumu eksporta pieaugums.

Atkopjoties no Covid-19 krīzes, strauji pieaug arī preču un pakalpojumu imports. 2021. gadā tas pieauga par 15,3 %, bet 2022. gada 3 ceturkšņos – par 12,2 procentiem.

No 2011. gada līdz 2021. gadam Latvijā bija vērojams zems maksājuma bilances tekošā konta deficīts, kas liecina par Latvijas ekonomikas ārējo sabalansētību. Ārējo šoku ietekmē ir palielinājušās tekošā konta svārstības. 2022. gada 1. pusgadā tekošā kontā bija deficīts 8,6 % no IKP. Turpmākajos gados, neskatoties uz ģeopolitisko nenoteiktību, sagaidāms, ka tekošais konts būs ar nelielu deficītu, neapdraudot Latvijas ekonomikas ārējo sabalansētību.

Nozaru griezumā attīstības tendences ir ļoti atšķirīgas. Covid-19 pandēmija ir būtiski ietekmējusi ekonomisko attīstību. Lai arī kopumā 2021. gadā IKP nedaudz pārsniedza pirmskrīzes 2019. gada līmeni, vairākās nozarēs ekonomiskā aktivitāte bija krietni zem šī līmeņa. Tā, izmitināšana un ēdināšanas pakalpojumi bija par 36,8 %, mākslas, izklaides atpūtas pakalpojumi par 32,5 %, transports un uzglabāšana par 12,2 %, lauksaimniecības un mežsaimniecības par 11,2 % un būvniecība par 16,3 % zemākā līmenī nekā pirms krīzes. Savukārt lielākie pieaugumi šajā periodā bija vērojami veselības aprūpes, valsts pārvaldes un finanšu pakalpojumu nozarēs, kā arī enerģētikas nozarē. Labs pieaugums bija arī apstrādes rūpniecībā.

Atceļot Covid-19 ierobežojumus, 2022. gadā strauji pieauguma tempi ir vērojami nozarēs, kuras vismagāk skāra pandēmija. Gada griezumā 3 ceturkšņos pieaugums izmitināšanas un ēdināšanas nozarē sasniedza 56,7 %, mākslas izklaides un atpūtas nozarē – 29,3 %. Straujš kāpums (+7,7 %) bija arī komercpakalpojumu nozarē, un t.sk. IKT nozarē (par 13,1 %). Vidējos tautsaimniecības pieauguma tempus pārsniedza arī lielākās ražojošās nozares – lauksaimniecībā un mežsaimniecībā gada griezumā pieaugums 3 ceturkšņos sasniedza 4,3 %, savukārt apstrādes rūpniecībā – 3,9 procentus. Jāatzīmē, ka 3. ceturksnī ražošanas apjomi apstrādes rūpniecībā samazinājās par 1,6 %, ko ietekmēja kritums pārtikas rūpniecībā, kokapstrādē un ķīmiskajā rūpniecībā.

Dažās nozarēs 3 ceturkšņos bija vērojams kritums. ES noteikto sankciju rezultātā ir sarucis preču apgrozījums ar Krievijas un Baltkrievijas tirgiem, kā rezultātā vairumtirdzniecības nozare 3.ceturksnī saruka par 23 %, salīdzinot ar iepriekšējā gada 3.ceturksni. Kopumā tirdzniecības nozarē 3 ceturkšņos aktivitāte bija par 4,9 % mazāka nekā attiecīgā periodā gadu iepriekš. Straujais izmaksu pieaugums ir licis pārskatīt iecerētos būvniecības projektus vai pagarinājis to izpildes termiņus – būvniecības nozares apjomi 3 ceturkšņos bija par 12,9 % mazāki nekā pirms gada. Straujā cenu kāpuma un patēriņa samazinājuma dēļ kritums 3 ceturkšņos bija arī ieguves rūpniecības un enerģētikas nozarē (par 11,2 procentiem).

Covid-19 pandēmija ir izraisījusi būtiskas izmaiņas līdz šim īstenotajā fiskālā politikā. 2020. gadā ES tika aktivizēta „Stabilitātes un izaugsmes pakta (SIP) vispārējā izņēmuma klauzula”, ļaujot ES valstīm palielināt vispārējās valdības budžeta deficītu 2020.-2022. gadā tādā apmērā, cik ir nepieciešams pandēmijas izsauktā ekonomikas kaitējuma mazināšanai. Ņemot vērā Krievijas-Ukrainas karu un visām ar to saistītajām sekām, SIP vispārējā izņēmuma klauzula būs spēkā arī 2023. gadā. Covid-19 pandēmijas ietekmē budžeta deficīts Latvijā 2020. gadā pieauga līdz 4,3 % no IKP jeb 1,3 mljrd. eiro, bet 2021. gadā – līdz 7,0 % no IKP jeb 2,4 mljrd. eiro. Covid-19 krīze pamazām beidzas tāpēc atbalsta apjomi samazinās un Saeima 2022. gada budžetu apstiprināja ar deficītu 4,8 % jeb 1,6 mljrd. eiro apmērā no IKP. Tomēr budžeta deficīts Ukrainas kara dēļ varētu būt augstāks, pēc FM aplēsēm 7 % no IKP. 2023. gads sāksies ar pagaidu jeb tehnisko valsts budžetu. FM ir sagatavojusi vispārējās valdības budžeta plāna projektu 2023. gadam ar budžeta deficītu 3,3 % no IKP, neņemot vērā potenciālos lēmumus, ko pieņems jaunā Saeima.

Neskatoties uz budžeta deficīta pieaugumu pēdējos gados, vispārējās valdības parāda līmenis Latvijā ir viens no zemākajiem ES. Covid-19 uzliesmojums izraisīja nepieciešamību ievērojamā apmērā nodrošināt finansējumu Covid-19 izraisītās krīzes ietekmes mazināšanai. Valsts parāda apjoms 2021. gadā pieauga līdz 43,6 % no IKP jeb 14,7 mljrd. eiro. Atbilstoši FM bāzes scenārijam 2022. gadā valsts parāds būs 42 % no IKP. Tā kā nominālā IKP pieaugums augstas inflācijas apstākļos ir straujš, sagaidāms, ka parāda apjoms turpmākajos gados stabilizēsies attiecībā pret IKP.

Banku sektors ir spējīgs saglabāt stabilitāti, neskatoties uz Covid-19 pandēmijas radīto ekonomisko satricinājumu. Banku sektors darbojas ar peļņu. Tomēr kredītēšanas attīstība joprojām vērtējama kā vāja – uzņēmējdarbības kredītēšana attīstās nevienmērīgi, savukārt mājsaimniecību kredītēšanā saskatāmas pozitīvas iezīmes. Noguldījumu apjomi turpina pieaugt. Covid-19 krīzes negatīvo ietekmi banku sektorā mīkstināja valsts atbalsta pasākumi, tomēr nenoteiktība saglabājas samērā augsta arī banku sektorā.

Covid-19 pandēmija un tai sekojošie ierobežojumi būtiski ietekmēja globālo pieprasījumu, kā rezultātā saruka cenas. Latvijā 2020. gadā vairumā mēnešu bija vērojama deflācija un vidējā gada inflācija bija tikai 0,2 %. 2021. gadā, pieaugot vakcinācijai un mazinoties Covid-19 ierobežojumiem, globālais pieprasījums strauji pieauga, savukārt piedāvājums (galvenokārt dēļ piegāžu ķēdēm) nespēja tik ātri pielāgoties, kas izraisīja cenu kāpumu izejmateriāliem, energoresursiem un pārtikai, īpaši 2021. gada otrajā pusē.

2022. gadā papildus ietekmi uz cenu pieaugumu ir izraisījis Krievijas iebrukums Ukrainā un tai sekojošās sankcijas, kas rezultējas enerģijas un ražošanas izejmateriālu deficītā, kas savukārt kāpina cenu līmeni pasaulē. Latvijas inflācijas līmenis ir viens no augstākajiem ES – novembrī tas bija 21,8 %, bet gada vidējā inflācija bija 16,2 %. Tuvākajos mēnešos cenu izmaiņas turpinās pārsniegt sezonālo svārstību līmeni, tomēr kopumā cenu kāpums varētu vairs nebūt tik straujš kā bija vērojams iepriekšējos mēnešos. Ekonomikas ministrija prognozē, ka kopumā 2022. gadā gada vidējā inflācija varētu sasniegt 17,4 %. 2023. gada sākumā inflācijas tempiem vajadzētu sākt samazināties.

Darba tirgus pakāpeniski atgūstas no Covid-19 pandēmijas šoka, tomēr krīzes strukturālie efekti saglabājas. Nodarbināto skaits un nodarbinātības līmenis joprojām ir būtiski zemāks nekā 2019. gadā. Nodarbināto skaits 2022. gada 3. ceturksnī bija par vairāk 18,3 tūkstošiem jeb 2 % mazāks nekā attiecīgi 2019. gada 3. ceturksnī. Krīze ir ietekmējusi iedzīvotāju ekonomisko aktivitāti, kas līdztekus demogrāfiskiem procesiem sašaurina darbaspēka piedāvājumu darba tirgū un paaugstina darbaspēka nepietiekamības riskus. Saglabājas augsts ilgstošo darba meklētāju īpatsvars, kas kopā ar reģionālām darba tirgus disproporcijām tuvākos gados var radīt strukturālā bezdarba riskus, kā arī saasināt darbaspēka pieejamības problēmu. 2022. gada 3. ceturksnī bija nodarbināti 899,5 tūkstoši iedzīvotāji vecumā no 15-74 gadiem. Salīdzinot ar 2021. gada 3. ceturksni, nodarbināto skaits ir audzis par 2,6 % jeb 22,6 tūkstošiem. Nodarbināto skaita pieaugumu joprojām lielā mērā nosaka zemās bāzes efekts – nodarbināto skaits Covid-19 krīzes laikā būtiski saruka un, atgriežoties ekonomiskajām aktivitātēm tautsaimniecībā, pakāpeniski palielinās arī darbaspēka pieprasījums.

Kopš 2020. gada vidus saglabājas tendence samazināties bezdarba rādītājiem. Bezdarba līmenis 2022. gada 3. ceturksnī bija 6,9 %, kas ir par 0,3 procentpunktiem mazāks rādītājs nekā attiecīgi 2021. gada 3. ceturksnī. Kopumā 2022. gada 3. ceturksnī darba meklējumos bija 66,4 tūkstoši iedzīvotāji vecumā no 15-74 gadiem, kas ir par 2,2 % (1,5 tūkstoši) mazāk nekā 2021. gada 3. ceturksnī. Ekonomikas ministrija prognozē, ka kopumā nodarbināto skaits 2022. gadā varētu palielināties par vidēji 2,6 %, salīdzinot ar 2021. gadu, savukārt bezdarba līmenis samazināties līdz 7 % vidēji gadā.

Ņemot vērā ģeopolitiskās situācijas saasināšanos sagaidāms, ka situācija darba tirgū 2023. gada sākumā turpinās būt nogaidoša. Latvijas ekonomikas noturība pret ārējiem šokiem iepriekšējos gados ir ievērojami nostiprinājusies, jo īpaši finanšu sektorā, tādejādi sankciju un eksporta tirgus sašaurināšanās tiešā ietekme uz Latvijas darba tirgu sagaidāma ierobežota. Darba tirgu turpinās balstīt nozaru atgūšanās no Covid-19 pandēmijas krīzes, gan arī valsts infrastruktūras objektu būvniecība, kā arī cita veida valsts investīcijas un ekonomikas atveseļošanās atbalsta pasākumi.

Mēneša vidējā bruto darba samaksa turpina strauji palielināties. 2022. gada 3. ceturksnī, salīdzinot ar attiecīgo periodu 2021. gadā, tā palielinājās par 6,3 % – pieaugot līdz 1 384 eiro mēnesī. Jāatzīmē, ka nozīmīgs algu pieaugums Latvijā ir bijis vērojams jau iepriekšējos gados – vidējais algu pieaugums pēdējo 5 gadu laikā ir bijis tuvu 7 % gadā. Tomēr pretstatā iepriekšējos gados novērotā neto darba samaksa 2022. gada pirmajos 3 ceturkšņos, ņemot vērā patēriņa cenu kāpumu, ir samazinājusies, kas liecina par algoto darbinieku pirktspējas krišanos. Sagaidāms, ka šāda tendence īstermiņā turpināsies, kamēr straujais inflācijas pieaugums nemazināsies.

Vienlaikus pozitīvu spiedienu uz darba algām turpinās uzturēt gan algu konverģences process tuvāk ES ekonomiski attīstīto valstu algu līmenim, gan ar vien pieaugošā kvalificēta darbaspēka nepietiekamība – darba tirgus sašaurināšanās, kas rada nepieciešamību uzņēmējiem aktīvāk domāt ne tikai kā piesaistīt jaunu speciālistus, bet arī kā noturēt esošos, t.sk. pārskatot darba atalgojuma likmes.

Ekonomikas tālākā attīstība vidēja termiņa periodā ir atkarīga no situācijas ārējā vidē un reformu gaitas. Lielākais Latvijas izaugsmes risks saistīts ar globālās ekonomikas attīstību, īpaši Covid-19 epidēmijas ekspansijas apturēšanu un ģeopolitisko situāciju. Tāpat svarīga ir ES kopējās ekonomikas telpas turpmākā attīstība. Latvijas ekonomiskās priekšrocības vidējā termiņā galvenokārt balstīsies uz panākto makroekonomisko stabilitāti, kā rezultātā ir uzlabojušies Latvijas kredītreitingi, kā arī uz plānoto ES atbalsta programmu efektivitāti un uzlabojumiem uzņēmējdarbības vidē.

Latvijas ekonomikas konkurētspējas priekšrocības pamatā balstās uz tehnoloģiskiem faktoriem, ražošanas efektivitātes uzlabošanu un inovācijām, mazākā mērā uz lētu darbaspēku un zemām resursu cenām. Vidēja termiņa periodā Latvijas izaugsmes tempi var sasniegt 4-5 % pieaugumu gadā. Ieilgstot karam Ukrainā un Covid-19 pandēmijai, ekonomikas atveseļošanās tempi varētu būt lēnāki.

2. PASAULES EKONOMIKAS ATTĪSTĪBA

Pasaules ekonomika saskaras ar pieaugošiem izaicinājumiem. Krievijas sāktais agresijas karš nes neizsakāmas ciešanas un postījumus Ukrainā, un tam arī ir būtiskas globālas sekas. Karš ilgst jau vairāk nekā desmit mēnešus, bet vēl nekas neliecina par militārās intervences mazināšanos tuvākajā laikā. Tas bremzē izaugsmi un rada spiedienu uz cenām, it īpaši uz pārtikas un enerģijas cenām apstākļos, kad dzīves dārdzība visā pasaulē jau pirms tam strauji pieauga Covid-19 pandēmijas izraisīto seku iespaidā. Kopumā darba tirgus joprojām atrodas diezgan saspringtā stāvoklī, algu pieaugums ir bijis lēnāks nekā inflācija, tāpēc cilvēku reālie ienākumi ir samazinājušies, kaut arī valdības veikušas dažādus pasākumus, lai mazinātu pārtikas un enerģijas cenu ietekmi uz mājsaimniecībām un uzņēmumiem. EK prognozē, ka 2022. gadā globālā izaugsme sasniegs 3,1 %¹, savukārt 2023. gadā, saglabājoties lielai nenoteiktībai, gaidāms izaugsmes tempa palēninājums līdz 2,5 %.

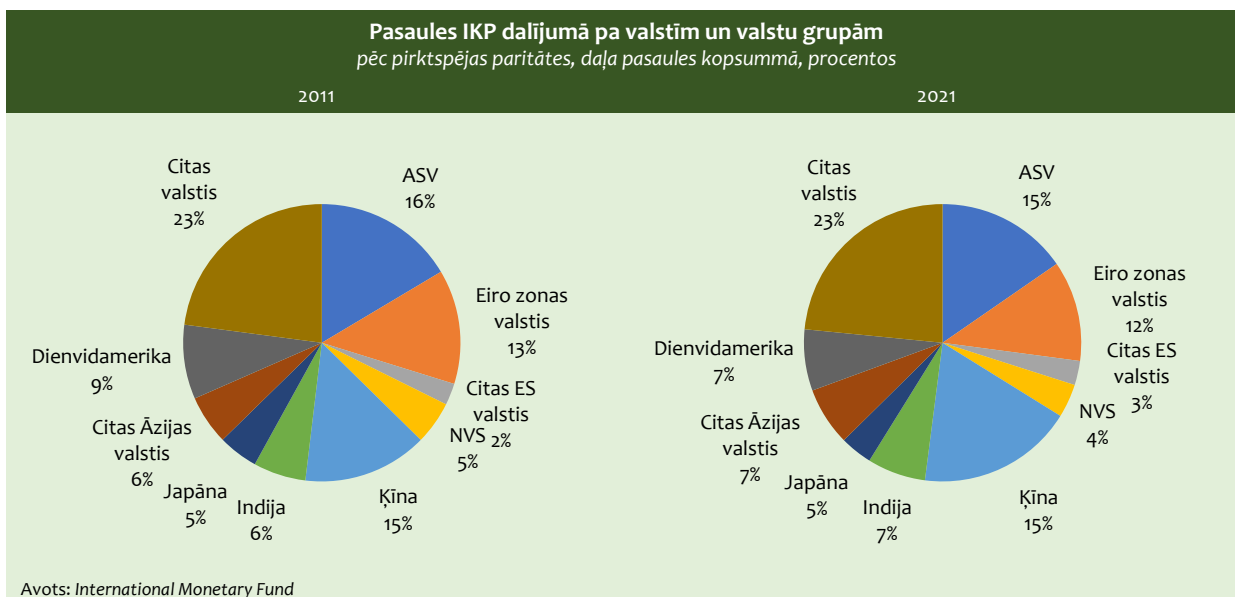
2.1. tabula

Iekšzemes kopprodukta izaugsmes tempi izmaiņas pret iepriekšējo gadu, procentos					
	2019	2020	2021	2022p	2023p
Pasaules valstis, tai skaitā:	2,8	-3,2	6,0	3,1	2,5
ASV	2,3	-2,8	5,9	1,8	0,7
Lielbritānija	1,6	-11,0	7,5	4,2	-0,9
ES, tai skaitā:	1,8	-5,7	5,4	3,3	0,3
eirozona	1,6	-6,1	5,3	3,2	0,3
Japāna	-0,4	-4,6	1,7	1,7	1,6
Ķīna	6,0	2,2	8,1	3,4	4,5

Avots: European Commission – European Economic Forecast, Autumn 2022
p – prognoze

Tiek prognozēts, ka augstā inflācija un stingrāki finansēšanas nosacījumi bremzēs ASV ekonomikas izaugsmi. Lai arī tam būs nelabvēlīgas sekas, tomēr gaidāms, ka darba tirgus saglabāsies noturīgs, ar mērenu bezdarba līmeņa kāpumu. Monetārā politika tiks virzīta arvien ierobežojošākā virzienā, reaģējot uz augsto inflāciju. ASV Federālā rezervju sistēma paaugstina procentu likmes straujākā tempā nekā citkārt pēdējo gadu desmitu laikā.

2.1. attēls

¹ Šajā nodaļā, ja nav norādīts cits avots, dati ņemti no izdevuma European Commission – European Economic Forecast, Autumn 2022 https://economy-finance.ec.europa.eu/economic-forecast-and-surveys/economic-forecasts/autumn-2022-economic-forecast-eu-economy-turning-point_en

Pirmo procentu likmju kāpumu ieviesa 2022. gada martā, un augšējā procentu likme deviņu mēnešu laikā ir palielinājusies no 0 % līdz 4 %. Sagaidāms, ka tā turpinās pieaugt līdz pat 2023. gada sākumam. Vienlaikus fiskālā politika joprojām saglabājas ierobežojoša. Tiek prognozēts, ka vispārējā valdības budžeta deficīts samazināsies no aptuveni 12 % no IKP 2021. gadā līdz gandrīz 6 % 2022. gadā. Sagaidāms, ka IKP 2022. gadā būs pieaudzis par 1,8 %, bet 2023. gadā izaugsmes temps palēnināsies līdz 0,7 %.

Aplēses rāda, ka 2022. gadā Ķīnas IKP pieaugs par 3,4 %, bet 2023. gadā – par 4,5 %. Izaugsmes perspektīvas joprojām apgrūtina valdības politika Covid-19 pandēmijas ierobežošanas jautājumos un krīzes saasinājums nekustamo īpašumu sektorā. Paredzams, ka sporādiskie Covid-19 uzliesmojumi, kam seko stingra izolācija, turpinās radīt nenoteiktību un nomākt patērētāju un investīciju izdevumus. Visticamāk, turpmāk būs ierobežota ar lieliem parādiem un naudas trūkumu apgrūtināto vietējo valdību spēja veicināt izaugsmi, palielinot infrastruktūras izdevumus. Izaugsmes strukturālie riski Ķīnā izriet no augsta līmeņa uzņēmumu un pašvaldību parādiem, vājā produktivitātes pieauguma un lielās paļaušanās uz investīcijām kā galveno izaugsmes dzinuli.

2.2. tabula

	ES dalībvalstu galvenie makroekonomiskie rādītāji, procentos								
	Reālais IKP			Inflācija			Bezdarba līmenis		
	2021	2022p	2023p	2021	2022p	2023p	2021	2022p	2023p
Eiropas Savienība	5,4	3,3	0,3	2,9	9,3	7,0	7,0	6,2	6,5
Austrija	4,6	4,6	0,3	2,8	8,7	6,7	6,2	5,0	5,2
Beļģija	6,1	2,8	0,2	3,2	10,4	6,2	6,3	5,8	6,4
Bulgārija	7,6	3,1	1,1	2,8	12,8	7,4	5,3	5,2	5,2
Čehija	3,5	2,5	0,1	3,3	15,6	9,5	2,8	2,7	3,3
Dānija	4,9	3,0	0,0	1,9	7,9	3,7	5,1	4,5	5,5
Francija	6,8	2,6	0,4	2,1	5,8	4,4	7,9	7,7	8,1
Grieķija	8,4	6,0	1,0	0,6	10,0	6,0	14,7	12,6	12,6
Horvātija	13,1	6,0	1,0	2,7	10,1	6,5	7,6	6,3	6,3
Igaunija	8,0	-0,1	0,7	4,5	19,3	6,6	6,2	6,1	6,6
Itālija	6,7	3,8	0,3	1,9	8,7	6,6	9,5	8,3	8,7
Īrija	13,6	7,9	3,2	2,4	8,3	6,0	6,2	4,4	4,8
Kipra	6,6	5,6	1,0	2,3	8,0	4,2	7,5	7,2	7,2
Latvija	4,1	1,9	-0,3	3,2	16,9	8,3	7,6	7,1	8,1
Lietuva	6,0	2,5	0,5	4,6	18,9	9,1	7,1	6,0	7,1
Luksemburga	5,1	1,5	1,0	3,5	8,4	3,8	5,3	4,7	5,1
Malta	10,3	5,7	2,8	0,7	6,1	4,0	3,4	3,2	3,1
Nīderlande	4,9	4,6	0,6	2,8	11,6	4,2	4,2	3,7	4,3
Polija	6,8	4,0	0,7	5,2	13,3	13,8	3,4	2,7	3,0
Portugāle	5,5	6,6	0,7	0,9	8,0	5,8	6,6	5,9	5,9
Rumānija	5,1	5,8	1,8	4,1	11,8	10,2	5,6	5,4	5,8
Slovākija	3,0	1,9	0,5	2,8	11,8	13,9	6,8	6,3	6,4
Slovēnija	8,2	6,2	0,8	2,0	9,2	6,5	4,8	4,1	4,3
Somija	3,0	2,3	0,2	2,1	7,2	4,3	7,7	7,0	7,2
Spānija	5,5	4,5	1,0	3,0	8,5	4,8	14,8	12,7	12,7
Ungārija	7,1	5,5	0,1	5,2	14,8	15,7	4,1	3,6	4,2
Vācija	2,6	1,6	-0,6	3,2	8,8	7,5	6,2	6,1	6,6
Zviedrija	5,1	2,9	-0,6	2,7	8,1	6,6	8,8	7,2	7,6
Apvienotā Karaliste	7,5	4,2	-0,9	2,5	7,9	7,5	4,5	3,8	4,4

Avots: European Commission – European Economic Forecast, Autumn 2022
p – prognoze

Japānā pēc mērenās izaugsmes 2021. gadā, turpinoties Covid-19 izplatībai un atkārtoti ieviešot ierobežošanas pasākumus, 2022. gadā sagaidāms IKP pieaugums par 1,7 %. Arī 2023. gadā tiek prognozēts līdzīgs izaugsmes temps – par 1,6 %. Privātā patēriņa atveseļošanās turpināsies, uzlabojoties situācijai darba tirgū un valdības atbalstam mazinot preču cenu kāpuma negatīvo ietekmi.

2022. gadā sagaidāms **Indijas** IKP pieaugums par 6,9 %. Tiek prognozēts, ka Indijas ekonomika būs otra straujāk augošā ekonomika starp G20 valstīm, IKP arī 2023. gadā pieaugot par 6,0 %. Ņemot vērā ārējo nenoteiktību, makroekonomiskā stabilitāte jāīsteno, izmantojot monetāro politiku, kas vērsta uz inflācijas gaidu noturēšanu, un fiskālo politiku, kas vērsta uz parāda līmeņa kontroli un kārtējo un kapitāla izdevumu optimizāciju.

2.2. attēls

Sagaidāms, ka 2022. gadā **eirozonas** ekonomika pieaugs par 3,2 %, bet 2023. gadā izaugsmes tempi palēnināsies līdz 0,3 %.

Atbilstoši prognozēm 2022. gadā **Vācijas** IKP pieauga par 1,6 %. Tomēr 2023. gadam prognozēts ekonomiskās izaugsmes kritums par 0,6 %. Lai gan piegādes ķēžu problēmas sāk mazināties, strauji augošās enerģijas izmaksas negatīvi ietekmē ienākumus un ražošanas apjoma pieaugumu. Ņemot vērā pieaugošās procentu likmes aizdevumiem, visticamāk, saruks ieguldījumu apjoms. Paredzams, ka turpmāki pirkspējas zudumi augstās inflācijas apstākļos samazinās privāto patēriņu, lai arī daļēju atvieglojumu sniegs politisks atbalsts. Sagaidāms, ka saglabāsies paaugstināts valsts budžeta deficīts, jo ar pandēmiju saistītos izdevumus aizstāj pasākumi augsto enerģijas cenu ietekmes mazināšanai.

Paredzams, ka **Zviedrijas** ekonomikas kāpums 2022. gadā būs 2,9 %, bet 2023. gadā tas nedaudz palēnināsies, jo augstā inflācija un nenoteiktība ietekmēs mājāsaimniecību patēriņu un investīcijas, tādējādi samazinot IKP par 0,6 %. Prognozes liecina, ka spiediens uz algām saglabāsies ierobežots, atbilstoši bezdarba pieaugumam. Kopā ar preču un transporta cenu kritumu un piegādes uzlabošanu, tas veicinās inflācijas samazināšanos, veicinot pakāpenisku atveseļošanos, sākot ar 2023. gada otro pusī. Tāpat tiek prognozēts, ka vispārējā valdības balance būs ar nelielu pārpalikumu.

Tiek prognozēts, ka 2022. gadā **Apvienotās Karalistes** IKP pieaugums būs 4,2 %, savukārt 2023. gadā IKP samazināsies par 0,9 % sliktāku tirdzniecības nosacījumu, augstāku procentu likmju un stingrākas fiskālās politikas dēļ. 2024. gadā gaidāma tikai neliela atveseļošanās. Riski ir paaugstināti, jo nesenie politiskie notikumi ir palielinājuši nedrošību un tirgus nestabilitāti, kas ietekmē investoru un patērētāju uzticību.

Ekonomikas izaugsmes temps **NVS valstīs** 2023. gadā samazināsies, jo karš un starptautiskās sankcijas turpina graut Krievijas un Baltkrievijas ekonomiku. Lai gan aktivitātei visā pārējā reģionā vajadzētu palielināties, augšupeju ierobežos paaugstināta inflācija, augstākas procentu likmes un zemākas investīcijas.

Kara ekonomiskā ietekme **Ukrainā** joprojām ir ļoti neskaista un ļoti atkarīga no tā ilguma. Eiropas Padome 2022. gada jūnijā piešķīra Ukrainai kandidātvalsts statusu ar nosacījumu, ka valsts veiks vairākus pasākumus, kas izklāstīti EK atzinumā, balstoties uz Eiropas Padomes lēmumu. Tiek prognozēts, ka cilvēku skaits, kas pametuši Ukrainu kara dēļ, ES līdz 2022. gada beigām sasnies 4,5 miljonus. Gandrīz 2/3 personu uzturas Polijā, Vācijā un Čehijā. Jaunākie dati liecina, ka septembra beigās aptuveni 20 % no darbaspējīgā vecuma cilvēkiem bija nodarbināti, un tiek pieņemts, ka nodarbinātības līmenis līdz 2024. gada beigām pakāpeniski pieaugs līdz aptuveni 50 % (t.i., aptuveni 30 % no visām personām, kas bēg no kara).

Baltijas valstīs pašlaik vērojams straujākais cenu, it īpaši pārtikas un enerģijas cenu, pieaugums starp ES dalībvalstīm.

Sagaidāms, ka pieaugums **Lietuvas** ekonomikā 2022. gadā būs 2,5 %, tomēr 2023. gadā izaugsmes temps samazināsies, IKP pieaugot par 0,5 %. 2022. gadā salīdzinoši lieli vispārējie valdības ieņēmumi ir spējuši mazināt budžeta deficītu, taču prognozētais vispārējo valdības izdevumu pieaugums, ko izraisīs enerģijas cenu kāpuma ekonomiskās un sociālās ietekmes mazināšanas pasākumi un palīdzība bēgļiem no Ukrainas, 2023. gadā nesis ievērojami lielāku budžeta deficītu. Turpretī 2024. gadā tas atkal samazināsies.

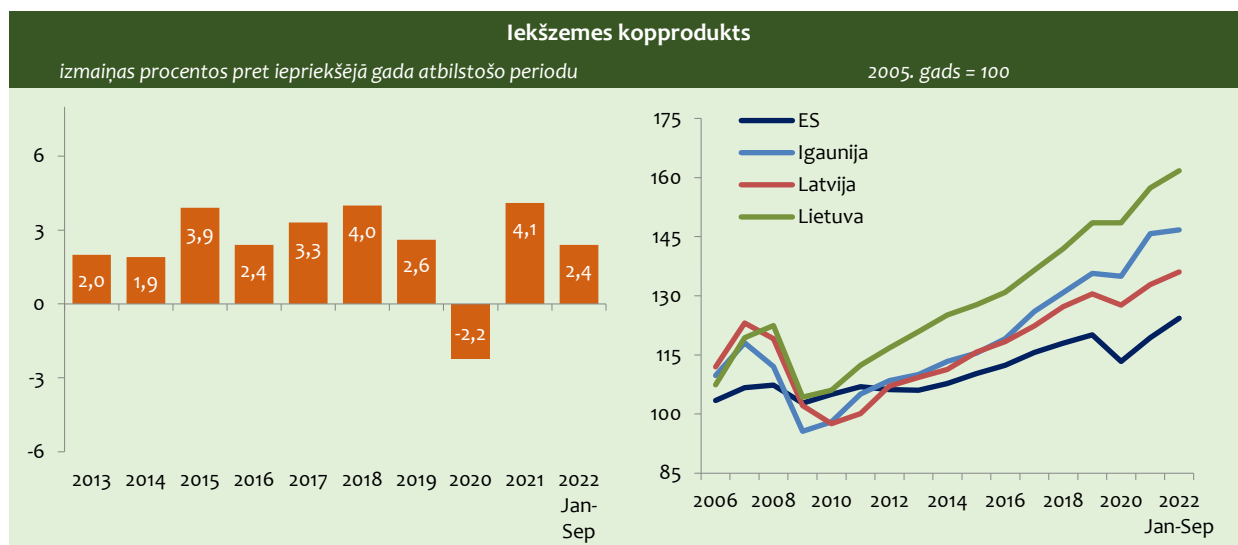
Atbilstoši prognozēm 2022. gadā **Igaunijas** IKP ir samazinājies par 0,1 %. Savukārt 2023. gadā sagaidāms, ka ekonomiskā izaugsme atjaunosies un sasniegs 0,7 %, galvenokārt samazinoties inflācijas spiedienam un atjaunojoties investīcijām. 2022. gadā darba tirgus ir saglabājies diezgan saspringtā stāvoklī, veicinot algu pieaugumu, kas gan ir bijis mērenāks nekā cenu pieaugums, tādējādi samazinot reālos ienākumus.

3. IEKŠZEMES KOPPRODUKTS UN KOPĒJAIS PIEPRASĪJUMS

3.1. DINAMIKA UN STRUKTŪRA

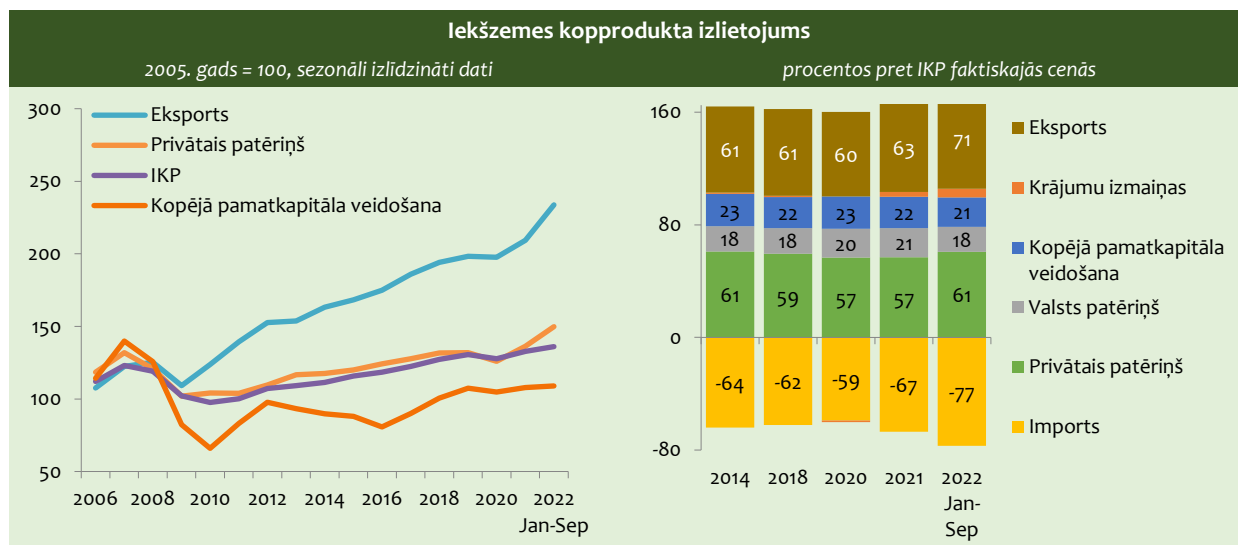
2013.–2019. gadā IKP pieauga vidēji par 2,9 % ik gadu. 2013.–2014. gadā lēnāku IKP kāpumu noteica tendences ārējā vidē – lēnāka izaugsme ES, vājāka ekonomiskā situācija Krievijā. Lai gan ģeopolitiskā situācija reģionā bija saspringta, 2015. gadā Latvijas ekonomika pieauga straujāk, jo notika straujš privātā patēriņa un eksporta apjomu kāpums. 2016. gadā izaugsme bija vājāka investīciju krituma un aizkavētās jaunās struktūrfondu līdzekļu programmas ieviešanas dēļ.

3.1. attēls

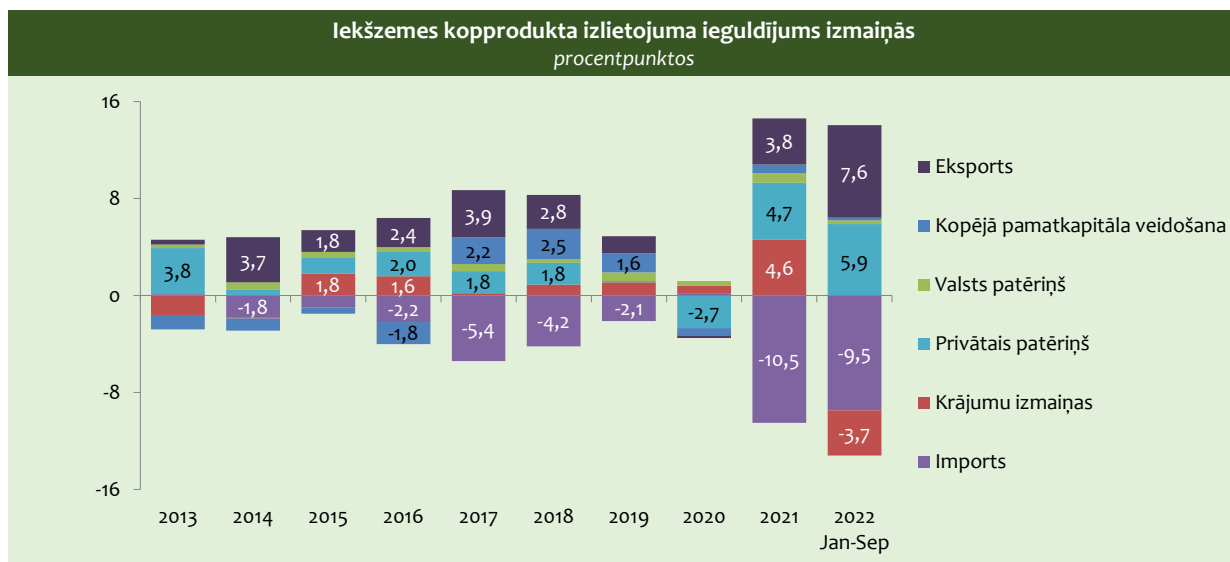
2017.–2018. gadā izaugsme kļuva straujāka, to sekmēja situācijas uzlabošanās ES, jaunās struktūrfondu līdzekļu programmas uzsākšana, darba samaksas un nodarbinātības pieaugums. Šajā periodā stabili auga eksports, investīcijas, privātais un valsts patēriņš. Savukārt 2019. gadā ekonomikas attīstības palēnināšanos noteica gan iekšējie faktori (sasniegts ES fondu investīciju maksimums, norises finanšu sektorā, pārmaiņas ostu pārvaldībā), gan arī ārējie faktori (globālo tirdzniecības attiecību pārskatīšana, *Brexit*, lēnāka izaugsme ES valstīs).

3.2. attēls

2020. gadā ekonomikas attīstību galvenokārt noteica Covid-19 krīzes negatīvā ietekme. 2020. gadā IKP samazinājās par 2,2 %, kas bija vienīgais IKP kritums kopš finanšu krīzes. Lielākā ietekme uz IKP samazinājumu bija privātā patēriņa sarukumam, ko ietekmēja bezdarba pieaugums un ienākumu kritums. Ierobežojumi Covid-19 pandēmijas dēļ Latvijas eksporta tirgos un kavējumi izejvielu piegāžu ķēdēs ietekmēja preču un pakalpojumu eksportu. Arī investīciju apjomi Covid-19 krīzes apstākļos samazinājās. Savukārt valdības patēriņš turpināja palielināties, kas galvenokārt bija saistīts ar valdības īstenotajiem atbalsta pasākumiem Covid-19 pandēmijas negatīvās ietekmes mazināšanai.

3.3. attēls

Ekonomikas attīstību 2021. gadā turpināja ietekmēt Covid-19 pandēmija un pasākumi tās ierobežošanai, tomēr gada vidū, lielā mērā bāzes efekta dēļ, ekonomikā bija vērojama strauja izaugsme, un kopumā 2021. gadā IKP pieauga par 4,1 %. Lielākā ietekme bija privātā patēriņa pieaugumam, ko galvenokārt nodrošināja bāzes efekts. Labvēlīga konjunktūra Latvijas lielākajos eksporta tirgos veicināja strauju eksporta kāpumu. Pozitīvas tendences bija vērojamas investīciju jomā, joprojām palielinājās arī valdības patēriņš, turpinot īstenot atbalsta pasākumus saistībā ar Covid-19 krīzi.

2022. gada pirmajā pusē ekonomikas attīstību ietekmēja zemā bāze 2021. gada sākumā un pakāpeniska Covid-19 ierobežojumu atcelšana. Izaugsme bija ļoti strauja 1. ceturksnī, mērenāka 2. ceturksnī, bet 3. ceturksnī samazinājās lielās ģeopolitiskās nenoteiktības, straujā energoresursu cenu kāpuma un izejmateriālu piegāžu ķēžu traucējumu dēļ, kurus izraisīja Krievijas iebrukums Ukrainā. Lielākā ietekme bija eksporta un privātā patēriņa kāpumam. Neraugoties uz lielo nenoteiktību, bija vērojams arī neliels investīciju kāpums. Arī valdības patēriņš turpināja pieaugt, taču mērenāk nekā iepriekšējos gados.

2013.–2021. gadā, salīdzinot Baltijas valstis, straujāka izaugsme bija Lietuvā un Igaunijā – attiecīgi vidēji par 3,4 % un 3,3 % ik gadu, bet Latvijā – par 2,4 %.

3.1. tabula

Iekšzemes kopprodukta izlietojums										
izmaiņas pret iepriekšējā gada atbilstošo periodu, procentos										
	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022 Jan-Sep
Iekšzemes kopprodukts	2,0	1,9	3,9	2,4	3,3	4,0	2,6	-2,2	4,1	2,4
Privātais patēriņš	6,5	0,7	2,1	3,4	3,0	3,0	0,2	-4,6	8,2	10,0
Valsts patēriņš	1,7	3,5	2,7	2,3	3,3	1,7	3,9	2,4	4,4	1,6
Kopējā pamatkapitāla veidošana	-4,4	-3,9	-2,0	-8,2	11,4	11,7	6,9	-2,6	2,9	1,0
Eksports	0,7	6,2	3,0	4,0	6,4	4,4	2,1	-0,3	5,9	11,7
Imports	-0,1	2,9	1,7	3,6	8,6	6,3	3,1	-0,3	15,3	12,2

3.2. PATĒRIŅŠ

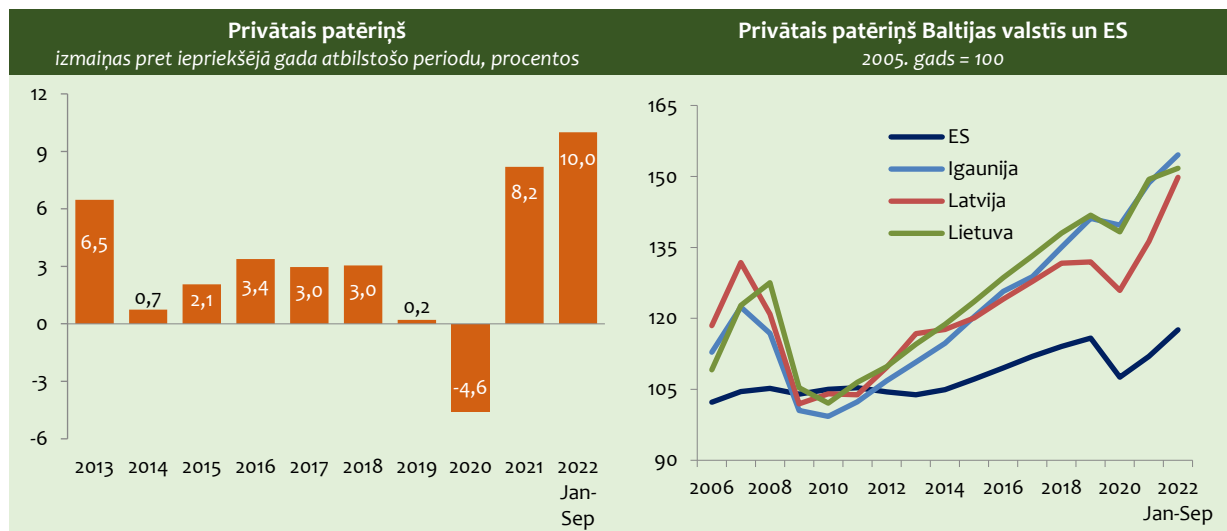
Pēc strauja kāpuma 2013. gadā **privātā patēriņa** apjomu palielināšanās tāpat kā kopējā ekonomikas izaugsme kopš 2014. gada bija mērena. 2014.–2019. gadā privātais patēriņš palielinājās par 2,1 % vidēji gadā. Pieaugumu sekmēja vidējās darba samaksas kāpums, turpretī nodarbinātības pieaugums bija lēns. 2020. gadā Covid-19 pandēmijas noteikto ierobežojumu dēļ privātais patēriņš strauji saruka. Covid-19 krīzes izraisītais bezdarba pieaugums un ienākumu kritums privāto patēriņu gada laikā samazināja par 4,6 %.

Ekonomikai atlabstot, 2021. gadā bija vērojams straujš privātā patēriņa kāpums, ko veicināja gan Covid-19 ierobežojumu mazināšana, gan vidējās darba algas pieaugums un valdības atbalsta pasākumi.

Lai arī vērojams būtisks patēriņa cenu kāpums, 2022. gadā privātais patēriņš turpina pieaugt ļoti strauji. Pieaugumu veicināja gan vidējās darba algas palielināšanās, gan bezdarba mazināšanās, gan pilnībā atceltie Covid-19 izplatības ierobežojumi. Kopumā 2022. gada trijos ceturkšņos, salīdzinot ar 2021. gada attiecīgo periodu, privātais patēriņš pieauga par 10 %.

Salīdzinot ar pārējām Baltijas valstīm, Latvijā kopš 2013. gada ir lēnākais privātā patēriņa kāpums.

3.4. attēls

Mājsaimniecību patēriņa struktūrā vislielāko daļu veido izdevumi par mājokli, otru lielāko patēriņa izdevumu grupu – izdevumi par pārtiku, bet trešā prioritāte ir izdevumi par transportu. 10 gadu laikā mājsaimniecības patēriņa izdevumu struktūrā ir samazinājies to izdevumu īpatsvars, kas saistīti ar pārtiku, alkoholiskajiem dzērieniem un tabaku, mājokli, transportu, sakariem, restorāniem, kafējnīcām un viesnīcām, turpretī pieaudzis to izdevumu īpatsvars, kas saistīti ar apģērbu un apaviem, mājokļa iekārtu, veselību, atpūtu un kultūru, kā arī izglītību.

Ekonomikai pamazām pielāgojoties Covid-19 ierobežojumiem 2021. gadā, salīdzinot ar iepriekšējo gadu, izdevumi pieauga visās galvenajās patēriņa grupās, izņemot izdevumus par alkoholiskajiem dzērieniem un tabaku. Lielākā ietekme bija pieaugošajiem izdevumiem par apģērbu un apaviem, veselību un transportu. Covid-19 straujas izplatības periodā ar veselību saistītie izdevumi pieauga par 22,2 %. Pakāpeniski mazinoties valdības noteiktajiem ierobežojumiem, izdevumi vairāk pieauga tādās patēriņa grupās kā apģērbs un apavi (par 24,5 %), restorāni un viesnīcas (par 19,6 %), transports (par 9 %), atpūta un kultūra (par 7,3 %). Valdības noteikto ierobežojumu dēļ maltītes biežāk tika gatavotas mājās, kas palielināja tēriņus pārtikas preču iegādei par 1,6 %. Mājsaimniecību izdevumi par mājokli palielinājās par 1,3 %, turpretī izdevumi par alkoholiskajiem dzērieniem un tabaku samazinājās par 1,3 %, salīdzinot ar iepriekšējo gadu.

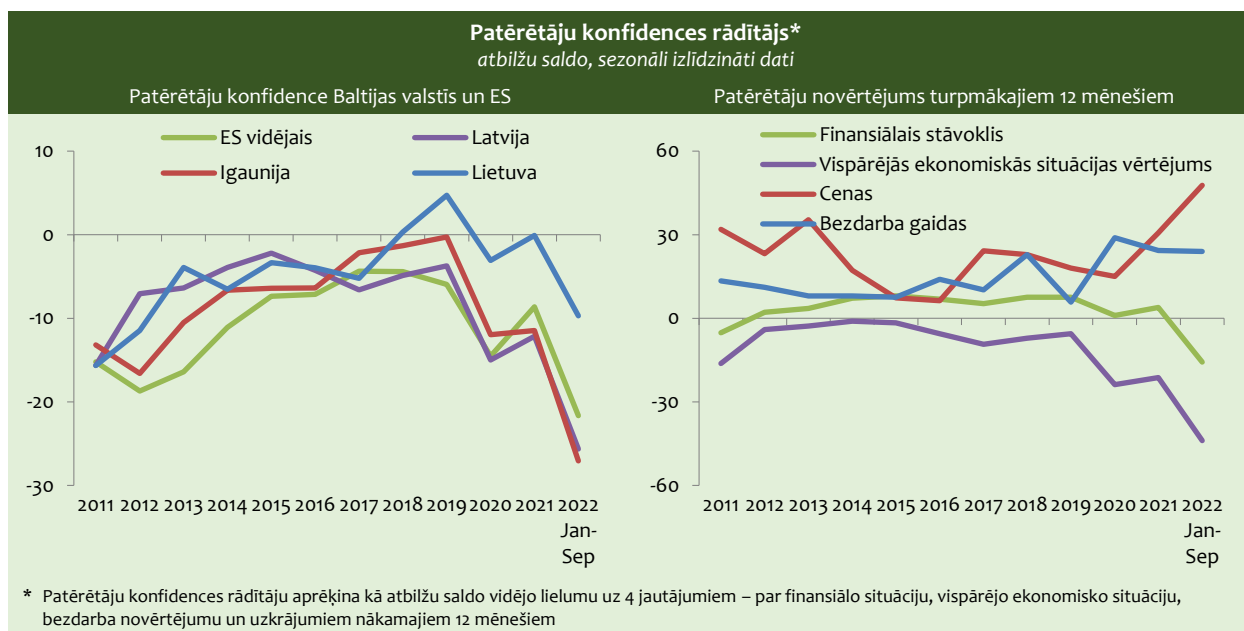
2021. gadā, salīdzinot ar 2011. gadu, mājsaimniecību patēriņa izdevumi ir auguši visās patēriņa izdevumu grupās. Taču vislielākie patēriņa izdevumi, kas noteica arī kopējo izmaksu pieaugumu, bija izdevumi par apģērbu un apaviem, pārtiku un transportu.

Laika posmā no 2010. līdz 2019. gadam **patērētāju noskaņojums** kopumā uzlabojās, lai arī bija negatīvs. Optimistiskākais noskaņojuma līmenis pēdējo piecu gadu laikā bija sasniegts 2019. gada jūlijā, kad rādītājs bija -1,4 punkti. Šo noskaņojuma uzlabošanās tendenci lielā mērā veicināja straujā ekonomikas izaugsme pēdējos gados. Latvijas patērētāji kopumā bija optimistiskāki, konfidences rādītājam kopš 2011. gada vidus pārsniedzot ES vidējo līmeni. Pesimistiskāks noskaņojums

valdīja 2017.–2018. gadā, kad Latvijas rādītājs noslīdēja zem ES vidējā līmeņa. Pēc uzlabošanās 2019. gadā atkal dominē pesimistiskās tendences, un tās turpinās kopš 2020. gada.

Covid-19 pandēmijas rezultātā patērētāju konfidences rādītājs 2020. gadā piedzīvoja krasu lejupslīdi. Pēc ārkārtējās situācijas izsludināšanas valstī zemākais rādītāja līmenis tika sasniegts 2020. gada aprīlī un maijā. Epidemioloģiskajai situācijai uzlabojoties un mazinoties ierobežojumiem, patērētāju noskaņojums 2021. gadā kopumā uzlabojās, taču 2. pusgadā optimismu mazināja pieaugošā nenoteiktība un bažas par Covid-19 izplatības attīstību, kā arī cenu pieauguma tendences.

3.5. attēls

2022. gadā patērētāju noskaņojums ir kļuvis daudz pesimistiskāks. Pēc Krievijas iebrukuma Ukrainā patērētāju konfidences rādītājam raksturīga izteikta lejupslīde, un šo tendenci pastiprināja pieaugošā inflācija. Iepriekš minēto faktoru dēļ 2022. gada 1. pusgadā bija vērojama visu konfidences rādītāja galveno posteņu pasliktināšanās. Pesimistiskākais nākotnes izredžu vērtējums tika sasniegts 2022. gada jūnijā. Gan finansiālā stāvokļa, gan vispārējās ekonomiskās situācijas vērtējums noslīdēja līdz zemākajam līmenim kopš finanšu krīzes 2009. gadā, savukārt inflācijas gaidu līmenis sasniedza 2007. gada līmeni pirms krīzes. Savukārt lieli satricinājumi darba tirgū netika gaidīti, un bezdarba gaidas saglabājās iepriekšējā gada līmenī. Patērētāju noskaņojums 3. ceturksnī ir sācis uzlaboties, lai arī nākotnes izredzes tiek vērtētas diezgan piesardzīgi.

Patērētāju vērtējums par ģimenes finansiālo situāciju nākotnē kopš 2012. gada lielā mērā ir nostabilizējies un kopumā gada griezumā ir pozitīvs. Kopš 2017. gada vidus optimisms caurmērā palielinājās, tā turpinoties līdz 2020. gada aprīlim. Lai arī kopumā 2020. un 2021. gadā ģimeņu finansiālās izredzes tika vērtētas pozitīvi, konkrētais rādītājs šajos gados pasliktinājās. Savukārt 2022. gadā pēc Krievijas iebrukuma Ukrainā sekoja krass kritums, un gada griezumā šis rādītājs ir negatīvs.

Vērtējums par kopējo situāciju valstī, kuram kopš 2010. gada bijusi tendence uzlaboties, būtībā līdzinās ģimenes finansiālās situācijas novērtējumam. Līdz 2012. gadam bija vērojams straujš pieaugums, 2012. gadā noskaņojums stabilizējās, vienlaikus saglabājot augšupejošu tendenci. Izsludinātā ārkārtējā situācija 2020. gada sākumā krasi samazināja patērētāju optimismu, tas turpināja mazināties visa gada garumā un arī 2021. gadā. Īpaši strauja lejupslīde tika piedzīvota 2022. gadā. Jāatzīmē, ka valsts ekonomiskās situācijas nākotnes perspektīvas tiek vērtētas krietni kritiskāk nekā ģimenes finansiālā stāvokļa nākotne.

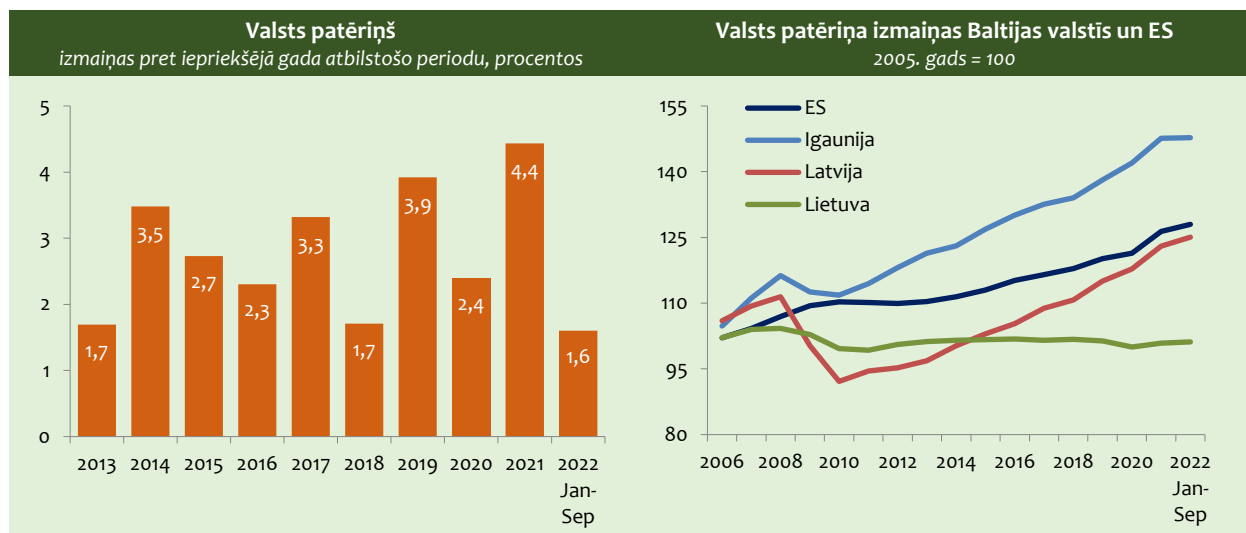
Patērētāju bezdarba gaidas kopš 2010. gada kopumā mazinājās, lai arī bija vērojamas svārstības, un saglabāja lejupejošu tendenci. Tomēr kopš 2016. gada šīs gaidas atkal sāka augt, līdz 2016. gada beigās sasniedza augstāko līmeni – 24,3 punktu. Kopš 2017. gada vidus bezdarba gaidas kopumā mazinās, kas lielā mērā saistīts arī ar kopējā bezdarba līmeņa samazināšanos un nodarbinātības pieaugumu. Diemžēl 2020. gadā arī patērētāju bezdarba gaidas strauji palielinājās, aprīlī sasniedzot 63,1 punktu, kas ir augstākais līmenis pēdējo desmit gadu periodā. Pēc tam patērētāji atguva pārliecību par savām darba izredzēm, un 2021.–2022. gadā bezdarba gaidas pamazām samazinās.

Inflācijas gaidas līdz 2011. gada aprīlim strauji palielinājās. Kopš 2011. gada vidus inflācijas gaidas ir cikliskas, un tādā veidā atspoguļojas patērētāju reakcija uz dažādām izmaiņām, tomēr kopumā tās mazinājās. Kopš 2013. gada vidus gaidu samazinājums bija ļoti straujš, 2016. gada septembrī sasniedzot -2,3 punktu līmeni, kas ir zemākais kopš 2011. gada.

2016. gada beigās inflācijas gaidas atkal sāka augt, un šāda tendence saglabājās līdz 2017. gada vidum. Kopš 2017. gada beigām inflācijas gaidas mēreni samazinās, ko lielā mērā ietekmē lēnāks cenu kāpums un iepriekšējo gadu augstā inflācija. Covid-19 pandēmija 2020. gadā būtiski neietekmēja inflācijas gaidas. Patērētāju bažas par cenu pieaugumu ievērojami pieauga 2021. gadā, vēl vairāk tās kāpināja Krievijas iebrukums Ukrainā 2022. gadā, un inflācijas gaidu augstākais rādītājs tika sasniegts maijā un jūnijā.

Valsts patēriņa jeb sabiedrisko pakalpojumu apjoms, palielinoties budžeta ieņēmumiem, kopš 2014. gada audzis straujāk. Kopumā no 2014. līdz 2021. gadam valsts patēriņš vidēji gadā pieauga par 3 %.

3.6. attēls

Pēdējos gados būtiski palielināti budžeta izdevumi valsts aizsardzības spēju palielināšanai, lai nodrošinātu finansējumu valsts aizsardzībai 2 % apmērā no IKP, bet līdz 2025. gadam plānots to pakāpeniski palielināt līdz 2,5 % no IKP. Ilgtspējīgas un sabalansētas valsts ekonomiskās attīstības veicināšanai ieviests atliktais UIN uzņēmumu peļņai, samazināts darbaspēka nodokļa slogs un valsts budžeta iespēju robežās primāri nodrošināts finansējuma pieaugums aizsardzībai, veselībai, demogrāfijai un autoceļu uzturēšanai.

Valdības atbalsta pasākumi Covid-19 krīzes negatīvās ietekmes mazināšanai, kas lielā mērā ir finansēti uz valsts budžeta deficīta palielināšanas rēķina, ir saglabājuši pozitīvu valsts patēriņa pieaugumu gan 2020. gadā, gan arī 2021. gadā. Savukārt 2022. gadā valsts patēriņa pieaugumu veicināja valsts īstenotie atbalsta pasākumi energoresursu cenu straujā pieauguma kompensēšanai mājāsaimniecībām un uzņēmumiem.

Salīdzinot ar pārējām Baltijas valstīm, Latvijā kopš 2014. gada ir straujākais valsts patēriņa kāpums.

3.3. INVESTĪCIJAS

Investīciju aktivitātes Latvijas ekonomikā ir svārstīgas, jo jutīgi reaģē uz ģeopolitiskām izmaiņām, ES struktūrfondu plānošanas periodiem, ārējiem un iekšējiem šokiem.

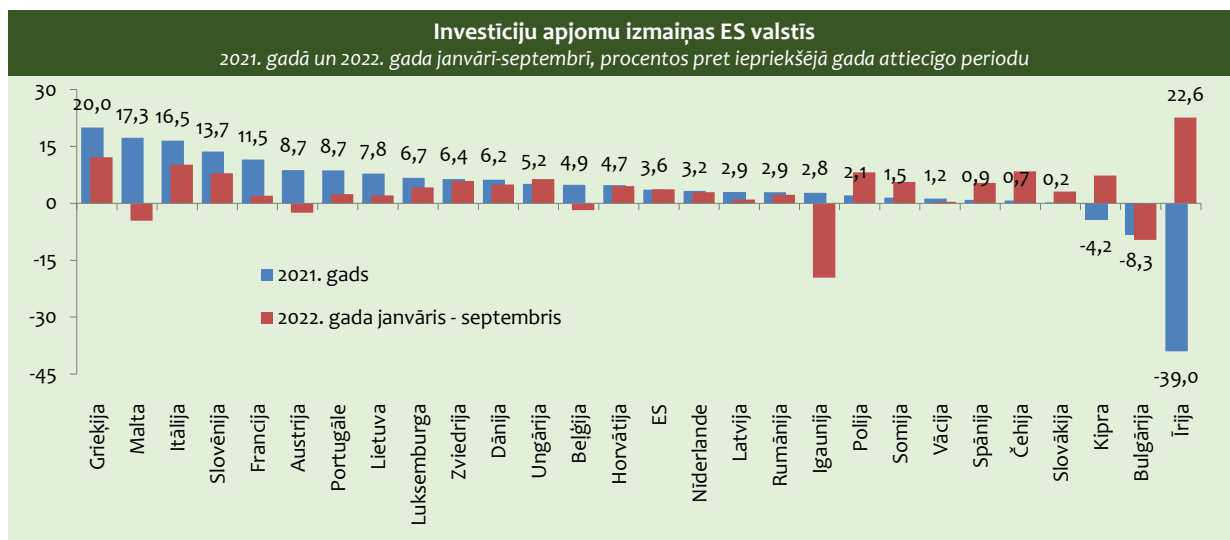
Pēdējos trijos gados pirms Covid-19 pandēmijas (2017.–2019. gadā) investīciju apjomi pieauga vidēji par 10 % gadā. Lielu daļu veidoja ES finansētās publiskās investīcijas. Tāpēc, ES struktūrfondu apguvei tuvojoties maksimālajam līmenim, investēšanas aktivitāšu kāpums kļūst arvien mērenāks.

Investēšanas aktivitātes 2020. gadā būtiski mazinājās Covid-19 pandēmijas dēļ, izjūtot nedrošību par tās apkaršanas iespējām tuvākajā nākotnē.

2020. gadā izdevumi kopējā pamatkapitāla veidošanā samazinājās par 2,6 %, un tas bija sliktākais rādītājs Baltijas valstīs. Ekonomikai stabilizējoties pēc Covid pandēmijas izraisītā šoka, palielinājās arī ieguldījumu apjomi. 2021. gadā izdevumi kopējā pamatkapitāla veidošanai par 2,9 % bija lielāki nekā pirms gada un veidoja 22,3 % no IKP. Karš Ukrainā saasināja

stāvokli un palielināja nenoteiktību, un tas atspoguļojās investēšanas aktivitāšu dinamikā. 2022. gada deviņos mēnešos investīcijas Latvijas tautsaimniecībā veiktas tikai par 1 % lielākā apjomā nekā pirms gada.

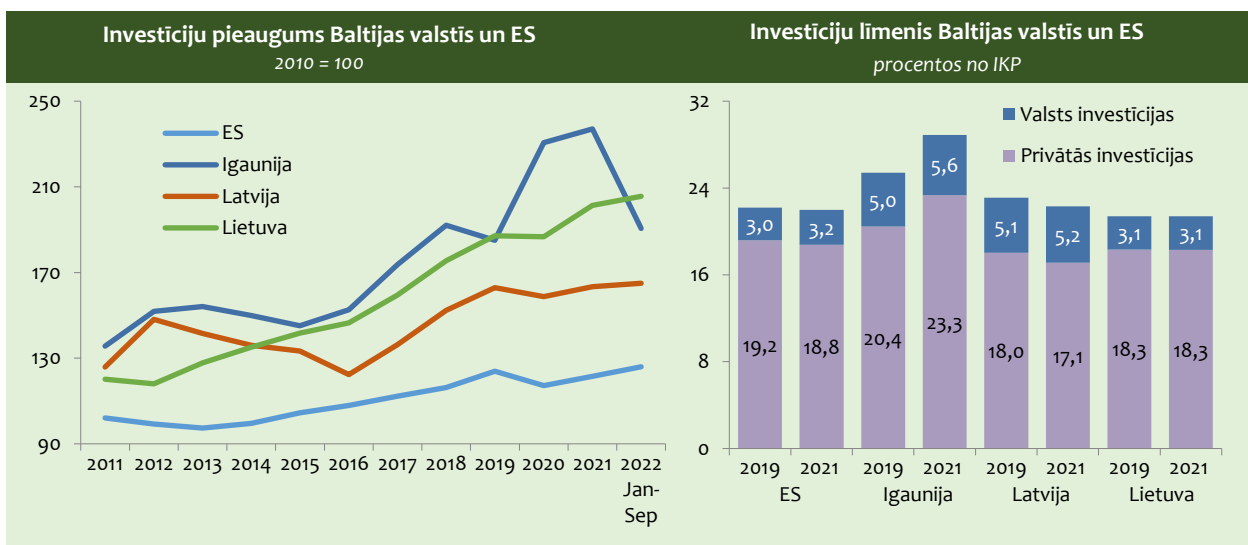
3.7. attēls

Periodā no 2011. līdz 2021. gadam ieguldījumi ik gadu pieauga vidēji par 4,6 % un veidoja 22,6 % no IKP, un tas ir zemāks līmenis nekā pirms globālās finanšu krīzes.

Lielā nenoteiktība, kas saistīta ar ģeopolitisko situāciju un pasaules ekonomikas tālāko attīstību, tāpat arī neskaidrība par Krievijas kara gaitu Ukrainā var mazināt uzņēmumu stimulu investēt.

3.8. attēls

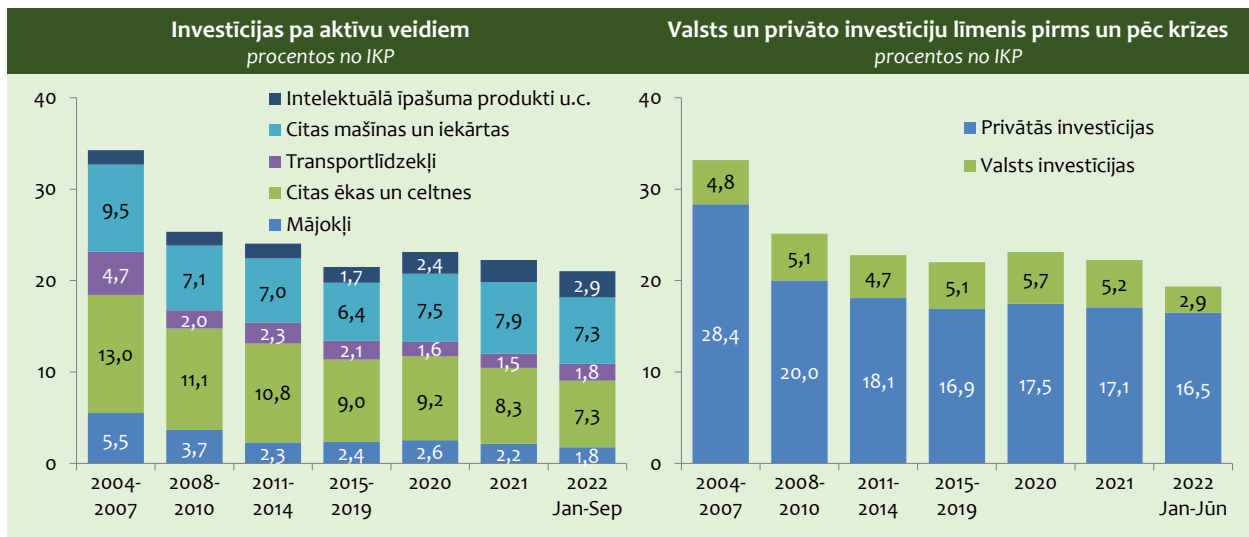

Pēc globālās finanšu krīzes privātās investīcijas ilgstoši ir zemā līmenī. Pēdējos trijos gados pirms Covid-19 pandēmijas (2017.–2019. gadā) pieauga vidēji par gandrīz 8,5 % gadā un veidoja 17 % no IKP. Covid-19 pandēmijas apkarošanas pasākumi ierobežoja kopējās ekonomiskās aktivitātes un lika atturēties no iepriekš plānoto investīciju īstenošanas. 2020. gadā privātā sektora investīciju apjoms, salīdzinot ar iepriekšējo gadu, samazinājās par 5,3 %. Tomēr 2021. gadā privāto investīciju apjoms atkal palielinājās par gandrīz 4,7 %, salīdzinot ar iepriekšējo gadu. 2022. gadā saglabājās privāto investīciju pozitīvu dinamiku, un 1. pusgadā, salīdzinot ar iepriekšējā gada atbilstošo periodu, tās pieauga par 6,8 %.

Lai arī pēdējos gados privātās investīcijas palielinās, to līmenis ir zemāks nekā pirms globālās finanšu krīzes un arī zemāks nekā vairākumā ES valstu, tai skaitā Lietuvā un Igaunijā. Lielā mērā to ietekmē vājā kredītēšana, zems pieprasījums un liela nenoteiktība. Šo faktoru negatīvo ietekmi būtiski pastiprināja Covid-19 un Ukrainas kara izraisītā krīze.

Latvijā kreditēšana ilgstoši saglabājās ļoti zemā līmenī. Neskatoties uz salīdzinoši zemām izmaksām un pieaugušo pieprasījumu, kredītportfeļa apjoms nepieaug. Pēc Latvijas Bankas datiem, 2022. gada 2. ceturksnī nefinanšu sabiedrībām un mājsaimniecībām izsniegto kredītu atlikums veidoja 36 % no IKP, kas ir krietni zemāks līmenis nekā pirms krīzes un viens no zemākajiem ES. Tomēr jāatzīmē, ka iekšzemes kredītu atlikuma (neietverot kredītus valdībai) korigētais gada pieauguma temps jūlijā palielinājās līdz 4,3 % un tas bija augstākais līmenis kopš 2017. gada sākuma. Turklāt Latvijas Bankas analītiķi atzīmē, ka uzņēmumiem izsniegtajiem aizdevumiem ir augsts procentu likmju kāpuma risks, ko ietekmēs ECB īstenotās ierobežojošās monetārās politikas pasākumi inflācijas apkarošanai.

3.9. attēls

Valsts investīcijas Latvijā ir samērā augstā līmenī, un tām ir liela nozīme pamatkapitāla uzkrāšanā. Tās veido gandrīz 1/5 daļu no kopējām investīcijām Latvijas tautsaimniecībā, un to dinamika lielā mērā ir saistīta ar ES struktūrfondu apgūšanas cikliskumu. Periodā no 2017. līdz 2019. gadam valsts investīcijas vidēji gadā pieauga par 16 %. ES finansējumam sasniedzot maksimumu, valsts investīciju apjomi 2019. gadā samazinājās par 8 %. Lai arī piedzīvojām Covid-19 krīzi, valsts investīcijas 2020. gadā palielinājās par 9 %. Savukārt 2021. gadā un 2022. gada pirmajā pusgadā (vērtējot salīdzināmās cenās) tās saruka un bija attiecīgi par 2,4 % un 24 % mazākā apjomā nekā pirms gada.

Kopējā investīciju apjomā lielāku daļu veido ieguldījumi būvniecības aktīvos. Galvenokārt tie ir ieguldījumi ēkās un būvēs, kas ir gandrīz puse no izdevumiem kopējā pamatkapitāla veidošanai. Ieguldījumi ēkās un būvēs pēdējos trīs gados pirms Covid-19 krīzes veidoja gandrīz 45 % no izdevumiem kopējā pamatkapitāla veidošanai. Krīzes ietekmē 2020. gadā ieguldījumi būvniecības aktīvos (salīdzināmās cenās) samazinājās par 6,9 %, bet 2021. gadā tie bija par 6,5 % mazākā apjomā nekā pirms gada. Arī 2022. gadā investīcijas šajos aktīvos turpina sarukt un gada deviņos mēnešos inženierbūvēs un ēkās samazinājās par 12,1 %, bet mājokļos – par 11,6 %, ko lielā mērā ietekmēja būvniecības izmaksu sadārdzināšanās.

Investīcijas mašīnās un tehnoloģiskajās iekārtās jutīgi reaģē uz šokiem, to atgūšanās pēc krīzes norit lēnāk nekā citos aktīvos. Tas galvenokārt izskaidrojams ar vājo kreditēšanu, salīdzinoši augstām privātā sektora parādsaistībām un nelabvēlīgu tirgus konjunktūru, kā arī zemu jaudu noslodzi. Investīcijas mašīnās un tehnoloģiskajās iekārtās (bez transportlīdzekļiem) 2017.–2019. gadā nepārsniedza 40 % no kopējām investīcijām un to dinamika bija lēnāka nekā citos aktīvos. 2020. gadā investīcijas mašīnās un iekārtās kopumā saglabājās iepriekšējā gada līmenī. Savukārt 2021. gadā mašīnās un iekārtās bija investēti par 12,9 % vairāk nekā pirms gada. Arī 2022. gada deviņos mēnešos šādi ieguldījumi turpināja pieaugt, par 10,8 % pārsniedzot iepriekšējā gada līmeni. Investīciju kāpumu lielā mērā noteica ieguldījumi transportlīdzekļos, kā arī informācijas un komunikācijas tehnoloģiju iekārtās, kas nepieciešamas attālināta darba nodrošināšanai.

Investīcijas intelektuālā īpašuma aktīvos veido aptuveni 7 % no kopējām investīcijām. Tām raksturīga noturība ekonomikas recesijas gados un kopumā vērojama augoša dinamika. Īpaši strauja tā bija 2017.–2019. gadā – vidēji par 10 % gadā. Lai arī pēdējos divos gados (2020.–2021. gadā) ieguldījumu pieauguma tempi kļuva mērenāki, tomēr to līmenis ir augstāks nekā pirms Covid-19 pandēmijas. 2022. gada deviņos mēnešos intelektuālā īpašuma produktos bija investēti par 20 % vairāk nekā gadu iepriekš.

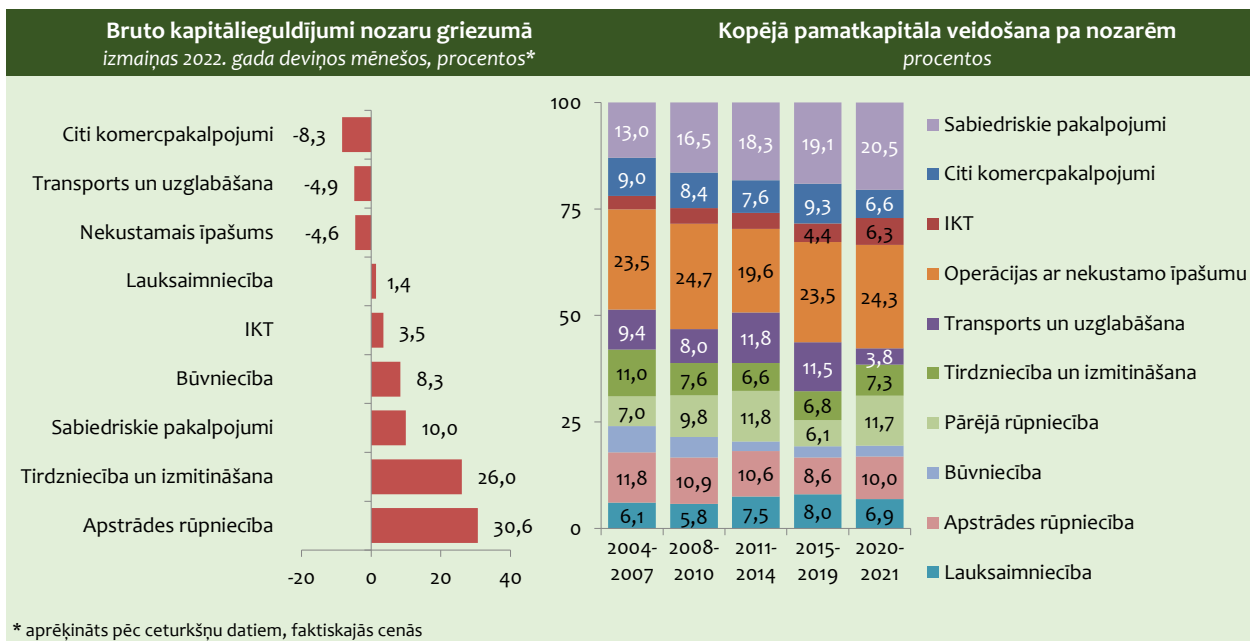
3.2. tabula

Kopējā kapitāla veidošana vidēji gadā							
	1995-2007	2008-2010	2011-2019	2019	2020	2021	2022 Jan-Sep
<i>reālais pieaugums</i>							
IKP	7,4	-7,5	3,2	2,6	-2,2	4,1	2,4
Kopējā kapitāla veidošana	18,1	-25,3	7,0	10,1	0,0	18,0	-10,0
– kopējā pamatkapitāla veidošana	18,4	-22,2	5,6	6,9	-2,6	2,9	1,0
<i>procentos pret IKP</i>							
Kopējā kapitāla veidošana	27,9	27,0	23,6	23,0	25,0	25,8	27,0
– kopējā pamatkapitāla veidošana	25,2	25,1	22,5	23,1	23,2	22,3	21,0
– krājumu izmaiņas	2,6	1,8	1,1	-0,1	-1,2	3,5	6,0

Investīcijas Latvijas tautsaimniecības nozarēs ir nenoturīgas, un to svārstīgumu ietekmē gan ES struktūrfondu apguves cikliskums, gan arī privātā sektora investīciju plānu korekcijas atbilstoši tirgus konjunktūras izmaiņām.

Piecos gados (2015.–2019. gadā) pirms Covid-19 krīzes investēšanas intensitāte bija mērena. Investīciju apjomi straujāk palielinājās pakalpojumu nozarēs – vidēji gadā par 5 %, un to visvairāk ietekmēja apjomīgie ieguldījumi operācijās ar nekustamo īpašumu, valsts pārvaldes, kā arī transporta un uzglabāšanas nozarēs. Preču ražošanas nozarēs investīcijas palielinājās lēni – par 0,1 % vidēji gadā. Kopumā investēšanas intensitāte pakalpojumu nozarēs kopš 2011. gada bija tuvu vēsturiskiem rādītājiem, bet ražošanas nozarēs – zemākā līmenī.

3.10. attēls

Covid-19 pandēmijas izraisītā krīze vairāk ir skārusi pakalpojumu nozares. 2020. gadā izdevumi kopējā pamatkapitāla veidošanai pakalpojumu nozarēs bija par 12,4 % mazākā apjomā nekā pirms gada. Savukārt preču ražošanas nozarēs bija investēts par 25 % vairāk nekā 2019. gadā, kas galvenokārt saistīts ar apjomīgiem kapitālieguldījumiem enerģētikas un komunālās saimniecības nozarēs. 2021. gadā preču ražošanas nozarēs investīcijas par gandrīz 8 % pārsniedza iepriekšējā gada līmeni, kamēr pakalpojumu nozarēs ieguldījumi palielinājās tikai par 0,9 %. Jāatzīmē, ka, neņemot vērā Covid-19 krīzi, investīciju aktivitātes dažās nozarēs ir visai augstas. Investīciju apjomu kāpums gan 2020. gadā, gan 2021. gadā bija tādās nozarēs kā lauksaimniecība, ūdensapgāde, notekūdeņu un atkritumu apsaimniekošana, būvniecība. Investīcijas būtiski palielinājās kapitālieguldījumos veselības aprūpē, kā arī informācijas un komunikācijas pakalpojumos.

Pēc provizoriskiem datiem, 2022. gada deviņos mēnešos kapitālieguldījumi materiālajos aktīvos kopumā Latvijas tautsaimniecības nozarēs palielinājās par gandrīz 6 %, tai skaitā preču ražošanas nozarēs – par 8,2 %, bet pakalpojumu nozarēs – par 4,9 %, tātad straujāk pieauga preču ražošanas nozarēs. Visvairāk kapitālieguldījumu apjoms palielinājās apstrādes rūpniecībā, tirdzniecībā un veselības aprūpes nozarēs – tas veido gandrīz pusi no kapitālieguldījumu kopapjoma šī gada deviņos mēnešos.

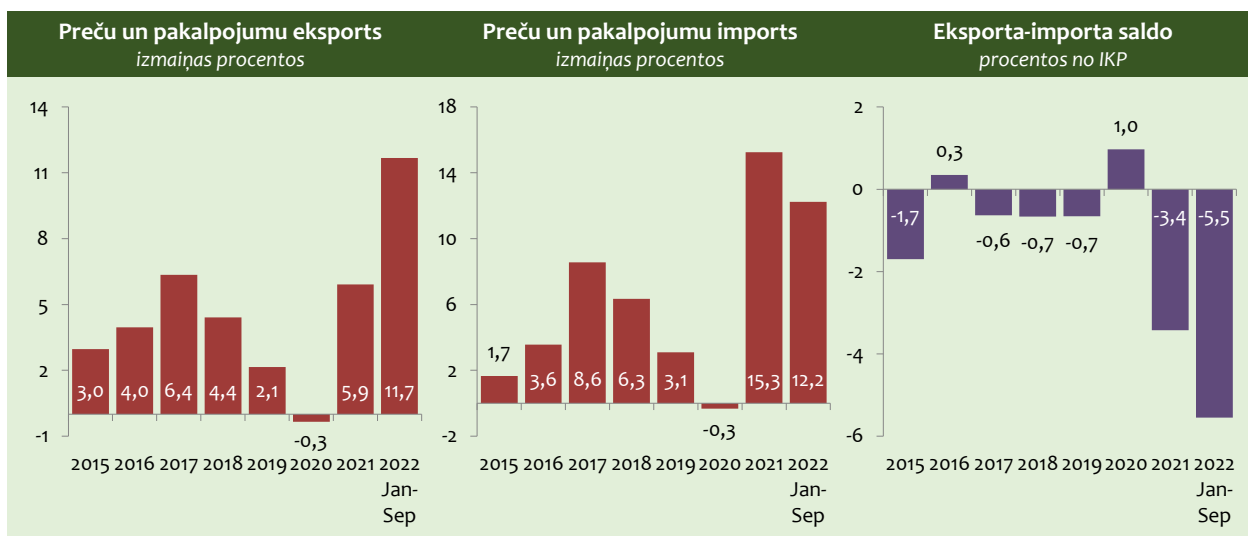
Eiropas Investīciju bankas (EIB) veiktie apsekojumi liecina, ka investīciju jomā Latvijas uzņēmēji par nozīmīgākajiem ilgtermiņa šķēršļiem uzskata kvalificētā personāla nepietiekamību un nākotnes nenoteiktību. Tie ir arī divi visbiežāk minētie šķēršļi ES dalībvalstīs. Investīcijas ierobežo arī energoresursu dārdzība un nepilnības uzņēmējdarbības regulēšanā. Krievijas militārās agresijas izraisītā energoresursu cenu kāpuma negatīvā ietekme var palielināties, ja Latvijas tautsaimniecības, atsevišķu tās nozaru vai uzņēmumu attīstība vai noieta perspektīvas vājināsies.

Investīciju dinamiku turpmāk ietekmēs starptautiskās vides nenoteiktība. Pozitīvi investēšanas dinamiku ietekmēs ES finansējums, kas ir nozīmīgs investīciju līmeņa kāpināšanas stimuls. Paredzams, ka būtisks ieguldījums investīciju aktivitāšu palielināšanā būs *Rail Baltica* projektam un vairākiem citiem projektiem, kurus paredzēts finansēt Atjaunošanas un noturības mehānisma ietvaros. Liela nozīme ir arī kredītportfeļa palielināšanai, kas ilgstoši ir ļoti mazs. Tomēr jāatzīmē, ka tuvākajos gados investīcijas būtiski ierobežos gan straujais inflācijas kāpums, gan kreditēšanas sadārdzināšana, ECB īstenojot ierobežojošo monetāro politiku.

3.4. EKSPORTS UN IMPORTS

Eksports tradicionāli ir viens no galvenajiem ekonomiskās izaugsmes faktoriem, un tā dinamika ir cieši saistīta gan ar ārējo pieprasījumu, gan ar partnervalstu ekonomiku attīstības tempiem.

3.11. attēls

Laika posmā no 2014. līdz 2018. gadam eksporta attīstību veicināja ekonomiskā izaugsme ES valstīs un stabils pieprasījums citās partnervalstīs. Savukārt 2019. gadā, mazinoties partnervalstu ekonomiskās izaugsmes tempiem, eksporta attīstība bija mērenāka.

2020. un 2021. gads vēsturē iezīmēties kā Covid-19 izraisītās krīzes laiks, kas ietekmēja visus ekonomiskos rādītājus visās pasaules valstīs, arī Latvijā. Tā kā eksports ir tieši atkarīgs no ārējā pieprasījuma, šī krīze būtiski ietekmēja eksporta apjomus. 2020. gada sākumā eksporta apjomi pieauga, savukārt martā, sākoties pandēmijai, jau bija vērojama strauja tempu samazināšanās. 2020. gada 2. ceturksnī eksporta apjomi bija ievērojami mazāki nekā pirms gada. Palielinoties ārējam pieprasījumam, mērena eksporta izaugsme sākās 2020. gada otrajā pusē. 2021. gada 1. ceturksnī eksporta apjomi bija līdzīgi kā pirms gada, savukārt 2. ceturksnī, ievērojami palielinoties ārējam pieprasījumam un daļēji bāzes efekta dēļ, eksporta apjomi būtiski auga. Izaugsme turpinājās arī gada otrajā pusē.

2022. gadā, lai gan notiek aktīva karadarbība netālu no valsts austrumu robežas, turpinās strauja eksporta izaugsme. Gada pirmajā pusē eksporta apjomi bija par 11,3 % lielāki nekā pirms gada un 3. ceturksnī pieauga vēl par 2,3 %.

Nozīmīgākais Latvijas eksporta tirgus nemainīgi ir ES valstis, tai skaitā Lietuva un Igaunija. Arvien mazāku daļu veido eksports uz NVS valstīm, tai skaitā Krieviju. Jāatzīst, ka Krievijas militārā agresija Ukrainā negatīvi ietekmē tirdzniecības darījumu apjomu gan ar Krieviju, gan ar Baltkrieviju. Nedaudz lielāku daļu nekā eksports uz NVS valstīm kopējā struktūrā veido eksports uz pārējām valstīm, kurām 2020. gada pirmajā pusē pievienojās arī Apvienotā Karaliste.

Latvijas preču un pakalpojumu importa attīstības galvenie faktori ir apstrādes rūpniecības ražošanas apjomu un mājsaimniecību rīcībā esošo ienākumu pieaugums. Augot iekšējam pieprasījumam, būtiski pieaug importa apjomi. 2020. gadā, būtiski samazinoties iekšējam pieprasījumam, importa apjomi nedaudz mazinājās, salīdzinot ar iepriekšējo gadu. Pretējas tendences importā iezīmējās 2021. gadā – 1. ceturksnī vēl bija vērojama mērena importa izaugsme, bet, palielinoties pieprasījumam un izpaūžoties bāzes efektam, no 2. līdz 4. ceturksnim preču un pakalpojumu importa apjomi bija ievērojami lielāki nekā pirms gada. Līdzīgas tendences saglabājās arī 2022. gada trijos ceturkšņos.

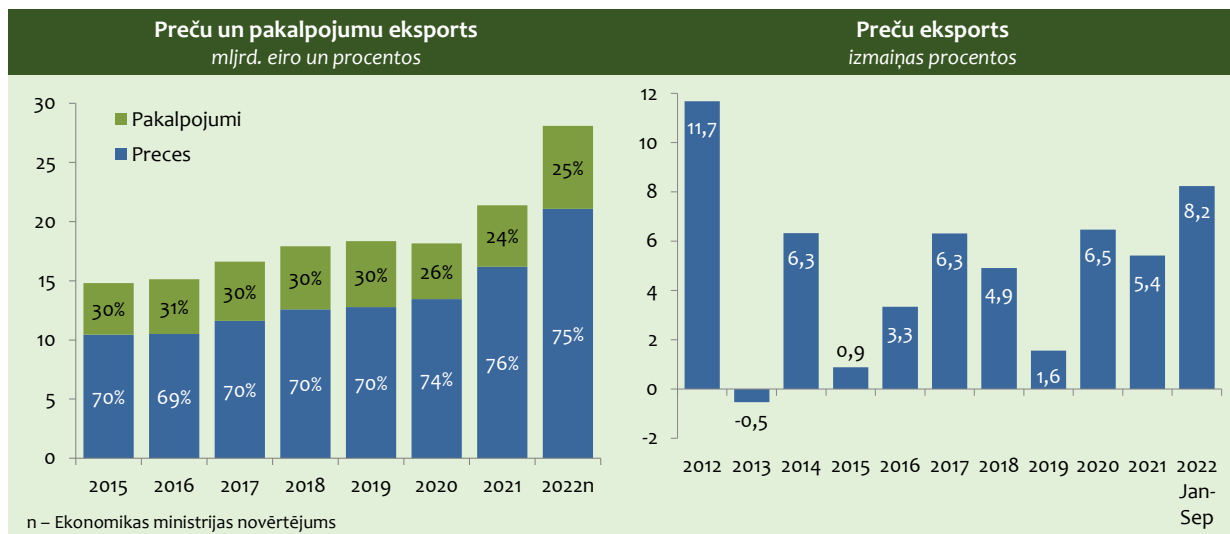
Eksporta-importa saldo no izteikti negatīva 2012.–2015. gadā ir līdzsvarojies kopš 2016. gada. Savukārt 2020. gadā, kad importa apjomi samazinājās straujāk nekā eksports, rādītājs sasniedza vēsturiski augstāko pozitīvo līmeni. Pretēja aina ir vērojama 2021.–2022. gadā.

Lai arī pašlaik pieprasījums noieta tirgos ir stabils, joprojām saglabājas eksporta attīstību ierobežojoši riski, kas saistīti ar karadarbību Ukrainā.

EKSPORTS

Vairāk nekā divas trešdaļas Latvijas eksporta veido preču eksports, pārējo – pakalpojumu eksports. Līdz 2019. gadam šī proporcija būtiski nemainījās. Savukārt, sākot no 2020. gada, Covid-19 krīzes ietekmē pakalpojumu eksporta iespējas bija būtiski ierobežotas, attiecīgi eksporta struktūra šajā laikā mainījās par labu preču eksportam. Līdzīga proporcija saglabājas arī 2022. gadā.

3.12. attēls

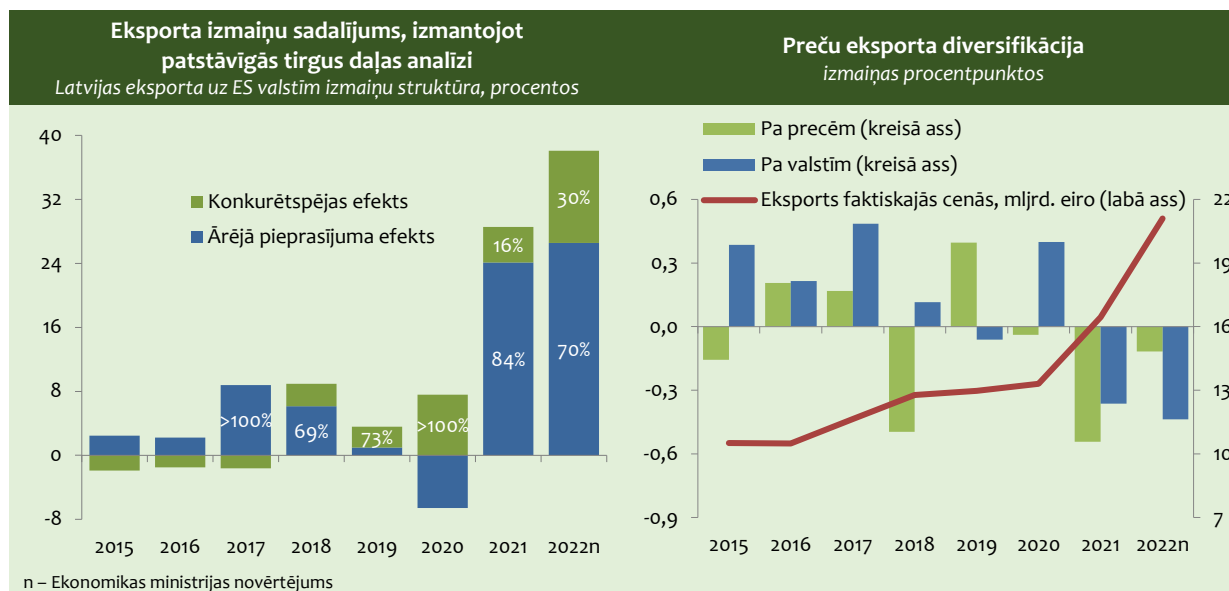
Latvijas **preču eksports** no 2014. līdz 2018. gadam attīstījās dinamiski, izņemot 2015. gadu, kad apjomi saglabājās iepriekšējā gada līmenī. 2019. gadā, mazinoties ārējam pieprasījumam, preču eksports pieauga mērenāk.

2020. gada 1. pusē preču eksportam, tāpat kā kopējai ekonomiskai attīstībai, nebija labvēlīga. Covid-19 krīzes ietekmē šajā laika posmā eksporta apjomi bija mazāki nekā pirms gada. Taču straujā preču eksporta izaugsme gada otrajā pusē, it īpaši gada pēdējā ceturksnī, ļāva noslēgt gadu ar ļoti labu izaugsmes rādītāju. Arī 2021. gadā un 2022. gada trijos ceturkšņos kopumā preču eksports turpina attīstīties dinamiski.

2017.–2018. gadā preču eksporta attīstību pozitīvi ietekmēja eksporta cenu izmaiņas. Faktiskajās cenās eksports pieauga vidēji par aptuveni 10 % ik gadu. Savukārt, mazinoties ārējam pieprasījumam, 2019. gadā eksporta cenas nedaudz saruka. Līdzīgas tendences bija vērojamas arī 2020. gadā. Sākot no 2021. gada 2. ceturkšņa, eksporta vienības vērtība strauji aug. 2022. gada trijos ceturkšņos tā bija par 22 % lielāka nekā pirms gada. Strauji eksporta cenas šajā laika posmā pieauga koksnei un tās izstrādājumiem, metāliem, minerālajiem produktiem, lauksaimniecības produktiem, kā arī citām precēm.

2014.–2018. gadā preču eksporta pieaugumu pamatā noteica ārējais pieprasījums, un konkurētspējas loma eksporta pieaugumā bija neliela vai pat negatīva. Turpretī 2019. gadā Latvijas eksportu uz ES valstīm ietekmēja straujāks Latvijas uzņēmumu konkurētspējas pieaugums. 2020. gadā, strauji sarūkot ārējam pieprasījumam, negatīvo eksporta attīstību daļēji kompensēja uzņēmēju spēja konkurēt ārējos tirgos. 2021.–2022. gads izēmējas ar ievērojamu ārējā pieprasījuma kāpumu, kas lielā mērā nosaka eksporta pieaugumu. Jāatzīmē, ka arī konkurētspējas efektam ir arvien lielāks ieguldījums eksporta attīstībā.

3.13. attēls

Straujāk augot lielākajām preču grupām, tādām kā koksne un tās izstrādājumi un lauksaimniecības un pārtikas preces, pasliktinās eksporta preču diversifikācijas rādītājs, turpretī, straujāk attīstoties salīdzinoši mazākām eksporta grupām, šis rādītājs uzlabojas. Diversifikācijas rādītāja uzlabošanās preču griezumā bija vērojama 2015.–2017. gadā. Pretējs process bija vērojams 2018. gadā, kad, reaģējot uz Apvienotās Karalistes iecerēm izstāties no ES, būtiski pieauga koksnes un tās izstrādājumu eksports, kas negatīvi ietekmēja arī diversifikācijas rādītāju preču griezumā. 2019. gadā, zūdot šim efektam, rādītājs uzlabojās. 2020. gadā eksporta diversifikācija pa preču grupām būtiski nemainījās. 2021.–2022. gadā straujāk palielinās lielāko eksporta preču grupu vērtība, kas negatīvi ietekmē arī preču diversifikācijas rādītāju.

3.3. tabula

	Preču eksports procentos, faktiskajās cenās			2022 Jan-Okt		
	2021 struktūra	2021 izmaiņas	2021 ieguldījums izmaiņās	2022 Jan-Okt struktūra	2022 Jan-Okt izmaiņas	2022 Jan-Okt ieguldījums izmaiņās
Pavisam	100	23,7	23,7	100	30,7	30,7
Lauksaimniecības un pārtikas produkti	18,3	2,7	0,6	19,3	39,6	7,2
Minerālie produkti	6,3	92,5	3,8	12,1	184,0	10,2
Ķīmiskās rūpniecības preces	12,2	33,0	3,7	11,8	28,5	3,4
Vieglās rūpniecības preces	3,2	14,5	0,5	2,9	16,5	0,5
Koksne un tās izstrādājumi	19,1	43,5	7,2	18,0	19,0	3,8
Metāli un to izstrādājumi	10,0	49,6	4,1	7,2	-4,9	-0,5
Mehānismi, ierīces un elektroiekārtas	16,3	6,8	1,3	14,2	12,2	2,0
Transporta līdzekļi	4,6	10,0	0,5	4,6	24,7	1,2
Pārējās preces	9,9	19,2	2,0	9,9	29,2	2,9

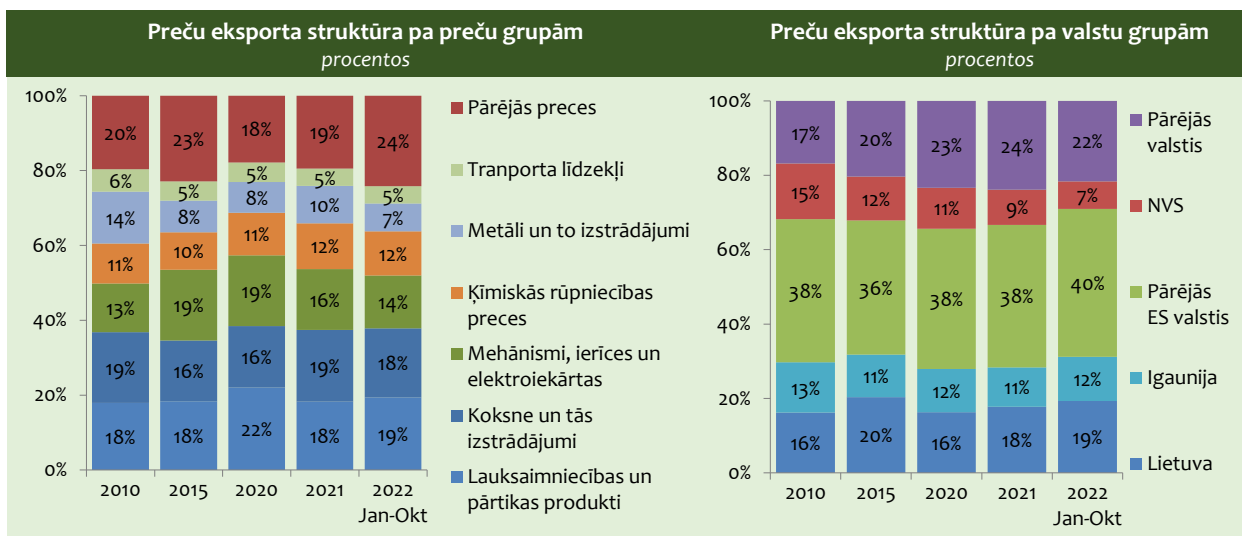
Preču eksporta diversifikācija pa valstīm laika posmā no 2015. līdz 2018. gadam uzlabojās, kas liecināja par jaunu tirgu apgušanu. 2019. gadā nedaudz straujāk pieauga eksports uz lielākajām partnervalstīm, tādējādi pasliktinot diversifikācijas

rādītāju. Savukārt 2020. gadā eksporta diversifikācija valstu griezumā uzlabojās. To gan noteica eksporta apjoma samazinājumi uz vairākām lielākajām partnervalstīm, piemēram, uz Krieviju, Lietuvu un Zviedriju. Attiecīgi kopējā eksporta apjomā palielinājās uz mazākām partnervalstīm eksportēto preču apjoma īpatsvars. Līdzīgas tendences kā preču eksportā 2021.–2022. gadā bija vērojamas arī eksporta diversifikācijā pa valstīm. Straujāk aug vērtība eksportam uz galvenajām tirdzniecības partnervalstīm Lietuvu, Igauniju, Somiju un Vāciju, kas negatīvi ietekmē arī valstu diversifikācijas rādītāju.

Preču eksports uz ES valstīm 2021. gadā pieauga par 25,7 %. Lielu daļu pieaugumā veidoja minerālo produktu, koksnes un tās izstrādājumu un dzelzs un tērauda eksporta grupu izaugsme.

2022. gada janvārī-oktobrī eksports uz ES valstīm pieauga vēl straujāk – par 39,3 %. Eksporta pieaugums bija vērojams gandrīz visās preču grupās, īpaši strauji palielinājās minerālo produktu eksporta vērtība. Būtiski pieauga arī koksnes un tās izstrādājumu, piena produktu, graudaugu, elektroierīču un iekārtu un jauktu ķīmisko produktu eksports.

3.14. attēls

Preču eksports uz NVS valstīm 2021. gadā pieauga par 5,7 %. Straujāk pieauga farmācijas produktu, mehānismu un ierīču, kā arī plastmasas izstrādājumu eksporta vērtība. Turpretī samazinājās dzērienu, elektroierīču un iekārtu, kā arī optisko ierīču un aparatūras eksports uz NVS valstīm.

3.15. attēls

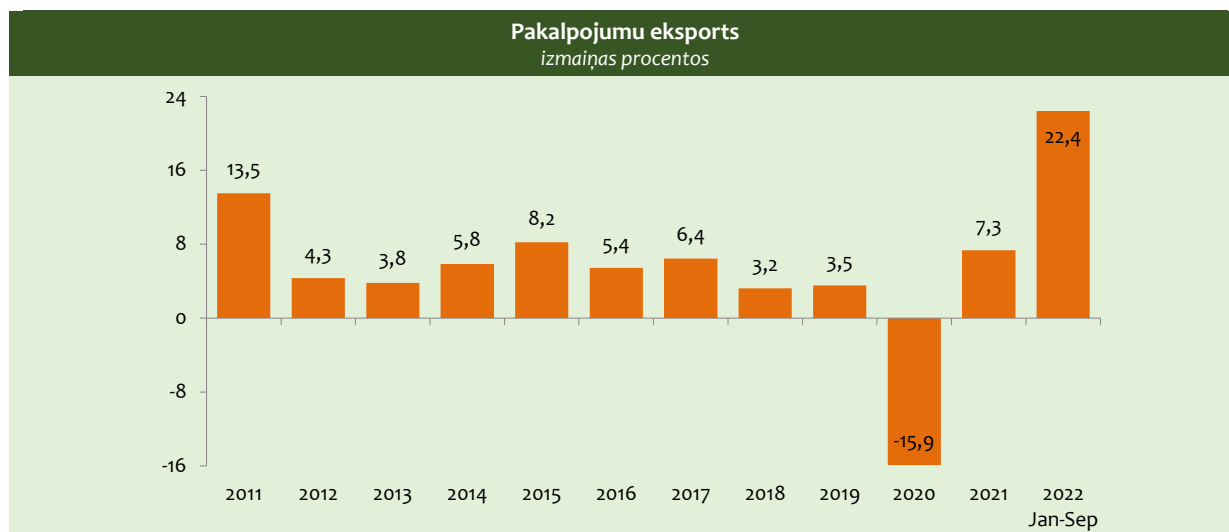
2022. gada desmit mēnešos eksports uz NVS valstīm pieauga par 5,7 %. Būtiskākais ieguldījums tā izaugsme bija farmācijas produktu, dažādu augu, kaučuka un tā izstrādājumu, kā arī dzelzs un tērauda izstrādājumu eksporta grupai. Šajā laika posmā samazinājās uz NVS valstīm eksportēto elektroierīču un iekārtu, kā arī plastmasas un to izstrādājumu vērtība.

Preču eksports uz pārējām valstīm, izņemot ES un NVS valstis, 2021. gadā pieauga par 26,5 %. To būtiski ietekmēja koksnes un tās izstrādājumu eksporta pieaugums uz Apvienoto Karalisti. Savukārt 2022. gada janvārī-oktobrī eksports uz pārējām valstīm turpināja augt salīdzinoši strauji – par 17,1 %. To būtiski ietekmēja graudaugu eksports uz Angolu un Saūda Arābiju, kā arī minerālo produktu eksports uz Ukrainu.

Pakalpojumu eksports 2015.–2016. gadā pieauga ievērojami straujāk nekā preču eksports, attiecīgi pakalpojumu daļai veidojot lielāku ieguldījumu kopējā eksporta pieaugumā nekā preču daļai. Pozitīvais pakalpojumu eksporta saldo šajā laika posmā pilnībā kompensēja negatīvo preču eksporta saldo.

2017.–2019. gadā preču un pakalpojumu eksporta tempi bija līdzīgi.

3.16. attēls

2020. gadā pakalpojumu eksporta izaugsmi būtiski ietekmēja Covid-19 pandēmijas dēļ noteiktie ceļošanas, ēdināšanas un citu pakalpojumu ierobežojumi. 2020. gadā kopumā pakalpojumu eksports būtiski samazinājās. Straujākais kritums bija vērojams no 2020. gada 2. ceturkšņa līdz 2021. gada 1. ceturksnim. Kopš 2021. gada 2. ceturkšņa, daļēji bāzes efekta ietekmē, pakalpojumu eksporta apjomi atkal aug salīdzinoši straujos tempos.

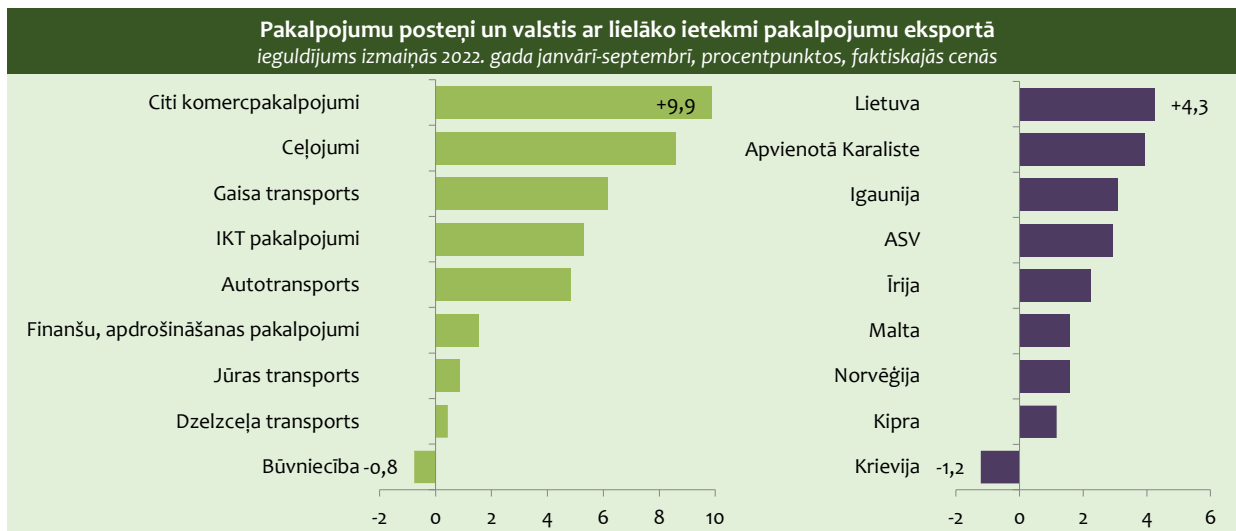
3.4. tabula

	Pakalpojumu eksports					
	procentos, faktiskajās cenās					
	2021			2022. gada janvāris-septembris		
	struktūra	izmaiņas	ieguldījums izmaiņās	struktūra	izmaiņas	ieguldījums izmaiņās
Kopā	100	10,3	10,3	100	37,2	37,2
Pārvadājumi, tai skaitā:	30,4	11,4	3,4	31,3	40,8	12,4
– jūras transports	3,7	-14,3	-0,7	3,4	23,2	0,9
– gaisa transports	4,4	63,8	1,9	7,2	164,5	6,2
– dzelzceļa transports	2,9	-6,3	-0,2	2,4	15,4	0,4
– autotransports	17,8	11,5	2,0	17,0	26,1	4,8
– citi transporta pakalpojumi	1,7	30,9	0,4	1,4	9,5	0,2
Ceļojumi	12,3	-9,1	-1,4	15,6	67,0	8,6
Citi pakalpojumi, tai skaitā:	57,4	15,1	8,3	53,1	28,6	16,2
– būvniecības pakalpojumi	7,1	2,5	0,2	4,5	-10,9	-0,8
– finanšu un apdrošināšanas pakalpojumi	3,6	29,0	0,9	3,5	46,7	1,5
– IKT pakalpojumi	18,5	12,4	2,3	17,5	28,3	5,3
– citi komercpakalpojumi	26,8	19,6	4,8	26,4	37,4	9,9
– pārējie pakalpojumi	1,3	9,7	0,1	1,1	18,8	0,2

Strauji pakalpojumu eksporta izaugsmes tempi saglabājās arī 2022. gada trijos ceturkšņos. Ik ceturksni pakalpojumu eksporta vērtības pieaugums pārsniedza 20 procentus.

Līdz 2019. gadam tradicionāli aptuveni 40 % no pakalpojumu eksporta veidoja ienākumi no pārvadājumiem. Pēdējie gadi pārvadājumu eksportam nav bijuši veiksmīgi. 2019. gadā pārvadājumu eksports bija līdzīgs kā gadu iepriekš. 2020. gadā Covid-19 ietekmē visu transporta veidu pārvadājumu eksports būtiski samazinājās. Nedaudz mērenāk saruka autotransporta eksporta pakalpojumu vērtība. 2021. gadā transporta pakalpojumu eksporta attīstība bija līdzīga kopējā pakalpojumu eksporta tendencēm.

3.17. attēls

2022. gada trijos ceturkšņos visu transporta veidu pakalpojumu eksports pieauga, straujāk avio un autotransporta pārvadājumi, mērenāk – dzelzceļa un jūras transporta pārvadājumi.

2021. gadā Covid-19 krīzes ietekmē nedaudz samazinājās ienākumi no ārvalstu tūristiem. Savukārt 2022. gada trijos ceturkšņos, daļēji bāzes efekta dēļ, tie būtiski pieauga.

2022. gada trijos ceturkšņos samazinājās būvniecības pakalpojumu eksports, savukārt pieauga pārējo pakalpojumu eksports, it īpaši saimnieciskās darbības pakalpojumu eksports, kas deva būtisku pozitīvu ieguldījumu kopējā pakalpojumu eksporta pieaugumā.

Nedaudz mazāk par 60 % no kopējā Latvijas pakalpojumu eksporta līdz 2019. gadam bija saistīti ar ES valstīm, savukārt 2020. un 2021. gadā šis īpatsvars būtiski pieauga – līdz attiecīgi 66 % un 67 %. Nedaudz mazāks īpatsvars pakalpojumu eksportam uz ES valstīm bija 2022. gada trijos ceturkšņos.

Pakalpojumu eksporta apjomi uz ES valstīm 2021. gadā pieauga līdzīgi kā kopējais pakalpojumu eksports. Lielākais īpatsvars pakalpojumu eksporta pieaugumā uz ES valstīm 2021. gadā bija transporta pakalpojumiem (autotransports un gaisa transports), saimnieciskās darbības un IKT pakalpojumiem. 2022. gada trijos ceturkšņos pakalpojumu eksports uz ES valstīm palielinājās nedaudz mērenāk nekā kopējais pakalpojumu eksports – par 28,3 %. Šajā laika posmā straujāk auga transporta un ceļojumu pakalpojumi uz ES valstīm, kā arī saimnieciskās darbības un IKT pakalpojumu eksporta vērtība.

IMPORTS

Latvijas preču un pakalpojumu importa apjomiem 2017.–2020. gadā bija lejupejoša tendence – no 6,3 % līdz -0,3 %. Vāja importa izaugsme 2019.–2020. gadā bija saistīta ar mazo iekšzemes pieprasījumu Covid-19 pandēmijas ietekmē. Taču 2021. gadā pieprasījums sāka strauji augt, un importa pieauguma tempi bija straujākie pēdējo gadu laikā. Lai arī 2022. gada trijos ceturkšņos tie nedaudz mazinājās, tomēr par 12,2 % pārsniedza pagājušā gada attiecīgā perioda līmeni. Strauji aug gan preču, gan pakalpojumu imports.

Preču imports faktiskajās cenās 2021. gadā pēc Covid-19 krīzes pieauga par 28,8 %. To ietekmēja visu preču pamatgrupu importa pieaugums. Straujāk palielinājās minerālo produktu, dzelzs un tērauda, lidaparātu un to daļu, koksnes un tās izstrādājumu un mehānismu un ierīču importa vērtība.

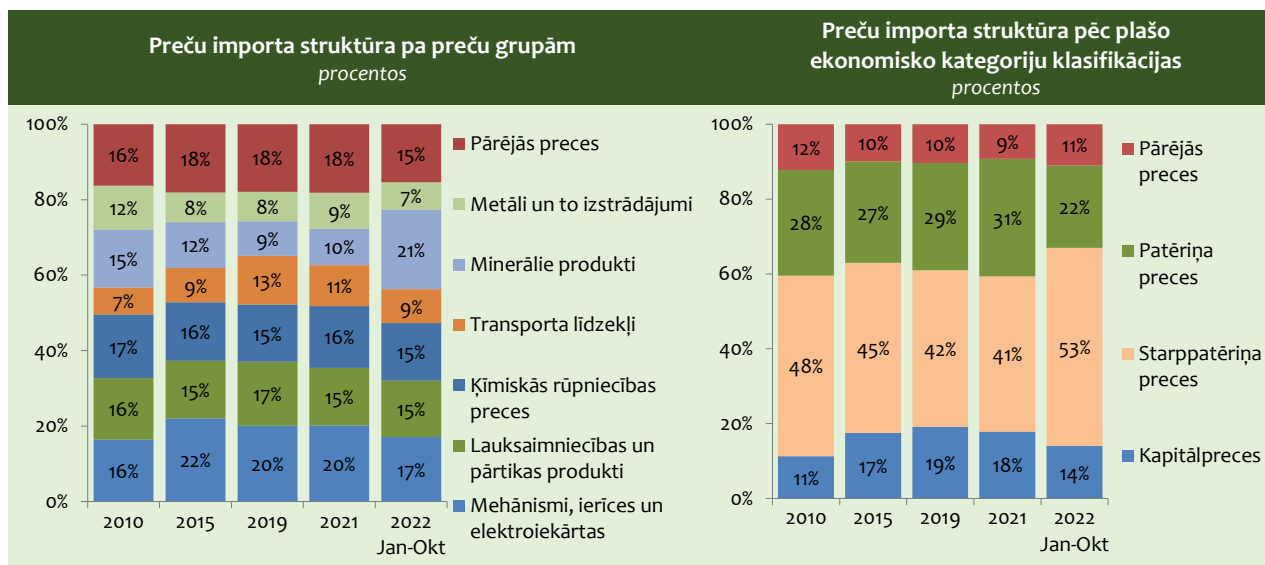
2022. gada deviņos mēnešos preču imports faktiskajās cenās auga vēl straujāk nekā pirms gada. Pusi no visa pieauguma nodrošināja minerālo produktu importa vērtības pieaugums. Būtiski palielinājās arī elektroierīču un iekārtu, sauszemes transportlīdzekļu, dažādu ķīmisko produktu un mehānismu un ierīču importa vērtība.

3.5. tabula

Preču imports procentos, faktiskajās cenās						
	2021			2022 Jan-Okt		
	struktūra	izmaiņas	ieguldījums izmaiņās	struktūra	izmaiņas	ieguldījums izmaiņās
Pavisam	100	28,8	28,8	100	35,3	35,3
Lauksaimniecības un pārtikas produkti	15,2	4,5	0,8	14,9	34,7	5,2
Minerālie produkti	9,7	88,2	5,8	21,2	201,0	19,1
Ķīmiskās rūpniecības preces	16,4	28,2	4,6	15,3	28,6	4,6
Vieglās rūpniecības preces	4,4	11,6	0,6	3,9	20,0	0,9
Koksne un tās izstrādājumi	4,8	60,0	2,3	3,6	-1,6	-0,1
Metāli un to izstrādājumi	9,5	55,8	4,4	7,2	-1,1	-0,1
Mehānismi, ierīces un elektroiekārtas	20,2	15,3	3,5	17,1	17,1	3,4
Transporta līdzekļi	10,9	54,9	5,0	9,0	4,8	0,6
Pārējās preces	9,0	17,7	1,7	7,8	20,1	1,8

Imports no ES valstīm 2021. gadā faktiskajās cenās pieauga līdzīgi kā kopējais preču imports – par 23,6 %. Savukārt 2022. gada desmit mēnešos preču imports no ES valstīm pieauga straujāk – par 47 %. Līdzīgi kā importam kopumā, pieaugumu būtiski sekmēja minerālo produktu importa vērtības pieaugums. Palielinājās arī sauszemes transportlīdzekļu, elektroierīču un iekārtu, mēslošanas līdzekļu un citu no ES valstīm importēto preču vērtība.

3.18. attēls

Importā no NVS valstīm tradicionāli vairāk nekā 95 % veido importa no Krievijas un Baltkrievijas. Imports no NVS valstīm faktiskajās cenās 2021. gadā pieauga par 81,2 %. To galvenokārt noteica minerālo produktu, dzelzs un tērauda, koksnes un tās izstrādājumu importa palielināšanās. Šīs trīs grupas veidoja 4/5 daļas no visa importa pieauguma no NVS valstīm 2021. gadā.

2022. gada desmit mēnešos imports no NVS valstīm samazinājās par 2,6 %, kas saistīts ar Krievijas karu Ukrainā, turklāt sankciju ietekmē, arvien samazinās daudzu preču grupu imports no Krievijas un Baltkrievijas. Joprojām no NVS valstīm galvenokārt importē minerālos produktus, taču palielinās arī dzīvnieku un augu tauku, lopbarības un citu lauksaimniecības un pārtikas produktu imports no NVS valstīm.

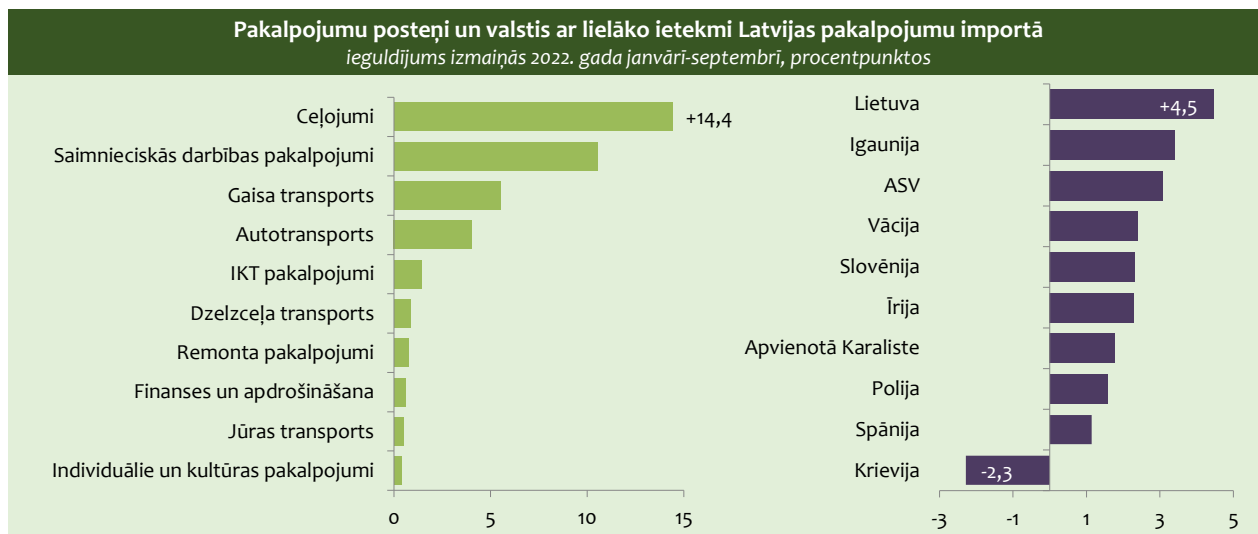
Pārējo valstu grupā, izņemot ES un NVS valstis, imports 2021. gadā augs strauji – par 26,2 %, ko būtiski ietekmēja lielāks lidaparātu un to detaļu imports no Kanādas. Arī 2022. gada desmit mēnešos preču imports no pārējām valstīm turpināja strauji augt – par 10,2 %. Šo rādītāju ietekmēja elektroierīču un iekārtu importa pieaugums no Ķīnas.

Preču importa struktūrā pēc to gala lietojuma līdz 2019. gadam nedaudz pieauga kapitālpreču imports. Savukārt 2021.–2022. gadā, galvenokārt, Covid-19 krīzes ietekmē, to īpatsvars nedaudz saruka. Starppatēriņa preču īpatsvars kopējā importā līdz 2019. gadam mazinājās, galvenokārt degvielas importa vērtības samazinājuma dēļ, taču 2022. gada trijos ceturkšņos, palielinoties degvielas importam, arī starppatēriņa preču importa daļa augs straujāk.

Pakalpojumu importa izaugsme 2021. gadā bija salīdzinoši strauja – par 24,9 %. Daļēji to ietekmēja arī bāzes efekts. Straujāk palielinājās ar tirdzniecības starpniecību saistīto pakalpojumu importa apjomi. Būtiski pieauga arī transporta pakalpojumu imports, bet samazinājās finanšu pakalpojumu imports. 2022. gada janvārī–septembrī pakalpojumu imports turpināja strauji palielināties – par 24,4 %. To noteica visu pakalpojumu posteņu importa pieaugums, īpaši ceļojumu, transporta un ar tirdzniecības starpniecību saistīto pakalpojumu imports.

Aptuveni divas trešdaļas no visiem pakalpojumiem Latvijai sniedz ES valstis. Arī importa īpatsvars no ES valstīm kopējā pakalpojumu importā arvien aug. Lielākās pakalpojumu importa grupas ir ar tirdzniecības starpniecību, ceļošanu un transportu saistītie pakalpojumi.

3.19. attēls

4. NOZARU IEGULDĪJUMS

4.1. DINAMIKA UN STRUKTŪRA

2009.–2010. gadā, samazinoties darbaspēka izmaksām, uzlabojās Latvijas ražotāju konkurētspēja, kas bija pamats eksporta pieaugumam un līdz ar to arī tirgojamo nozaru (lauksaimniecība, mežsaimniecība un zivsaimniecība, rūpniecība, kā arī transporta pakalpojumi) attīstībai. Mainījās tautsaimniecības struktūra. 2010. gadā šo nozaru īpatsvars sasniedza 33,1 % no kopējās pievienotās vērtības, bet 2021. gadā – 28,7 %. 2021. gadā, salīdzinot ar 2010. gadu, ir pieaudzis būvniecības, komercpakalpojumu un sabiedrisko pakalpojumu nozares īpatsvars, turpretī samazinājies ir pārējās rūpniecības, transporta, tirdzniecības un izmitināšanas īpatsvars. Analizējot ekonomikas struktūru citā griezumā, redzams, ka 2021. gadā ražojošās nozares (lauksaimniecība, mežsaimniecība un zivsaimniecība, rūpniecība, kā arī būvniecība) veidoja 27,3 %, bet pakalpojumu nozares – 72,7 % no kopējās pievienotās vērtības. Salīdzinot ar 2010. gadu, ražojošo nozaru īpatsvars ir pieaudzis visur, izņemot pārējo rūpniecību.

Kopš 2011. gada IKP ir pieaudzis vidēji par 2,6 % gadā.

4.1. tabula

Tautsaimniecības struktūra							
pievienotā vērtība, procentos							
	2000	2008	2010	2016	2020	2021	2022 Jan-Sep
Lauksaimniecība, mežsaimniecība un zivsaimniecība	5,0	3,3	4,6	3,7	5,0	4,6	6,3
Apstrādes rūpniecība	15,2	10,7	13,3	11,6	12,6	13,7	14,3
Pārējā rūpniecība	4,2	3,4	4,8	4,2	3,4	3,5	4,0
Būvniecība	7,0	10,2	4,9	5,3	6,3	5,5	4,8
Tirdzniecība, izmitināšana un ēdināšana	15,6	16,0	17,7	16,6	16,1	16,6	16,7
Transports un uzglabāšana	11,9	9,3	10,4	9,1	6,7	6,9	7,2
Citi komercpakalpojumi	23,8	30,3	28,3	33,2	31,8	30,6	30,2
Sabiedriskie pakalpojumi	17,3	16,9	16,1	16,2	18,1	18,6	16,5
Kopā	100	100	100	100	100	100	100

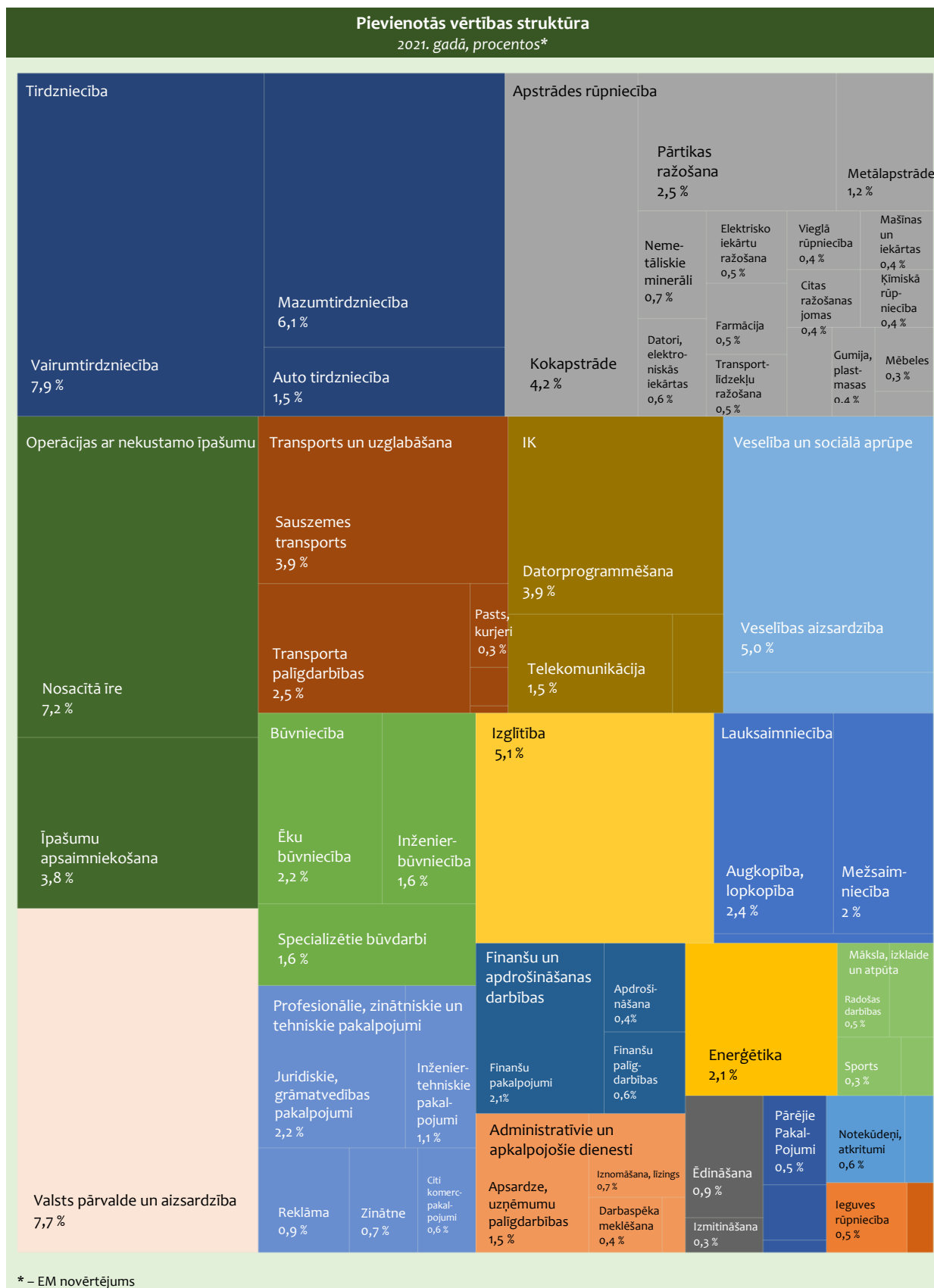
2013.–2016. gadā, mazinoties finanšu krīzes laikā iegūtajām izmaksu konkurētspējas priekšrocībām un izjūtot ģeopolitiskās situācijas ietekmi, eksporta pieauguma tempi palēninājās, tāpēc arī tirgojamo nozaru izaugsme bija lēnāka. Izaugsme turpinājās visās nozarēs, izņemot būvniecību. Lielāks devums izaugsme bija uz iekšējo tirgu orientētajām nozarēm – tirdzniecībai un komercpakalpojumiem. Augot valsts budžeta izdevumiem, palielinājās sabiedrisko pakalpojumu apjomi.

Situācijas uzlabošanās ārējā vidē, intensīvāka ES struktūrfondu apguve, nodarbinātības un darba samaksas pieaugums sekmēja izaugsmes paātrinājumu 2017.–2018. gadā. Visvairāk izaugsmi šajā periodā ietekmēja galvenā eksporta nozare – apstrādes rūpniecība, kā arī būvniecība, kas atguvās no krituma iepriekšējā periodā. Arī 2019. gadā izaugsme turpinājās, tomēr ekonomikas kāpums kopumā bija kļuvis mērenāks. Lielākā ietekme izaugsme bija tirdzniecības un sabiedrisko pakalpojumu apjomu kāpumam.

Covid-19 pandēmija, kas Latvijā sākās 2020. gada martā, būtiski ietekmēja ekonomikas attīstību. Nozaru griezumā attīstības tendences bija ļoti atšķirīgas. Lielākais apjomu samazinājums bija transporta un uzglabāšanas nozarēs, jūtama ietekme bija apjomu kritumam izmitināšanas un ēdināšanas, mākslas, izklaides un atpūtas, kā arī būvniecības nozarē, jo tās ietekmēja ieviestie ierobežojumi. Toties apjomi pieauga rūpniecības, lauksaimniecības un mežsaimniecības, tāpat arī sabiedrisko pakalpojumu nozarē.

2021. gadā ekonomikā bija vērojama strauja izaugsme. Gada sākumā Covid-19 pandēmija turpināja ietekmēt nozares, kurās ir liels sociālā kontakta īpatsvars, savukārt nozares, kas vairāk orientētas uz preču eksportu, Covid-19 krīzes otro vilni pārcieta ievērojami veiksmīgāk. Tā kā tika veikti apjomīgi valdības un Eiropas Savienības fondu atbalsta pasākumi, turklāt uzlabojās epidemioloģiskā situācija, pakāpeniski atjaunojās ekonomiskā aktivitāte visvairāk cietušajās nozarēs. Vienlaikus virknē nozaru apjomi jau ievērojami pārsniedza līmeni pirms pandēmijas, piemēram, daļā apstrādes rūpniecības apakšnozaru, veselības aprūpē, informācijas un komunikācijas pakalpojumos u. c.

4.1. attēls

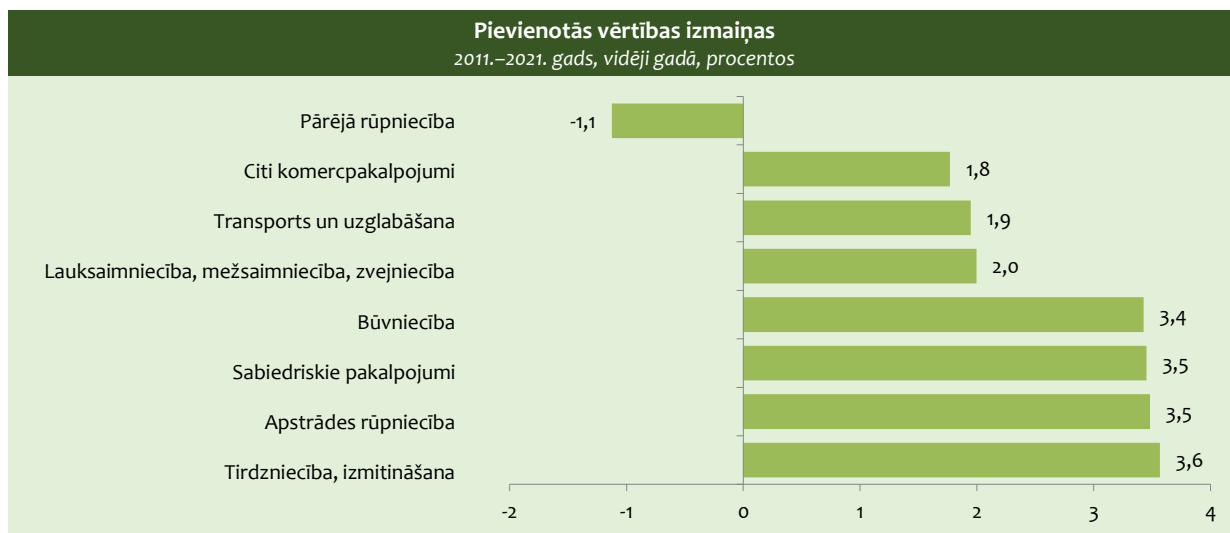

Latvijas ekonomika 2022. gada sākumā turpināja atveseļoties, tomēr kopš Krievijas iebrukuma Ukrainā 2022. gada 24. februārī, ir pasliktinājusies ģeopolitiskā situācija un ekonomiskās attīstības perspektīvas. Būtiski pieaugušas enerģijas un pārtikas cenas, pastiprinot inflācijas spiedienu laikā, kad dzīves dārdzība visā pasaulē jau strauji pieauga, atkopjoties no pandēmijas. Kara dēļ globālo ekonomiku ietekmē arī traucējumi izejmateriālu piegāžu ķēdēs. 2022. gada 1. ceturksnī Latvijā vēl pilnā apmērā nebija jūtamas kara sekas, kāpumu ietekmēja zemā bāze 2021. gada sākumā un pakāpeniska Covid-19 ierobežojumu atcelšana. Tomēr 2. ceturksnī IKP pieauguma tempi gada griezumā samazinājās, bet 3. ceturksnī jau bija vērojams IKP kritums. Kopumā 2022. gada trijos ceturkšņos IKP pieauga par 2,4 %.

4.2. tabula

Nozaru attīstības tendences izmaiņas pret iepriekšējā gada attiecīgo periodu, procentos					
	2018	2019	2020	2021	2022 Jan-Sep
Iekšzemes kopprodukts	4,0	2,6	-2,2	4,1	2,4
Lauksaimniecība, mežsaimniecība un zivsaimniecība	-3,6	24,7	0,7	-11,7	4,3
leguves rūpniecība un karjeru izstrāde	9,1	-5,2	8,3	5,0	2,5
Apstrādes rūpniecība	7,5	3,7	2,5	7,4	3,9
Pārtikas rūpniecība	-2,9	-0,7	-1,7	1,3	2,0
Vieglā rūpniecība	-0,8	-2,6	-9,5	11,8	7,6
Kokapstrāde	4,5	0,0	4,5	3,7	-0,7
Papīra ražošana un poligrāfija	-3,7	5,7	4,7	14,0	4,6
Ķīmiskā rūpniecība	7,0	3,9	-1,8	14,8	8,7
Nemetālisko minerālu ražošana	1,3	-2,1	-1,4	4,4	12,0
Metālapstrāde	3,6	13,5	-5,6	5,8	18,3
Elektrisko un optisko iekārtu ražošana	12,1	11,3	12,1	5,7	-4,0
Mašīnu un iekārtu ražošana	7,0	-1,9	-2,7	24,1	-9,4
Transportlīdzekļu ražošana	7,3	-7,7	-15,3	17,7	21,5
Pārējās rūpniecības nozares	-1,8	2,8	-14,2	11,8	2,7
Elektroenerģija, gāzes apgāde, siltumapgāde un gaisa kondicionēšana	-38,8	2,6	27,7	3,1	-15,7
Būvniecība	12,4	1,3	-7,2	-9,8	-12,9
Ēku būvniecība	25,6	7,8	0,9	-10,5	-10,7
Inženierbūves	11,6	1,0	-1,5	-5,0	-14,3
Tirdzniecība	3,9	6,2	1,4	8,0	-4,9
Mazumtirdzniecība	3,8	2,3	1,5	2,5	4,9
Transporta un uzglabāšana	3,8	3,5	-20,2	9,9	1,7
Kravu pārvadājumi pa dzelzceļu	12,5	-15,8	-42,3	-9,5	8,4
Ostās pārkrautās kravas	6,9	-5,7	-27,9	-7,2	16,0
Kravu pārvadājumi ar autotransportu	12,8	-3,8	2,6	7,8	-1,8
Izmitināšana un ēdināšanas pakalpojumi	7,6	-3,9	-33,7	-4,6	56,7
Informācijas un komunikācijas pakalpojumi	9,6	4,4	1,1	7,2	13,1
Finanšu un apdrošināšanas darbības	-2,4	-12,1	-0,5	18,8	0,7
Operācijas ar nekustamo īpašumu	2,3	-3,6	-1,1	-1,7	1,4
Citi komercpakalpojumi	2,7	0,4	0,8	1,4	14,9
Valsts pārvalde un aizsardzība; obligātā sociālā apdrošināšana	2,7	3,4	2,8	2,8	1,9
Izglītība	3,1	2,8	2,7	3,1	3,0
Veselība un sociālā aprūpe	9,3	9,6	4,3	25,2	3,3
Māksla, izklaide un atpūta	6,1	2,8	-30,2	-3,3	29,3

4.2. attēls

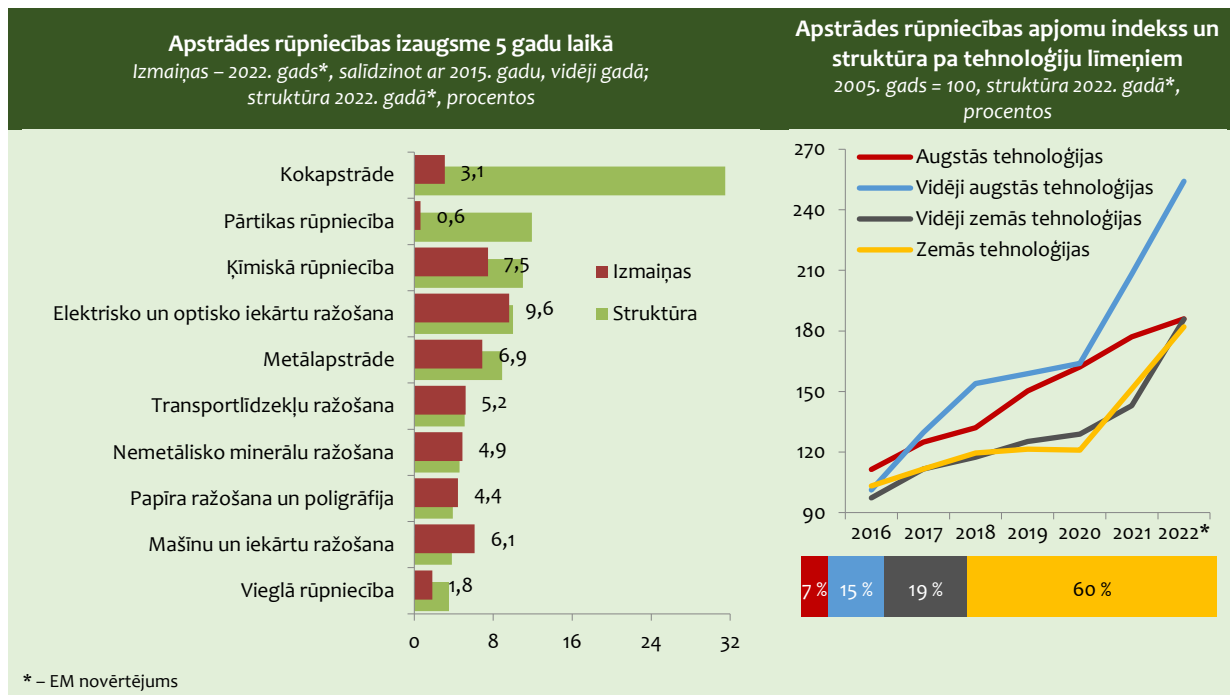

4.2. APSTRĀDES RŪPNIECĪBA

Apstrādes rūpniecības devums kopējā tautsaimniecības izaugsmē ir nozīmīgs. Kopš 2015. gada apstrādes rūpniecība ik gadu stabili aug.

2015.–2016. gadā lielāko pozitīvo ieguldījumu apstrādes rūpniecības izaugsmē deva kokapstrādes nozare, metālu ražošanas nozare, kā arī datoru, elektrisko un optisko iekārtu ražošanas nozare. Savukārt pārtikas rūpniecības ražošanas apjomi 2015. gadā saruka, visvairāk tāpēc, ka Krievija bija noteikusi sankcijas atsevišķu pārtikas produktu importam.

4.3. attēls

Viens no veiksmīgākajiem gadiem apstrādes rūpniecības attīstībā bija 2017. gads, kad ražošanas apjomi pieauga par 8 %. Būtiska bija pārtikas rūpniecības un elektrisko un optisko iekārtu ražošanas attīstība. Arī 2018. un 2019. gadā apstrādes rūpniecība turpināja augt, lai gan lēnāk nekā pirms gada – attiecīgi par 2,7 % un 2,1 %. Īpaši nozīmīgs kopējā nozares izaugsmē bija lielākās rūpniecības apakšnozares – kokapstrādes – devums, taču arī metālapstrāde un elektrisko un optisko iekārtu ražošana manāmi veicināja attīstību.

4.3. tabula

Apstrādes rūpniecības struktūra un nozaru attīstības tendences 2022. gada janvārī-oktobrī				
<i>procentos</i>				
	Izlaides struktūra	Aizņemto darbvietu struktūra*	Eksporta īpatsvars nozares realizācijā	Ražošanas apjomu izmaiņas
Apstrādes rūpniecība, pavisam	100	100	66,8	3,2
Pārtikas un dzērienu ražošana	18,9	18,7	42,5	1,8
Vieglā rūpniecība	2,8	7,9	85,3	5,9
Kokapstrāde	30,7	20,4	68,1	-0,9
Papīra ražošana un poligrāfija	3,7	4,5	70,1	3,1
Ķīmiskā rūpniecība un tās saskarozares	9,3	7,6	75,3	7,2
Pārējo nemetālisko minerālu izstrādājumu ražošana	5,8	5,3	53,0	10,3
Metālu un metālu izstrādājumu ražošana	9,3	11,1	65,3	15,2
Elektrisko un optisko iekārtu ražošana	7,6	5,7	87,5	-1,3
Mašīnu un iekārtu ražošana	2,8	3,2	91,6	-9,3
Transportlīdzekļu ražošana	3,8	3,6	93,5	21,0
Pārējās apstrādes rūpniecības nozares	5,3	12,1	73,4	2,5
* – dati par 2022. gada 1. pusgadu				

2020. gads apstrādes rūpniecībai tāpat kā ekonomikai kopumā bija izaicinājumu pilns. Pirms Covid-19 krīzes janvārī-martā apstrādes rūpniecības apjomi samazinājās par 3,6 %, galvenokārt kokapstrādes un ķīmiskās rūpniecības apjomu krituma un bāzes efekta dēļ. Iestājoties Covid-19 krīzei, aprīlī-maijā apstrādes rūpniecības apjomi samazinājās par 10,4 %, kas galvenokārt arī noteica nozares apjomu samazinājumu visa gadā laikā. Savukārt gada otrajā pusē arvien vairāk apakšnozaru uzrādīja pozitīvu pieaugumu, un kopumā šajā gadā ražošanas apjomi bija vien par 0,9 % mazāki nekā pirms gada.

2021. gadā apstrādes rūpniecība attīstījās dinamiski. Daļēji tas ir izskaidrojams arī ar bāzes efektu. Mērenāk apstrādes rūpniecības apjomi pieauga gada 1. ceturksnī, savukārt īpaši strauji – 2. ceturksnī, kopumā gadā sasniedzot izaugsmi 7,5 % apmērā. Ražošanas apjomu pieaugumi šajā laika posmā bija vērojami visās apstrādes rūpniecības pamata apakšnozarēs. Lielākais ieguldījums nozares attīstībā tāpat kā pirms gada bija kokapstrādei. Būtiski pieauga arī ķīmiskās rūpniecības, elektrisko un optisko iekārtu ražošanas un citu apakšnozaru ražošanas apjomi.

2022. gadā turpinās apstrādes rūpniecības izaugsme. Straujāki pieauguma tempi bija vērojami gada pirmajā pusē, ko veicināja strauja metālapstrādes un ķīmiskās rūpniecības ražošanas apjomu palielināšanās. Savukārt gada trešajā ceturksnī rūpniecības ražošanas apjomi bija nedaudz mazāki nekā pirms gada. Kopumā gada trīs ceturkšņos apstrādes rūpniecības izaugsmi sekmēja metālapstrādes, ķīmiskās rūpniecības, transportlīdzekļu un nemetālisko minerālu izstrādājumu ražošanas apjomu pieaugums.

Pēdējos gados, palielinoties ražotāju cenām, stabils pieaugums bija vērojams arī apstrādes rūpniecības apgrozījuma pieaugumā – gan vietējā tirgū realizētajai, gan eksportētajai produkcijai. Īpaši strauji apstrādes rūpniecības apgrozījums palielinājās 2021. gadā, ko sekmēja gan produkcijas realizācija vietējā tirgū, gan eksportā.

2022. gadā apstrādes rūpniecības apgrozījums turpina strauji augt. Gada desmit mēnešos līdzīgi pieauga produkcijas realizācija vietējā tirgū (par 22 %) un eksportā (par 18,9 %). Visvairāk audzis kokapstrādes, pārtikas rūpniecības, ķīmiskās rūpniecības un metālapstrādes apakšnozaru apgrozījums.

Ik gadu, kā ierasts, tiek eksportētas aptuveni 2/3 no visas saražotās produkcijas. Piecu gadu laikā eksportētās produkcijas īpatsvars ir palielinājies par vairāk nekā 2 procentpunktiem. Eksporta īpatsvars realizācijā virs 85 % ir tādām nozarēm kā transportlīdzekļu, mašīnu un iekārtu, elektrisko un optisko iekārtu ražošana un vieglā rūpniecība. Tradicionāli lielākā daļa pārtikas rūpniecības produkcijas tiek realizēta vietējā tirgū.

Aptuveni 2/3 no apstrādes rūpniecībā saražotās produkcijas tiek realizētas ES valstu tirgos. Līdz ar Apvienotās Karalistes izstāšanos no ES 2020. gadā ir pieaugusi realizācija pārējo valstu tirgos. Realizācijas īpatsvars NVS tirgos ir 9 %.

2016.–2017. gadā aizņemto darbvietu skaits apstrādes rūpniecībā mēreni pieauga, bet 2019.–2020. gadā pat samazinājās, kas, ņemot vērā ražošanas apjomu izmaiņas, liecina par salīdzinošu produktivitātes pieaugumu.

2021. gadā aizņemto darbvietu skaits apstrādes rūpniecībā palielinājās par 4,5 %, kas ir lielākais kāpums kopš 2005. gada. Lielākoties to ietekmēja darbvietu skaita pieaugums kokapstrādē, ķīmiskajā rūpniecībā un transportlīdzekļu ražošanā. Turpretī darbvietu skaita samazinājums vērojams pārtikas rūpniecībā.

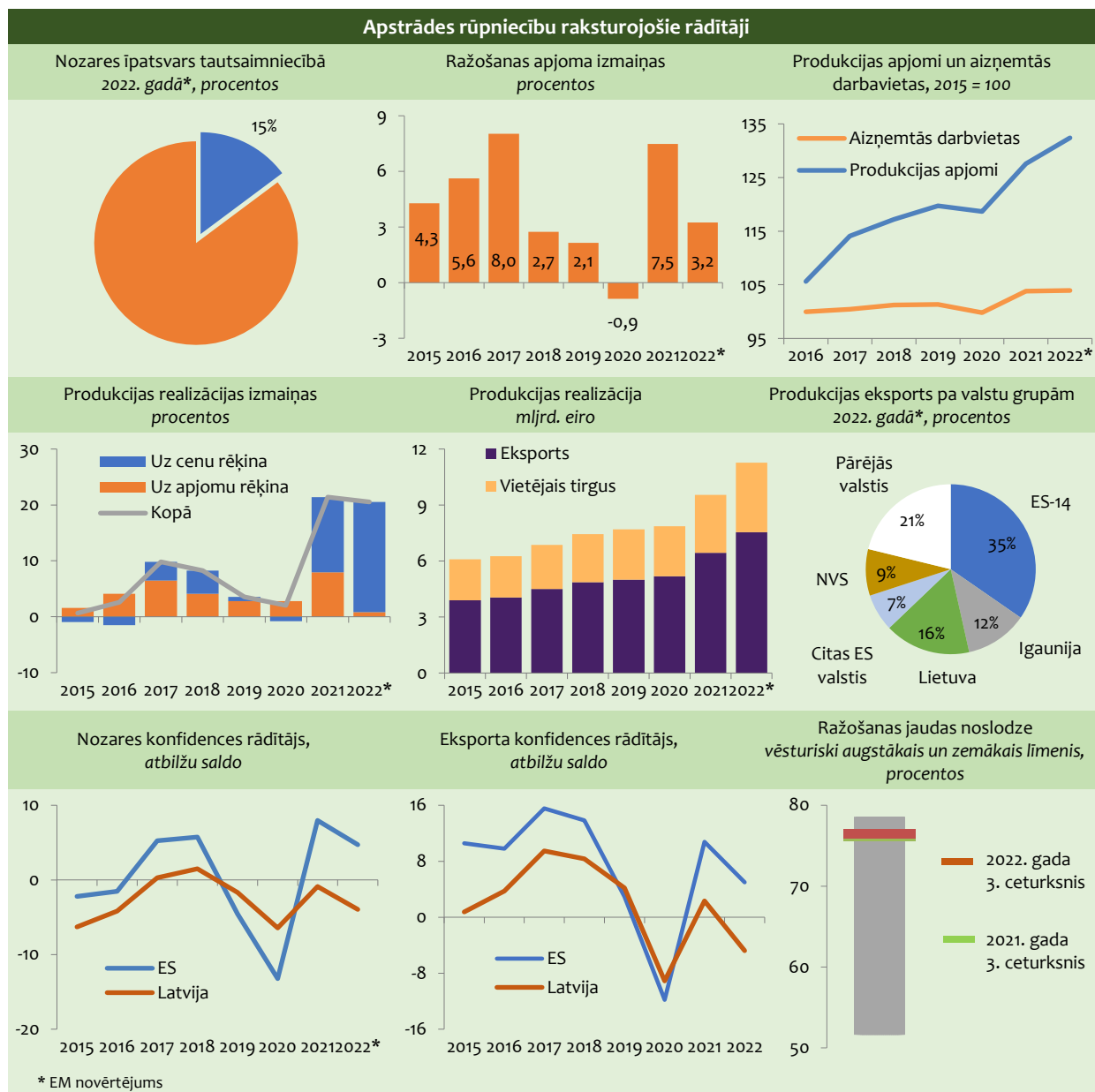
2022. gada pirmajā pusē aizņemto darbvietu skaits bija nedaudz mazāks nekā pirms gada. Joprojām to galvenokārt ietekmē mazāks darbvietu skaits pārtikas rūpniecībā, savukārt straujāk audzis darbvietu skaits elektrisko un optisko iekārtu ražošanas, metālapstrādes un transportlīdzekļu ražošanas apakšnozarē.

Apstrādes rūpniecības konfidences rādītājs pēdējos gados ir svārstīgs. 2018. gadā tas nedaudz uzlabojās, bet 2019. gadā samazinājās. Savukārt 2020. gadā konfidencei bija izteikti negatīva tendence. Īpaši strauji ražotāju noskaņojums pasliktinājās Covid-19 pandēmijas ietekmē aprīlī–jūnijā. Konfidences samazinājums bija vērojams visās apstrādes rūpniecības apakšnozarēs. 2021. gadā rādītājs uzlabojās, tomēr joprojām bija nedaudz zem nulles. Līdzīga tendence saglabājas arī 2022. gadā. Zemāks rādītājs septembrī vērojams pārtikas rūpniecībā, kokapstrādē un papīra ražošanā, kā arī poligrāfijā.

Eksporta konfidences rādītājs līdz 2018. gadam bija izteikti pozitīvs. 2019. gadā ražotāji eksporta iespējas vērtēja piesardzīgāk, taču joprojām ar pluszīmi. Pretēja tendence bija vērojama Covid-19 krīzes laikā, īpaši 2020. gada 2. un 3. ceturksnī, kad eksporta nākotnes izredzes tika novērtētas ļoti negatīvi. Mazinoties Covid-19 ierobežojumiem 2021. gadā, eksporta iespēju vērtējums uzņēmēju skatījumā ievērojami uzlabojās, t. i., bija izteikti pozitīvi. Savukārt 2022. gada 3. ceturksnī vērtējumā izpaudās lielāka piesardzība – rādītājs ir izteikti negatīvs. Izņēmums bija transportlīdzekļu apakšnozare un elektrisko un optisko iekārtu ražošanas apakšnozare, kurās eksporta iespējas novērtētas ar pluszīmi.

Līdz 2019. gadam ražošanas jaudu noslodzes līmenim apstrādes rūpniecībā bija augoša tendence, un 2019. gadā tas pārsniedza 76 %. Korekcijas ieviesa Covid-19 krīze, kad apstrādes rūpniecības ražošanas jaudu noslodzes līmenis 2020. gada 2. ceturksnī samazinājās līdz 2012. gada līmenim, t. i., 68,1 %. Pēc krīzes šis rādītājs atkal sāka augt, 2021. gada beigās pārsniedzot 77 %. 2022. gada 3. ceturksnī ražošanas jaudu noslodzes līmenis saglabājās salīdzinoši augsts – 76,4 %.

4.4. attēls

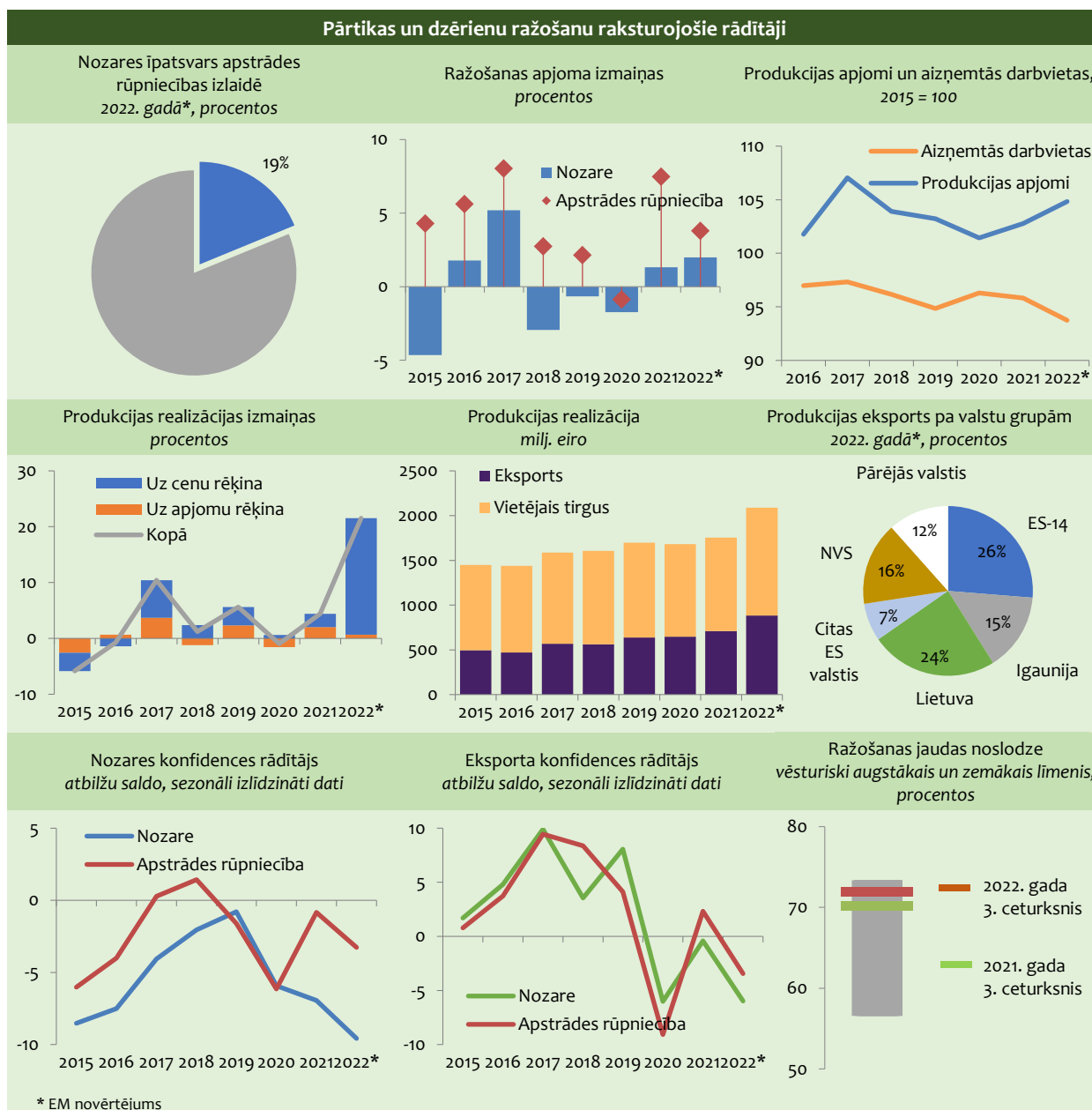
Pārtikas un dzērienu ražošanas nozare ir otra lielākā apstrādes rūpniecības nozare Latvijā gan pēc izlaides, gan pēc aizņemto darbvietu skaita. Lai arī tā lielāko daļu produkcijas realizē vietējā tirgū (58 %), tomēr pēdējos gados realizācija eksportā pakāpeniski aug. Nozīmīgs nozares produkcijas noieta tirgus ir NVS valstis.

2020. gadā samazinājās gan pārtikas produktu, gan dzērienu ražošanas apjomi. Savukārt 2021. gadā un 2022. gada deviņos mēnešos pārtikas produktu ražošanas apjomi nedaudz samazinājās, savukārt dzērienu ražošanas apjomi stabili auga.

Palielinoties pārtikas preču un dzērienu ražotāju cenām, 2021. gadā pieauga nozares apgrozījums. Mērenāk tas auga vietējā tirgū realizētajai produkcijai, straujāk – eksportētajai produkcijai. 2022. gada deviņos mēnešos apakšnozares realizācija ir strauji palielinājusies.

Aizņemto darbvietu skaits pārtikas rūpniecībā pēc pieauguma 2020. gadā nedaudz samazinājās 2021. gadā. Neliels samazinājums bija vērojams arī 2022. gada 1. pusē. Nozares konfidences rādītājs ir izteikti negatīvs kopš 2015. gada, vienīgi 2019. gadā tas bija virs kopējā apstrādes rūpniecības konfidences līmeņa. Līdzīgas tendences nozares konfidencei saglabājas arī 2022. gadā. Ražošanas jaudu noslodzes līmenis pārtikas rūpniecībā ir nedaudz zemāks nekā apstrādes rūpniecībā vidēji.

4.5. attēls

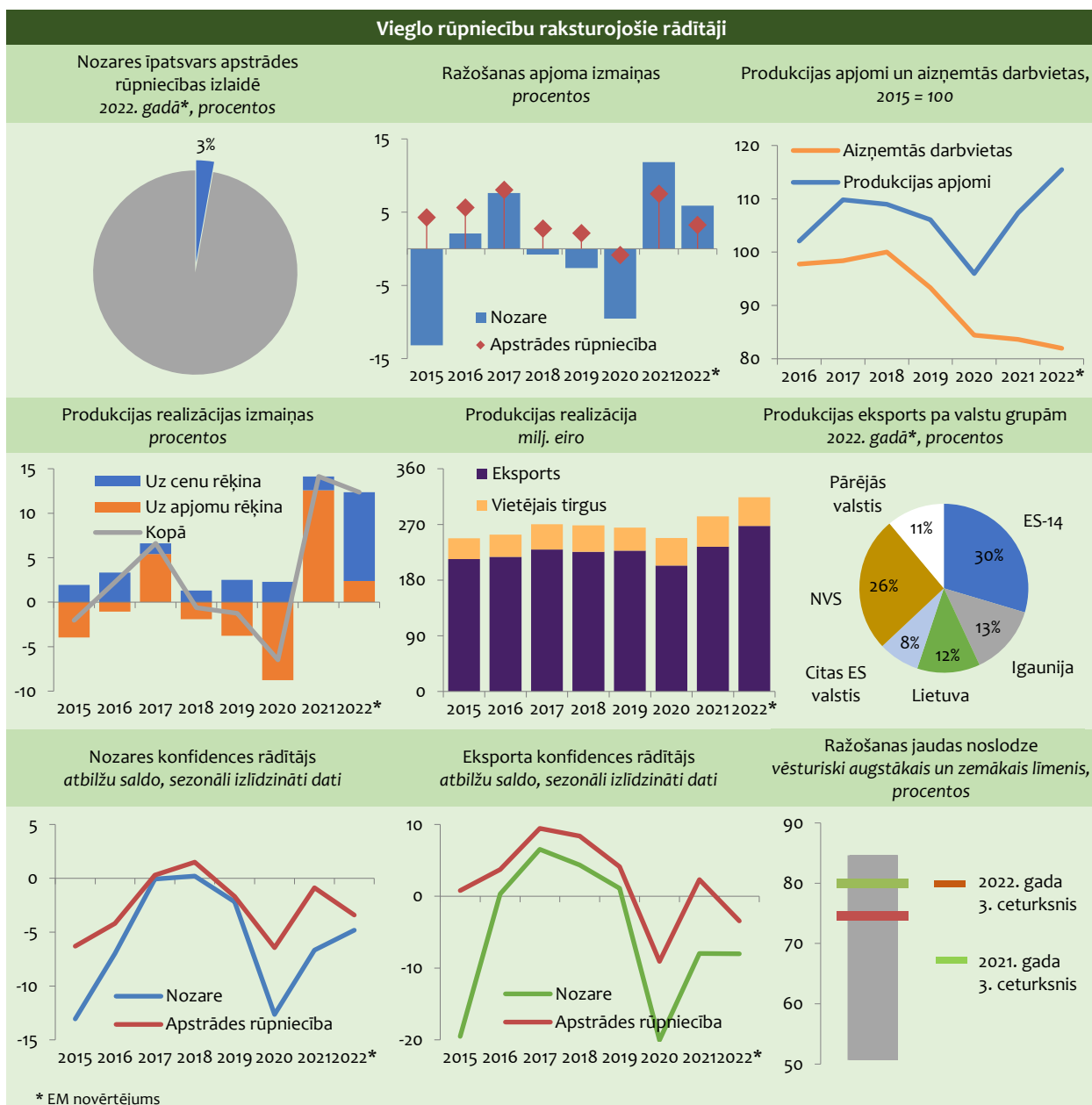

Vieglo rūpniecību būtiski ietekmē globālās tendences, un atvērtā ES darba tirgus apstākļos nozare nevar balstīties uz lēta darbaspēka priekšrocībām, piemēram, salīdzinot ar Austrumāziju. Nozares ražošanas apjomi 2018.–2019. gadā nedaudz saruka apģērbu ražošanas apjomu samazinājuma ietekmē. Tāpat kā citās apakšnozarēs arī vieglajā rūpniecībā ražošanas apjomi 2020. gadā būtiski samazinājās, bet 2021. gadā atkal sāka augt, pārsniedzot 2019. gada pirmskrīzes līmeni. Izteikti pozitīvas apakšnozares attīstības tendences saglabājas arī 2022. gadā.

Apakšnozares realizācijas apjomi, samazinoties eksportētās produkcijas realizācijai, 2020. gadā saruka par 6,5 %, bet 2021. gadā un 2022. gada desmit mēnešos pieauga attiecīgi par 14,1 % un 10,8 %.

2020. gadā aizņemto darbvietu skaits nozarē samazinājās par 4 tūkst., 2021. gadā nedaudz pieauga, bet 2022. gada pirmajā pusē atkal nedaudz samazinājās. Konfidences rādītājs pēdējos trijos gados saglabājas negatīvs, tomēr ar pozitīvu tendenci. Nozares jaudu izmantošanas līmenis līdz 2019. gadam bija viens no augstākajiem apstrādes rūpniecībā un pārsniedza 80 %. Savukārt 2022. gada 3. ceturksnī tas ir noslīdējis nedaudz zem 75 %. Ņemot vērā lielo eksporta īpatsvaru nozares realizācijā, tās attīstība ir cieši saistīta ar pieprasījuma izmaiņām un konkurētspēju ārējos tirgos.

4.6. attēls

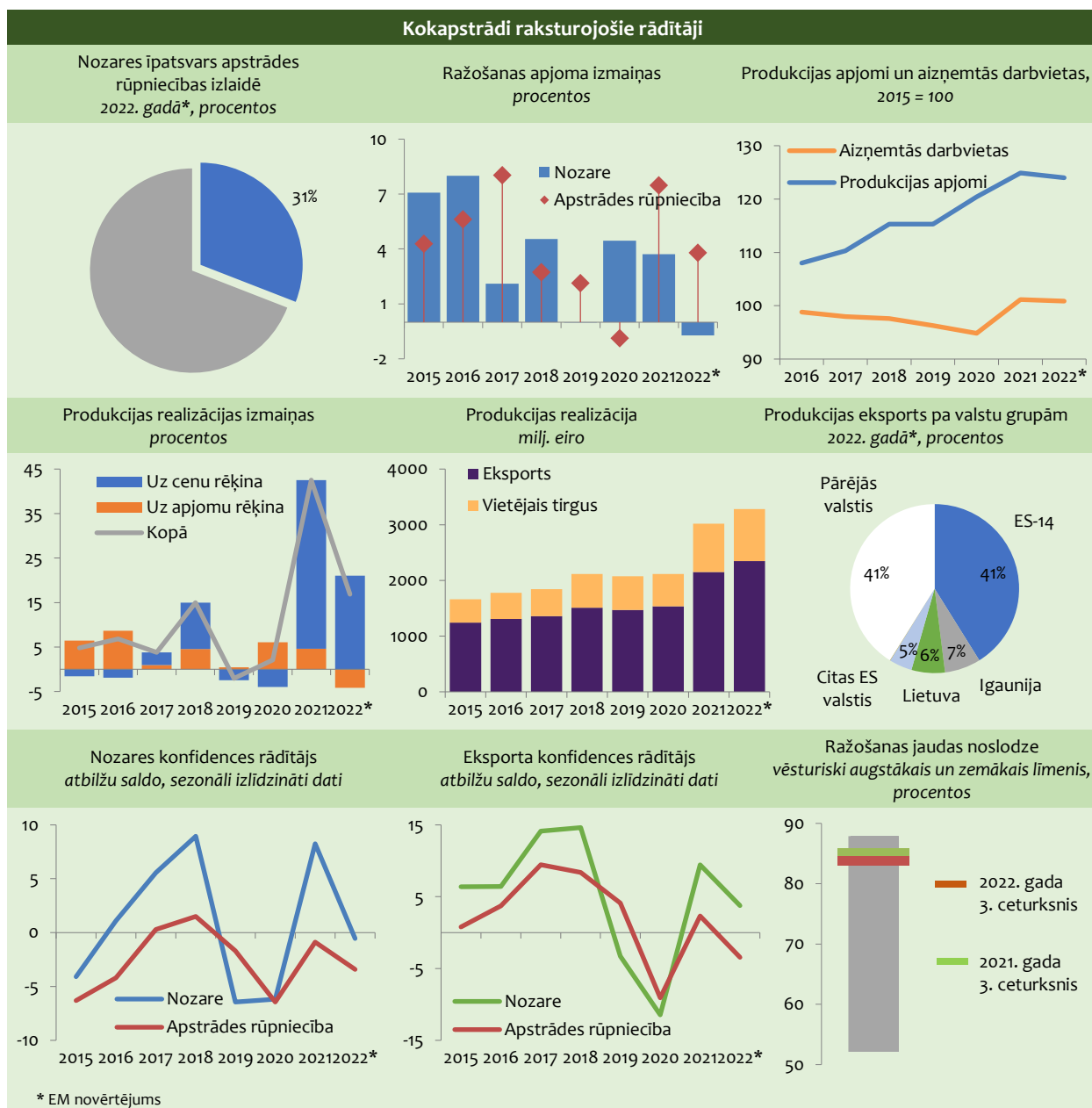

Kokapstrāde ir lielākā Latvijas apstrādes rūpniecības nozare. Tā veido vairāk nekā 30 % no rūpniecības kopējās izlaides. Pēdējie gadi kokapstrādē ir bijuši veiksmīgi, īpaši 2020. gads, kad nozares izaugsme pārsniedza apstrādes rūpniecības vidējo tempu. 2022. gada deviņos mēnešos kokapstrādes ražošanas apjomi bija līdzīgi kā pirms gada.

Arī kokapstrāde galvenokārt ir orientēta uz eksportu – 2022. gada deviņos mēnešos tika eksportētas vairāk nekā divas trešdaļas no nozares produkcijas. Tradicionāli šīs nozares eksporta tirgus ir ES valstis. 2019. gadā ievērojami lēnāki kļuva apgrozījuma kāpuma tempi, kas bija saistīts ar Apvienotās Karalistes izstāšanos no ES. Savukārt 2020. gada beigās, augot ražotāju cenām, strauji pieauga arī nozares apgrozījums. 2022. gada deviņos mēnešos nozares produkcijas realizācija pieauga par 16,9 %.

Aizņemto darbvietu skaits apakšnozarē līdz 2020. gadam samazinājās, bet 2021. gadā būtiski pieauga. Savukārt 2022. gada pirmajā pusē aizņemto darbvietu skaits mazliet saruka. Nozares konfidences rādītājs 2021. gadā bija ievērojami virs apstrādes rūpniecības vidējā līmeņa, bet 2022. gada trešajā ceturksnī tas ir izteikti negatīvs. Arī apakšnozares eksporta iespējas nākotnē tiek vērtētas piesardzīgi. Lai arī apakšnozares jaudu izmantošanas līmenis ir nedaudz zemāks nekā 2021. gadā, tomēr tas ir būtiski augstāks nekā vidēji apstrādes rūpniecībā.

4.7. attēls

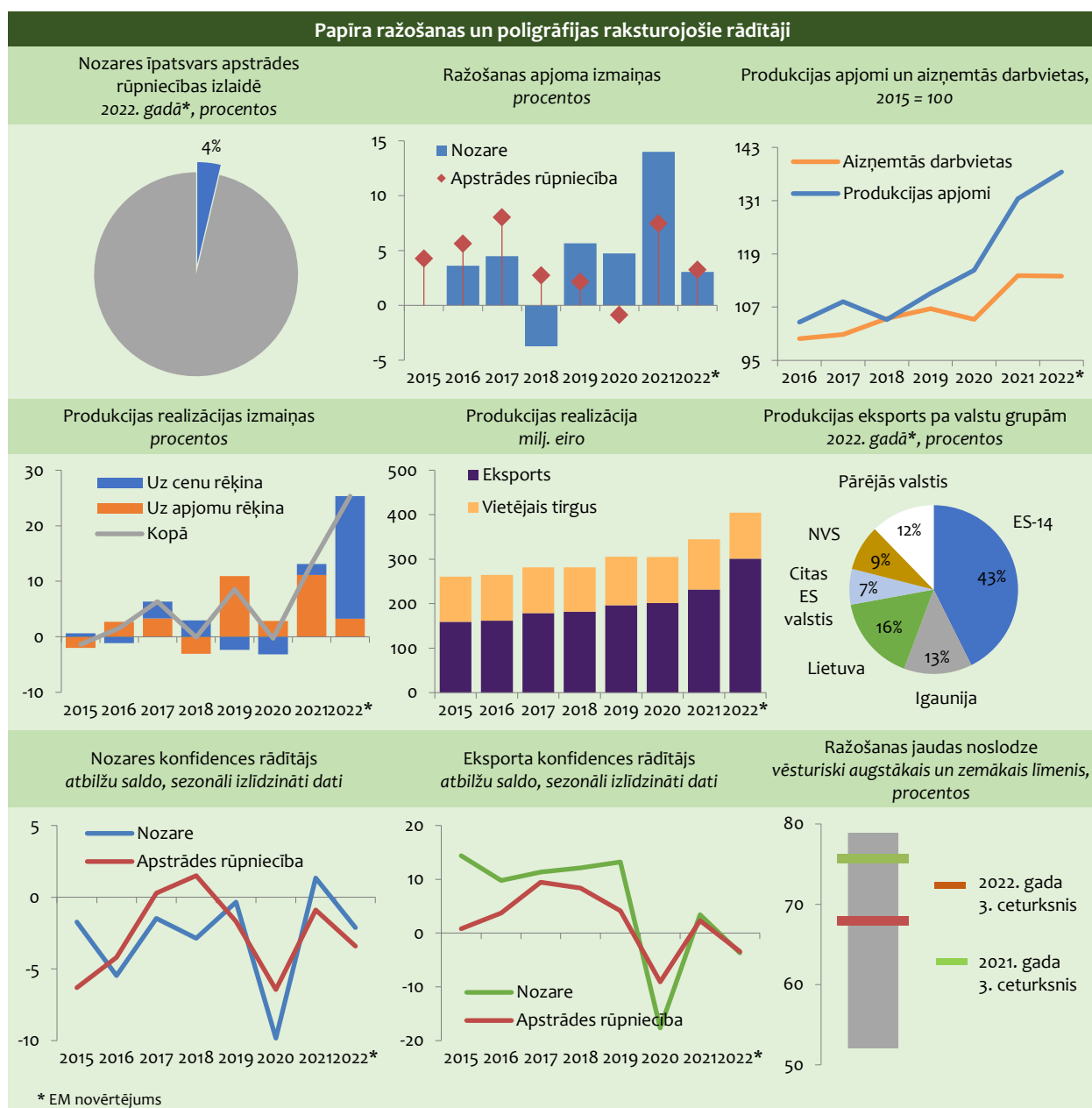
Papīra ražošanas un poligrāfijas nozare pakāpeniski pārorientējas no iekšējā tirgus uz eksportu. 2021. gadā un 2022. gada desmit mēnešos tā eksportēja attiecīgi 67,2 % un 70,1 % no saražotās produkcijas.

Nozares ražošanas apjomi pēdējos gados stabili aug. Arī 2021. gadā tās izaugsme bija izteikti straujāka par apstrādes rūpniecības vidējo tempu. Ražošanas apjomi turpināja palielināties arī 2022. gada deviņos mēnešos. Ātrāk aug poligrāfijas izlaide, turpretī samazinās papīra izstrādājumu ražošanas apjomi.

Arī nozares apgrozījums pēdējos gados turpina augt. Lielāka realizācijas apjomu izaugsme nozarē vērojama 2022. gada deviņos mēnešos, ko veicināja gan eksportētās, gan arī vietējā tirgū realizētās produkcijas apjoma pieaugums. Galvenais nozares produkcijas noieta tirgus ir ES valstis.

Pēc samazinājuma 2020. gadā aizņemto darbvietu skaits apakšnozarē nedaudz pieauga 2021. gadā. Savukārt 2022. gada pirmajā pusē to skaits bija nedaudz mazāks nekā pirms gada. Nozares konfidences rādītājs pēdējo gadu laikā ir negatīvs, it īpaši 2020. gadā. Savukārt 2021. gadā un 2022. gada sākumā, pieaugot nozares izaugsmes tempiem, konfidence bija pozitīva pirmo reizi kopš 2007. gada. Taču, jau sākot no gada 2. ceturkšņa, konfidences rādītājs atkal ir negatīvs. Eksporta iespējas nozarē 2022. gada 3. ceturksnī tiek vērtētas ar mīnuszīmi, līdzīgi kā apstrādes rūpniecībā kopumā. Jaudu izmantošanas līmenis papīra ražošanas un poligrāfijas apakšnozarē ir nedaudz zem apstrādes rūpniecības vidējā līmeņa.

4.8. attēls

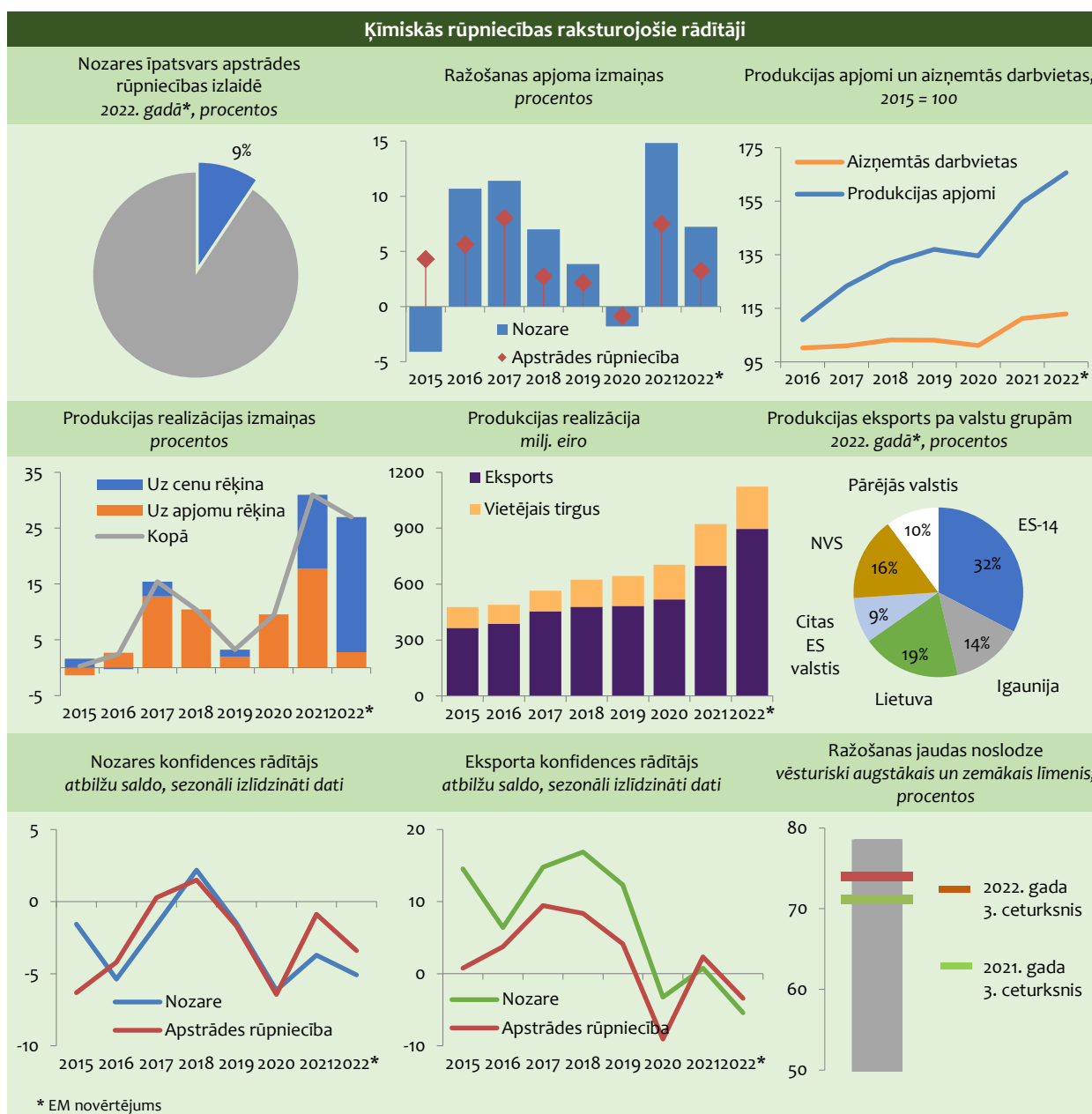

Ķīmiskās rūpniecības nozarei 2016.–2018. gads bija veiksmīgs, kas izskaidrojams ar ekonomiskās situācijas uzlabošanos tirdzniecības partnervalstīs, jo ievērojama daļa ķīmiskās rūpniecības produkcijas tiek eksportēta. 2019. gadā ķīmiskās rūpniecības izaugsmes tempi nedaudz palēninājās. Pēc neliela apjomu samazinājuma 2020. gadā strauja izaugsme bija vērojama 2021. gadā un arī 2022. gada deviņos mēnešos.

Strauji aug arī nozares realizācijas apjomi. 2020. gadā, kad nozares apjomi nedaudz saruka, tās realizācija pieauga par 9,5 %. Pamanāma realizācijas izaugsme gan vietējā tirgū, gan eksportā turpinās arī 2021. gadā un 2022. gada deviņos mēnešos.

Aizņemto darbvietu skaits ķīmiskajā rūpniecībā 2020. gadā nedaudz samazinājās, bet 2021. gadā pieauga. 2022. gada pirmajā pusē aizņemto darbvietu skaits bija līdzīgs kā pirms gada. Apakšnozares konfidence gan 2021. gadā, gan arī 2022. gadā saglabājusies negatīva. Arī eksporta iespējas 2022. gadā tiek vērtētas piesardzīgi. Apakšnozares jaudu izmantošanas līmenis 2022. gadā ir līdzīgs kā vidēji apstrādes rūpniecībā.

4.9. attēls

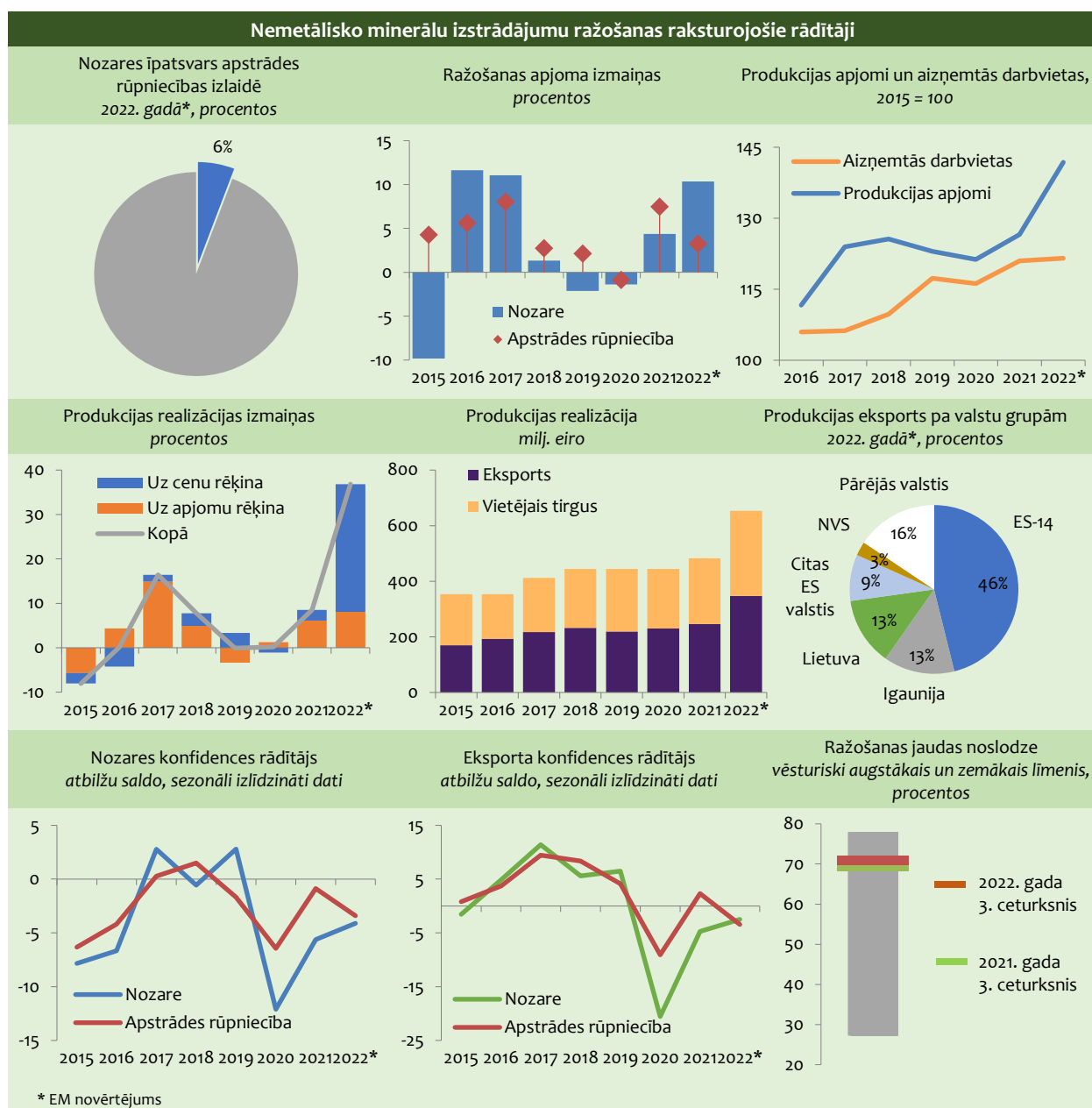
Nemetālisko minerālu izstrādājumu ražošanas nozare ir cieši saistīta ar būvniecības nozares pieprasījumu. Samazinoties produkcijas pieprasījumam, apakšnozares izaugsme 2018. gadā kļuva mērenāka. Savukārt 2019.–2020. gadā nemetālisko minerālu izstrādājumu ražošanas apjomi nedaudz saruka. 2021. gadā nemetālisko minerālu izstrādājumu ražošanā bija vērojama mazliet lēnāka izaugsme nekā vidēji apstrādes rūpniecībā, savukārt 2022. gada deviņos mēnešos tā bijusi viena no straujāk augošajām apakšnozarēm.

Līdzīgi ražošanas izaugsmei palielinās arī nemetālisko minerālu izstrādājumu produkcijas realizācijas apjomi. 2022. gada desmit mēnešos labi rādītāji ir gan produkcijas realizācijai eksportā – pieaugums par 53 %, gan vietējā tirgū – par 47 %.

Aizņemto darbvietu skaita kāpums nozarē 2019. gadā bija diezgan dinamisks – par 7 %, bet 2020. gadā šis rādītājs nedaudz samazinājās. Neliela aizņemto darbvietu skaita izaugsme nemetālisko minerālu izstrādājumu ražošanā bija vērojama 2021. gadā un 2022. gada pirmajā pusē.

Nozares konfidences rādītājs 2020. gadā un 2021. gada sākumā bija negatīvs. Pēc pozitīvā noskaņojuma 2021. gada otrajā pusē konfidences līmenis 2022. gada septembrī pietuvojās nozares kopējam līmenim. Līdzīgas tendences ir eksporta iespēju vērtējumam. Savukārt jaudu noslodzes līmenim apakšnozarē pēdējo divu gadu laikā ir tendence augt.

4.10. attēls

Metālapstrādes apakšnozares panākumiem pēdējos gados ir būtiska nozīme kopējā apstrādes rūpniecības izaugsmē. Pēc neliela ražošanas apjomu samazinājuma 2020. gadā, 2021. gadā atkal vērojama izaugsme. Savukārt 2022. gada deviņos mēnešos metālapstrāde ir viena no straujāk augošajām apakšnozarēm apstrādes rūpniecībā.

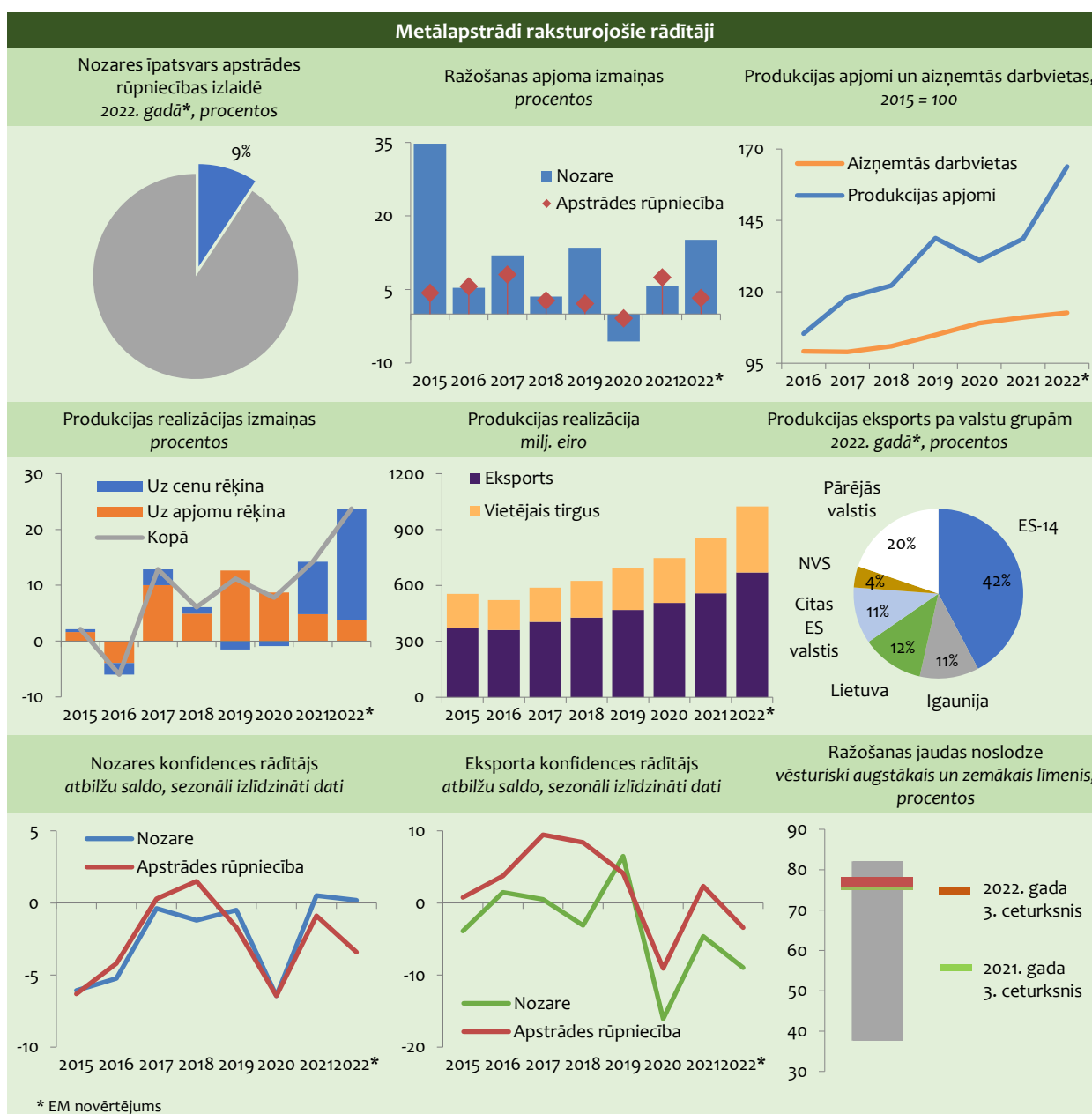
Liela daļa metālapstrādē saražotās produkcijas tiek eksportēta, kas nozīmē, ka metālu un to izstrādājumu ražošanu būtiski ietekmē arī ES tērauda ražošanas sektora konkurētspēja globālajā tirgū, kas pēdējos gados nav laba. Galvenais produkcijas noieta tirgus tradicionāli ir ES.

Ik gadu ievērojami palielinās realizācijas apjomi. 2021. gadā vairāk palielinājās vietējā tirgū realizētās produkcijas apjomi, bet 2022. gada deviņos mēnešos tie pieauga tikpat strauji kā eksports.

Metālapstrādes nozarē kopš 2017. gada pieaug arī aizņemto darbvieta skaits. 2020. gadā kāpums bija straujāks, 2021. gadā – mērenāks. Salīdzinoši strauja aizņemto darbvieta skaita izaugsme turpinās arī 2022. gada pirmajā pusē.

Metālapstrādes apakšnozares konfidences rādītājs pēdējos divos gados ik mēnesi svārstās, tomēr biežāk ir pozitīvs nekā negatīvs. Jāņem vērā, ka šīs apakšnozares konfidence ir viena no pozitīvāk vērtētajām apstrādes rūpniecībā. Eksporta iespējas nākotnē 2022. gada pirmajā pusē tiek vērtētas piesardzīgi. Jaudu noslodze metālapstrādes apakšnozarē saglabājas virs apstrādes rūpniecības vidējā rādītāja.

4.11. attēls

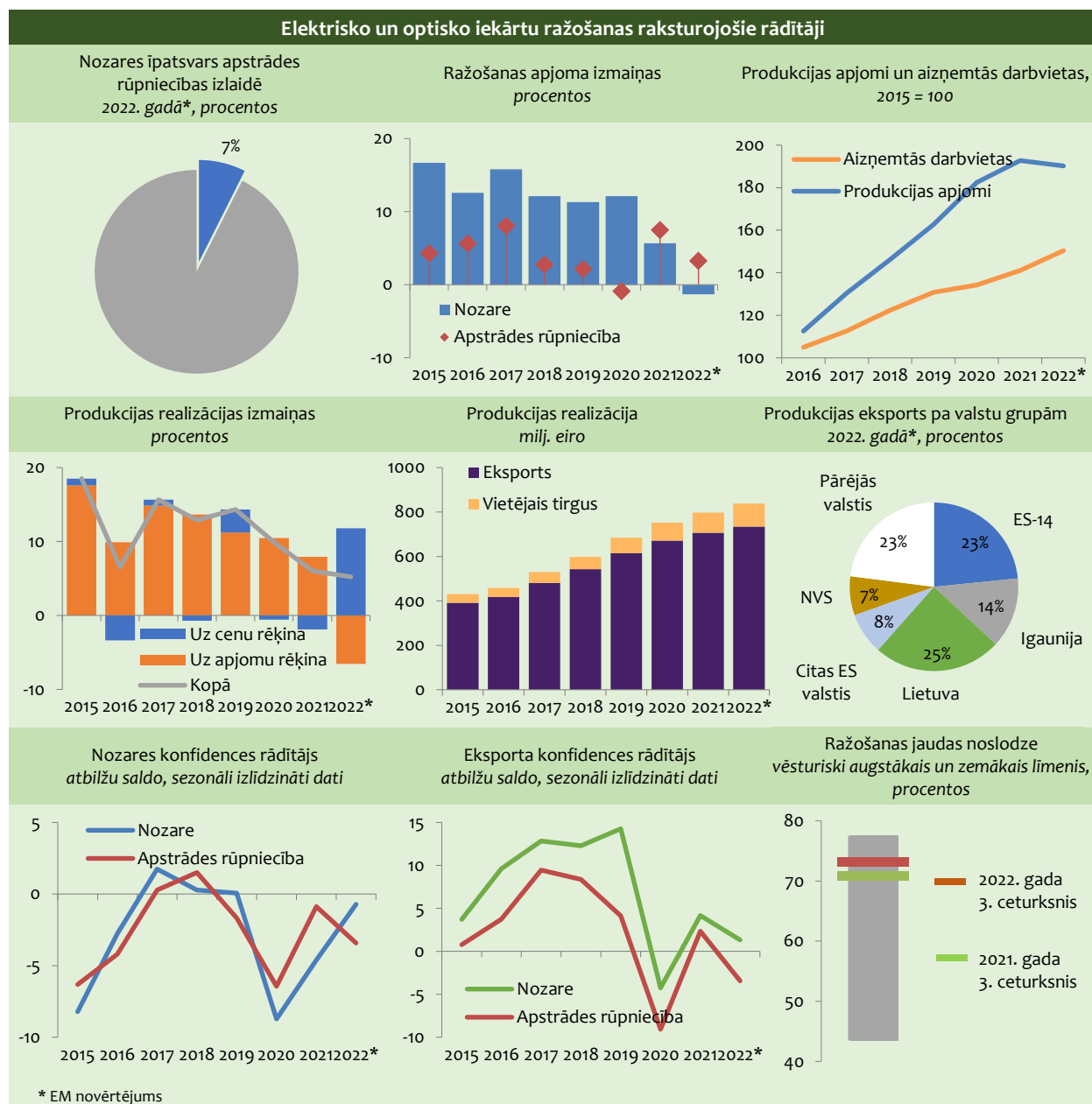
Elektrisko un optisko iekārtu ražošana no 2010. līdz 2020. gadam bija straujāk augošā apstrādes rūpniecības nozare. Izaugsmes tempi tajā ik gadu šajā periodā bija ievērojami labāki nekā apstrādes rūpniecībā vidēji. 2021. gadā nozares ražošanas apjomi turpināja augt, tomēr nedaudz lēnāk nekā rūpniecībā vidēji. Savukārt 2022. gada deviņos mēnešos apakšnozares ražošanas apjomi nedaudz atpaliek no pagājušā gada līmeņa.

Lai gan ražotāju cenas ir svārstīgas, stabili palielinās nozares realizācijas apjomi. Nozares attīstība ir cieši saistīta ar ārējo pieprasījumu, gandrīz 90 % no visas saražotās produkcijas tiek eksportēti. Pēdējos gados produkcijas realizācijas apjoma kāpums vietējā tirgū ir straujāks, nedaudz mērenāks – eksportā.

Lai gan lielāko daļu nozares izaugsmes nodrošina produktivitātes kāpums, arī darbvietu skaita pieaugums pēdējos gados attīstās dinamiski. 2019.–2020. gadā apakšnozares darbvietu skaits augs straujāk, bet 2021. gadā – mērenāk. Savukārt 2022. gada pirmajā pusē aizņemto darbvietu skaita pieaugums ir lielākais apstrādes rūpniecībā.

Pēdējos gados konfidences rādītājs elektrisko un optisko iekārtu ražošanā ir uzlabojies un lielākoties ir pozitīvs. Arī eksporta iespējas tiek vērtētas pozitīvi. Augot nozares izaugsmei, jaudu izmantošanas līmenis pakāpeniski palielinās.

4.12. attēls

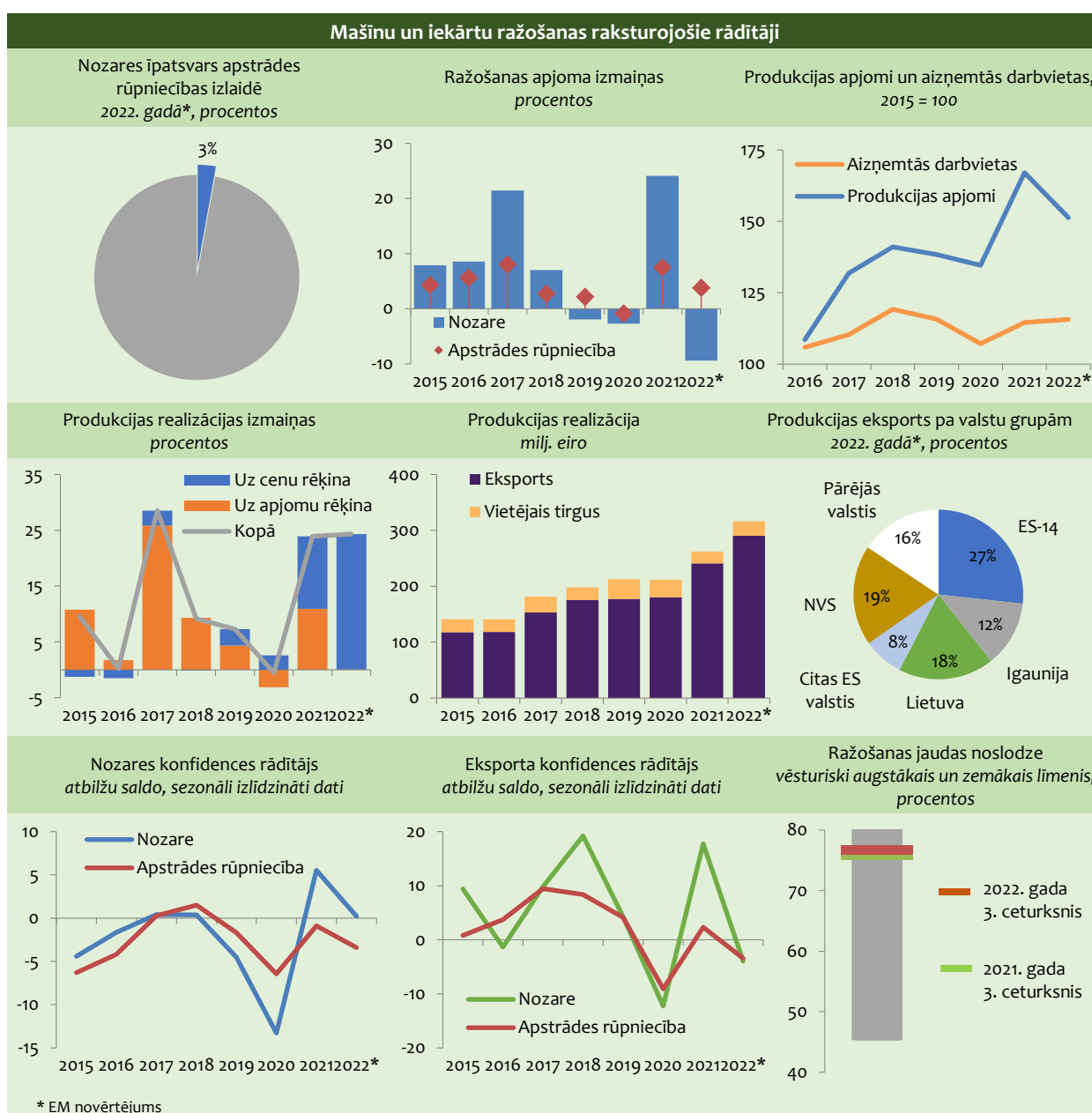
Mašīnu un iekārtu ražošanas apakšnozarē 2015.–2018. gadā pieauguma tempi bija ievērojami dinamiskāki nekā apstrādes rūpniecībā vidēji. Izteikti strauja izaugsme bija vērojama 2017. gadā. 2019. gadā, mazinoties ārējam pieprasījumam, kā arī 2020. gadā Covid-19 krīzes ietekmē apakšnozares izaugsmes tempi bija negatīvi, bet 2021. gadā tie bija augstākie apstrādes rūpniecībā. Turpretī 2022. gada deviņos mēnešos apakšnozares ražošanas apjomi atpaliek no pagājušā gada līmeņa, kas daļēji izskaidrojams arī ar bāzes efektu.

Līdzīgi kā citās apstrādes rūpniecības apakšnozarēs arī mašīnu un iekārtu realizācijas apjomu izaugsme pēdējos gados ir straujāka par izlaidi. 2021. gadā visu apakšnozares apgrozījuma pieaugumu nodrošināja produkcijas realizācija eksportā, bet vietējā tirgū apgrozījums saruka. Jāatzīmē, ka gandrīz 90 % no visas nozarē saražotās produkcijas tiek eksportēti. 2022. gada deviņos mēnešos realizācija apjoms palielinās vienlīdz strauji kā vietējā tirgū, tā eksportā.

Aizņemto darbvietu skaits nozarē pēdējos gados ir svārstīgs, pēc neliela skaita pieauguma 2021. gadā tas atkal nedaudz samazinājās 2022. gada pirmajā.

Nozares konfidence pēdējos divos gados tiek vērtēta pārsvarā pozitīvi. Līdzīgs noskaņojums ir eksporta iespēju vērtējumā. Jaudu izmantošanas līmenis pēdējo divu gadu laikā ir salīdzinoši augsts, saglabājoties nedaudz virs apstrādes rūpniecības vidējā līmeņa.

4.13. attēls

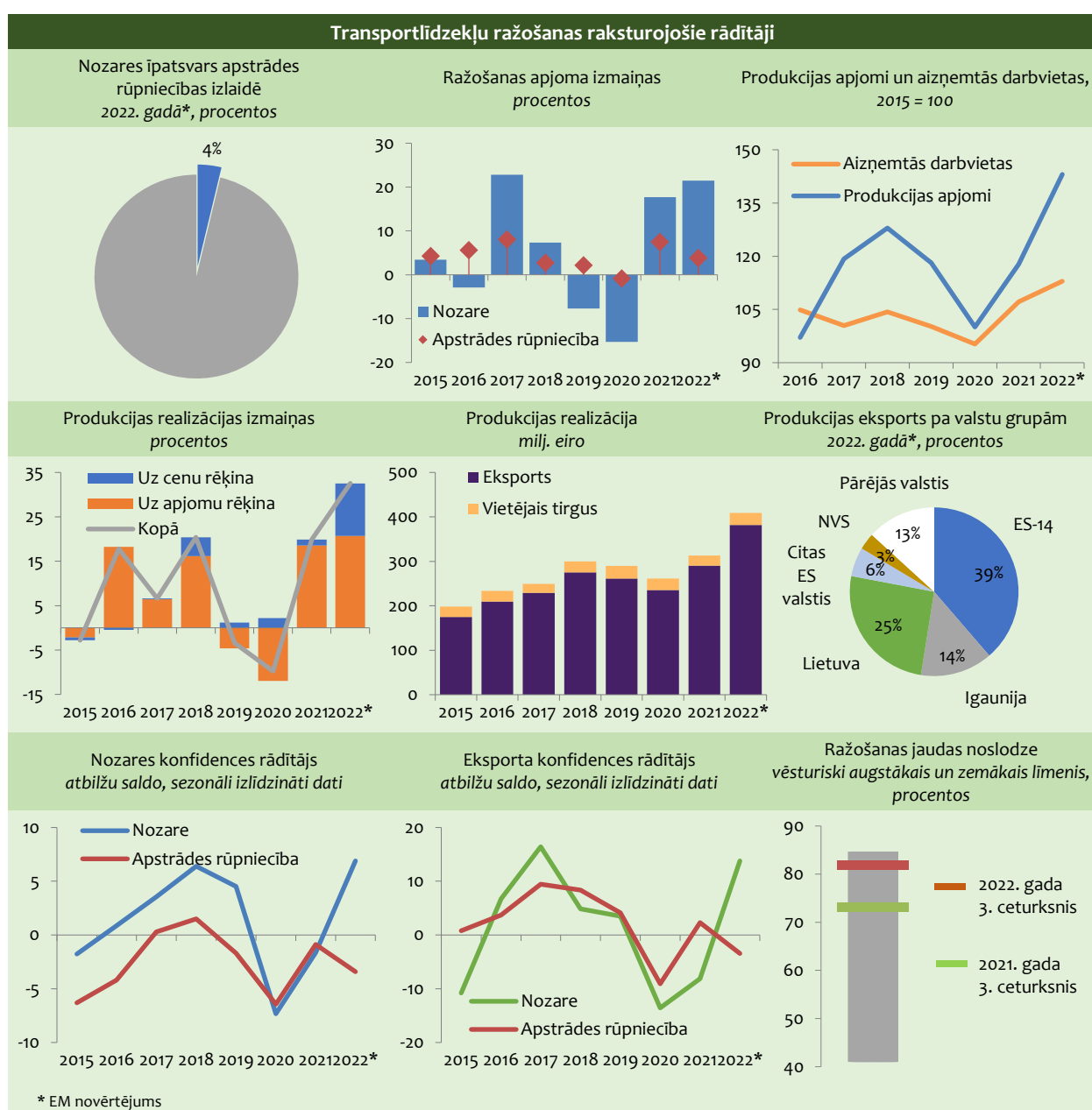
Transportlīdzekļu ražošanas nozare izteikti orientējas uz ārējiem tirgiem – vairāk nekā 90 % no nozarē saražotās produkcijas tiek eksportēti. Tā kā nozare lielā mērā ir atkarīga no jauniem pasūtījumiem, tai ir raksturīgas ievērojamas ražošanas apjomu svārstības.

Salīdzinoši strauja apakšnozares izaugsme bija vērojama 2017.–2018. gadā, kad palielinājās ārējais pieprasījums. To būtiski ietekmēja automobiļu un piekabju ražošanas apjomu pieaugums. Savukārt 2019. gadā ražošanas apjomi samazinājās. Arī 2020. gads nozarē nebija veiksmīgs, jo to ietekmēja kopējā situācija Eiropas autobūvē, arī Latvijas uzņēmumos, kas galvenokārt ir detaļu ražotāji. Līdzīgi kā citās apakšnozarēs arī transportlīdzekļu ražošanā 2021. gadā bija straujš kāpums, un 2022. gada deviņos mēnešos šīs apakšnozares izaugsmes tempi ir straujākie apstrādes rūpniecībā kopumā.

Transportlīdzekļu ražošanas realizācijas apjomi pēdējos divos gados attīstās dinamiski. To lielākoties nodrošina realizācijas apjomu pieaugums eksportā.

Aizņemto darbvietu skaits transportlīdzekļu ražošanā 2019.–2020. gadā nedaudz samazinājās, bet 2021. gadā un 2022. gada pirmajā pusē palielinājās. Konfidences rādītājs 2022. gadā ir viens no labākajiem visā nozarē. Eksporta iespējas pēdējos mēnešos tiek vērtētas pozitīvi. Arī jaudu izmantošanas līmenis 2022. gadā ir virs apstrādes rūpniecības vidējā līmeņa.

4.14. attēls

4.3. PĀRĒJĀ RŪPNIECĪBA

Pārējās rūpniecības (ieguves rūpniecība, elektroenerģijas, gāzes apgāde, siltumapgāde un kondicionēšana, ūdens apgāde, notekūdeņu, atkritumu apsaimniekošana un sanācija) nozaru struktūrā dominē elektroenerģijas un gāzes apgāde. Pēc krituma 2017.–2019. gadā pārējās rūpniecības nozaru īpatsvars kopējā pievienotajā vērtībā kopš 2020. gada atkal pieaug. Elektroenerģijas un gāzes apgādes ražošanas apjomu dinamika ir saistīta ar laikapstākļiem, jo no tiem atkarīgi saražotās elektroenerģijas un siltumenerģijas apjomi.

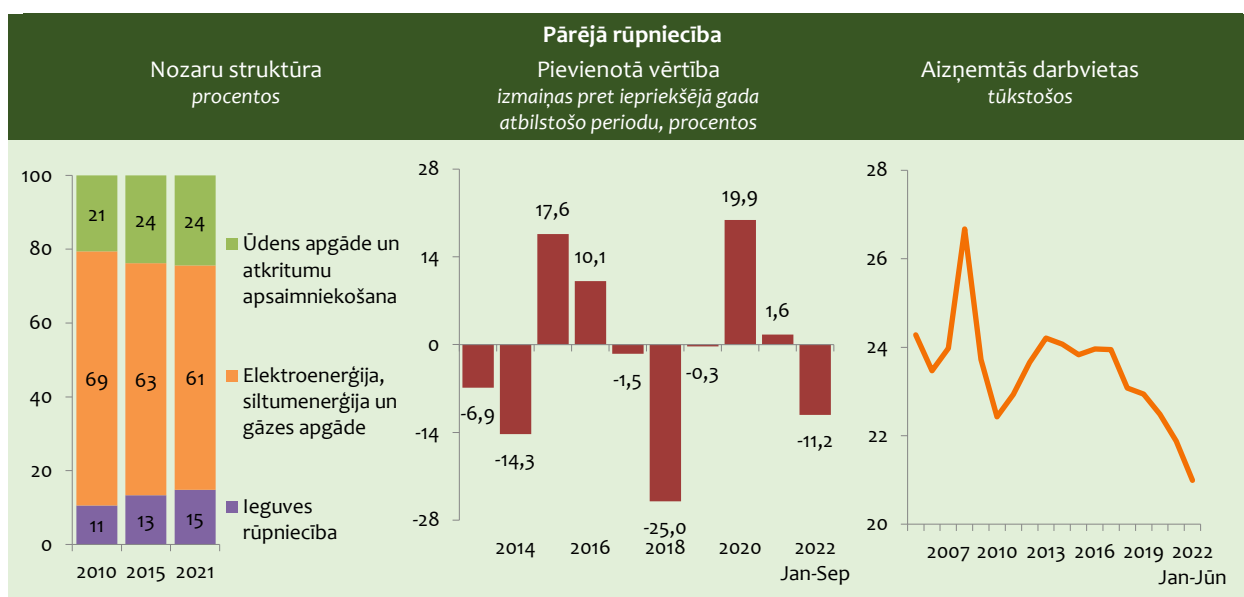
2015.–2016. gadā, pēc ražošanas apjomu krituma iepriekšējos gados, pārējās rūpniecības nozarēs bija vērojams straujš pieaugums, savukārt 2017.–2019. gadā apjomi samazinājās, īpaši 2018. gadā. Apjomu dinamiku šajos gados noteica laikapstākļi un tiem atbilstoši patērētais elektroenerģijas un siltumenerģijas daudzums. Savukārt 2020. gadā atkal bija vērojama strauja ražošanas apjomu palielināšanās, ko noteica kāpums elektroenerģijas un dabasgāzes padavē, pieaugot to patēriņam Covid-19 pandēmijas apstākļos.

2021. gadā pārējās rūpniecības nozarēs ražošanas apjomi palielinājās ļoti mēreni. Auksto laikapstākļu dēļ gada sākumā tika palielināta dabasgāzes un elektroenerģijas padave, savukārt gada beigās būtiski samazinājās koģenerācijas stacijās saražotās elektroenerģijas daudzums un gāzes piegādes, patēriņam samazinoties energoresursu cenu kāpuma dēļ.

2022. gada trijos ceturkšņos pārējās rūpniecības nozaru apjomiem bija vērojams straujš kritums, salīdzinot ar iepriekšējā gada attiecīgo periodu. Apjomi ievērojami samazinājās elektroenerģijas, gāzes apgādes, siltumapgādes un kondicionēšanas nozarē, jo tika pārtrauktas dabasgāzes piegādes no Krievijas, turklāt dabasgāzes sadārdzinājuma dēļ mazinājās tās patēriņš. Savukārt labvēlīgi laikapstākļi veicināja ieguves rūpniecības un karjeru izstrādes nozares apjomu kāpumu.

Aizņemto darbviētu skaits pēdējos gados pieaug ieguves rūpniecībā, bet pārējās rūpniecības nozarēs tas strauji samazinās.

4.15. attēls

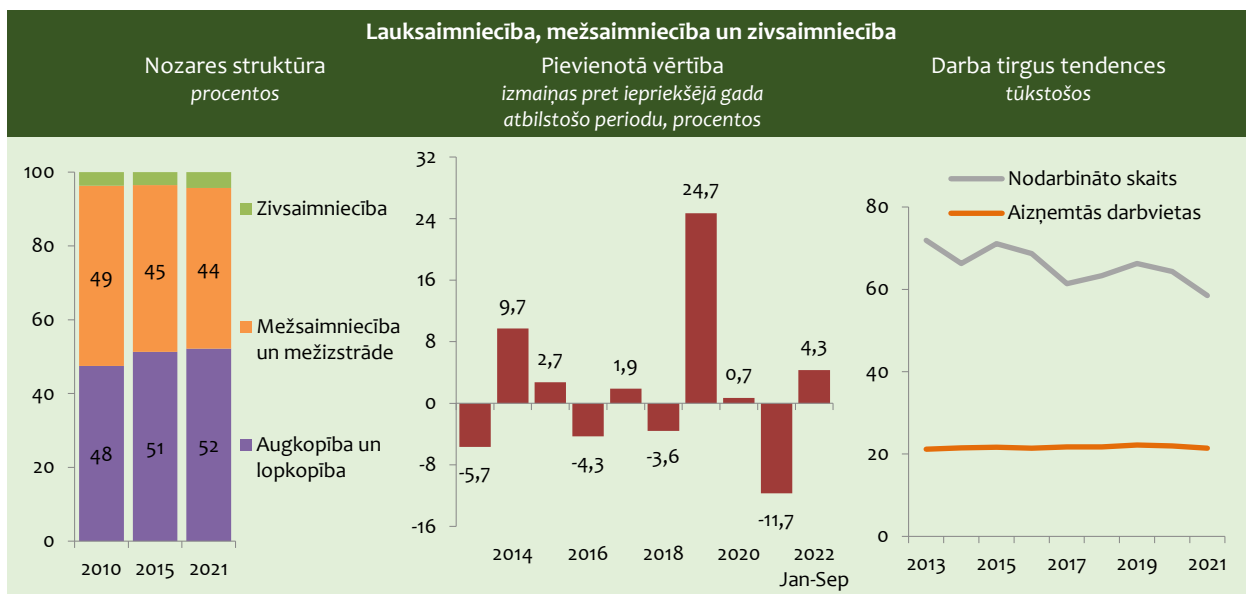
4.4. LAUKSAIMNIECĪBA, MEŽSAIMNIECĪBA UN ZIVSAIMNIECĪBA

Lauksaimniecības, mežsaimniecības un zivsaimniecības nozares struktūrā dominē lauksaimniecība un mežsaimniecība. Nozares darbība ir cieši saistīta ar laikapstākļiem, tāpēc tās izaugsme kopumā ir svārstīga. Nozares īpatsvars kopējā pievienotajā vērtībā pēc kāpuma 2017.–2020. gadā samazinājās 2021. gadā augkopības apjomu krituma dēļ.

2014.–2015. gadā, lai gan Krievija bija noteikusi embargo pārtikas produktiem, lauksaimniecības un mežsaimniecības nozarē notika strauja izaugsme, ko sekmēja laba graudaugu raža. 2016. un 2018. gadā nozares apjomus samazināja kritums augkopības produkcijas apjomos, savukārt 2017. gadā nozarē bija konstatējama neliela izaugsme mežsaimniecības apjomu

kāpuma dēļ. 2019. gadā kopumā bija vērojama ļoti strauja izaugsme, kas izskaidrojama ar augkopības produkcijas apjoma pieaugumu – togad bija iegūta līdz šim Latvijas vēsturē lielākā graudu kopražā.

4.16. attēls

2020. gadā nozaru apjomi nedaudz pieauga. Straujš produkcijas apjomu kāpums bija vērojams augkopībā, otro gadu pēc kārtas iegūstot izcilu graudu kopražu, savukārt mežsaimniecības nozarē produkcijas apjomi strauji samazinājās – gan izcirstās koksnes, gan mežu atjaunošanas apjomi. 2020. gadā kokmateriālu tirgu Eiropā ietekmēja kukaiņu invāzijas izraisītās sekas, *Brexit* un Covid-19 pandēmija.

2021. gadā bija konstatējams ievērojams nozaru apjomu kritums – līdz šim lielākais viena gada laikā. Tas izrietēja no krasa produkcijas apjomu samazinājuma augkopībā, ko galvenokārt noteica graudaugu kopražas samazinājums par 14,4 %, salīdzinot ar iepriekšējo gadu. Laikapstākļi 2021. gada vasarā būtiski ietekmēja gandrīz visu lauksaimniecības kultūraugu ražu, īpaši vasarāju graudaugu ražu, kas bija zemākā pēdējo 11 gadu laikā.

Lopkopības produkcijas apjomi 2021. gadā nedaudz pieauga. Lauku saimniecībās samazinājās audzēto liellopu, aitu un kazu skaits, toties bija vērojams cūku, zirgu un mājputnu skaita pieaugums. Vienlaikus eksportēto dzīvo liellopu skaits palika nemainīgs, salīdzinot ar iepriekšējo gadu, bet samazinājās eksportēto dzīvo cūku skaits. 2021. gadā pieauga gan gaļas, gan piena un olu ražošanas apjomi.

Ņemot vērā straujo pasaules cenu kāpumu pārtikas produktiem, arī Latvijā 2021. gadā strauji palielinājās lauksaimniecības produktu cenas. Ievērojami pieauga graudu vidējā iepirkuma cena – līdz 192,88 eiro par tonnu, t. i., par 16,9 %. Vidējās iepirkuma cenas pieauga arī lopkopības nozarē, izņēmums bija vienīgi cūkgaļas iepirkuma cena, kas samazinājās par 11,9 %, sasniedzot zemāko cenu līmeni pēdējo četru gadu laikā. Lielākais iepirkuma cenas pieaugums bija aitu un liellopu gaļai. Svaigpiena vidējā iepirkuma cena pieauga līdz 318,01 eiro par tonnu, t. i., palielinājās par 13,2 %, sasniedzot vēsturiski augstāko piena cenu Latvijā.

2021. gadā kopējie produkcijas apjomi samazinājās arī mežsaimniecībā. Izcirstās koksnes apjomi samazinājās par 1 %, bet mežu atjaunošanas apjomi pieauga par 3 %. 2021. gadā Latvijā turpinājās kokmateriālu vidējās iepirkuma cenas kāpums apaļkokiem (gan skujkoku, gan lapu koku). Vidējās iepirkumu cenas kāpumu ietekmēja augošais pieprasījums pēc kokmateriāliem, kas galvenokārt bija saistīts ar Covid-19 ierobežošanas pasākumiem: iedzīvotāji vairāk līdzekļu ieguldīja māju būvniecībā un remontos, jo bija samazinājušās ceļošanas un izklaides iespējas. Kopējos produkcijas apjomus samazināja arī piegādes problēmas un straujais energoresursu cenu kāpums.

2022. gada trijos ceturkšņos produkcijas apjomi pieauga visās nozarēs. Straujāks kāpums bija vērojams augkopībā, mežsaimniecībā un mežizstrādē, bet lopkopībā un zivsaimniecībā produkcijas apjomi pieauga mēreni.

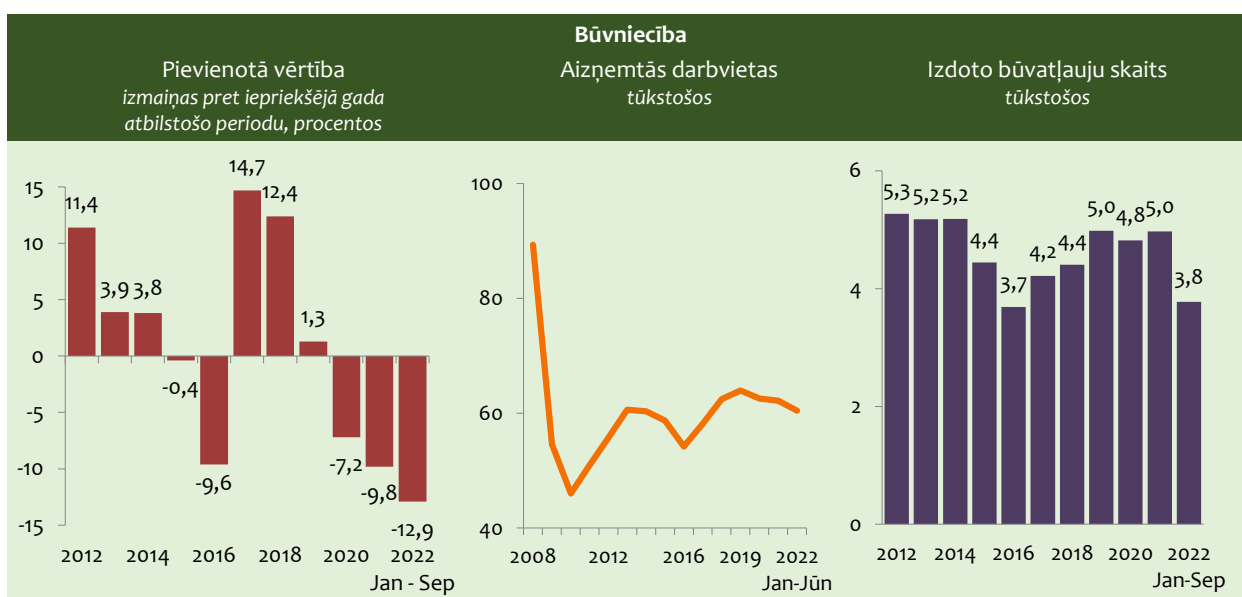
Pēdējos gados līdz pandēmijai lēnām pieauga gan nodarbināto, gan arī aizņemto darbvieta skaits, bet 2020. gadā Covid-19 ietekmē darbvieta skaits lauksaimniecībā un mežsaimniecībā saruka, toties pieauga zivsaimniecībā. 2021. gadā un 2022. gada 1. pusgadā aizņemto darbvieta daudzums samazinājās visās nozarēs.

4.5. BŪVNICĪBA

Būvniecības nozares izaugsme lielā mērā ir pakļauta cikliskām svārstībām. Laika posmā no 2000. līdz 2007. gadam nozare attīstījās diezgan strauji. Perioda pēdējos gados bija vērojamas pārkaršanas pazīmes. Izlaide vidēji gadā palielinājās par 14,4 %, un 2006.–2007. gadā vidējais pieaugums bija pat 25,3 %. Periodā pirms krīzes būvniecības nozare aktīvi piesaistīja darbiniekus. 2005.–2007. gadā aizņemto darbvietu skaits palielinājās par gandrīz 30 tūkst., sasniedzot 91,7 tūkstošus. Būvniecības izmaksas pieauga pakāpeniski līdz 2005. gadam. Periodā no 2006. līdz 2008. gadam būvniecības izmaksas burtiski eksplodēja, darbaspēka izmaksām pieaugot 2,6 reizes, bet mašīnu un mehānismu uzturēšanas un ekspluatācijas izmaksām gandrīz dubultojoties.

Produkcijas apjomi dramatiski samazinājās krīzes laikā, nozares izlaide laika periodā no 2008. līdz 2010. gadam saruka vairāk nekā divas reizes. Nozarē nodarbināto skaits ekonomiskās lejupslīdes laikā tika pakļauts nozīmīgai korekcijai un samazinājās gandrīz divas reizes. Samazinājums skāra arī būvniecības izmaksas (visvairāk darbaspēka). Jāatzīmē, ka tās tomēr saglabājās augstākā līmenī nekā pirms pārkaršanas.

4.17. attēls

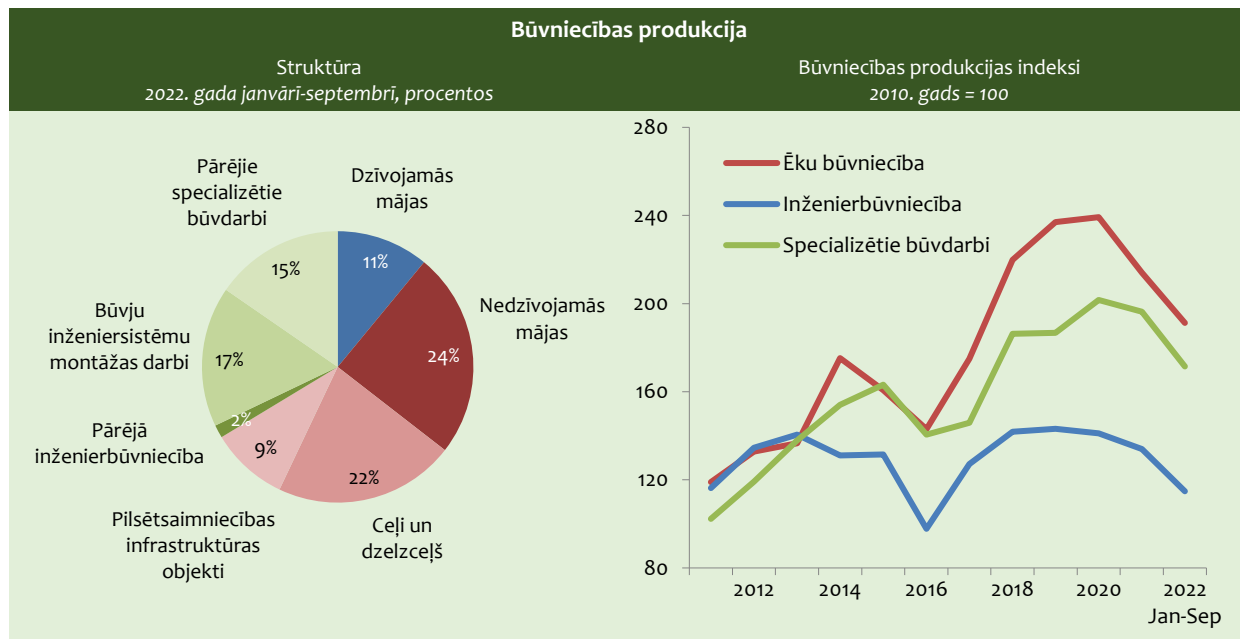
Pieprasījums pēc nozares pakalpojumiem atkal sāka pieaugt 2011. gadā. Laika posmā līdz 2019. gadam būvniecības attīstības temps bija straujāks nekā ekonomikai kopumā. Vidējais pieaugums ik gadu bija 7,1 %. Būvniecības nozares atveseļošanās lielā mērā noteica publiskie pasūtījumi un aktīvāka ES struktūrfondu apguve. Līdztekus iekšējā pieprasījuma pieaugumam nozares attīstību pozitīvi ietekmēja spēja krīzes laikā pārorientēties uz ārējiem tirgiem. Piemēram, būvniecības produkcijas apjoms ārpus Latvijas 2011. gadā vairāk nekā piecas reizes pārsniedza 2008. gada rādītāju. Būvniecības aktivitātes pieaugums atspoguļojās arī izsniegto būvatļauju skaita pieaugumā.

Jāatzīmē, ka ES struktūrfondu pārejas periodā, mazinoties investīcijām būvniecībā, būvniecības izlaide 2014.–2016. gadā vidēji saruka par 4,2 % ik gadu. Būvniecības aktivitāte mazinājās visās grupās, visvairāk inženierbūvju grupā. Negatīvās tendences noteica arī izsniegto būvatļauju skaita samazinājumu šajā laika posmā. Nākamajos gados, kopš 2017. gada, nozares attīstības dzinulis bija ES struktūrfondu projektu īstenošanas intensitātes pieaugums pēc pārejas perioda, kā arī privāto investīciju pieplūdums lielajos būvniecības objektos.

Ekonomiskajai aktivitātei pieaugot, nodarbināto skaits sāka vienmērīgi palielināties 2011. gadā. Skaita samazinājums bija vērojams 2015. un 2016. gadā līdz ar kritumu būvniecības produkcijas izlaide. 2019. gadā nodarbināto skaits pārsniedza 60 tūkst. un bija lielāks nekā 2010. gadā, taču pieauguma temps bija būtiski lēnāks par produkcijas pieaugumu. Tas nozīmē, ka nozare lielā mērā attīstījās uz produktivitātes pieauguma rēķina. Būvniecības izmaksas šajā periodā palielinājās vienmērīgi, straujāks kāpums vērojams laika periodā no 2017. līdz 2019. gadam. Lielāko spiedienu radīja darbaspēka izmaksas, kā arī mašīnu un mehānismu uzturēšanas un ekspluatācijas izmaksas, turpretī būvmateriālu izmaksas palika gandrīz nemainīgas.

Covid-19 pandēmija kopumā negatīvi ietekmēja nozari, un 2020.–2021. gada vidējie attīstības rādītāji ir negatīvi. Atšķirībā no citām nozarēm 2020. gadā būvniecības nozare nebija pakļauta stingriem ierobežojumiem. Būvniecības produkcijas apjomi turpināja pieaugt, lai arī atsevišķos gada ceturkšņos ekonomiskās lejupslīdes izraisīto privāto investīciju samazinājuma dēļ bija vērojama lejupslīde. Savukārt 2021. gadā nozare piedzīvoja lielāku pieprasījuma kritumu būvniecības izmaksu globālā pieauguma dēļ, īpaši padārdzinoties kokmateriāliem un metālam. 2020.–2021. gadā Covid-19 krīzes ietekmē būvniecībā vērojams neliels darbvietu skaita kritums. Lai gan šajā periodā lielāka ietekme bija darbaspēka izmaksu pieaugumam, arī būvmateriālu izmaksas kopš 2021. gada ievērojami ietekmē nozares izmaksu līmeni.

4.18. attēls

Būvniecības nozarē 2022. gadā lejupslīde turpinās, visos ceturkšņos vērojami negatīvi attīstības rādītāji. 2022. gada trijos ceturkšņos būvniecības produkcijas apjomi gada griezumā ir par 12,5 % mazāki nekā 2021. gada trijos ceturkšņos. Var redzēt, ka būvzīmumu pieaugums aizvien negatīvāk ietekmē nozares aktivitāšu dinamiku. Augošās cenas bremzē gan esošos būvniecības projektus, gan jaunu projektu uzsākšanu. 2022. gada trijos ceturkšņos būvniecības produkcijas izlaide saruka visās būvniecības apakšgrupās. Samazinājuma temps ir diezgan vienmērīgs visās apakšgrupās, taču mazākais samazinājums vērojams ēku būvniecībā, turpretī inženierbūvniecībā – vislielākais.

4.1. ielikums

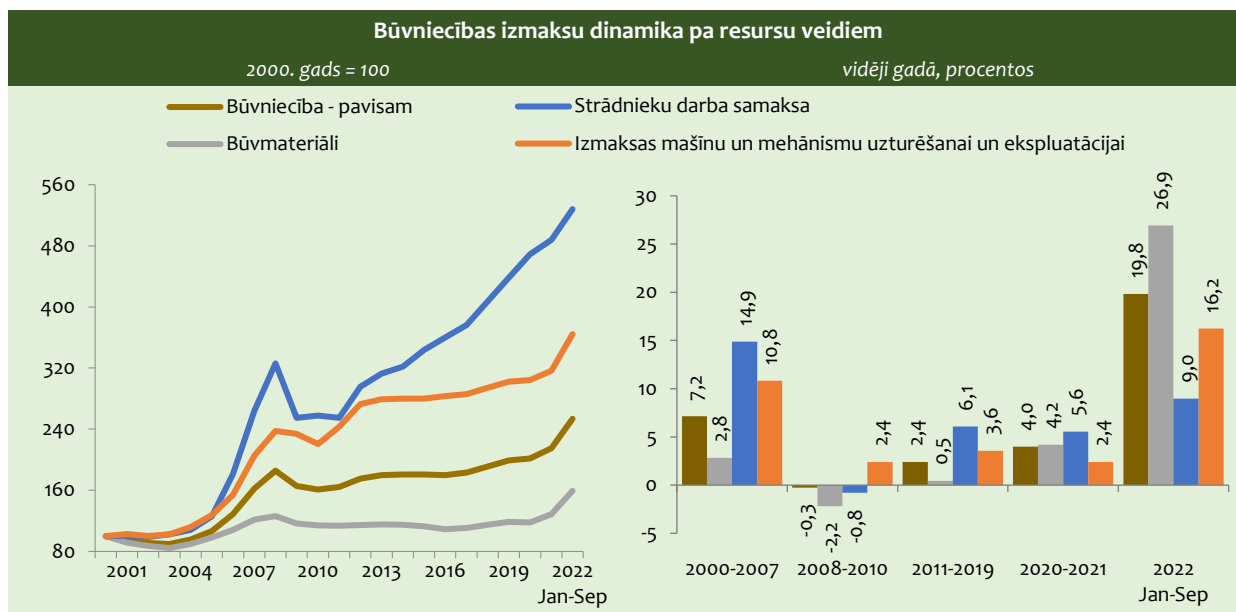
Apstākļi, kas ietekmē būvniecības izmaksas

Krievijas militārā agresija radīja tūlītēju negatīvu ietekmi uz būvniecības nozari – 2022. gada martā vairāki būvzīdājumi un nozarei svarīgas izejvielas kļuva nepieejamas.

- Gan aktīvās karadarbības dēļ, gan ieviesto sankciju rezultātā 2022. gada martā atsevišķas būvzīdājumu grupas kļuva nepieejamas Latvijas tirgū, vislielākās problēmas ir ar tādiem materiāliem kā tērauds, koks, betons un bitumens, kas vēsturiski lielos apjomos tika importēti no kara skartajām valstīm. No Krievijas galvenokārt importēja dzelzi, tēraudu un to izstrādājumus, bet no Baltkrievijas un Ukrainas – koksni un koka izstrādājumus, kā arī kokogles.
- Straujš cenu kāpums vērojams gandrīz visās būvzīdājumu grupās, atsevišķiem būvzīdājumiem cenas pieauga vairākas reizes.
- Degvielas un energoresursu cenu kāpums palielināja atsevišķu būvdarbu veidu pašizmaksu. Vairākās būvzīdājumu grupās tika novērots straujš cenu pieaugums.

Aktivitātes mazināšanās ietekmē arī pieprasījumu pēc darbaspēka – darbvietu skaits būvniecībā samazinājies. Apskatot būvniecības izmaksu dinamiku, redzams, ka būvmateriāli šajā periodā kļuvuši par galveno būvzīmumu pieauguma dzinuli.

4.19. attēls

4.6. TIRDZNICĪBA, IZMITINĀŠANA UN ĒDINĀŠANA

Tirdzniecības, izmitināšanas un ēdināšanas nozaru struktūrā dominē tirdzniecība – aptuveni 90 %. Kopumā nozarēs sniegto pakalpojumu apjomi kopš 2014. gada strauji palielinājās. Tirdzniecības nozari pozitīvi ietekmēja privātā patēriņa kāpums un mazumtirdzniecības apgrozījuma pieaugums. Savukārt izmitināšanas un ēdināšanas pakalpojumu nozari pozitīvi ietekmēja tūrisma nozares attīstība.

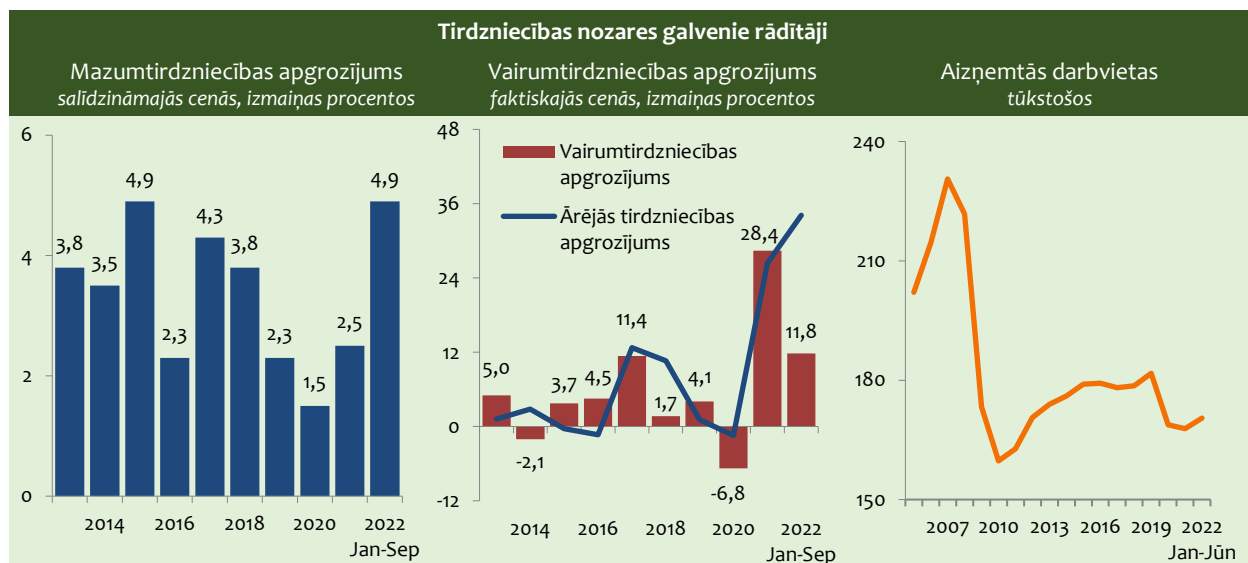
4.20. attēls

Periodā no 2013. līdz 2019. gadam tirdzniecības nozares pakalpojumu apjomi pieauga katru gadu, un kopumā izaugsme bija strauja – vidēji gadā par 4,4 %. Arī izmitināšanas un ēdināšanas pakalpojumiem šajā periodā kopumā bija straujš apjoma kāpums – vidēji gadā par 4,7 %, tomēr dažos gados bija vērojams pakalpojumu apjomu kritums. Darba samaksas pieaugums un uzlabojumi darba tirgū nodrošināja mazumtirdzniecības apgrozījuma kāpumu, kas šajā periodā palielinājās vidēji par 3,6 % ik gadu. Kopējo mazumtirdzniecības apgrozījuma dinamiku visvairāk ietekmēja nepārtikas mazumtirdzniecības

apjomu kāpums, strauji pieauga arī apgrozījuma kāpums auto degvielai, bet pārtikas preču grupā mazumtirdzniecības apjomi pieauga nedaudz lēnāk. Savukārt vairumtirdzniecības nozares dinamiku ietekmēja ārējās tirdzniecības aktivitātes.

4.21. attēls

2020. gadā tirdzniecības, izmitināšanas un ēdināšanas nozarēs sniegto pakalpojumu apjomi kopumā samazinājās. Tirdzniecības nozari negatīvi ietekmēja Covid-19 krīzes izraisīts privātā patēriņa kritums, bezdarba pieaugums un ienākumu samazinājums. Mazumtirdzniecības apgrozījums pieauga ļoti mēreni, strauji saruka vairumtirdzniecības apgrozījums, bet ieviestie stingrie pasākumi vīrusa izplatības ierobežošanai īpaši negatīvi ietekmēja izmitināšanas un ēdināšanas nozari.

2021. gadā tirdzniecības, izmitināšanas un ēdināšanas nozarēs sniegto pakalpojumu apjomi atkal strauji pieauga. Tirdzniecības nozari pozitīvi ietekmēja Covid-19 pandēmijas izraisīto ierobežojumu mīkstināšana. 2021. gadā tā pieauga par 8 %. Mazumtirdzniecības apgrozījuma kāpums 2021. gadā bija straujāks nekā 2020. gadā un pieauga par 2,5 %. Nepārtikas preču mazumtirdzniecība pieauga par 3,2 %, degvielas mazumtirdzniecība – par 6 %, savukārt pārtikas preču tirdzniecība palika faktiski nemainīga. Vairumtirdzniecības nozares apgrozījums faktiskajās cenās pieauga par 28,4 %. Izmitināšanas un ēdināšanas pakalpojumu nozares apjomi 2021. gadā kopumā saruka par 4,6 %, kas saistīts ar straujo kritumu 1. ceturksnī.

2022. gadā tirdzniecības nozari negatīvi ietekmēja preču apgrozījuma samazinājums ar Krievijas un Baltkrievijas tirgiem ES noteikto sankciju dēļ, kā rezultātā strauji saruka vairumtirdzniecības apjomi (salīdzināmajās cenās). Kopumā tirdzniecības apjomi samazinājās par 4,9 %. Savukārt mazumtirdzniecības apgrozījums 2022. gada trijos ceturkšņos pieauga ļoti strauji – par 4,9 %, kas izskaidrojams ar straujo kāpumu gada sākumā, kad tika atcelti Covid-19 izplatības ierobežojumi, bet no gada vidus mazumtirdzniecības apgrozījums pieaug lēnāk augsto cenu dēļ. Visstraujāk pieauga nepārtikas mazumtirdzniecības apgrozījums – par 9,3 %, mērenāk pārtikas apgrozījums – par 2,4 %, bet degvielai tas samazinājās par 0,9 %. Izmitināšanas un ēdināšanas pakalpojumu nozaru izaugsme 2022. gada trijos ceturkšņos bija ļoti strauja, to apjomi pieauga par 56,7 %, bet jāņem vērā, ka šīs nozares atkopjas no dziļas lejupslīdes iepriekšējos divos gados.

Lielākais aizņemto darbinieku īpatsvars ir tirdzniecībā, bet pēdējos gados tas saruka, un darbinieku skaits straujāk palielinājās izmitināšanas un ēdināšanas nozarē. 2021. gadā Covid-19 ietekmē darbinieku skaits turpināja samazināties izmitināšanas un ēdināšanas nozarē, turpretī tirdzniecībā bija vērojams kāpums. Savukārt 2022. gada pirmajā pusgadā darbinieku skaits ievērojami palielinājās izmitināšanas un ēdināšanas nozarē, bet tirdzniecībā nedaudz samazinājās.

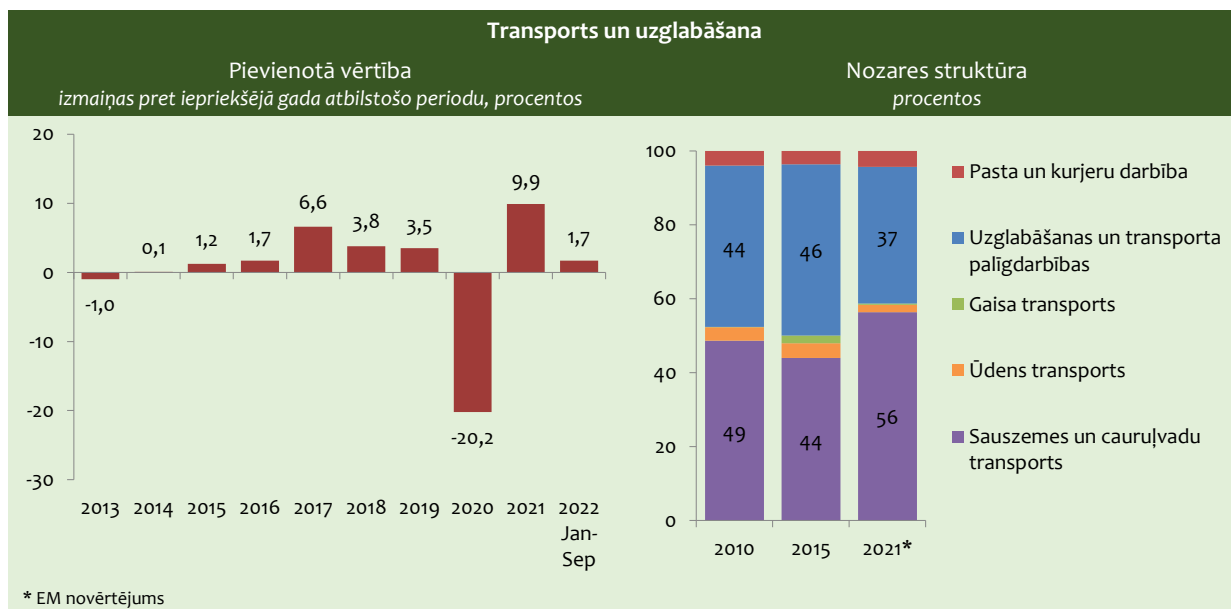
4.7. TRANSPORTS UN UZGLABĀŠANA

Transporta un uzglabāšanas nozare ir cieši saistīta ar starptautiskajiem pārvadājumiem, tajā skaitā pa dzelzceļu pārvadāto un ostās saņemto un nosūtīto kravu apjomiem.

Laika periodā no 2013. līdz 2016. gadam bija vērojams neliels kāpums – vidēji gadā par 0,5 %. Šo rādītāju tomēr ietekmēja tranzīta kravu pārvadājumu samazināšanās, galvenokārt Krievijas transporta politikas un pieaugošas konkurences dēļ.

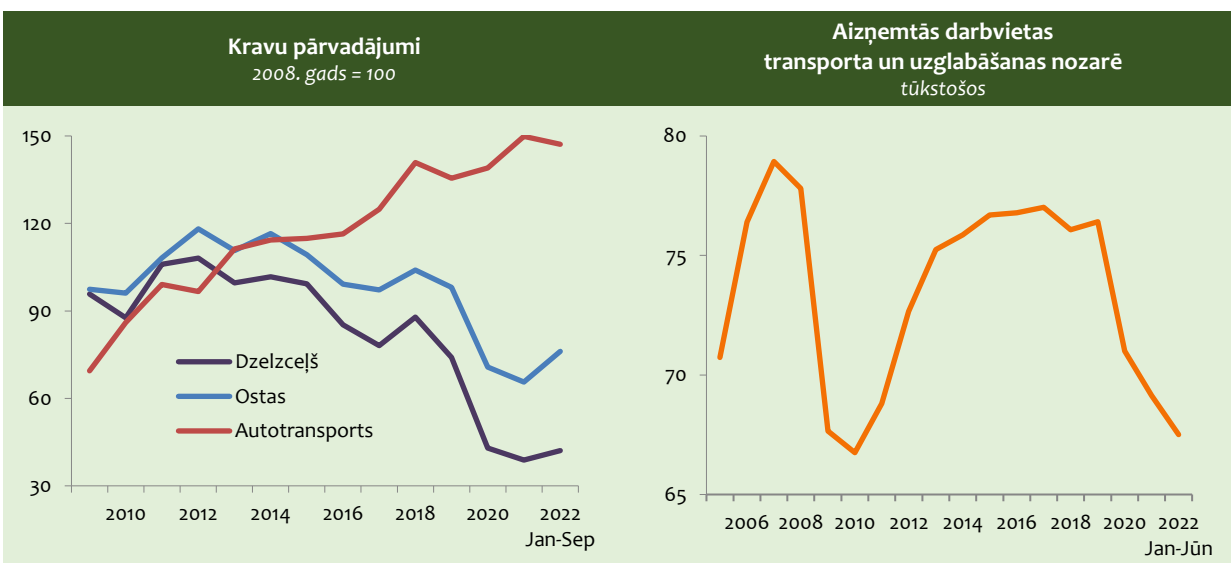
Krievija jau kopš deviņdesmito gadu beigām bija izvirzījusi mērķi attīstīt savu transporta infrastruktūru tā, lai nodrošinātu neatkarību no tranzīta valstīm. 2017.–2019. gadā nozares apjomi bija straujāki – vidēji gadā par 4,6 %. Lai gan samazinājās tranzīta kravu daudzums dzelzceļa sistēmā un ostās, nozares pieaugumu noteica kāpums autotransportā, kā arī pasažieru skaita pieaugums lidostā un jūras ostās. Savukārt 2020. gadā nozares apjomi strauji saruka Covid-19 krīzes izraisīto pārvietošanās ierobežojumu dēļ, kas būtiski ietekmēja aviācijas, sauszemes transporta un dzelzceļa darbību.

4.22. attēls

Arī 2021. gada 1. ceturksnī nozares apjomi turpināja mazināties, bet, uzlabojoties epidemioloģiskajai situācijai un atceļot ieviestos ierobežojumus, 2. ceturksnī nozares apjomi atkal palielinājās. 2021. gadā kopumā nozares apjomi pieauga par 9,9 %, pārvadāto kravu apjoma kritums bija vērojams dzelzceļā un ostās, savukārt autotransporta pārvadājumu apjomi strauji pieauga un bija vērojams pārvadāto kravu apjoma palielinājums gan iekšzemē, gan starptautiskajos pārvadājumos. Pasažieru pārvadājumi Covid-19 ietekmē 2021. gadā turpināja samazināties: ostās – par 46,5 %, sauszemes pārvadājumos – par 16,6 %. Lai gan aviopārvadājumos bija vērojams pieaugums par 17 %, tomēr pasažieru skaits ievērojami atpalika no 2019. gada rādītājiem pirms Covid-19 krīzes.

4.23. attēls

2022. gada trijos ceturkšņos nozares apjomi turpināja palielināties. Straujš kāpums pārvadāto kravu apjomā bija vērojams dzelzceļā un ostās, savukārt autotransporta pārvadājumu kravu apjomi nedaudz samazinājās, jo strauji kritās starptautisko pārvadājumu kravu apjoms. Pasažieru pārvadājumi, atjaunojoties plūsmi pēc Covid-19 ierobežojumu atcelšanas, 2022. gada trijos ceturkšņos manāmi pieauga. Sauszemes pārvadājumos pasažieru skaits pieauga par 24,1 %, ostās tas bija par 61,5 % vairāk, savukārt aviopārvadājumos pasažieru skaits bija gandrīz trīs reizes lielāks, salīdzinot ar 2021. gada attiecīgo periodu.

Lielākais aizņemto darbvieta īpatsvars transporta un uzglabāšanas nozarē ir sauszemes un cauruļvadu transporta nozarē, kā arī uzglabāšanas un transporta palīgdarbībās. 2020. gadā Covid-19 krīzes ietekmē aizņemto darbvieta skaits samazinājās visās transporta un uzglabāšanas apakšnozarēs, visstraujākais kritums bija vērojams gaisa un ūdens transporta nozarēs. Aizņemto darbvieta skaits arvien samazinājās arī 2021. gadā – visās transporta un uzglabāšanas nozarēs, izņemot pasta un kurjeru darbības un gaisa transportā. Straujākais darbvieta skaita kritums bija ūdens transporta nozarē. Savukārt 2022. gada pirmajā pusgadā aizņemto darbvieta skaits samazinājās visās apakšnozarēs, izņemot gaisa un ūdens transportu, kur bija vērojams ļoti straujš kāpums.

4.8. KOMERCPAKALPOJUMI

Komercpakalpojumu (informācijas un komunikācijas pakalpojumi, finanšu un apdrošināšanas darbības, operācijas ar nekustamo īpašumu, profesionālie, zinātniskie un tehniskie pakalpojumi un administratīvo un apkalpojošo dienestu darbība, māksla, izklaide un atpūta) nozaru struktūrā dominē operācijas ar nekustamo īpašumu.

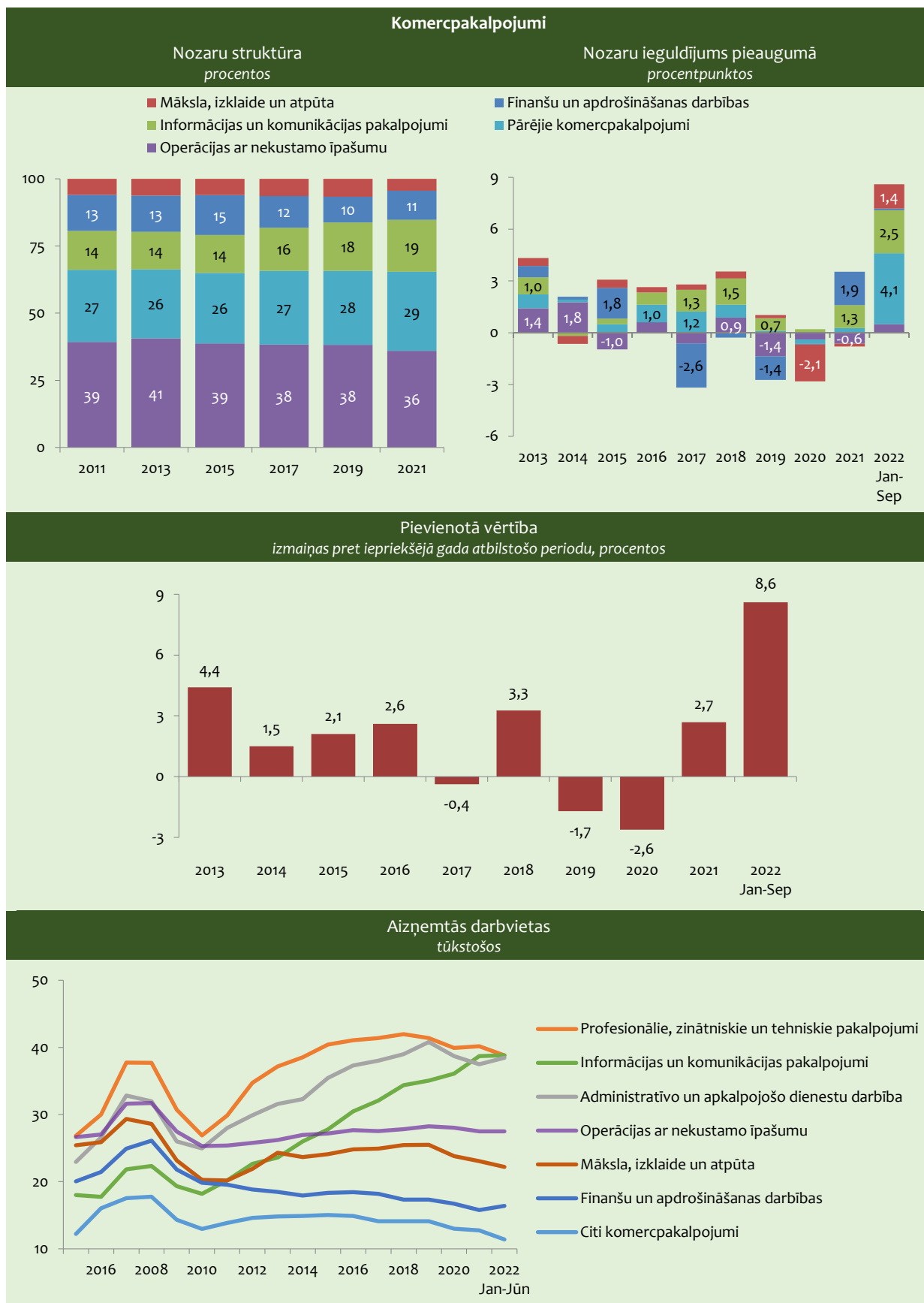
2014.-2018. gados komercpakalpojumu nozaru apjomi pieauga mēreni – vidēji par 1,8 % gadā. Tie pieauga visās galvenajās komercpakalpojumu nozarēs, izņemot finanšu un apdrošināšanas darbības, ko lielā mērā noteica gan nerezidentu biznesa apjoma samazināšanās Latvijā, gan banku apvienošana. 2019. gadā pakalpojumu nozaru apjomi samazinājās, ko noteica apjomu kritums operācijās ar nekustamo īpašumu un finanšu un apdrošināšanas darbībās. Savukārt 2020. gadā Covid-19 krīzes ietekmē komercpakalpojumu apjomi strauji samazinājās visās nozarēs, izņemot profesionālos, zinātniskos un tehniskos pakalpojumus. Īpaši strauji stingro Covid-19 pandēmijas ierobežošanas pasākumu dēļ kritās apjomi mākslas, izklaides un atpūtas nozarē.

2021. gadā, atveseļojoties pēc Covid-19 krīzes, komercpakalpojumu apjomi pieauga. Lielākā ietekme bija pakalpojumu apjomu kāpumam finanšu un apdrošināšanas darbībās, palielinoties ieņēmumiem no komisijas naudām, finanšu instrumentu darījumiem un apdrošināšanas darbībām. Ievērojama ietekme bija arī apjomu kāpumam informācijas un komunikācijas pakalpojumos. Savukārt lielākā samazinošā ietekme bija apjomu kritumam mākslas, izklaides un atpūtas nozarē, ko ietekmēja aktivitāšu samazinājums azartspēļu un derību nozarē un radošajās un mākslinieciskajās darbībās.

Savukārt 2022. gada trijos ceturkšņos komercpakalpojumu jomā vērojams straujš kāpums, salīdzinot ar 2020. gada attiecīgo periodu. Pakalpojumu apjomi pieauga visās nozarēs. Lielākā ietekme bija pakalpojumu apjomu kāpumam profesionālos, zinātniskos un tehniskos pakalpojumos, administratīvo un apkalpojošo dienestu darbībā, informācijas un komunikācijas pakalpojumos un mākslas, izklaides un atpūtas nozarē.

Lielākais aizņemto darbvieta īpatsvars komercpakalpojumu nozarēs ir profesionālajos, zinātniskajos un tehniskajos pakalpojumos, administratīvo un apkalpojošo dienestu darbībās un informācijas un komunikācijas pakalpojumu nozarē. Pēc darbvieta skaita krituma 2020. gadā visās nozarēs 2021. gadā darbvieta skaits pieauga tikai informācijas un komunikācijas pakalpojumu nozarē un profesionālajos, zinātniskajos un tehniskajos pakalpojumos. Savukārt 2022. gada 1. pusgadā darbvieta skaits palielinājās tikai finanšu un apdrošināšanas un administratīvo un apkalpojošo dienestu darbībās.

4.24. attēls

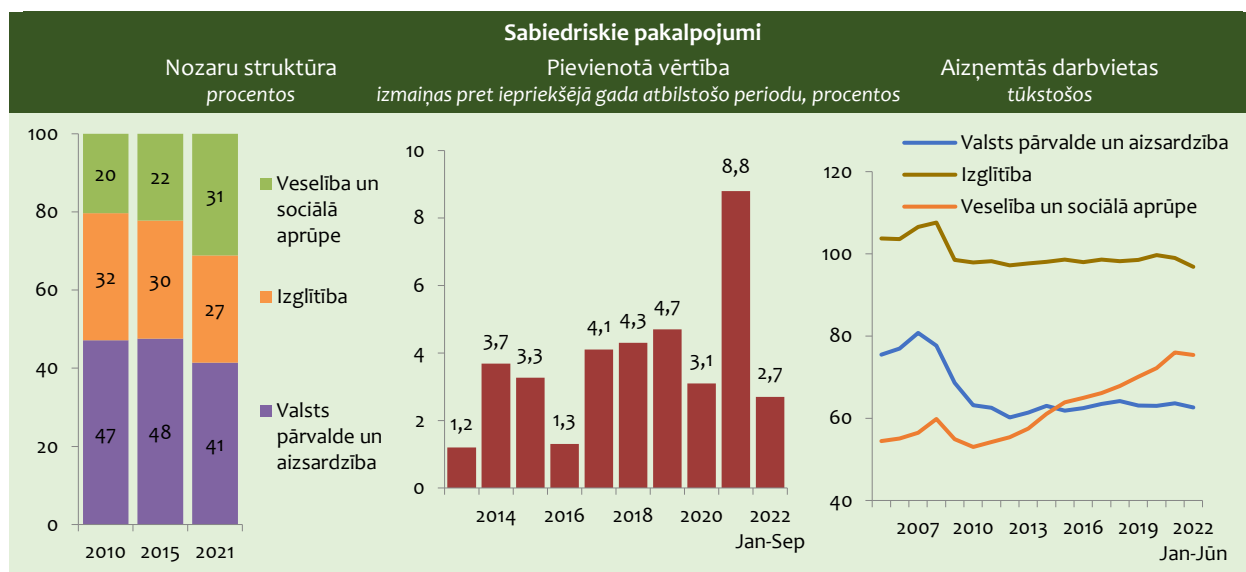

4.9. SABIEDRISKIE PAKALPOJUMI

Sabiedrisko pakalpojumu (valsts pārvalde un aizsardzība, izglītība, veselība un sociālā aprūpe) nozaru struktūrā dominē valsts pārvalde un aizsardzība. Palielinoties valdības izdevumiem, kopš 2014. gada sabiedrisko pakalpojumu nozarēs vērojams stabils pieaugums. Lēnāks tas bija 2016. gadā, kad stabils apjomu kāpums bija tikai valsts pārvaldē un aizsardzībā. Kopumā 2014.–2020. gadā sabiedrisko pakalpojumu apjomi pieauga vidēji par 3,5 % gadā. Straujākais kāpums bija veselības aprūpē, bet lēnākais – valsts pārvaldē un aizsardzībā.

2021. gadā kopējiem pakalpojumu apjomiem bija vērojams straujš kāpums, ko tāpat kā 2020. gadā noteica apjomu pieaugums veselības un sociālās aprūpes jomā – par 25,2 % Covid-19 pandēmijas ietekmē. Valsts pārvaldes un aizsardzības apjomi pieauga par 2,8 %, bet izglītības pakalpojumu apjomi – par 3,1 %. Pēdējos gados būtiski pieaudzis patēriņš valsts aizsardzības spēju palielināšanai, veselībai un izglītībai.

4.25. attēls

Arī 2022. gada trijos ceturkšņos kopējie pakalpojumu apjomi turpināja pieaugt. Tāpat kā iepriekšējos gados šis process noritēja straujāk veselības un sociālās aprūpes jomā – par 3,3 %, tikmēr valsts pārvaldes un aizsardzības apjomi pieauga par 1,9 %, bet izglītības pakalpojumu apjomi – par 3 procentiem.

Lielākais aizņemto darbvietau īpatsvars ir izglītībā, savukārt valsts pārvaldē un veselības aprūpē tas ir līdzīgs. Straujākais darbvietau kāpums pēdējos gados vērojams veselības aprūpē. Arī 2021. gadā veselības aprūpē bija vērojams straujš darbvietau skaita pieaugums, tās pieauga arī valsts pārvaldē, turpretī izglītībā aizņemto darbvietau skaits samazinājās. Savukārt 2022. gada 1. pusgadā darbvietau skaits samazinājās visās nozarēs. Straujākais kritums šajā ziņā vērojams izglītībā.

5. EKONOMISKĀS ATTĪSTĪBAS PROGNOZES

TAUTSAIMNIECĪBAS ATTĪSTĪBA 2023. GADĀ¹

Krievijas agresijas rezultātā ir pasliktinājusies ģeopolitiskā situācija un ekonomiskās attīstības perspektīvas. Būtiski ir pieaugušas enerģijas un pārtikas cenas, pastiprinot inflācijas spiedienu laikā, kad dzīves dārdzība visā pasaulē jau strauji pieauga, atkopjoties no Covid-19 pandēmijas. Cīnoties ar strauji augošo inflāciju, Eiropas centrālā banka palielina procentu likmi, kas savukārt bremzē ekonomikas izaugsmi. Kara dēļ globālo ekonomiku ietekmē arī izejmateriālu piegāžu ķēžu traucējumi. Cenu pieauguma tempi apsteidz algu kāpumu, negatīvi ietekmējot iedzīvotāju pirktspēju. Rezultātā lielā nenoteiktība un straujais cenu kāpums ir sabremzējis Latvijas ekonomikas attīstību. Sagaidāms, ka IKP 2022. gadā kopumā varētu pieaugt 1–2 % robežās.

Paredzams, ka ekonomikā grūtākā situācija būs 2022. gada nogalē un nākamā gada pirmajos mēnešos. Izaugsme varētu atgriezties 2023. gada vidū, bet kopumā 2023. gadā IKP saglabāsies tuvu 2022. gada apjomiem – pieaugums vien par 0,1 % pie nosacījuma, ja esošā ģeopolitiskā situācija būtiski nepasliktinās.

2022. gada pirmajos ceturkšņos privātais patēriņš strauji auga, tomēr to lielā mērā noteica bāzes efekts un Covid-19 krīzes laikā ieviesto ierobežojumu atcelšana. Savukārt straujais cenu kāpums, tajā skaitā īpaši augstās energoresursu cenas 2022./2023. gada apkures sezonā bremzē mājsaimniecību patēriņa kāpumu. Kopumā 2023. gadā paredzams, ka apjomu ziņā privātais patēriņš saglabāsies 2022. gada līmenī.

Straujais izmaksu pieaugums tuvākajos ceturkšņos turpinās negatīvi ietekmēt ieguldījumus ēkās un būvēs, kas veido lielu īpatsvaru kopējās investīcijās. Atsevišķi būvniecības plāni tiek atlikti dēļ augstajām cenām, savukārt jau uzsāktie būvniecības projekti ir ievērojami sadārdzinājušies. 2023. gada otrajā pusē pozitīvas tendences investīcijās varētu dot publiskais finansējums – ES fondu jaunā plānošanas perioda uzsākšana un Latvijas *Atveseļošanas un noturības mehānisma plāna* pasākumu īstenošana. Tomēr kopumā 2023. gadā investīciju apjomi varētu būt mazāki nekā 2022. gadā.

Par spīti problēmām globālajās piegāžu ķēdēs un resursu cenu pieaugumam, Latvijas ražotāji saglabā savu konkurētspēju un 2022. gada otrajā pusē eksporta apjomu kāpums saglabājas salīdzinoši straujš. Tiek prognozēts, ka preču un pakalpojumu eksporta apjomi arī 2023. gadā turpinās augt, tiesa lēnākos tempos nekā iepriekšējos divos gados.

2022. gadā bija vērojams straujš importa apjomu kāpums. To lielā mērā noteica salīdzinoši straujā ekonomikas izaugsme gada pirmajā pusē, kā arī lielā nenoteiktība saistībā ar Krievijas karu Ukrainā un ES piemērotajām sankcijām, kā rezultātā daudzi uzņēmumi pastiprināti veidoja preču krājumus. Ņemot vērā, ka iekšzemes pieprasījums 2023. gadā būs vājš un krājumu veidošana jau ir sasniegusi ļoti augtu līmeni, tiek prognozēts, ka importa dinamika 2023. gadā būs mērena.

Tāpat kā kopējā ekonomikas izaugsme, arī attīstības tendences nozaru griezumā 2023. gadā būs ļoti mērenas. Tuvākajos mēnešos būvniecības nozarē saglabāsies sarežģīta situācija, jo esošais cenu kāpums turpinās ietekmēt būvniecības izmaksas, kā arī ģeopolitiskā situācija un nenoteiktība ietekmēs privātās investīcijas. Augsto izmaksu dēļ vismaz 2023. gada pirmajā pusē būvniecības nozarē turpināsies lejupslīde. Situācija nozarē varētu stabilizēties gada vidū, bet kopumā 2023. gadā paredzams kritums par 2,7 % salīdzinājumā ar 2022. gadu.

Visticamāk, ka 2023. gadā neliels apjomu samazinājums būs vērojams apstrādes rūpniecībā. Nozari tuvākajos ceturkšņos turpinās ietekmēt kara darbība Ukrainā, kā rezultātā turpināsies līdzšinējo izejvielu piegāžu ķēžu traucējumi. Uzņēmumu konkurētspēju ietekmēs augstās cenas izejvielām, tai skaitā energoresursiem. Grūtības būs uzņēmumiem, kuri ir saistīti ar konfliktā iesaistīto valstu tirgiem un šajā situācijā būs jāturpina meklēt jaunas piegāžu iespējas un jauni preču noieta tirgi. Uz iekšējo tirgu orientētās rūpniecības nozares ietekmēs iedzīvotāju pirktspēja.

Arī mazumtirdzniecības nozari turpinās ietekmēt augstais cenu līmenis. Iedzīvotāji vairāk tērēs pirmās nepieciešamības precēm (pārtikai un maksājumiem par mājokli), tādējādi atliekot nepārtikas preču, tai skaitā, lielāku pirkumu iegādi. Negatīvo ietekmi uz mazumtirdzniecības apgrozījumu daļēji mazinās valsts atbalsts iedzīvotājiem siltumenerģijas izmaksu segšanai apkures sezonā. Ārējās tirdzniecības dinamikas sabremzēšanās ietekmēs vairumtirdzniecības nozari. Kopumā sagaidāms, ka tirdzniecības nozarē pakalpojumu apjomi 2023. gadā varētu sarukt 1 % robežās.

Transporta un uzglabāšanas nozarēs 2023. gadā paredzama ļoti neliela izaugsme (par 0,9 %). Nav pamats sagaidīt būtiskus uzlabojumus tranzīta kravu plūsmās. No otras puses nozares attīstību pozitīvi ietekmēs aviācijas nozares atkopšanās no Covid-19 izraisītā krituma. Sauszemes transporta nozares pakalpojumu apjomi 2023. gadā varētu būt tuvi 2022. gada līmenim.

¹ Ekonomikas ministrijas tautsaimniecības attīstības prognožu izstrādē ārējo tirgu analīzei un globālās ekonomikas attīstības tendenču novērtēšanai izmantotas jaunākās SVF un EK prognozes (skat. 2. nodaļu).

Relatīvi labāki izaugsmes rādītāji 2023. gadā sagaidāmi pakalpojumu nozarēs. Tiek prognozēts, ka sabiedrisko pakalpojumu nozarēs pieaugums var sasniegt 1,5 %. Savukārt komercpakalpojumos 2023. gadam tiek prognozēta izaugsme 1,6 % apmērā. Kāpumu galvenokārt noteiks turpmāka izaugsme IT nozarēs. Tāpat pozitīvs devums būs izmitināšanas un ēdināšanas, kā arī mākslas, izklaides un atpūtas nozarēm, kas turpinās atgūties no Covid-19 krīzes ietekmes.

2024.-2028. GADA ATTĪSTĪBAS PERSPEKTĪVAS

Vidējam termiņam līdz 2028. gadam ir izstrādāti lēnākas un straujākas jeb mērķa izaugsmes scenāriji. Scenāriju pamata pieņēmumi balstīti uz atšķirīgām globālās ekonomikas attīstības tendencēm vidējā termiņā, Latvijas īstenotās struktūrpolitikas efektivitāti un spēju sekmīgi pārvarēt Krievijas kara Ukrainā radītās sekas – piegāžu ķēžu ierobežojumus un augsto inflāciju, jo īpaši pārtikas precēm un energoresursiem.

Lēnākas izaugsmes scenārijs balstās uz pieņēmumu, ka ekonomikas transformācijas process ir lēns, pāreja uz augstākas pievienotās vērtības ekonomiku noritēs pakāpeniski. Pārvarot augstās inflācijas šoku, ekonomika faktiski atgriežas pie iepriekšējās desmitgades vidējiem izaugsmes tempiem, kas vidējā termiņā no 2024. līdz 2028. gadam varētu sasniegt 2,7 % gadā. Šajā periodā tiek prognozēti nedaudz straujāko eksporta, investīciju un privātā patēriņa pieauguma tempi, kas var pārsniegt 3 % gadā.

5.1. attēls

Konkurētspēja ir izšķiroša Latvijas ekonomikas straujākai izaugsmei, tomēr bez strukturālām izmaiņām un bez produktivitātes celšanas nav iespējams mainīt Latvijas izaugsmes trajektoriju. Straujākas ekonomiskās izaugsmes scenārijā viens no galvenajiem izaicinājumiem ir jauno konkurētspējas priekšrocību veidošana, kas ir saistīt ar investīcijām cilvēkkapitālā, tehnoloģijās, inovācijā, pētniecībā, digitalizācijā. Jaunu konkurētspējas priekšrocību veidošana ir svarīgs nosacījums eksporta noietu tirgus paplašināšanai un eksporta apjomu pieaugumam, kam ir jāklūst par galveno izaugsmes dzinuli. Latvijas konkurētspēju ārējos un iekšējos tirgos noteiks spēja mazināt produktivitātes plaisu ar tehnoloģiski attīstītajām valstīm. Produktivitātes paaugstināšanas pamatā ir ne tikai tehnoloģiskās novitātes, ražošanas procesa vadības pilnveidošana, bet arī esošo resursu pārdale augstākās pievienotās vērtības produktu ražošanai, t.i. tautsaimniecības strukturālā transformācija. Šajā scenārijā IKP pieauguma tempi no 2024.-2028. gadam var sasniegt 4,8 % vidēji gadā.

Straujākas izaugsmes scenārijs vidēja termiņa periodam paredz straujāku investīciju apjoma kāpumu, kas veicina jaunāko tehnoloģiju ieviešanu, jaunu produktu un pakalpojumu attīstīšanu, kā arī digitālo risinājumu plašāku izmantošanu un procesu efektivitātes uzlabošanu. Straujākas izaugsmes scenārijā bez publiskām investīcijām nozīmīga loma ir arī privāto investīciju apjomam, stimulējot kreditēšanas pieaugumu, kapitāla tirgus attīstību un finanšu instrumentu izmantošanu.

Nozīmīgāks faktors straujākas izaugsmes nodrošināšanā ir arī darbaspēka pieejamības problēmas risinājumiem. Ieguldījumiem cilvēkkapitālā ir ļoti liela nozīme. Kritiski svarīgi ir nodrošināt augošās un produktīvās nozares ar izaugsmei nepieciešamo darbaspēku, kas nozīmē, ka ir jāpārskata līdzšinējās pieaugušo izglītības programmas un jāveicina darbaspēka pārplūde no mazāk produktīviem sektoriem uz produktīvām nozarēm.

5.1. tabula

Latvijas IKP izlietojuma prognoze izmaiņas procentos						
	Fakts			Prognozes		2023-2027 vidēji gadā
	2019	2020	2021	2022	2023	
Iekšzemes kopprodukts	2,6	-2,2	4,1	1,2	0,1	2,7 .. 4,8
Privātais patēriņš	0,2	-4,6	8,2	7,1	0,0	3,0 .. 5,2
Valsts patēriņš	3,9	2,4	4,4	2,0	1,8	2,2 .. 2,4
Kopējā pamatkapitāla veidošana	6,9	-2,6	2,9	0,3	-0,4	3,6 .. 5,5
Eksports	2,1	-0,3	5,9	9,9	1,8	3,1 .. 5,6
Imports	3,1	-0,3	15,3	10,4	1,6	3,2 .. 5,4

Straujākas izaugsmes scenārijā vidējā termiņā eksportam un apstrādes rūpniecībai saglabājas salīdzinoši strauji pieauguma tempi, kam pamatā ir gan Latvijas ražotāju konkurētspējas kāpums, gan augošs ārējais pieprasījums. Straujāka attīstība ir sagaidāma augsto un vidēju augsto tehnoloģiju nozarēs. Vidējā termiņā eksportam būtu jāaug straujāk nekā pārējai ekonomikai.

5.2. tabula

Latvijas IKP prognoze nozaru griezumā izmaiņas procentos						
	Fakts			Prognozes		2023-2027 vidēji gadā
	2019	2020	2021	2022	2023	
Iekšzemes kopprodukts	2,6	-2,2	4,1	1,2	0,1	2,7 .. 4,8
Lauksaimniecība, mežsaimniecība	24,7	0,7	-11,7	4,7	1,6	2,2 .. 3,0
Apstrādes rūpniecība	3,7	2,5	7,4	2,8	-1,9	2,9 .. 5,4
Pārējā rūpniecība	0,0	17,9	1,6	-10,0	-5,0	2,0 .. 3,8
Būvniecība	1,3	-7,2	-9,8	-17,1	-2,7	3,8 .. 7,2
Tirdzniecība, izmitināšana	5,0	-2,4	7,1	1,3	-1,0	2,9 .. 5,4
Transports un uzglabāšana	3,5	-20,2	9,9	2,9	0,9	2,7 .. 5,4
Citi komercpakalpojumi	-1,7	-2,6	2,9	6,7	1,6	2,8 .. 5,0
Sabiedriskie pakalpojumi	4,6	3,1	8,4	2,0	1,5	2,0 .. 2,9

Vidējā termiņā strauji pieauguma tempi sagaidāmi būvniecības nozarē. No vienas puses to noteiks publiskās investīcijas un lielo investīciju projektu realizēšana (RailBaltica), no otras puses papildus pieprasījumu veidos augošās nozares un nepieciešamība pēc jaunām industriālajām telpām.

Mērķa scenārijā strauja attīstība vidējā termiņā ir sagaidāma informācijas un komunikācijas pakalpojumiem. Tas ir saistīts ar aizvien pieaugošo pieprasījumu pēc ražošanas un pakalpojumu procesu digitalizācijas, kā arī globālajām IT nozares attīstības tendencēm. Taču vienlaikus to ietekmēs arī atbilstoši kvalificēta darbaspēka pieejamība.

6. EKONOMISKĀ STABILITĀTE UN KONKURĒTSPĒJA

6.1. CENAS

PATĒRIŅA CENAS

Pēc finanšu krīzes izraisītās deflācijas patēriņa cenas atkal sāka pieaugt 2011. gadā. Aizvien būtiskāk kopējo cenu līmeni sāka ietekmēt ārējie faktori un pasaules cenu svārstības naftai un pārtikai. Cenu pieaugumu noteica arī iekšējie faktori, tādi kā straujāka akcīzes nodokļa palielināšana degvielai, alkoholiskajiem dzērieniem un tabakas izstrādājumiem, administratīvo cenu svārstības, kā arī privātā patēriņa kāpums. No 2013. līdz 2016. gadam patēriņa cenu pieaugums bija ļoti mērens, bet no 2017. līdz 2019. gadam – straujš. Savukārt 2020. gadā bija vērojams patēriņa cenu kritums, to līmeni būtiski ietekmēja Covid-19 krīzes izraisīta pieprasījuma samazināšanās.

6.1. attēls

2021. gadā bija vērojams straujš cenu kāpums, ekonomikai atlabstot pēc Covid-19 izraisītās krīzes. Patēriņa cenas 2021. gada decembrī, salīdzinot ar 2020. gada decembri, pieauga par 7,9 %, bet gada vidējā inflācija bija 3,3 %. Patēriņa cenas pieauga visās galvenajās preču un pakalpojumu grupās. Lielākā ietekme bija energoresursu un pārtikas cenu kāpumam, ko izraisīja straujš pasaules cenu kāpums. Savukārt to noteica vājākas piegādes no galvenajām ražotājvalstīm un straujš globālā pieprasījuma kāpums. Būtisku ietekmi 2021. gadā atstāja arī pakalpojumu cenu kāpums, visvairāk ambulatorajiem, ēdināšanas, atpūtas un kultūras pakalpojumiem. Saistībā ar akcīzes nodokļa likmes paaugstināšanu cenas pieauga alkoholiskajiem dzērieniem un tabakas izstrādājumiem. Savukārt apģērbi un apavu cenu pieaugums bija straujākais kopš 1999. gada, kas izskaidrojams ar pieprasījuma pieaugumu saistībā ar Covid-19 izplatību ierobežojošo pasākumu mīkstināšanu.

2022. gada vienpadsmit mēnešos cenas pieauga ļoti strauji. Patēriņa cenas 2022. gada novembrī, salīdzinot ar 2021. gada decembri, pieauga par 21,4 %, kas bija straujākais kāpums janvārī–novembrī kopš 1994. gada. To noteica straujš pasaules cenu kāpums energoresursiem un pārtikai, ko pastiprina Krievijas iebrukums Ukrainā un tam sekojošās sankcijas, kas izraisa enerģijas, pārtikas un ražošanas izejmateriālu deficītu. Jāatzīmē, ka tās pakārtoti ietekmē rūpniecības preču un pakalpojumu

cenās. Salīdzinot ar iepriekšējā gada novembri, patēriņa cenās pieauga par 21,8 %. Gada vidējā inflācija novembrī bija 16,2 %.

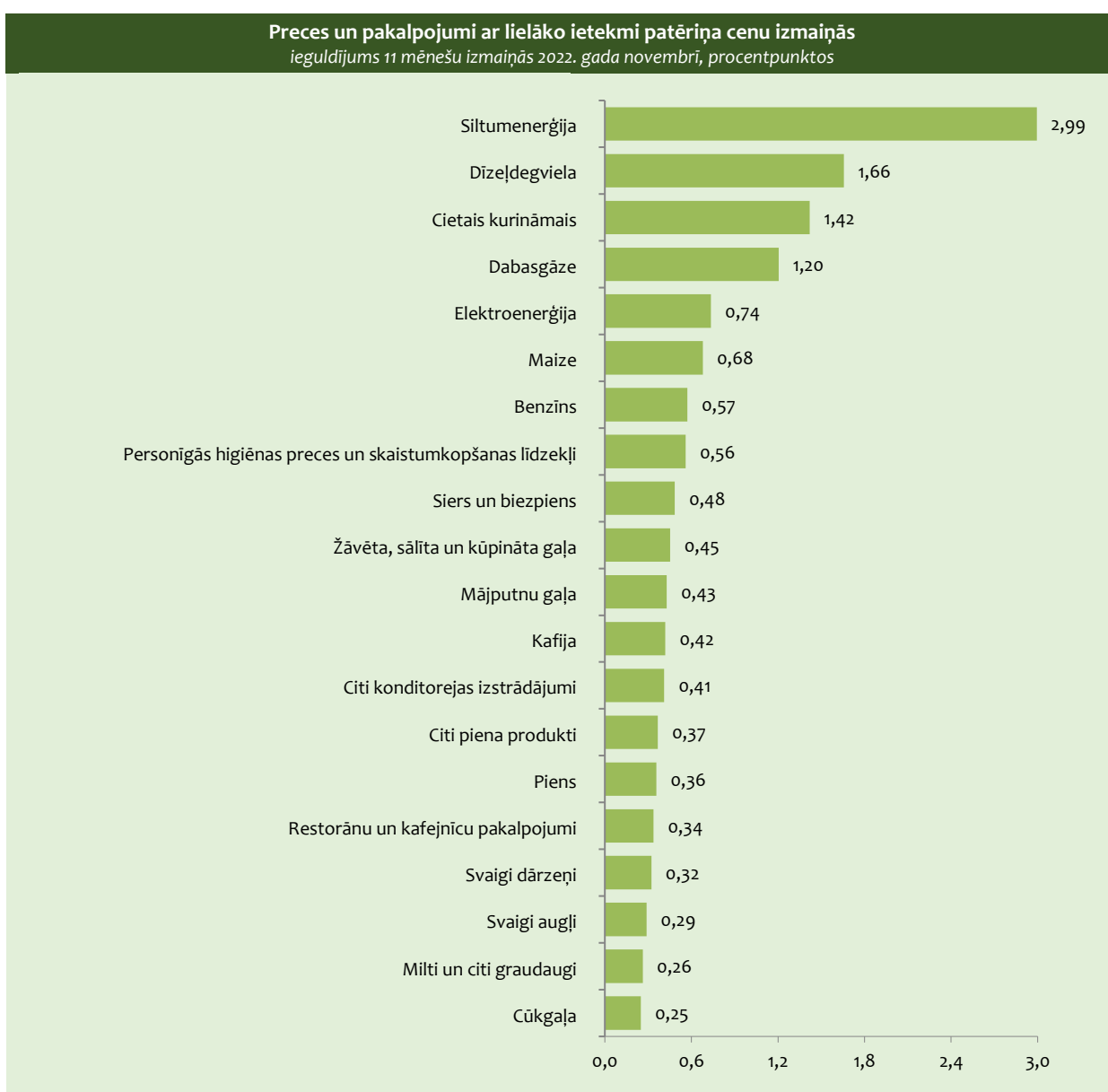
Pievērsīsim uzmanību galvenajiem cenās ietekmējošajiem faktoriem Latvijā 2022. gadā.

- Lielākā ietekme uz kopējo cenu pieaugumu 2022. gada vienpadsmit mēnešos bija pārtikas produktu cenu kāpumam, kas saistīts ar šo preču cenu pieaugumu pasaulē. Pārtikas un bezalkoholisko dzērienu cenās vienpadsmit mēnešu laikā pieauga par 27,6 %, kas kopējo patēriņa cenu līmeni palielināja par 7 procentpunktiem. Cenās pieauga visiem pārtikas produktiem, lielākā palielinošā ietekme bija maizes un graudaugu, piena, siera un olu, kā arī gaļas un tās izstrādājumu cenu kāpumam. Pārtikas preču cenu vietējās izmaiņas lielā mērā nosaka cenu svārstības pasaulē. Jau kopš 2020. gada vidus pārtikas cenās pasaulē strauji pieauga, to izraisīja straujš importa pieprasījuma kāpums, pārstrādes un transportēšanas aizkavēšanās Covid-19 izraisītā darbaspēka trūkuma dēļ un augošās jēlnaftas cenās. Situāciju pasliktināja Krievijas iebrukums Ukrainā šī gada februārī, viešot bažas par turpmākām pārtikas produktu piegādēm pasaulē, jo gan Ukraina, gan Krievija ir nozīmīgas lauksaimniecības produktu piegādātājas. Pārtikas cenās pasaulē strauji pieauga pirmajos gada mēnešos, un martā pārtikas cenu indekss sasniedza jaunu visu laiku augstāko rādītāju. Vienpadsmit mēnešos straujākais cenu pieaugums bija augu eļļām un graudaugiem, mērenāks – piena produktiem, turpretī cukura un gaļas cenās samazinājās. Kopš šī gada aprīļa pārtikas cenās pasaulē pakāpeniski mazinājās, tāpēc kopumā to pieaugums janvārī–novembrī bija ļoti mērens – par 1,5 %. Tomēr iepriekšējo gadu straujā kāpuma dēļ cenās joprojām saglabājās augstas. Cenu kritumu kopš aprīļa noteica vājais pieprasījums un spēcīgs ASV dolārs, kā arī nenoteiktība tirgū par turpmāko pieprasījuma virzību straujās inflācijas un ekonomikas lejupslīdes dēļ. 2022. gada novembrī, salīdzinot ar 2019. gada decembri, pārtikas cenās pasaulē kāpušas par 34,3 %, Latvijā šajā periodā – par 38,3 %.
- Kopējo cenu līmeni par 6,4 procentpunktiem paaugstināja cenu kāpums ar mājokli saistītiem energoresursiem – elektroenerģijai, gāzei, cietajam kurināmajam un siltumenerģijai. Liela nozīme bija valdības ieviestajiem atbalsta pasākumiem energoresursu cenu straujā pieauguma kompensēšanai no šī gada 1. janvāra līdz 30. aprīlim un no 1. oktobra līdz nākamā gada 30. aprīlim (dabasgāzei jau no 1. jūlija), daļēji kompensējot mājāsaimniecībām maksājumus par elektroenerģiju, dabasgāzi un siltumenerģiju un tādējādi bremzējot vēl straujāku cenu kāpumu šajā energoresursu grupā. Lielākā ietekme vienpadsmit mēnešos bija praktiski nemitīgajam siltumenerģijas cenu kāpumam līdz pat 74,9 %, kas izskaidrojams ar dabasgāzes un šķeldas cenu palielinājumu. Tirgū strauji pieaugot apkurei izmantojamo koksnes izstrādājumu cenām, ievērojams bija cietā kurināmā cenu kāpums, kas vienpadsmit mēnešos sasniedza 109,3 % un visstraujākais bija aprīlī–jūlijā. Dabasgāzes tarifi tika paaugstināti no 1. janvāra un 1. jūlija, un kopumā dabasgāzes cena vienpadsmit mēnešos pieauga par 133,7 %. Šo procesu ietekmēja straujš dabasgāzes cenu kāpums biržā kopš 2021. gada rudens. 2022. gadā cenu kāpums turpinājās, kas lielā mērā bija saistīts ar Krievijas iebrukumu Ukrainā un tam sekojošām sankcijām, kad vairākas valstis slēdza vai ierobežoja Krievijas gāzes importu, turklāt notika arī pašas Krievijas iniciēta gāzes piegādes pārtraukšana. Savukārt mazāku ietekmi atstāja cenu kāpums elektroenerģijai – par 20,4 % vienpadsmit mēnešos. Šo rādītāju būtiski ietekmēja valsts sniegtais atbalsts, gan kompensējot maksājumus par sadales un pārvades pakalpojumiem gada sākumā, gan atceļot obligāto iepirkuma komponenti (OIK) no 1. septembra, gan daļēji kompensējot cenu mājāsaimniecībām pirmajām 100 kWh no 1. oktobra. Elektroenerģijas cena ļoti strauji pieauga maijā–augustā, reaģējot uz dabasgāzes cenu pieaugumu pasaulē, elektroenerģijas ieguvei nelabvēlīgajiem laikapstākļiem Eiropā un elektroenerģijas pārvades sistēmas šķērsgrīzumu jaudas ierobežojumiem starp Latviju un citām savienojumu valstīm. Minēto apstākļu kopums noteica strauju elektroenerģijas cenu paaugstināšanos biržā. Cenu kāpumu ietekmēja arī cenu paaugstināšana no 1. septembra AS „Latvenergo” klientiem, kas izmanto maksājumus ar fiksēto tarifu.
- Pakalpojumu cenās pieauga par 10,5 %, kas kopējo patēriņa cenu līmeni palielināja par 2,7 procentpunktiem. Lielākā ietekme bija ēdināšanas pakalpojumu un ambulatoro pakalpojumu, galvenokārt zobārstniecības un ārstu speciālistu pakalpojumu sadārdzinājums, cenās ievērojami palielinājās arī atpūtas un kultūras pakalpojumiem (ieskaitot atpūtas un sporta pasākumus, televīzijas abonēšanas maksu, kinoteātru, teātru, koncertu apmeklējumu), ar mājokli saistītiem pakalpojumiem (ūdensapgādei, kanalizācijas pakalpojumiem, atkritumu savākšanai), kā arī personisko transportlīdzekļu apkopei un remontam.
- Degvielas cenās Latvijā pasaules naftas cenu kāpuma dēļ janvārī–novembrī pieauga par 33,1 %, tādējādi kopējo patēriņa cenu līmeni palielinot par 2,2 procentpunktiem. Īpaši strauji degvielas cenās pieauga gada pirmajā pusē, jo naftas cenu kāpums pasaulē pēc krituma iepriekšējā gada pēdējos mēnešos bija ļoti straujš šī gada pirmajos mēnešos. *Brent* naftas cena sasniedza 130 ASV dolāru par barelu, ko galvenokārt ietekmēja naftas ieguvējvalsts Krievijas iebrukums Ukrainā un citu valstu atbildes reakcija: ASV noteiktais Krievijas energoresursu importa aizliegums, Lielbritānijas paziņojums par atteikšanos no Krievijas naftas importa līdz gada beigām, kā arī ES dalībvalstu diskusijas par embargo noteikšanu Krievijas naftas importam. Kopš aprīļa pasaules naftas cenās ir samazinājušās, kāpums bijis tikai maijā un jūnijā, toties septembra vidū pat *Brent* naftas cena noslidēja līdz 82 ASV dolāriem par barelu. Tā bija zemākā cena kopš janvāra, kas galvenokārt izskaidrojama ar spēcīgu ASV dolāru un bažām par naftas pieprasījuma kritumu – to prognozēja saistībā ar iespējamu ekonomikas recesiju pēc centrālo banku lēmumiem pacelt procentlikmes, lai cīnītos pret inflācijas pieaugumu, kā arī ar Covid-19 ierobežojumiem Ķīnā un vairāku valstu plāniem laist tirgū jēlnaftu no ārkārtējiem gadījumiem

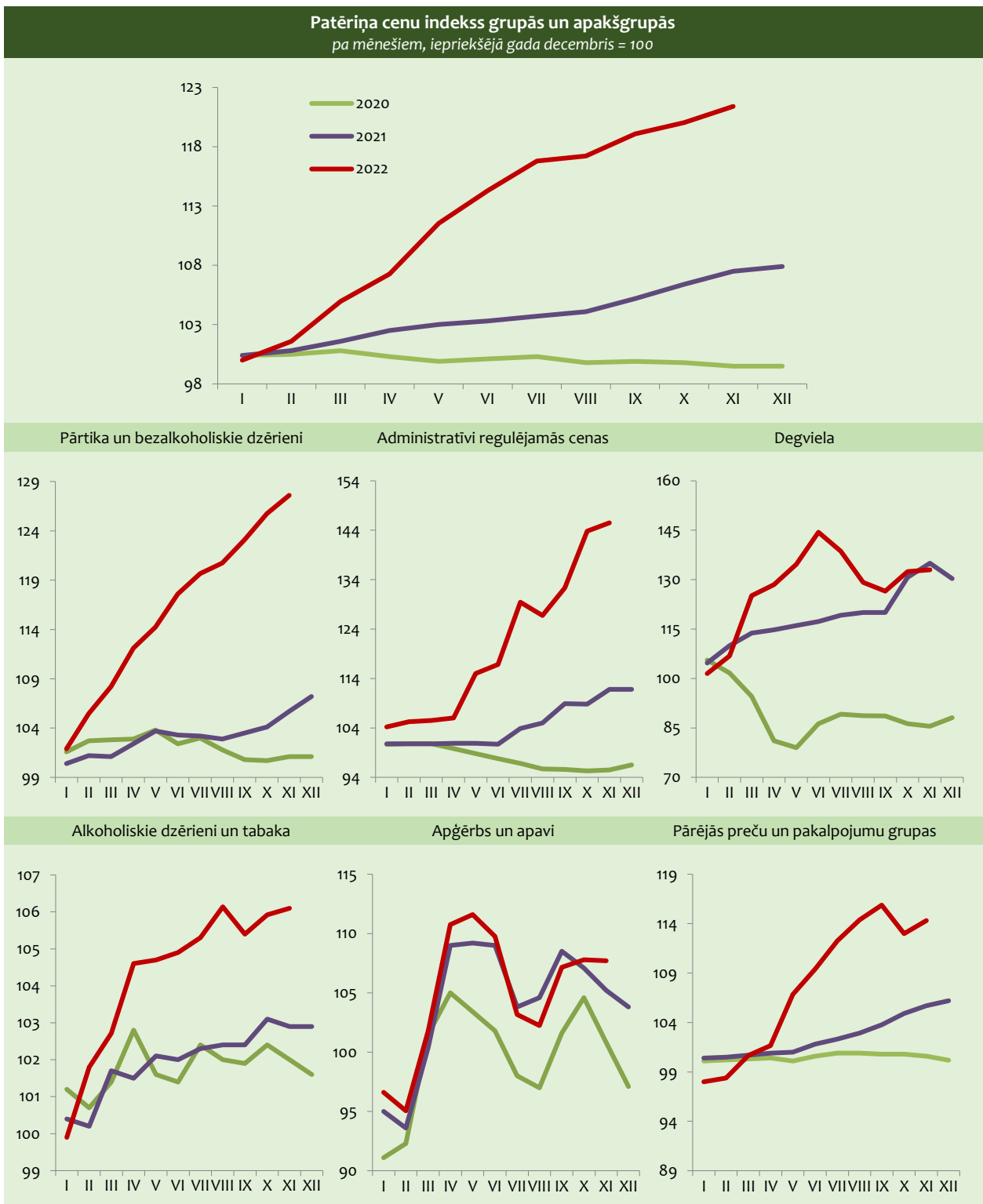
paredzētajām rezervēm. oktobrī atkal bija vērojams pasaules naftas cenu kāpums, jo naftas ieguvējvalstu organizācija OPEC+ pieņēma lēmumu no novembra krasi samazināt naftas ieguvu, lai ierobežotu cenu kritumu, kuru izraisīja bažas par jēlnaftas pieprasījuma samazināšanos. Tādējādi Brent naftas cena oktobra beigās pieauga līdz 96 ASV dolāriem par barelu. Tomēr, pēc straujā kāpuma oktobrī, novembrī naftas cenas pakāpeniski mazinājās un decembra pirmajās nedēļās noslīdēja līdz 77 ASV dolāriem par barelu, kas ir zemākais līmenis kopš iepriekšējā gada decembra. To izraisīja bažas par nepietiekamu naftas pieprasījumu, izaugsmei palēninoties visās galvenajās ekonomikās. Kopumā pasaules naftas cenas 2022. gada novembrī, salīdzinot ar 2021. gada decembri, pieauga par 21 procentu.

2022. gada vidējā inflācija sasniedza 17,4 %. Sagaidāms, ka arī tuvākajos mēnešos, turpinoties apkures sezonai, cenu izmaiņas pārsniegs sezonālo svārstību līmeni. 2023. gadā patēriņa cenas stabilizēsies. Galvenā ietekme uz cenu izmaiņām joprojām būs saistīta ar energoresursu un pārtikas cenu svārstībām pasaulē, būs vērojama arī to pakārtotā ietekme uz rūpniecības preču un pakalpojumu cenām. Ņemot vērā nedrošo ģeopolitisko situāciju un bāzes efektu, 2023. gadā kopumā vidējā gada inflācija var sasniegt 9,8 %, 12 mēnešos cenu palielinājums būs par 2 % (decembris pret decembri).

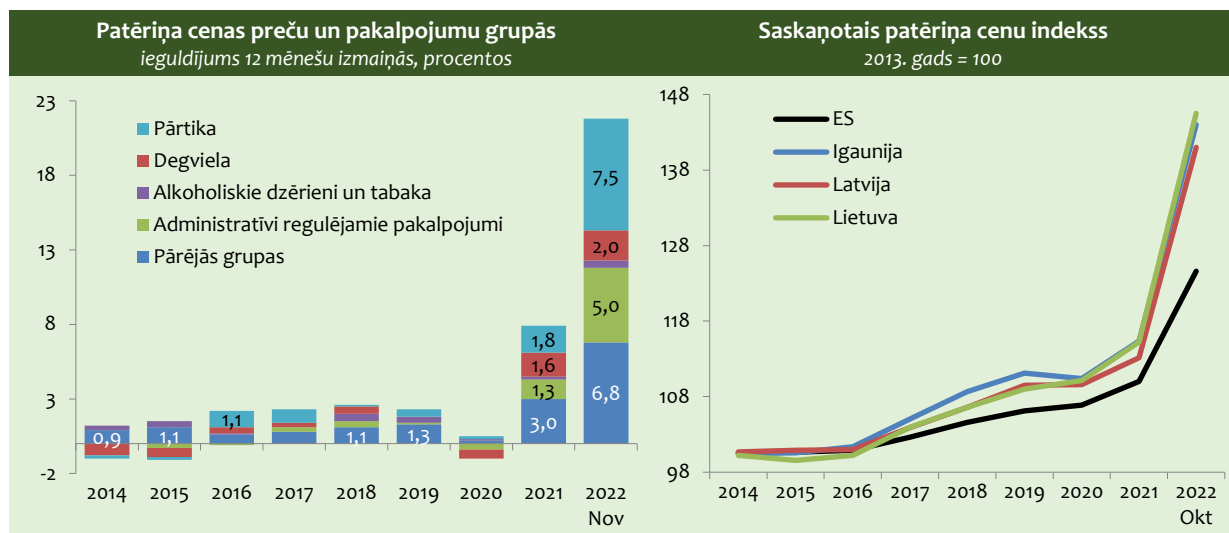
6.2. attēls

6.3. attēls

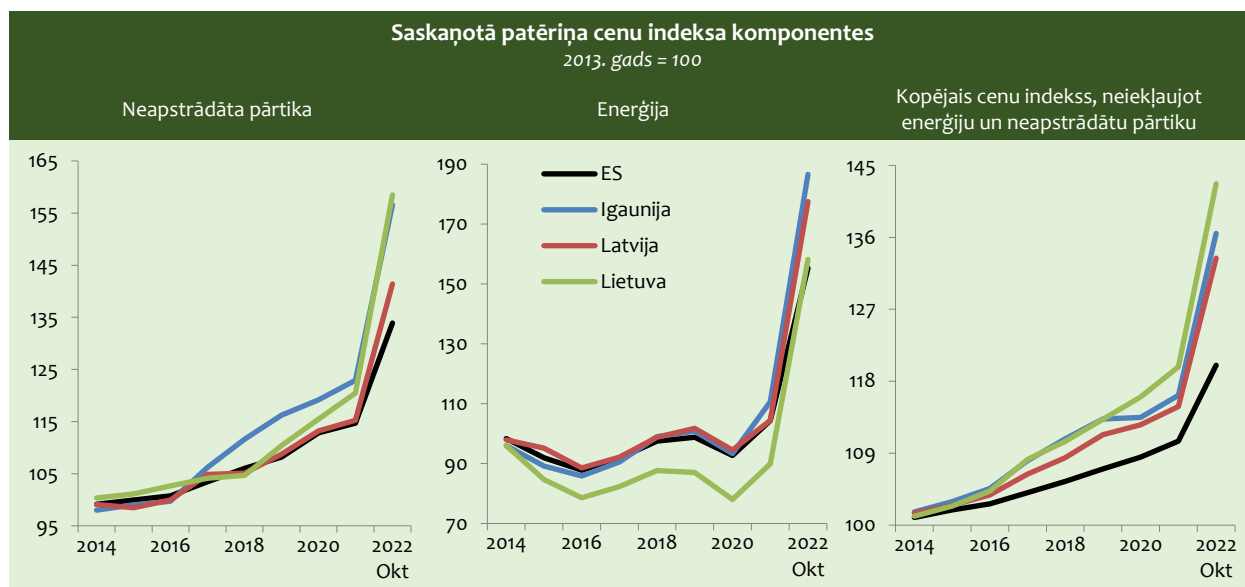
6.4. attēls

Eiropas Savienībā pēc ļoti mērena cenu pieauguma 2014.–2016. gadā, ko noteica samērā vājā ekonomikas attīstība, kā arī pasaules cenu kritums pārtikai un naftai, 2017.–2019. gadā, palielinoties ekonomikas aktivitātēm, bija vērojams straujš cenu kāpums. Savukārt 2020. gadā Covid-19 ietekmē patēriņa cenas samazinājās. Lielākā samazinošā ietekme bija energoresursu un nepārtikas preču cenu kritumam, ko izraisīja pieprasījuma samazināšanās Covid-19 pandēmijas dēļ. Palielinoša ietekme bija pakalpojumu, kā arī pārtikas cenu pieaugumam saistībā ar strauju pārtikas cenu kāpumu pasaulē gada otrajā pusē.

Palielinoties ekonomikas aktivitātēm un valstīm sākot masveida vakcināciju pret Covid-19, 2021. gadā patēriņa cenas strauji pieauga. 2021. gadā vidējā gada inflācija ES bija 2,9 %. Dārdzība palielinājās visās galvenajās patēriņa grupās. Lielākā ietekme bija energoresursu cenu kāpumam, ko izraisīja straujš pasaules cenu kāpums naftai un dabasgāzei. Ievērojama palielinošā ietekme bija pakalpojumu cenu pieaugumam, starp tiem visvairāk – ambulatorajiem, ēdināšanas un kompleksiem atpūtas pakalpojumiem. Cenas turpināja būtiski pieaugt arī pārtikai, jo turpinājās straujš pārtikas cenu kāpums pasaulē, īpaši gada pirmajā pusē. 2022. gadā papildu iespaidu atstāja Krievijas iebrukums Ukrainā un protesta sankcijas, kas rezultējas enerģijas un ražošanas izejmateriālu deficītā, kas savukārt kāpina cenu līmeni visā pasaulē. 2022. gada oktobrī vidējā gada inflācija ES bija 8,3 %. Cenas pieauga visās galvenajās patēriņa grupās.

6.5. attēls

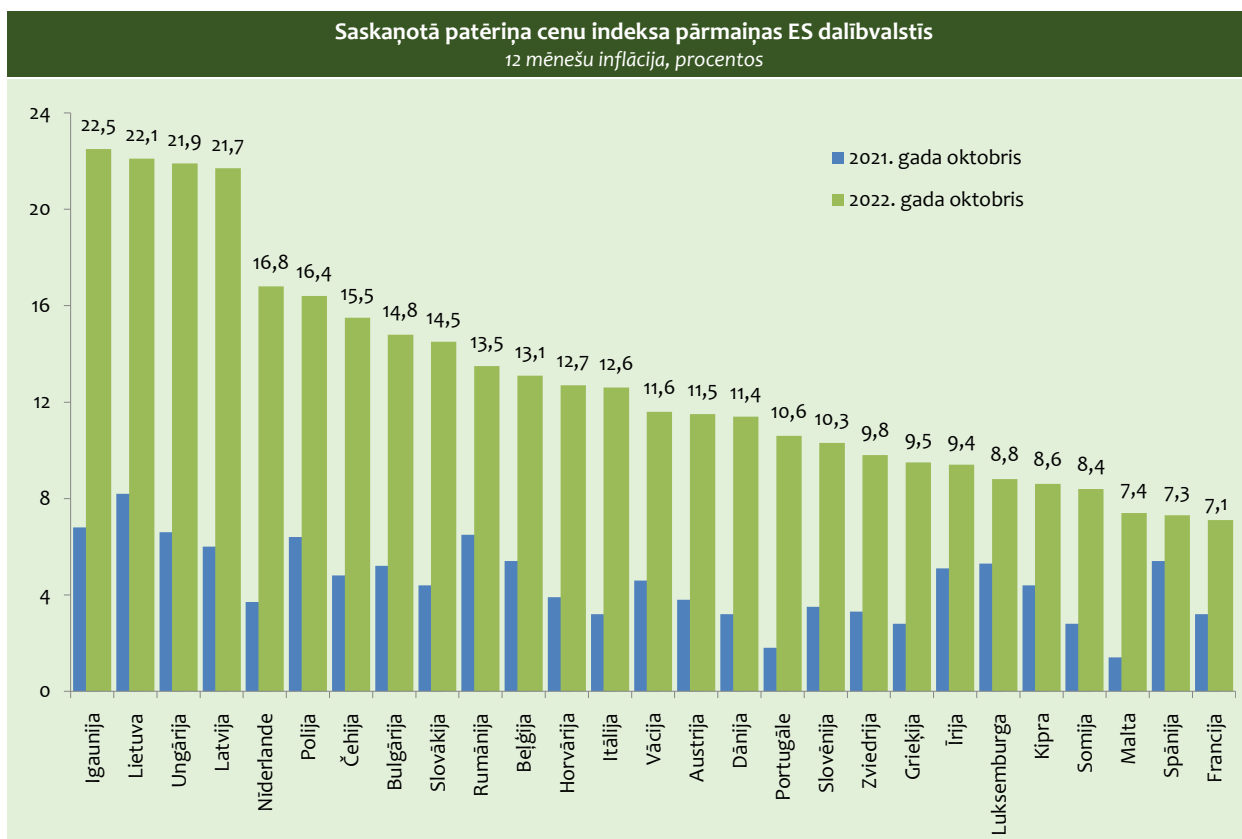
Salīdzinot Baltijas valstis, 2021. gadā visaugstākā vidējā gada inflācija bija Lietuvā, nedaudz mazāka – Igaunijā, bet Latvijā tā bija viszemākā. Visās trīs valstīs lielākā ietekme bija enerģijas cenu kāpumam (vislielākais Igaunijā, vismazākais Latvijā). Lietuvā un Igaunijā liela ietekme bija arī pakalpojumu cenu kāpumam. Savukārt pārtikas cenu kāpumam visās valstīs bija vismazākā ietekme – Latvijā un Lietuvā tas bija nedaudz lielāks nekā Igaunijā.

Jāatzīmē, ka Latvijā kopš 2014. gada ir zemākā pamatinflācija starp Baltijas valstīm, jo Latvijā ir lēnāks privātā patēriņa pieaugums nekā abās pārējās valstīs un attiecīgi lēnāks pakalpojumu cenu kāpums. Arī alkoholiskajiem dzērieniem un tabakai Latvijā bija lēnāks cenu kāpums, savukārt Igaunijā un Lietuvā akcīzes nodokļa pielīdzināšana ES līmenim notiek straujāk. Latvijā straujāk pieauga transporta un sakaru cenas.

2022. gadā Baltijas valstīs bija vērojami straujākie cenu pieaugumi ES. 2022. gada oktobrī visaugstākā vidējā gada inflācija bija Igaunijā – 18 %. Lietuvā vidējā gada inflācija bija 17,1 %, bet Latvijā – 15 %. Lielākā ietekme bija enerģijas un pārtikas cenu kāpumam. Enerģijas cenas visstraujāk cēlās Igaunijā, bet pārtikas cenas – Latvijā. Zemākais kāpums enerģijai bija Latvijā, bet pārtikai – Igaunijā. Pakalpojumu cenu pieaugumam Latvijā bija zemāka ietekme nekā Lietuvā un Igaunijā.

2022. gada oktobrī, salīdzinot ar 2021. gada oktobri, cenu līmenis ES valstīs kopumā pieauga par 11,5 %, bet eirozonā – par 10,6 %. Augstākā inflācija 2022. gada oktobrī bija Igaunijā, Lietuvā, Ungārijā un Latvijā, bet zemākā – Francijā un Spānijā.

6.6. attēls

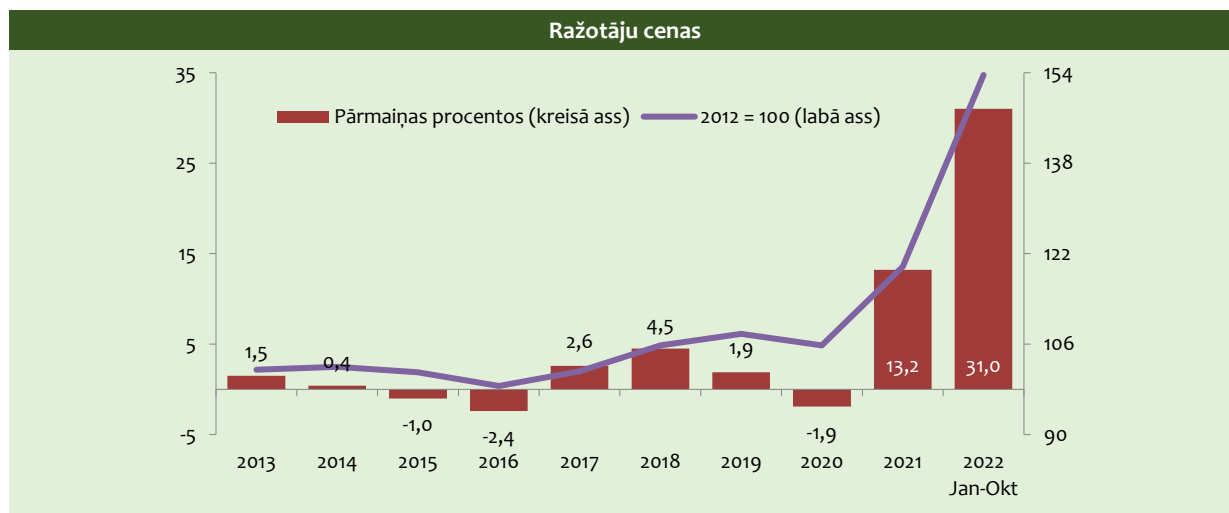
RAŽOTĀJU CENAS

2017.–2018. gadā pēc krituma 2015.–2016. gadā bija vērojams būtisks ražotāju cenu kāpums, savukārt 2019. gadā tas palēninājās. 2020. gadā ražotāju cenas Covid-19 ietekmē samazinājās visās lielajās rūpniecības nozarēs (ieguves rūpniecība, apstrādes rūpniecība, elektroenerģija, gāzes apgāde, siltumapgāde un gaisa kondicionēšana un ūdens apgāde, notekūdeņu, atkritumu apsaimniekošana un sanācija). Lielāko ietekmi atstāja ražotāju cenu kritums elektroenerģijai, gāzes apgādei, siltumapgādei un gaisa kondicionēšanai.

2021. gadā ražotāju cenas strauji palielinājās, atspoguļojot energoresursu un citu izejmateriālu cenu straujo kāpumu pasaulē. 2021. gadā vietējā tirgū realizētajai produkcijai ražotāju cenas pieauga par 12,6 %, bet eksportētajai – par 13,7 %. Ražotāju cenas pieauga visās lielajās rūpniecības nozarēs, un lielākā ietekme bija ražotāju cenu kāpumam apstrādes rūpniecībai.

2022. gadā energokrīzes ietekmē šajā cenu grupā turpinājās ļoti straujš kāpums, ko pastiprināja Krievijas iebrukums Ukrainā un tai sekojošās sankcijas pret Krieviju un Baltkrieviju, kā arī ierobežotais Ukrainas preču eksports kara apstākļos, kas izraisīja gan energoresursu, gan izejmateriālu deficītu. 2022. gada janvārī–oktobrī, salīdzinot ar iepriekšējā gada attiecīgo periodu, ražotāju cenas rūpniecībā pieauga par 31 %. Vietējā tirgū realizētajai produkcijai cenas pieauga par 47,7 %, bet eksportētajai – par 17,1 %. Ražotāju cenas pieauga visās rūpniecības nozarēs. Lielākā ietekme bija ražotāju cenu kāpumam elektroenerģijai, gāzes apgādei, siltumapgādei un gaisa kondicionēšanai.

6.7. attēls

Līdzīga tendence kopš 2013. gada vērojama arī ražotāju cenām apstrādes rūpniecībā. Pēc straujā kāpuma 2017.–2018. gadā 2019. gadā apstrādes rūpniecībā bija vērojams ļoti mērens ražotāju cenu pieaugums, saistīts ar lēnāku izaugsmi ES un nelielu cenu kritumu energoresursiem un izejvielām. Lai gan 2020. gadu iezīmē Covid-19 pandēmija un straujš energoresursu cenu kritums, ražotāju cenas apstrādes rūpniecībā šajā laikā samazinājās pavisam nedaudz, savukārt 2021. gadā atkal strauji palielinājās. 2021. gadā ražotāju cenu kāpums apstrādes rūpniecībā bija straujāks eksportētajai produkcijai – par 13,6 %, bet vietējā tirgū realizētajai produkcijai tās pieauga par 10,3 %. Savukārt 2022. gada janvārī–oktobrī, salīdzinot ar iepriekšējo gada attiecīgo periodu, ražotāju cenas apstrādes rūpniecībā vietējā tirgū realizētai produkcijai pieauga straujāk nekā eksportētai produkcijai – attiecīgi par 24,9 % un 16,8 procentiem.

Nedaudz vairāk nekā 60 % no apstrādes rūpniecībā saražotās produkcijas eksportē, tāpēc nozares kopējo ražotāju cenu dinamiku lielākā mērā ietekmē eksportētās produkcijas ražotāju cenu svārstības. Savukārt eksportētās produkcijas cenas pamatā nosaka Latvijas galveno eksportpreču, t. sk. kokmateriālu, metāla izstrādājumu un pārtikas preču, cenu dinamika pasaules tirgos. Jāatzīmē, ka 2021. gadā energokrīzes ietekmē pasaules energoresursu un izejvielu cenām bija vērojams straujš kāpums, kas turpinājās arī 2022. gada pirmajā pusē. Tomēr gada otrajā pusē enerģijas un izejvielu cenas pasaulē samazinājās, kas varētu nedaudz palēnināt arī ražotāju cenu pieauguma tempu. Taču ražotāju cenas joprojām būtiski ietekmēs ierobežotās izejvielu piegādes, kas saistītas ar sankcijām pret Krieviju un Baltkrieviju pēc iebrukuma Ukrainā. Savukārt vietējā tirgū realizētajai produkcijai cenu pieauguma tempi nemazināsies, un tas galvenokārt izskaidrojams ar energoresursu un izejvielu augstajām cenām gan pasaulē, gan vietējā tirgū, piemēram, par neapstrādātu pārtiku, koksnī u. c. Vienlaikus vietējā tirgū realizētajai produkcijai ražotāju cenu dinamiku ietekmēs izaugsmes tempi, kas gada otrajā pusē varētu palēnināties.

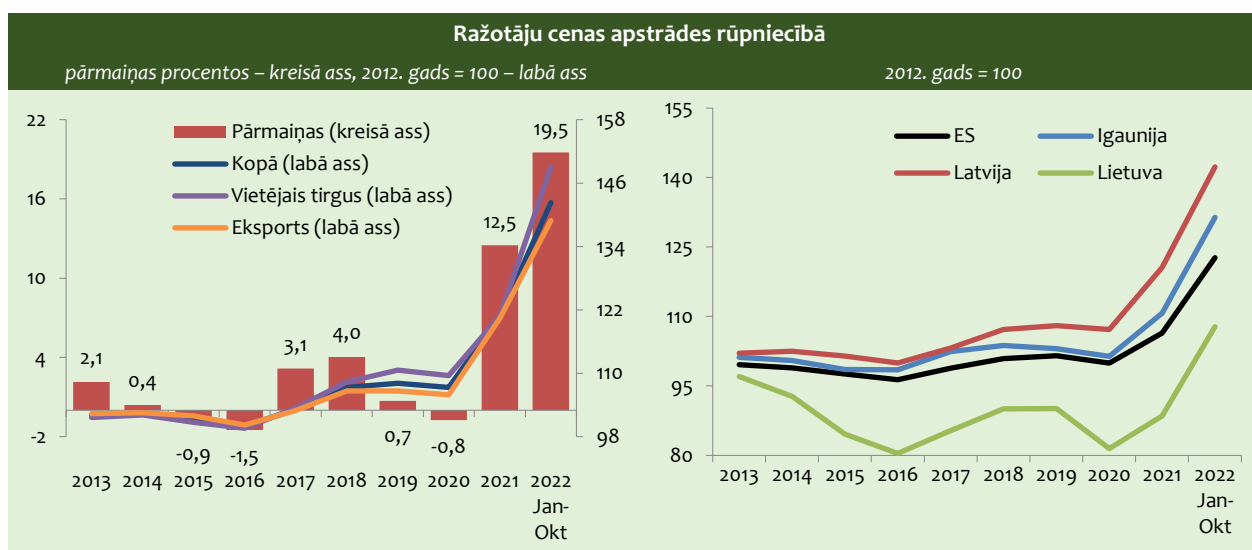
Nozaru griezumā apstrādes rūpniecībā ietekmīgākais ražotāju cenu kāpums 2021. gadā bija kokapstrādē, un tas bija straujākais cenu kāpums šajā nozarē vispār. Kokapstrādē lielākā mērā ietekmēja eksportētās produkcijas cenu kāpums. Jāatzīmē, ka pēc cenu krituma iepriekšējos gados 2021. gada pirmajā pusgadā strauji pieauga apaļo kokmateriālu vidējās iepirkuma cenas. Liela ietekme apstrādes rūpniecībā bija arī ražotāju cenu kāpumam ķīmisko vielu ražošanas, pārtikas produktu ražošanas un gatavo metālizstrādājumu nozarē, turpretī datoru, elektronisko un optisko iekārtu ražošanā un poligrāfijā cenas samazinājās.

Arī 2022. gada desmit mēnešos ietekmīgākais ražotāju cenu kāpums bija kokapstrādē. Kokapstrādē līdzīga ietekme bija gan vietējā tirgū realizētās produkcijas, gan eksportētās produkcijas cenu kāpumam. Liela ietekme bija arī pārtikas produktu ražotāju cenu kāpumam. Jāatzīmē, ka pārtikas cenas pasaulē strauji palielinājās no 2020. gada vidus līdz 2022. gada martam, jo, neņemot vērā Covid-19 pandēmijas ietekmi, saglabājās liels pieprasījums. Pārtikas produktu ražošanā 2022. gadā cenas visvairāk ietekmēja vietējā tirgū realizētās produkcijas sadārdzinājums. 2022. gada desmit mēnešos būtisks bija arī ražotāju cenu apstrādes rūpniecībā kāpums nemetālisko minerālu izstrādājumu, gatavo metālizstrādājumu un ķīmisko vielu ražošanā.

Ražotāju cenām ES 2017.–2018. gadā pēc krituma 2013.–2016. gadā bija straujš kāpums, un ražotāju cenām apstrādes rūpniecībā tas bija straujākais kāpums kopš 2011. gada gan ES kopumā, gan visās trīs Baltijas valstīs. 2019. gadā ražotāju cenu kāpums palēninājās, galvenokārt pasaules enerģijas cenu krituma un globālās ekonomikas izaugsmes palēnināšanās dēļ. Energoresursu un izejvielu piedāvājuma un pieprasījuma svārstības saistībā ar Covid-19 pandēmiju ietekmēja ražotāju cenu kritumu 2020. gadā. Ekonomikai atlabstot un būtiski pieaugot pieprasījumam pēc izejvielām un energoresursiem, ražotāju cenas ES 2021. gadā pieauga ļoti strauji, tā turpinoties arī 2022. gadā, kad energoresursu cenu un piegāžu krīzi pastiprināja Krievijas iebrukums Ukrainā. Salīdzinot ES valstis, ražotāju cenas apstrādes rūpniecībā 2022. gada janvārī–oktobrī, salīdzinot ar iepriekšējā gada attiecīgo periodu, pieauga visās valstīs, visstraujāk Grieķijā, Luksemburgā, Somijā un Nīderlandē, vislēnāk – Īrijā un Maltā.

Salīdzinot Baltijas valstis, ražotāju cenas apstrādes rūpniecībā 2022. gada desmit mēnešos, salīdzinot ar iepriekšējā gada attiecīgo periodu, strauji pieauga visās trīs valstīs: Lietuvā par 23,2 %, Igaunijā par 20,1 %, bet Latvijā par 19,5 procentiem.

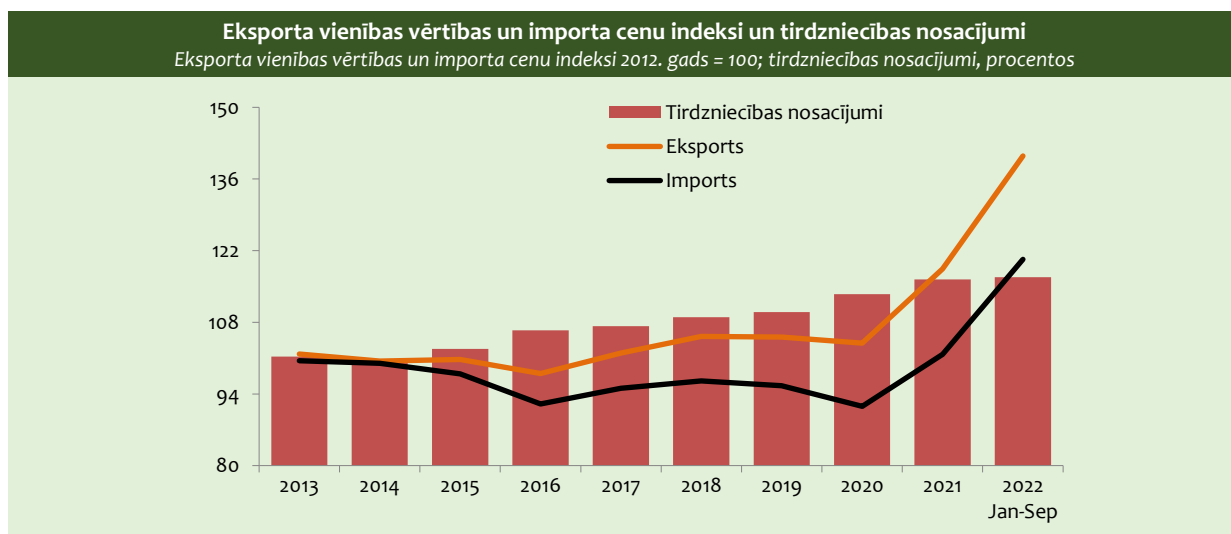
6.8. attēls

ĀRĒJĀS TIRDZNICĪBAS VIENĪBAS VĒRTĪBAS INDEKSI

Tirdzniecības nosacījumi strauji uzlabojas kopš 2016. gada. 2016.–2019. gadā lielākā ietekme uz eksporta vienības vērtību un importa cenu bija koksnes un tās izstrādājumu, kā arī koksna un naftas pārstrādes produktu cenu svārstībām. 2020. gadā tirdzniecības nosacījumi turpināja uzlaboties, importa cenu indeksam samazinoties straujāk nekā eksporta vienības vērtībai. 2020. gadā eksporta vienības vērtību visvairāk ietekmēja vienības vērtības kritums koksnei un tās izstrādājumiem, savukārt importa cenu – vērtības kritums koksna un naftas pārstrādes produktiem.

6.9. attēls

Arī 2021. gadā tirdzniecības nosacījumi arvien uzlabojās, un vienības vērtības indekss eksportētajām precēm pārsniedza cenu indeksu importētajām precēm jau par gandrīz 17 procentpunktiem. Eksporta vienības vērtība 2021. gadā pieauga par 13,9 %, bet importa cenu indekss – par 11,2 %. Eksporta vienības vērtības indeksu visvairāk ietekmēja vienības vērtības kāpums koksnei un tās izstrādājumiem, parastiem metāliem un lauksaimniecības produktiem, savukārt importa cenu indeksu – gan vērtības kāpums parastiem metāliem, koka un naftas pārstrādes produktiem, ķīmiskām vielām un produktiem, kā arī koksnei un tās izstrādājumiem, gan vērtības kritums datoriem, elektroniskām un optiskām ierīcēm.

2022. gada janvārī–septembrī, salīdzinot ar iepriekšējā gada atbilstošo periodu, vienības vērtība eksportētajām precēm pieauga par 21,9 %, bet importētajām precēm – par 21,5 %. Vienības vērtības indekss eksportētajām precēm pārsniedza cenu indeksu importētajām precēm par gandrīz 21 procentpunktu. Kopējo eksporta vienības vērtības indeksu visvairāk ietekmēja vienības vērtības kāpums derīgo izrakteņu ieguvei, koksnei un tās izstrādājumiem, pārtikas produktiem, lauksaimniecības produktiem, koka un naftas pārstrādes produktiem, ķīmiskām vielām un ķīmiskiem produktiem, kā arī parastiem metāliem. Kopējo importa cenu indeksu visvairāk ietekmēja cenu kāpums koka un naftas pārstrādes produktiem, parastiem metāliem, ķīmiskām vielām un ķīmiskiem produktiem, pārtikas produktiem, kā arī koksnei un tās izstrādājumiem.

6.2. MAKSĀJUMU BILANCE

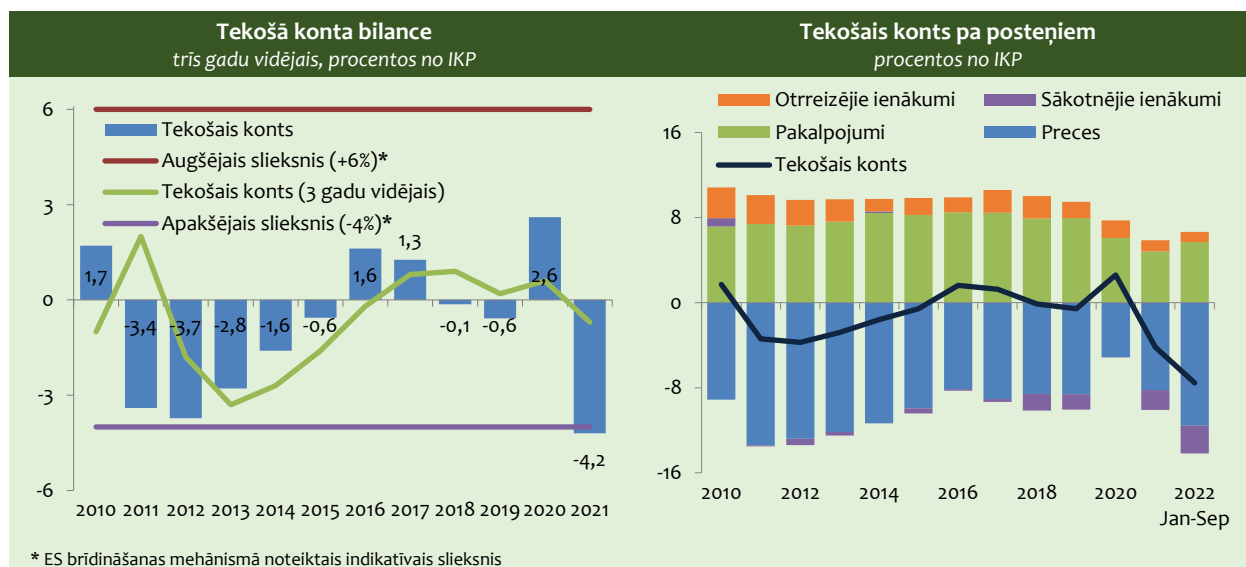
TEKOŠAIS KONTS

Latvijas maksājumu bilances tekošais konts jutīgi reaģē uz ārējās vides izmaiņām. Ārējo šoku ietekmē kopš 2020. gada ir palielinājušās tekošā konta svārstības.

Pirms Covid-19 pandēmijas (2015.–2019. gadā) tekošā konta bilance vidēji bija pozitīva – 0,3 % līmenī no IKP. Tā svārstības bija mērenas, tomēr kopējā tendence bija lejupvērsta – no 1,6 % pārpalikuma no IKP 2016. gadā līdz 0,6 % deficītam no IKP 2019. gadā. Kopš 2010. gada tekošais konts nepārsniedz ES brīdināšanas mehānismā noteiktos indikatīvos sliekšņus un ir vērtējams kā ilgspējīgs.

2020. gada tekošā konta stāvokli noteica Covid-19 pandēmijas izraisītais šoks. Pandēmijas apkarošanai ieviestie ierobežojumi nevienmērīgi ietekmēja pārrobežu preču, pakalpojumu un ienākumu plūsmas, kas atspoguļojās būtiskās tekošā konta korekcijās. Globālās tirdzniecības straujā krituma apstākļos tekošā konta bilance uzlabojās, 2020. gadā sasniedzot 2,6 % pārpalikumu no IKP. Pieaugot ekonomiskām aktivitātēm un iekšzemes pieprasījumam tekošā konta bilance 2021. gadā bija negatīva – 4,2 % no IKP. Arī 2022. gadā tekošās konts turpināja pasliktināties, un deviņos mēnešos tā deficīts palielinājās līdz 7,2 % no IKP, ko būtiski ietekmēja ģeopolitiskās vides izmaiņas pēc Krievijas iebrukuma Ukrainā.

6.10. attēls

Tekošā konta stāvokli galvenokārt nosaka izmaiņas preču un pakalpojumu bilancē, savukārt mazākā apjomā ir primāro ienākumu un sekundāro ienākumu neto plūsmas.

Pēdējos gados ir vērojama ārējās tirdzniecības plūsmu vājināšanās. Tā galvenais cēlonis bija ekonomiskais šoks, ko vispirms izraisīja Covid-19 pandēmija, tad Krievijas invāzija Ukrainā, kas pastiprināja ārējās vides nenoteiktību.

Pēdējos piecos gados pirms Covid-19 pandēmijas (2015.–2019. gadā) ārējās tirdzniecības deficīts bija vidēji 8,9 % no IKP. Covid-19 pandēmijas izplatības ierobežošanas pasākumi spēcīgi ietekmēja tirdzniecības intensitāti. 2020. gadā preču imports saruka vājā pieprasījuma dēļ. Importa samazinājums vienlaikus ar noturīgo preču eksporta dinamiku samazināja preču ārējās tirdzniecības bilances deficītu no 8,6 % no IKP 2019. gadā līdz 5,1 % no IKP 2020. gadā. 2021. gadā preču eksporta vērtība bija par 20,5 % augstākā līmenī nekā pirms gada, bet importa vērtība palielinājās nedaudz straujāk nekā eksporta – par gandrīz 26,5 % un tirdzniecības deficīts sasniedza 8,2 % no IKP.

Arī 2022. gada deviņos mēnešos, salīdzinot ar 2021. gada atbilstošo periodu, eksporta dinamika bija mērenāka nekā importa. Energoresursu sadārdzināšanās un nepieciešamība mainīt to piegādes avotus Ukrainas kara dēļ būtiski palielināja importa vērtību. Tā kā eksports turpināja pieaugt lēnāk nekā imports un cenu kāpums vairāk ietekmēja importētās produkcijas cenas, tirdzniecības deficīts palielinājās līdz 11,6 % no IKP.

6.1. tabula

Latvijas maksājumu bilance procentos no IKP						
	2017	2018	2019	2020	2021	2022 Jan-Sep
Tekošais konts	1,3	-0,1	-0,6	2,6	-4,2	-7,6
Tirdzniecības bilance	-9,1	-8,6	-8,6	-5,1	-8,2	-11,6
Eksports	43,1	43,2	41,6	44,4	48,1	53,4
Imports	52,2	51,8	50,2	49,4	56,3	65,0
Pakalpojumu bilance	8,4	7,9	7,9	6,1	4,8	5,7
Sākotnējie ienākumi	-0,3	-1,6	-1,5	0,0	-1,8	-2,6
Otrreizējie ienākumi	2,1	2,1	1,5	1,7	1,1	0,9
Kapitāla konts	1,0	1,7	1,5	1,7	1,4	0,9
Finanšu konts	2,2	2,3	1,2	6,1	-1,0	-3,2
Tiešās investīcijas	-2,0	-2,2	-3,0	-2,1	-2,5	-4,4
Aktīvi	1,9	-0,9	0,3	0,6	6,9	-0,7
Pasīvi	3,8	1,3	3,3	2,7	9,4	3,7
Portfeļieguldījumi**	6,6	-4,3	-1,7	13,1	-0,8	5,7
Aktīvi	5,9	-3,7	1,0	10,3	0,6	3,9
Pasīvi	-0,7	0,5	2,7	-2,8	1,4	-1,8
Citi ieguldījumi	-5,8	9,2	6,2	-6,3	1,9	-2,9
Aktīvi	1,0	-1,4	0,1	-0,3	0,8	5,5
Pasīvi	6,7	-10,7	-6,1	6,0	-1,1	8,5
Rezerves aktīvi	3,3	-0,4	-0,3	1,5	0,4	-1,5
Novirze	0,0	0,7	0,3	1,8	1,9	3,5

* portfeļieguldījumi un atvasinātie finanšu instrumenti

Pakalpojumu bilance Latvijā ir pozitīva. Vidēji 2015.–2019. gadā pakalpojumu bilances pārpalikums bija 8,2 % no IKP. Lai arī pakalpojumu imports šajā periodā vidēji gadā pieauga nedaudz straujāk nekā eksports, imports absolūtajā izteiksmē ir tikai puse no pakalpojumu eksporta, un tas nodrošina noturīgu pakalpojumu bilances pārpalikumu.

Ar Covid-19 pandēmiju saistītais šoks pakalpojumu pārrobežu tirdzniecību ietekmēja spēcīgāk nekā preču tirdzniecību. 2020. gadā pakalpojumu pārrobežu plūsmas būtiski samazinājās. Pārvietošanās ierobežojumi un iedzīvotāju piesardzīgā attieksme pret atpūtas un darījumu braucieniem ietekmēja braucienu, kā arī gaisa un autotransporta pakalpojumu vērtības kritumu. Pakalpojumu eksports kopumā samazinājās nedaudz straujāk nekā imports, tādējādi pakalpojumu bilances pārpalikums saruka no 7,9 % no IKP 2019. gadā līdz 6,1 % no IKP 2020. gadā. Lai arī pandēmijas ierobežojumu daļēji atcelšana veicināja pakalpojumu eksporta un importa pieaugumu, tomēr 2021. gadā pakalpojumu bilances pārpalikums turpināja sarukt, sasniedzot 4,8 % no IKP.

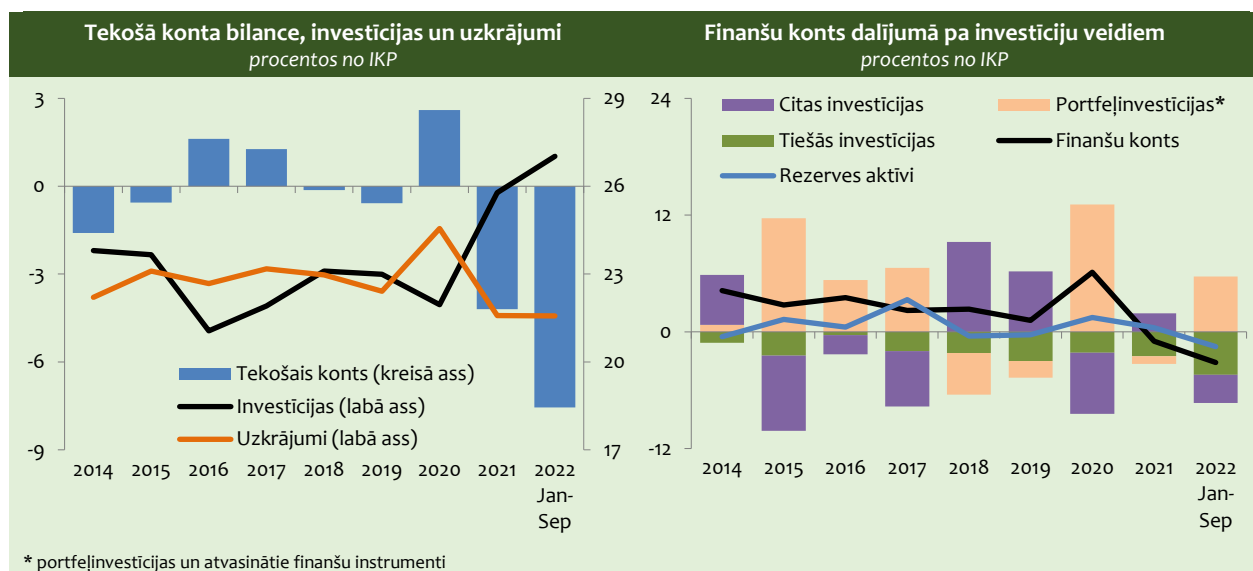
2022. gada deviņos mēnešos pakalpojumu imports faktiskajās cenās bija par 35 % lielākā vērtībā nekā pirms gada, bet eksports pieauga par 37 %, un pakalpojumu bilances pārpalikums palielinājās līdz 5,7 % no IKP (2021. gada deviņos mēnešos – 4,7 % no IKP).

Sākotnējo ienākumu balance pēdējos piecos gados (2015.–2019. gadā) bija negatīva – vidēji gadā 0,8 % no IKP, ar relatīvi nelielām svārstībām, kuras galvenokārt noteica nerezidentu ieguldījumu ienākumu izmaiņas un ES fondu līdzekļu ieplūde. Krīzes ietekmē mazinoties ārvalstu investoru gūtajiem ienākumiem Latvijā, 2020. gadā sākotnējo ienākumu balance bija līdzsvarā. Savukārt 2021. gadā tā deficīts palielinājās līdz 1,8 % no IKP, ko noteica tiešo ārvalstu investīciju ienākumu pieaugums. 2022. gada deviņos mēnešos sākotnējo ienākumu bilances deficīts bija 2,8 % no IKP, kas ir nedaudz mazāk nekā pirms gada.

Otrreizējo ienākumu un kapitāla konta stāvokli būtiski ietekmē ES fondu līdzekļu plūsmas, kā arī Latvijas iemaksas ES budžetā. Otrreizējo ienākumu balance Latvijā ir pozitīva un laikā no 2015. līdz 2019. gadam vidēji bija 1,8 % no IKP. Ārējie šoki nav būtiski ietekmējuši šī konta stāvokli. 2020. gadā un 2021. gadā otrreizējo ienākumu konts bija ar pārpalikumu – attiecīgi 1,7 % un 1,1 % no IKP. Arī 2022. gada deviņos mēnešos otrreizējo ienākumu konta balance ir pozitīva – 0,9 % no IKP.

Kapitāla kontā dominē ES struktūrfondu ieplūde. Kapitāla konta pārpalikums kopš 2015. gada vidēji bija 1,6 %, arī 2021. gadā 1,4 % no IKP. 2022. gada deviņos mēnešos kapitāla konta pozitīvā balance ir nedaudz mazāka nekā pirms gada, sasniedzot 1 % no IKP līmeni. Kapitāla konta pārpalikuma izmaiņas galvenokārt ir saistītas ar izmaiņām ES fondu līdzekļu apgūšanas aktivitātēs.

6.11. attēls

Tekošā konta bilances stāvoklis līdz 2019. gadam liecināja par uzkrājumu un iekšzemes investīciju sabalansētību. 2020. gadā tekošā konta pārpalikumu noteica „piespiedu” uzkrājumu pieaugums un investīciju samazinājums. Savukārt kopš 2021. gada tekošā konta deficīta kāpumu galvenokārt ietekmē uzkrājumu līmeņa samazinājums, vienlaikus pieaugot investēšanas aktivitātēm.

PĀRROBEŽU FINANŠU PLŪSMAS

Finanšu konta bilances stāvokli pēdējos gados noteica finanšu sektora stabilizācijas pasākumi, valsts sektora parādu restrukturizācija, Latvijas Bankas pasākumi paplašinātās aktīvu iegādes programmas ietvaros, kā arī Eiropas Centrālās bankas ierobežojošās monetārās politikas īstenošana inflācijas apkarošanai.

Laika periodā no 2015. līdz 2019. gadam ārējie aktīvi kopumā pieauga lielākā apjomā nekā pasīvi, un finanšu konta balance (aktīvi mīnus pasīvi) bija pozitīva – vidēji 2,4 % no IKP. 2020. gadā finanšu konta pozitīvā balance, salīdzinot ar 2019. gadu, palielinājās līdz 6,2 % no IKP, ko būtiski ietekmēja Latvijas Bankas un kredītiestāžu aktīvu pieaugums portfeļieguldījumu veidā. 2021. gadā un arī 2022. gada deviņos mēnešos finanšu konta aktīvi pieauga mērenāk nekā saistības, kas noteica finanšu konta negatīvo bilanci attiecīgi 1,0 % un 3,2 % no IKP.

Latvijas **bruto ārējais parāds nedaudz palielinājās**. To noteica Latvijas Bankas dalība Eirosistēmas monetārās politikas operācijās. Arī privātā sektora (finanšu iestāžu un nefinanšu sabiedrību) ārējās saistības palielinājās. Pēc Latvijas starptautisko investīciju bilances datiem 2022. gada septembra beigās bruto ārējais parāds bija gandrīz 101,5 % no IKP, tai skaitā valdības bruto ārējais parāds sasniedza 9 611 milj. eiro (25 % no IKP).

Maksājumu bilances kontu stāvokli tuvākajā nākotnē noteiks pret Krieviju ieviesto sankciju un citu ģeopolitisko faktoru ietekme uz pārrobežu plūsmām.

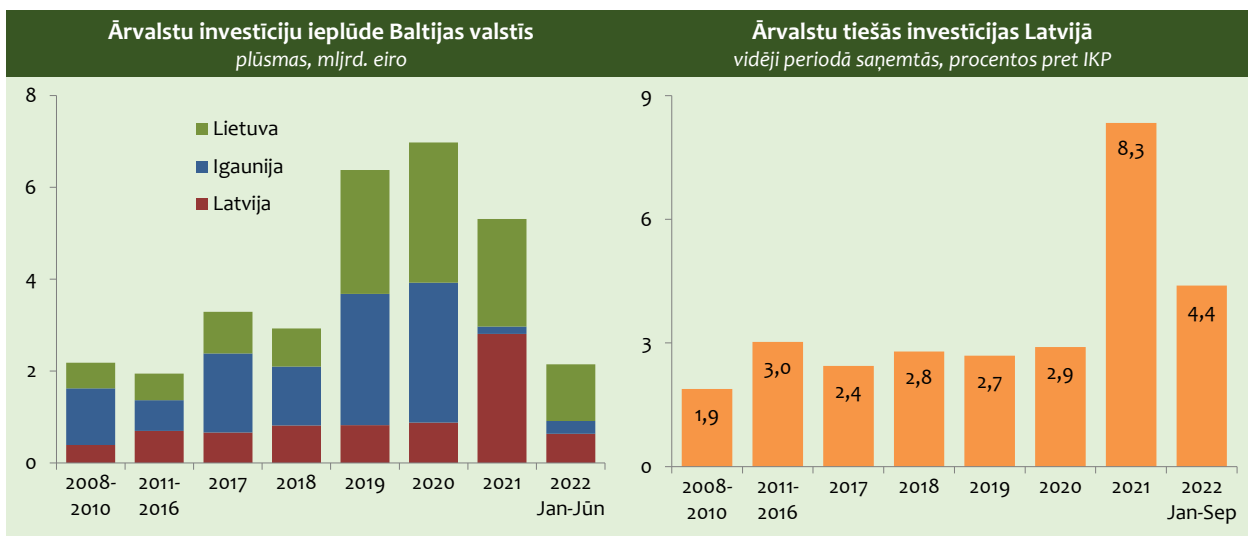
6.3. ĀRVALSTU TIEŠĀS INVESTĪCIJAS

Ārvalstu tiešo investīciju (ĀTI) intensitāte gandrīz visās pasaules valstīs ir mērena, ko nosaka gan pieaugušie ģeopolitiskie riski un politikas nenoteiktība, gan strukturālās pārmaiņas ĀTI modeļos ekonomikas industriālās revolūcijas (t. sk. digitalizācijas) ietekmē.

Covid-19 izplatības ierobežojumi bija nozīmīgs šķērslis investīciju pārrobežu plūsmām. Globālā mērogā tie bremsēja kā uzsāktu, tā arī iepriekšplānoto investīciju projektu īstenošanu, tādējādi 2020. gadā ĀTI plūsmas samazinājās līdz vienam triljonam USD, sasniedzot zemāko līmeni pēdējos desmit gados. Situācijai uzlabojoties, 2021. gadā pasaules ĀTI plūsmas strauji pieauga un bija par 64 % lielākas nekā 2020. gadā. Tomēr 2022. gadā starptautiskā biznesa un starptautisko investīciju globālā vide ir krasi mainījusies. Karš Ukrainā saasināja stāvokli pārtikas un energoresursu tirgos un palielināja ģeopolitisko norišu izraisītu nenoteiktību, kas, iespējams, radīs ievērojamu negatīvu spiedienu uz globālajām ĀTI plūsmām tuvākajā nākotnē.

ĀTI plūsmu intensitāte ES valstīs kopumā ir mērena. 2021. gadā, salīdzinot ar 2020. gadu, piesaistīto ĀTI apjoms bija gandrīz par 35 % mazāks nekā 2020. gadā. Arī Baltijas valstīs tiešo investīciju pārrobežu plūsmas 2021. gadā bija mērenākas nekā 2020. gadā. To ietekmēja mazāks Igaunijas un Lietuvas ekonomikā piesaistīto ĀTI apjoms nekā pirms gada, ĀTI Latvijas ekonomikā pieaugot. 2022. gadā 1. pusgadā Baltijas valstīs kopumā piesaistīja ĀTI gandrīz 2,2 mljrd. eiro apjomā (3,3 % no IKP), kas ir uz pusi mazāk nekā pirms gada. Lielākais ĀTI darījumu apjoms bija Lietuvas ekonomikā (57,3 % no kopējā ĀTI apjoma). Latvijas un Igaunijas daļa ĀTI darījumu kopapjomā veidoja attiecīgi 29,6 un 13,1 %.

6.12. attēls

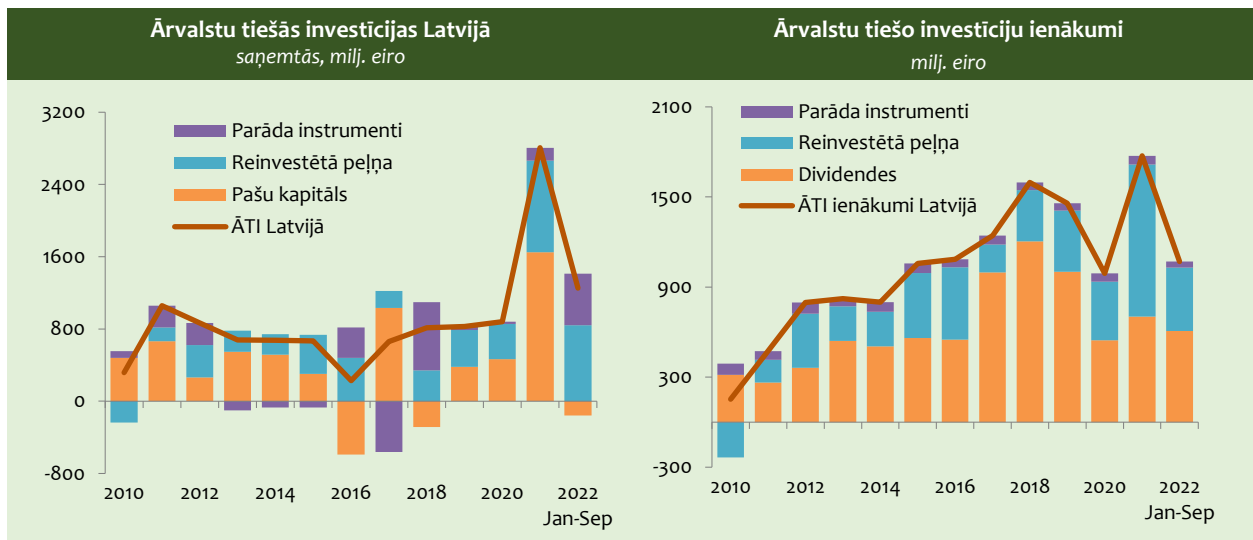

Covid-19 izraisītā šoka un globālās finanšu krīzes ietekme uz ĀTI piesaisti Latvijā krasi atšķirās. Finanšu krīzes gados (2008.–2010. gadā) ĀTI plūsmas samazinājās gandrīz uz pusi un ilgstoši saglabājās zemākā līmenī nekā straujās izaugsmes gados (2004.–2007. gadā). Pēdējos gados (2017.–2020. gadā) ĀTI plūsmas Latvijas ekonomikā vidēji gadā svārstījās robežās no 2,4 līdz 2,9 % no IKP. Jāatzīmē, ka arī Covid-19 krīzes gados Latvijā piesaistīto ĀTI plūsmu intensitāte nav mazinājusies. Savukārt 2021. gadā Latvijā piesaistītās ĀTI neto plūsmas bija 2809 milj. eiro apjomā, t. i., par 1929 milj. eiro vairāk nekā pirms gada, ko noteica Zviedrijas uzņēmuma „Swedbank AB” vērienīgie ieguldījumi Latvijā reģistrēto uzņēmumu pašu kapitālos. Minētā darījuma rezultātā piesaistīto ĀTI līmenis Latvijas ekonomikā sasniedza 8,3 % no IKP.

2022. gada deviņos mēnešos ĀTI darījumi bija gandrīz 1,5 reizi mazākā apjomā nekā pirms gada un veidoja 4,4 % no IKP. Lielā mērā to noteica ieguldījumu negatīvās plūsmas uzņēmumu pašu kapitālos, reaģējot uz ES sankcijām pret Krieviju. Ārvalstu kapitāla aizplūšanu kompensēja nerezidentu ieguldījumi reinvestētās peļņas un parāda instrumentu veidā.

Ārvalstu tiešo investoru ienākumiem ilgtermiņa skatījumā ir pozitīva dinamika, kas atspoguļo augsto ĀTI ienesīgumu Latvijā. Pēc maksimuma sasniegšanas 2018. gadā (5,4 % no IKP) ĀTI ienākumi Latvijā 2019. gadā nedaudz samazinājās, palēninoties ekonomikas izaugsmei. Reaģējot uz Covid-19 uzliesmojumiem un tā izplatības ierobežojumiem, ĀTI ienākumi 2020. gadā turpināja samazināties, tomēr jau 2021. gadā tie gandrīz divreiz pārsniedza iepriekšējā gada līmeni. 2022. gada deviņos mēnešos, salīdzinot ar iepriekšējā gada atbilstošo periodu, ārvalstu investoru ienākumi palielinājās. Lielāka daļa no tiem bija izmaksātas dividendes, reinvestētai peļņai saglabājoties iepriekšējā gada līmenī.

6.13. attēls

Latvijas ekonomikā uzkrāto ĀTI apjoms ik gadu palielinās. 2022. gada septembra beigās uzkrātās ĀTI sasniedza 22,4 mljrd. eiro (59,5 % no IKP). Salīdzinot ar 2021. gada beigām, tās ir pieaugušas par 5,8 %, ko galvenokārt noteica ieguldījumu pieaugums apstrādes rūpniecībā un tirdzniecības nozarēs.

Uzkrāto ĀTI ģeopolitiskā struktūra ir samērā stabila. Tajā dominē ES valstu uzņēmēju investīcijas, kas 2022. gada septembra beigās veidoja 76,2 % no kopējām uzkrātajām ĀTI Latvijas tautsaimniecībā.

6.14. attēls

Lielākā ieguldītājvalsts Latvijas ekonomikā ir Zviedrija. Tās uzņēmēju investīcijas sasniedza gandrīz 27,6 % no kopējām uzkrātajām ĀTI (2020. gada beigās – 16,5 %). Apjomīgi ir arī Igaunijas, Krievijas, Nīderlandes, Kipras, Lietuvas un Vācijas uzņēmēju ieguldījumi.

Sankciju ieviešana pret Krieviju ietekmēja tās uzņēmēju ieguldījumus Latvijas ekonomikā. 2022. gada septembra beigās Krievijas tiešās uzkrātās investīcijas bija gandrīz par 4,6 % mazākā apjomā nekā iepriekšējā gada beigās. Tomēr jāatzīmē, ka pēc uzkrātām ĀTI Krievija joprojām ir trešā lielākā ieguldītājvalsts Latvijas ekonomikā.

Gandrīz piektā daļa no Latvijā uzkrātām ĀTI ir Lietuvas un Igaunijas uzņēmēju investīcijas. Turpretī Latvijas uzņēmēju aktivitātes Baltijas kaimiņvalstīs ir daudz mērenākas.

ĀTI vairāk piesaistītas pakalpojumu nozarēs. Uzkrātās ĀTI pakalpojumu aktivitātēs 2022. gada septembra beigās veidoja 79 % no uzkrātām ĀTI Latvijas tautsaimniecībā. Salīdzinot ar 2019. gada beigām, tās palielinājās par 40 %, ko noteica apjomīgie ieguldījumi profesionālo, zinātnisko un tehnisko pakalpojumu nozarē. 2022. gada septembra beigās šīs nozares daļa uzkrāto ĀTI kopapjomā palielinājās līdz 20,6 %. (2019. gada beigās – 1,7 %). Gandrīz 56 % no uzkrātajām ĀTI pakalpojumu nozarēs ir ieguldījumi finanšu starpniecības, nekustamo īpašumu un tirdzniecības aktivitātēs. Investēšanas dinamika šajās nozarēs kopumā ir pozitīva (izņemot finanšu starpniecības nozari).

Preču ražošanas nozarēs uzkrātās ĀTI 2022. gada septembra beigās veidoja 20,7 %. Apstrādes rūpniecībā ir ieguldīts gandrīz 12 % no kopējā uzkrāto ĀTI apjoma, un tās lielākoties koncentrētas tradicionālajās nozarēs. Tikai piektā daļa no uzkrātajām ĀTI apstrādes rūpniecībā ir ieguldīts augsto un vidēji augsto tehnoloģiju nozarēs, kas liecina par šo aktivitāšu zemo pievilcību ārvalstu kapitālam. Kopš 2019. gada beigām uzkrāto ĀTI apjoms apstrādes rūpniecības nozarē palielinājās par 40,2 %. Lai gan ĀTI piesaistes dinamika ir pozitīva, uzkrāto ĀTI apjoms apstrādes rūpniecības nozarē Latvijā joprojām ir mazāks nekā Lietuvā un Igaunijā.

6.2. tabula

	ĀTI sadalījumā pa nozarēm					
	atlikumi perioda beigās			struktūra, procentos		
	milj. eiro			struktūra, procentos		
	2011	2021	2022 Sep	2011	2021	2022 Sep
Lauksaimniecība	263	796	847	2,8	3,7	4,1
Apstrādes rūpniecība	1 113	2 320	2 632	11,9	10,9	12,9
Pārējā rūpniecība	386	852	749	4,1	4,0	4,3
Būvniecība	482	386	432	5,2	1,8	2,2
Tirdzniecība un izmitināšana	1 329	3 138	3 570	14,3	14,8	18,4
Transports un uzglabāšana	400	736	755	4,3	3,5	4,2
Finanšu starpniecība	2 534	3 293	3 381	27,2	15,5	23,5
Operācijas ar nekustamo īpašumu	1 109	3 124	3 290	11,9	14,7	15,6
Citi pakalpojumi	688	5 645	5 785	7,4	26,6	9,2
Neklasificēta darbība	1 019	939	1 020	10,9	4,4	5,4
Pavisam	9 323	21 229	22 461	100	100	100

Kopumā jāatzīmē, ka ĀTI plūsmu intensitāte saglabā iepriekšējo periodu tendences un 2023. gadā piesaistīto ĀTI plūsmu apjoms var būt iepriekšējā gada līmenī vai arī nedaudz to pārsniegt. To ietekmēs ne tikai iekšējie faktori, piemēram, aktīva ĀTI piesaistes politika, bet arī pasaules tendences investīciju pārrobežu plūsmās. Pēc „Apvienoto Nāciju Organizācijas Tirdzniecības un attīstības konferences” (*United Nations Conference on Trade and Development – UNCTAD*) aplēsēm 2023. gadā globālo ĀTI plūsmu pieaugumu lielā mērā veicinās spēcīgs valdību investīciju atbalsts.

Ārvalstu investīciju piesaistē Latvijā liela nozīme ir LIAA. LIAA investīciju piesaistes stratēģija ir orientēta uz kvalitatīvu ienākošo investīciju projektu apkalpošanu un aktīvu darbību investīciju projektu piesaistē, uzrunājot potenciālos investorus.

ĀTI piesaistes politikas pilnveides process notiek ciešā sadarbībā ar Ārvalstu investoru padomi Latvijā (ĀIPL). Tās veiktās ārvalstu investoru aptaujas sniedz nozīmīgu ieguldījumu investīciju vides uzlabošanā. (Par ĀTI piesaistes politiku skatīt 11.3. nodaļā.)

6.4. MONETĀRIE RĀDĪTĀJI

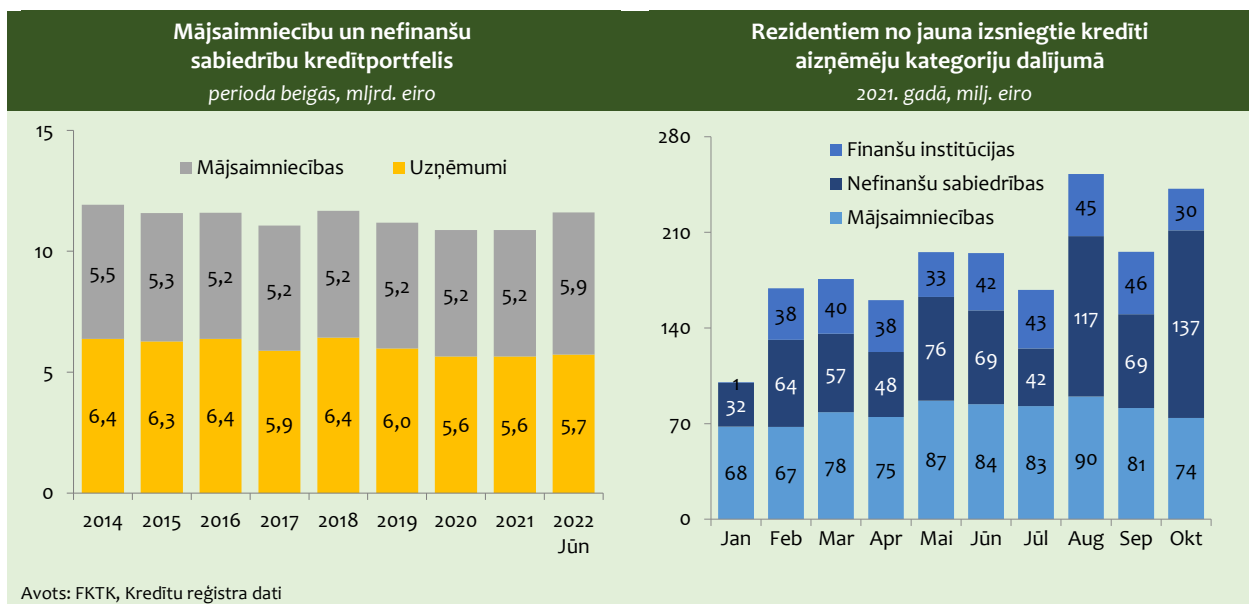
Covid-19 pandēmijas izraisītā ekonomiskā satricinājuma apstākļos banku sektors ir spējis saglabāt stabilitāti un darbojas ar peļņu. Kreditēšanas attīstība joprojām vērtējama kā vāja – uzņēmējdarbības kreditēšana attīstās nevienmērīgi, savukārt mājsaimniecību kreditēšanā saskatāmas pozitīvas iezīmes. Noguldījumu apjomi turpina pieaugt. Covid-19 pandēmijas negatīvo ietekmi banku sektorā mīkstināja valsts atbalsta pasākumi, tomēr arī banku sektorā saglabājas samērā liela nenoteiktība.

Saskaņā ar FKTK informāciju **banku pelnītspēja uzlabojas**. Pēc būtiska krituma 2020. gadā banku sektorā bija vērojama strauja pelnītspējas palielināšanās. 2021. gadā banku sektora peļņa pieauga, par 94 % pārsniedzot iepriekšējā gada rādītāju. To lielā mērā noteica gan zemās bāzes efekts, gan ekonomisko aktivitāšu pieaugums mazinoties ar Covid-19 pandēmiju saistītajiem ierobežojumiem. Arī 2022. gadā banku sektors darbojās ar peļņu, bet tās pieauguma tempi mazinājās. Šī gada pirmajā pusgadā peļņa sasniedza 132,5 milj. eiro, kas ir par 9,4 % mazāk nekā pirms gada. Peļņas pieauguma tempa samazināšanos galvenokārt noteica izdevumu pieaugums uzkrājumiem, kas bija 4,7 reizes lielāks nekā iepriekšējā gada pirmajā pusgadā. Kopumā Latvijā darbojās 13 bankas un trīs ES banku filiāles. Banku sektora kapitalizācijas līmenis saglabājās augsts. 2022. gada 2. ceturksnī banku sektora vidējais kapitāla pietiekamības rādītājs sasniedza 24,25 % (2021. gada 1. ceturksnī – 25,08 %). Banku sektora aktīvu atdeve (ROA)¹ un kapitāla atdeve (ROE)² bija attiecīgi 1,03 % un 8,55 %, kas ir mazāk nekā pirms gada.

Latvijas **banku aktīvu** pieaugums ir vērojams kopš 2018. gada 3. ceturkšņa. Lai gan vairākas kredītiestādes pārtrauca darbību, arī 2022. gadā banku aktīvi pieauga un 2. ceturksnī bija 26,3 mljrd. eiro, tātad par 4 % jeb 1,02 mljrd. eiro vairāk nekā pirms gada. Nebankām izsniegto kredītu īpatsvars kopējos aktīvos palielinājās un bija 56,6%, savukārt parāda vērtspāpīru īpatsvars bija 12,1 % jeb par 3 procentpunktiem zemākā līmenī nekā pirms gada.

Lai arī izsniegto kredītu apjoms pakāpeniski pieaug, tomēr kopumā kreditēšanas attīstība joprojām vērtējama kā vāja. Pēc FKTK datiem, **nebankām izsniegto kredītu atlikumi** 2022. gada 2. ceturkšņa beigās pieauga par 7,4 % salīdzinājumā ar iepriekšējā gada attiecīgo periodu, tai skaitā iekšzemes kreditēšanas portfelis palielinājās par 6,8 %, ko galvenokārt noteica mājsaimniecībām izsniegto kredītu pieaugums.

6.15. attēls

Kopējā mājsaimniecību kredītportfeļa dinamika ir pozitīva. Mājsaimniecībām izsniegto kredītu lielāko daļu veido kredīti mājokļa iegādei, rekonstrukcijai un remontam. Arī Covid-19 pandēmijas seku ietekme uz mājsaimniecības kreditēšanu ir bijusi mazāka nekā uz uzņēmējdarbības kreditēšanu.

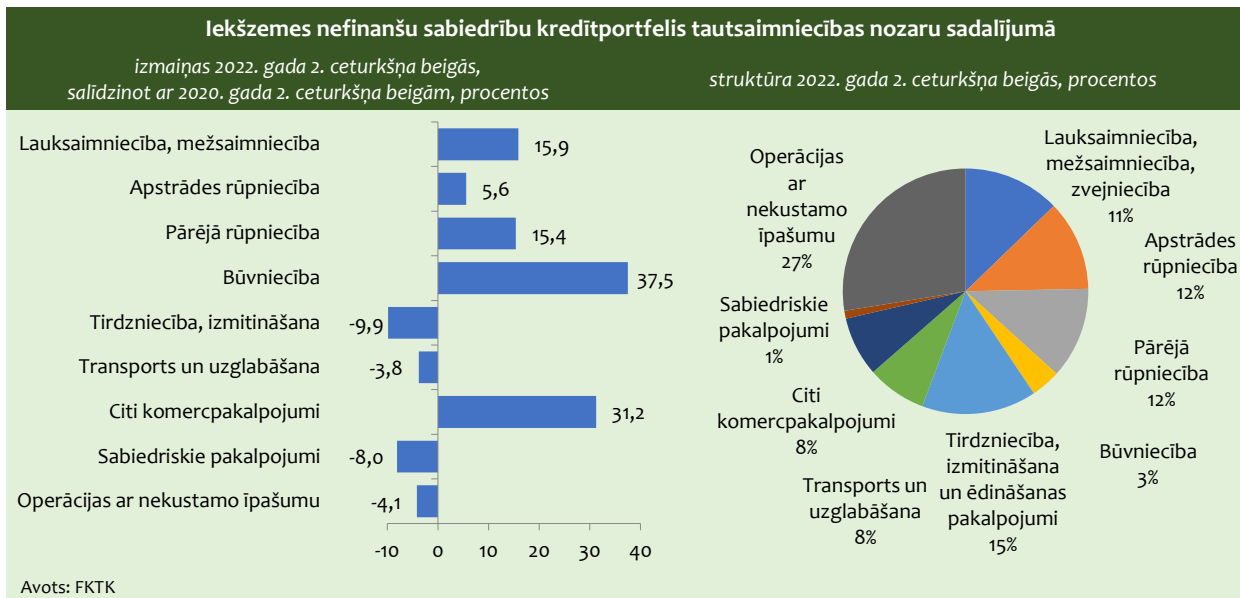
Uzņēmējdarbības kreditēšana joprojām attīstās gausi un nevienmērīgi. Pandēmijas visvairāk skartajās nozarēs (izmitināšana un ēdināšanas pakalpojumi, kā arī transports un uzglabāšana) sarukusi uzņēmēju spēja aizņemties. Tas savukārt negatīvi

¹ ROA – peļņas/zaudējumu attiecība pret aktīviem

² ROE – peļņas/zaudējumu attiecība pret kapitālu un rezervēm

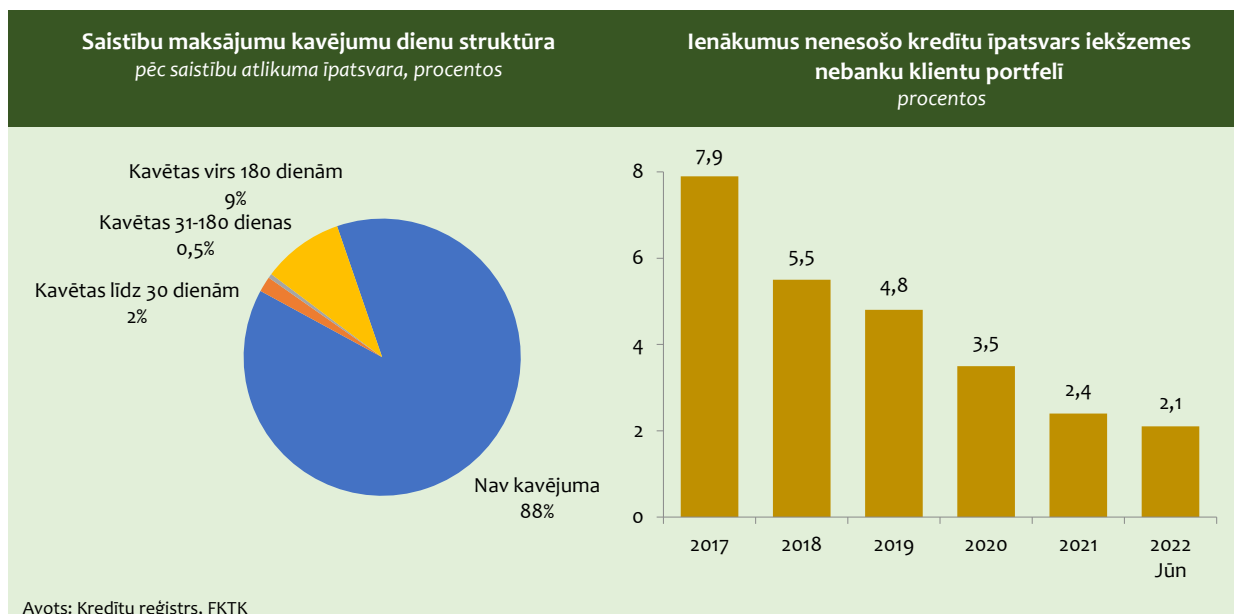
ietekmēja investīciju apjomu. Pandēmijas izraisītās krīzes pārvarēšana un ekonomiskās situācijas uzlabošanās pozitīvi ietekmēja arī uzņēmumu kreditēšanas dinamiku. 2022. gada 2. ceturksnī saskaņā ar FKTK datiem nefinanšu sabiedrībām izsniegto kredītu atlikumu apjoms pieauga par 3,8 %, salīdzinot ar iepriekšējā gada attiecīgo periodu. Tomēr joprojām daļa uzņēmumu nekvalificējas kredītu ņemšanai, jo darbojas ēnu ekonomikā.

6.16. attēls

Sadalījumā pa tautsaimniecības nozarēm visapjomīgāk tiek kreditētas tādas nozares kā operācijas ar nekustamo īpašumu (1/3 no izsniegtajiem kredītiem) un tirdzniecība (12,3 % no izsniegtajiem kredītiem). 2022. gadā kreditēšana straujāk pieauga IK pakalpojumu, būvniecības, kā arī administratīvo un apkalpojošo dienestu darbības nozarēs. Jāatzīmē, ka gandrīz 2,8 % no iekšzemes nefinanšu sabiedrībām izsniegtiem kredītiem ir ienākumus nenesošie kredīti (2021. gada beigās – 3,1 %). Relatīvi lielāka šādu kredītu daļa ir izmitināšanas un ēdināšanas pakalpojumu nozares uzņēmumiem (9,4 % no kopējā kredītu apjoma). Lai arī ienākumus nenesošo kredītu daļa pakāpeniski samazinās, svarīgi ir neatlikt uzņēmumu finanšu problēmu risināšanu.

6.17. attēls

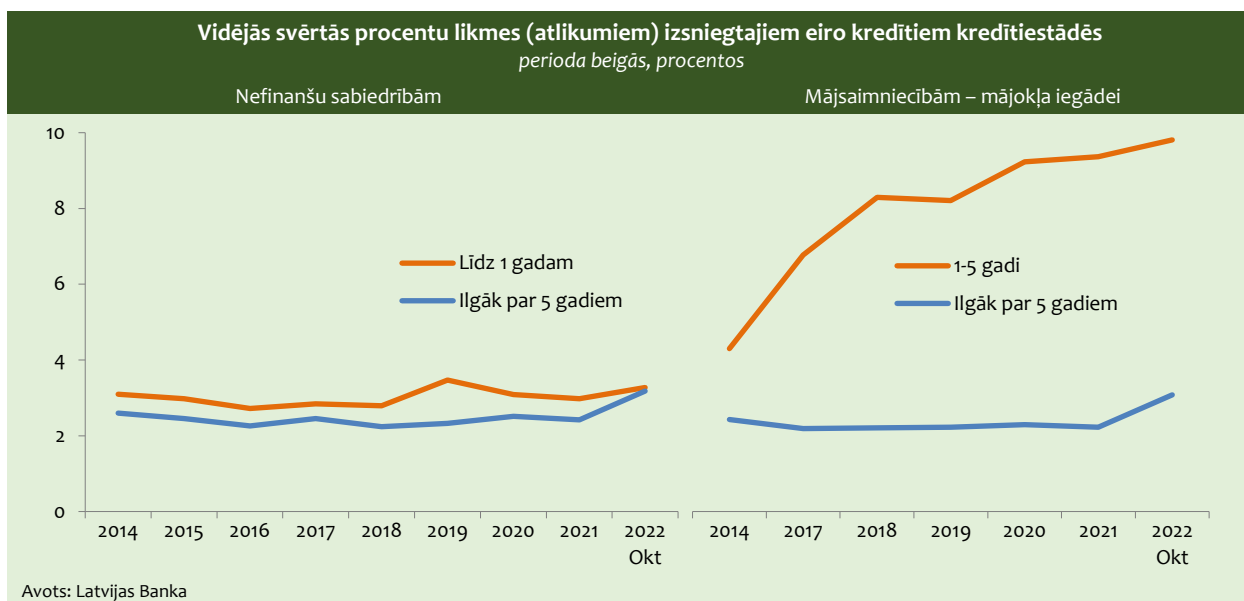
Jaunā kreditēšana attīstās mēreni. 2022. gada oktobrī no jauna izsniegti kredīti 242,2 milj. eiro apmērā. Salīdzinot ar 2021. gadu, gandrīz divreiz palielinājās no jauna izsniegto kredītu apjoms mikrouzņēmumiem. Pieauga kredīti mājsaimniecībām patēriņa preču iegādei (par 54 %), kā arī mājokļu iegādei (par 7,4 %). Ņemot vērā ekonomiskās situācijas nenoteiktību, kopumā iedzīvotāji ir piesardzīgi jaunu kredītsaistību veidošanā un drīzāk cenšas veidot uzkrājumus, nevis uzņemties jaunas finansiālās saistības.

Uzņēmējdarbības kreditēšanas attīstība ir nevienmērīga. Pēc Kredītu reģistra datiem, 2022. gada oktobrī rezidentu nefinanšu sabiedrībām no jauna izsniegti kredīti 137,3 milj. eiro apmērā. Gandrīz 75 % no šiem kredītiem ir izsniegti mikrouzņēmumiem, bet 1/4 – lielajiem uzņēmumiem. Visvairāk jauno kredītu izsniegti tirdzniecības, finanšu un apdrošināšanas darbībām un elektroenerģijas, gāzes un siltumapgādes nozarei.

No 2011. gada līdz pandēmijai **kredītportfeļa kvalitāte** pakāpeniski uzlabojās, kas lielā mērā bija saistīts gan ar ekonomiskās situācijas uzlabošanu, gan ar sliktu kredītu norakstīšanu. Arī pandēmijas laikā kredītportfeļa kvalitāte saglabājās augsta. Situāciju uzlaboja banku piedāvātie kredītu moratoriji un citi risinājumi, kas tika īstenoti kredītņēmēju atbalstam un attiecīgi palīdzēja uzņēmējiem un mājsaimniecībām pārvarēt īstermiņa likviditātes problēmas. Kā liecina Kredītu reģistra statistikas dati (uz 2022. gada septembri), kopējā banku kredītportfelī bija 11,7 % saistību ar maksājuma kavējumiem. Lielāko daļu no tām (9,5 %) veidoja saistības ar kavējumu, kas ilgāks par 180 dienām. Ņemot vērā lielo nenoteiktību, ko izraisa ģeopolitiskās norises reģionā un pasaulē, paredzams, ka kredītportfeļa kvalitāte varētu pasliktināties.

Ilgtermiņa **procentu likmes** (atlikumiem) nefinanšu sabiedrībām izsniegtajiem kredītiem pēdējos gados mēreni pieaug un 2022. gada oktobrī bija 3,18 % (2021. gada oktobrī – 2,46 %). Īstermiņa procentu likmes (līdz vienam gadam) nefinanšu sabiedrībām pieauga nedaudz lēnāk (par 0,35 procentpunktiem) un oktobrī bija 3,27 %. Līdzīgas tendences uzrāda arī mājsaimniecībām izsniegto kredītlīkmu dinamika. Ilgtermiņa procentu likmes (atlikumiem) mājsaimniecībām izsniegtajiem kredītiem mājokļa iegādei šī gada oktobrī bija 3,01 % (2,32 % 2021. gada oktobrī). Īstermiņa procentu likmes (1–5 gadi) palielinājās no 9,43 % 2021. gada septembrī līdz 9,81 %, kas ir viens no augstākajiem rādītājiem pēdējo 10 gadu laikā. Kredītlīkmu kāpumu noteica ECB īstenotā politika inflācijas apkarošanai, kā arī nenoteiktība, kas saistīta ar Krievijas sākto karu Ukrainā, – tā veicināja nelielu kredītriska prēmijas kāpumu ilgtermiņa kredītiem uzņēmumiem un mājsaimniecībām. Latvijas Bankas eksperti atzīmē, ka arī 2023. gadā izsniegtajiem aizdevumiem ir augsts procentu likmju kāpuma risks.

6.18. attēls

Straujāks **noguldījumu apjoms** pieaugums sākās 2020. gada 2. ceturksnī, kas sakrīt ar Covid-19 krīzes sākumposmu, kad iedzīvotāji bija piesardzīgāki savos tēriņos un vairāk centās veidot uzkrājumus neziņā par turpmāko ekonomiskās situācijas attīstību. Uzkrājumu veidošanos veicināja arī samazinātās iespējas tērēt, jo valstī bija noteikti tirdzniecības ierobežojumi. Līdz ar iedzīvotāju tēriņu pieaugumu noguldījuma pieauguma tempi kopš 2021. gada ir būtiski palēninājušies. 2022. gada pirmā pusgada beigās noguldījumu apjoms bija 21,5 mljrd. eiro.

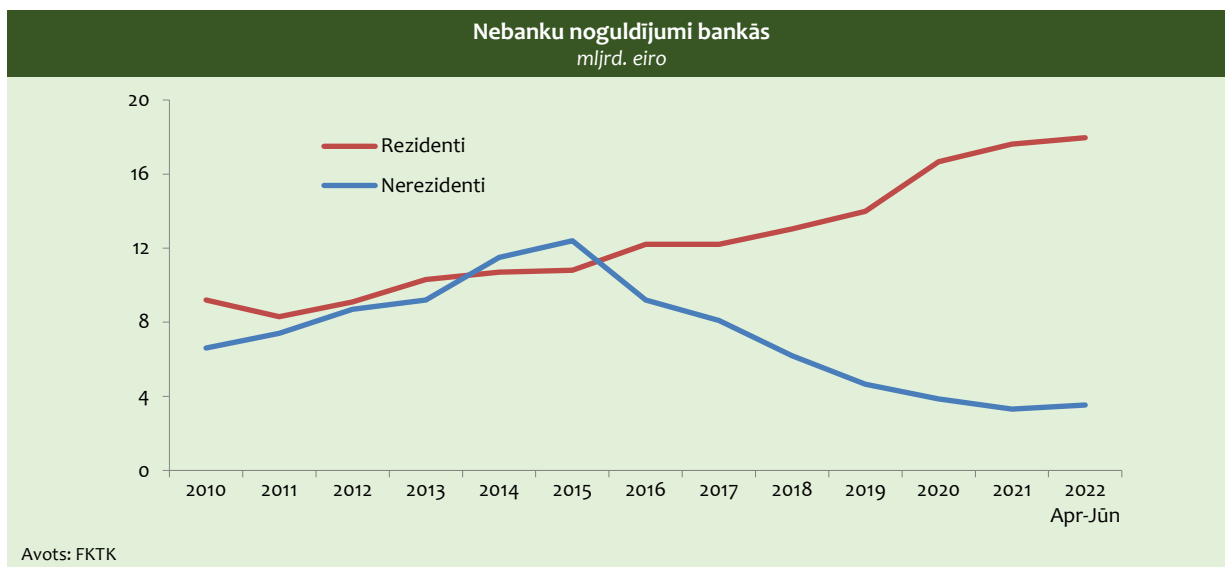
Ilgtermiņa skatījumā ir mainījusies noguldījumu struktūra. Nerezidentu noguldījumu īpatsvars ir sarucis no 53 % 2015. gada 2. ceturksnī līdz 16,4 % 2022. gada 2. ceturksnī. Kopējais nerezidentu noguldījumu atlikums 2022. gada 2. ceturksnī bija 3,5 mljrd. eiro, kas ir par 0,4 % mazāk nekā pirms gada, tai skaitā ne ES valstu nerezidentu noguldījumi samazinājās par

11,4 %. Bankām, kas strādā ar nerezidentu noguldījumiem, tiek izvirzītas augstākas prasības pret likviditāti un kapitāla pietiekamību. Pārsvārā ar nerezidentu naudas apkalpošanu Latvijā nodarbojas nelielas komerciestādes.

Rezidentu noguldījumu atlikums saglabā pozitīvu pieaugumu, tomēr to dinamika kļūst arvien mērenāka. 2021. gadā, salīdzinot ar 2020. gadu, tie palielinājās par 5,7 %, bet 2022. gada 2. ceturksnī tikai par 1,6 % pārsniedza iepriekšējā gada līmeni – bija 18 mljrd. eiro apjomā.

Kopumā finanšu sektorā, tāpat kā citos sektoros, turpmākā situācijas attīstība lielā mērā būs atkarīga no ekonomiskās situācijas stabilizēšanās reģionā un pasaulē kopumā un no Eiropas Centrālās bankas īstenotās politikas pasākumu efektivitātes inflācijas apkarošanā. Tāpat kā vairākās tautsaimniecības nozarēs, arī banku sektorā saglabājas augsta nenoteiktība un palielināti riski attiecībā uz finanšu stabilitātes noturību.

6.19. attēls

6.5. FISKĀLĀ POLITIKA UN VALSTS PARĀDS

Covid-19 pandēmija ir izraisījusi būtiskas izmaiņas līdz šim īstenotajā politikā, kas ir balstīta uz strukturālā deficīta mērķa, t. i., -0,5% no IKP, ievērošanu. 2020. gadā ES tika aktivizēta „Stabilitātes un izaugsmes pakta (SIP) vispārējā izņēmuma klauzula”, ļaujot ES valstīm palielināt vispārējās valdības budžeta deficītu 2020.–2022. gadā tādā apjomā, cik nepieciešams pandēmijas izraisītā kaitējuma mazināšanai ekonomikā. Ņemot vērā Krievijas un Ukrainas karu un visas ar to saistītās sekas, SIP vispārējā izņēmuma klauzula būs spēkā arī 2023. gadā, kas faktiski nozīmē, ka ES dalībvalstīs fiskālie (budžeta) skaitliskie nosacījumi nav spēkā un ES dalībvalstīm jāievēro ES Padomes rekomendācijas.

6.3. tabula

	Vispārējās valdības budžets					procentos pret IKP				
	mljrd. eiro									
	2017	2018	2019	2020	2021	2017	2018	2019	2020	2021
Ieņēmumi	10,2	11,2	11,5	11,5	12,5	37,9	38,5	37,6	37,8	37,0
Izdevumi	10,4	11,5	11,7	12,7	14,8	38,7	39,4	38,2	42,2	44,0
Bilance	-0,21	-0,24	-0,17	-1,32	-2,35	-0,8	-0,8	-0,6	-4,3	-7,0

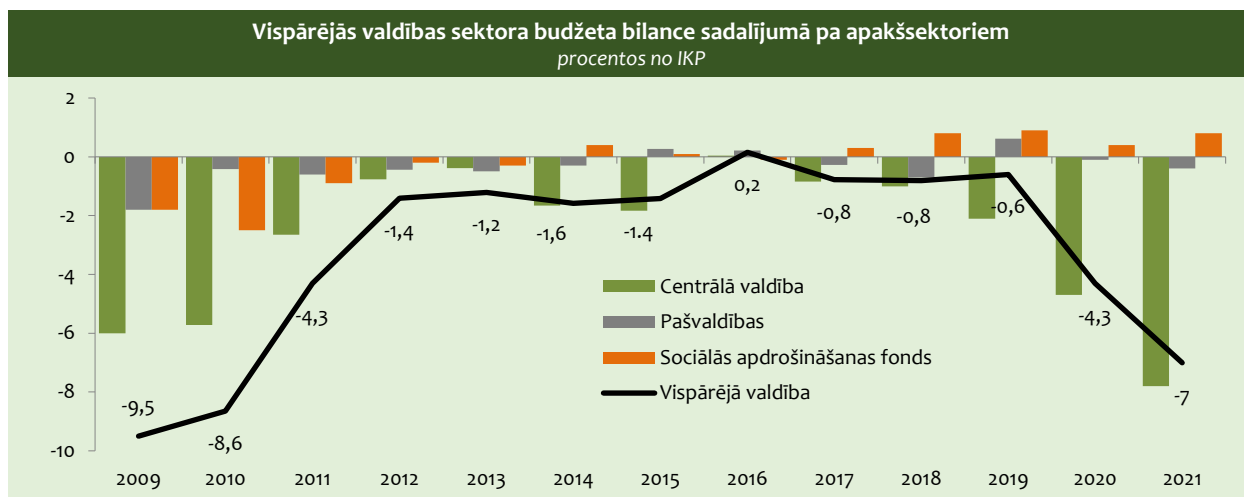
2022. gada ES Padomes rekomendācijās Latvijai ir norādīts: „Nodrošināt, ka 2023. gadā valsts finansēto kārtējo izdevumu pieaugums atbilst kopumā neitrālai politikas nostājai, ņemot vērā to, ka turpinās pagaidu un mērķorientēta atbalsta sniegšana pret energocenu kāpumu visneaizsargātākajām māsaimniecībām un uzņēmumiem, kā arī personām, kas bēg no Ukrainas. Būt gatavai kārtējos izdevumus pielāgot mainīgajai situācijai. Palielināt publiskās investīcijas, kas sekmēs zaļo un digitālo pārkārtošanos un enerģētisko drošību, tostarp izmantojot ANM, REPowerEU un citus ES fondus. Laikposmā pēc

2023. gada īstenot fiskālo politiku, kuras mērķis ir panākt piesardzīgu vidēja termiņa fiskālo stāvokli. Lai mazinātu nevienlīdzību, paplašināt arī īpašuma un kapitāla apliecināšanu ar nodokļiem un stiprināt veselības aprūpes un sociālās aizsardzības adekvātumu”.

Covid-19 pandēmijas ietekmē budžeta deficīts Latvijā 2020. gadā pieauga līdz 4,3 % no IKP jeb 1,3 mljrd. eiro, bet 2021. gadā – līdz 7 % no IKP jeb 2,4 mljrd. eiro (skatīt 6.3. tabulu). Saeima 2022. gada budžetu apstiprināja ar deficītu 4,8 % jeb 1,6 mljrd. eiro apmērā no IKP. Tomēr budžeta deficīts Ukrainas kara dēļ varētu būt lielāks. Atbilstoši FM novērtējumam 2022. gadā tas varētu sasniegt 7 % no IKP.

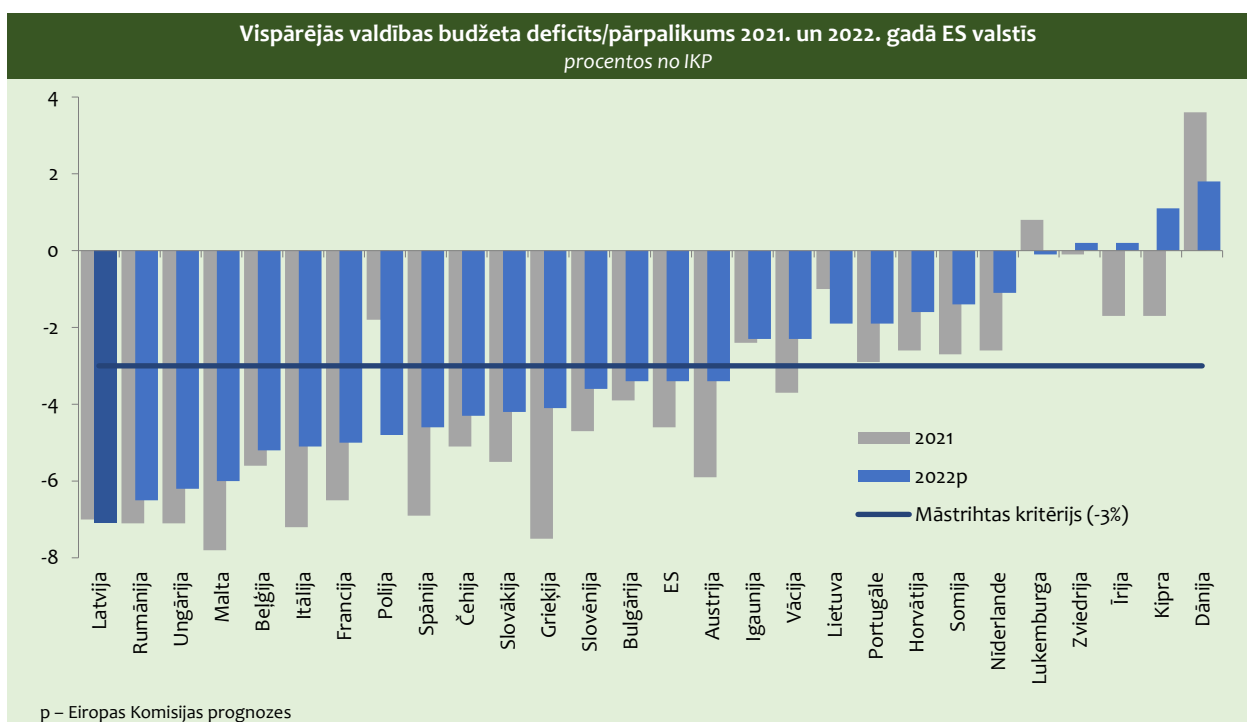
2020. un 2021. gadā budžeta deficīts bija centrālās valdības un pašvaldības budžetā. Ar pārpalikumu tas bija Sociālās apdrošināšanas fondā (skatīt 6.20. attēlu).

6.20. attēls

Kā redzams 6.21. attēlā, Latvijas budžeta bilance attiecībā pret IKP 2021. gadā uzrādīja vienu no augstākajiem deficītiem starp ES valstīm. 2021. gadā ES valstu vidējais budžeta deficīta līmenis bija 4,6 % no IKP. Visaugstākais tas bija Maltā, Grieķijā, Itālijā, Ungārijā, Rumānijā un Latvijā (visās 7 % un vairāk). Deficīts pārsniedza Māstrihtas kritēriju (3 % no IKP) 15 ES dalībvalstīs. Tikai divās ES dalībvalstīs – Dānijā un Luksemburgā – budžets bija ar pārpalikumu.

6.21. attēls

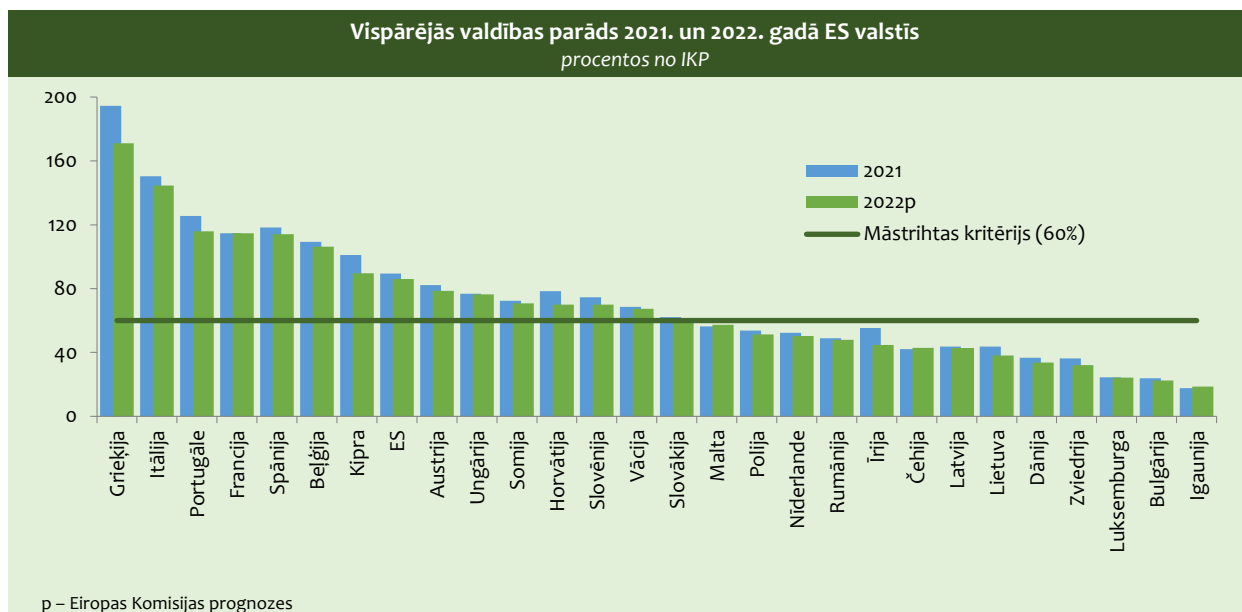

Atbilstoši EK 2022. gada rudens prognozēm ES valstu vidējais budžeta deficīta līmenis 2022. gadā tiek prognozēts 3,4 % apmērā no IKP, bet 2023. gadā – 3,6 %. 2022. gadā vislielākais budžeta deficīts, kas var pārsniegt 6 % no IKP, ir gaidāms Latvijā, Rumānijā, Ungārijā un Maltā.

2023. gada budžetu pieņems jaunā Saeima. 2023. gads sāksies ar pagaidu jeb tehnisko valsts budžetu. FM ir sagatavojuši vispārējās valdības budžeta plāna projektu 2023. gadam, pamatojoties uz atjaunoto makroekonomiskās attīstības scenāriju un aktualizētajām fiskālajām prognozēm. Tās izstrādātas pie nemainīgas politikas scenārija, proti, ņemot vērā visu pieņemto lēmumu fiskālo ietekmi, bet neņemot vērā potenciālos lēmumus, ko pieņems nākamais MK 2023. gada budžeta izstrādes gaitā. MK 2022. gada oktobra vidū apstiprinātais budžeta deficīts tiek prognozēts šāds: 3,3 % no IKP 2023. gadā, 0,7 % no IKP 2024. gadā un 0,2 % no IKP 2025. gadā.

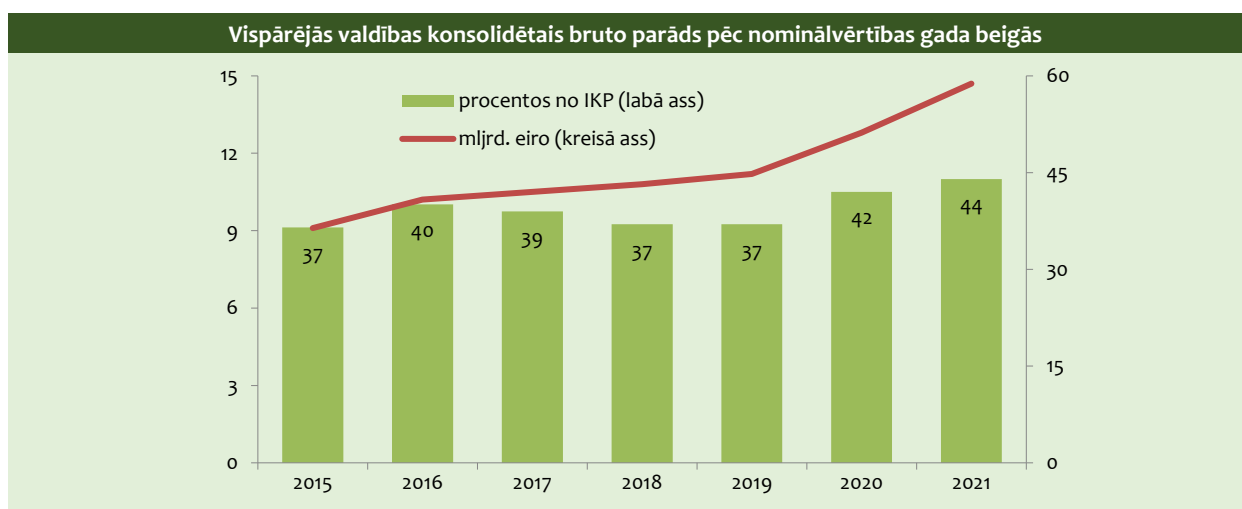
Vispārējās valdības parāda līmenis Latvijā joprojām ir viens no zemākajiem ES (skatīt 6.22. attēlu).

6.22. attēls

2021. gadā ES vidējais valsts parāda līmenis bija 87,9 % no IKP (2020. gadā – 89,8 % no IKP). 14 ES dalībvalstīs 2021. gadā valsts parāds bija lielāks par Māstrihtas kritēriju, kas ir 60 % no IKP. Lielākais valsts parāds pret IKP 2021. gadā bija fiksēts Grieķijā, Itālijā, Portugālē, Spānijā un Francijā, kur tas pārsniedza 110 % no IKP. Bet mazākais vispārējās valdības parāds pret IKP tika reģistrēts Igaunijā, Bulgārijā un Luksemburgā. Kā rāda EK 2022. gada rudens prognozes, 2022. gadā ES vidējais valsts parāda līmenis nedaudz samazināsies līdz 86 % no IKP, bet 2023. gadā – līdz 84,9 procentiem.

6.23. attēls

Latvijā līdzīgi kā citās ES dalībvalstīs Covid-19 uzliesmojums izraisīja nepieciešamību ievērojamā apjomā nodrošināt finansējumu pandēmijas izraisītās krīzes ietekmes mazināšanai. Valsts parāda apjoms 2020. gadā pieauga līdz 42,0 % no IKP jeb 12,7 mljrd. eiro, un 2021. gadā tas turpināja palielināties līdz 43,6 % no IKP jeb 14,7 mljrd. eiro (skatīt 6.23. attēlu).

Atbilstoši Finanšu ministrijas bāzes scenārijam 2022. gadā valsts parāds būs 42 % no IKP. Pēc Valsts kases operatīvajiem datiem, centrālās valdības parāds 2022. gada 3. ceturksnī veidoja 40,8 % no prognozētā IKP. Tā kā nominālā IKP pieaugums augstas inflācijas apstākļos ir straujš, sagaidāms, ka parāda apjoms turpmākajos gados stabilizēsies attiecībā pret IKP.

Atbilstoši FM novērtējumam, sagaidāms, ka vispārējās valdības parāda līmenis uz 2022. gada beigām varētu veidot ap 42 % no IKP. Savukārt nākamajos divos gados vispārējās valdības parāda līmenis stabilizēsies ap 42 līdz 43 % no IKP ar nelielu samazināšanas tendenci, sākot no 2025. gada.

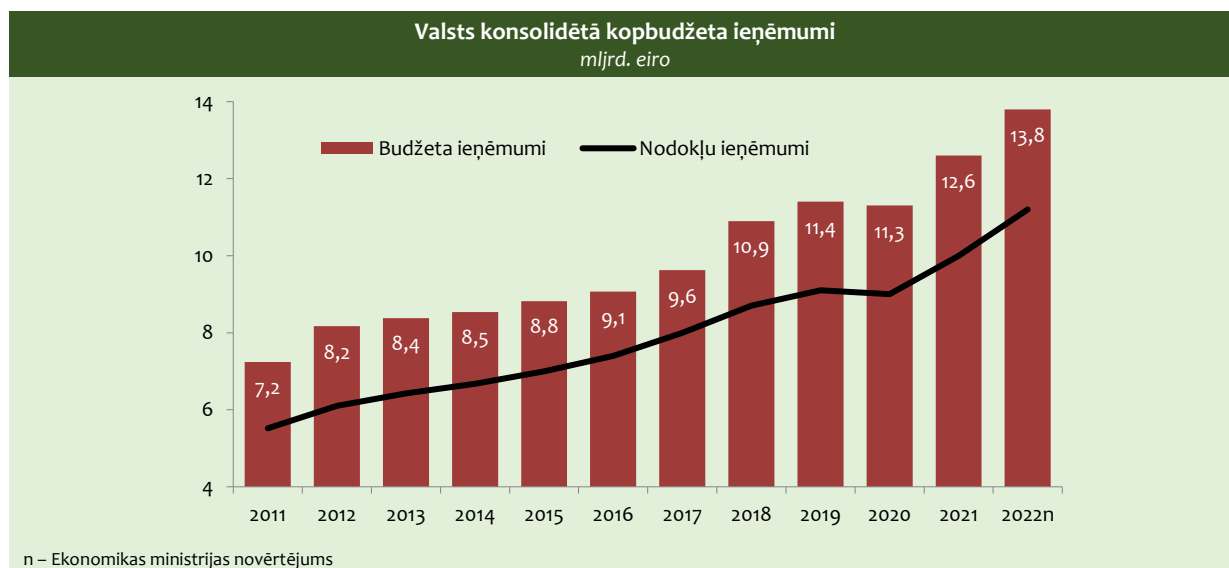
Veicot savlaicīgus aizņemšanās pasākumus atbilstoši vidējā termiņa stratēģijai un turpinot īstenot ilgtspējīgu fiskālo politiku, ar procentu likmju un termiņu ziņā labvēlīgiem nosacījumiem ir iespējams pārfinansēt pašreiz uzņemtas centrālās valdības parāda saistības, kā arī ilgtermiņā panākt vispārējās valdības parāda līmeņa samazināšanos un stabilizēšanos ilgtspējīgā līmenī, pārliecinoši ievērojot Māstrihtas līgumā noteikto vispārējās valdības parāda apjoma kritēriju.

6.6. BUDŽETA IEŅĒMUMI UN IZDEVUMI

BUDŽETA IEŅĒMUMI¹

Uzlabojoties ekonomiskajai situācijai pēc ekonomiskās krīzes, kopš 2011. gada budžeta ieņēmumi ir palielinājušies. No 2010. līdz 2021. gadam **konsolidētā kopbudžeta ieņēmumi** pieauguši 1,9 reizes. 2021. gadā budžeta ieņēmumi bija 12,6 mljrd. eiro, tātad par 1,3 mljrd. eiro lielāki kā 2020. gadā. Budžeta ieņēmumu pieauguma tendence turpinās arī 2022. gadā, un trijos ceturkšņos tie par 9,8 % pārsniedza iepriekšējā gada attiecīgā perioda rādītāju.

6.24. attēls

Nodokļu ieņēmumi ir galvenais ieņēmumu postenis, kas veido apmēram 4/5 no visiem budžeta ieņēmumiem. Stabils šo ieņēmumu pieaugums bija vērojams laika periodā no 2011. līdz 2019. gadam. Covid-19 pandēmijas dēļ 2020. gadā bija neliels nodokļu ieņēmumu samazinājums, taču 2021. gadā atkal vērojams pieaugums.

Nodarbinātības nodokļi pēdējos gados veido aptuveni pusi no visiem nodokļu ieņēmumiem. Pēc Covid-19 pandēmijas izraisītā samazinājuma 2020. gadā nodarbinātības nodokļu ieņēmumi 2021.–2022. gadā turpināja palielināties.

¹ Nodaļā izmantoti Valsts kases oficiālie mēnešu pārskatu dati

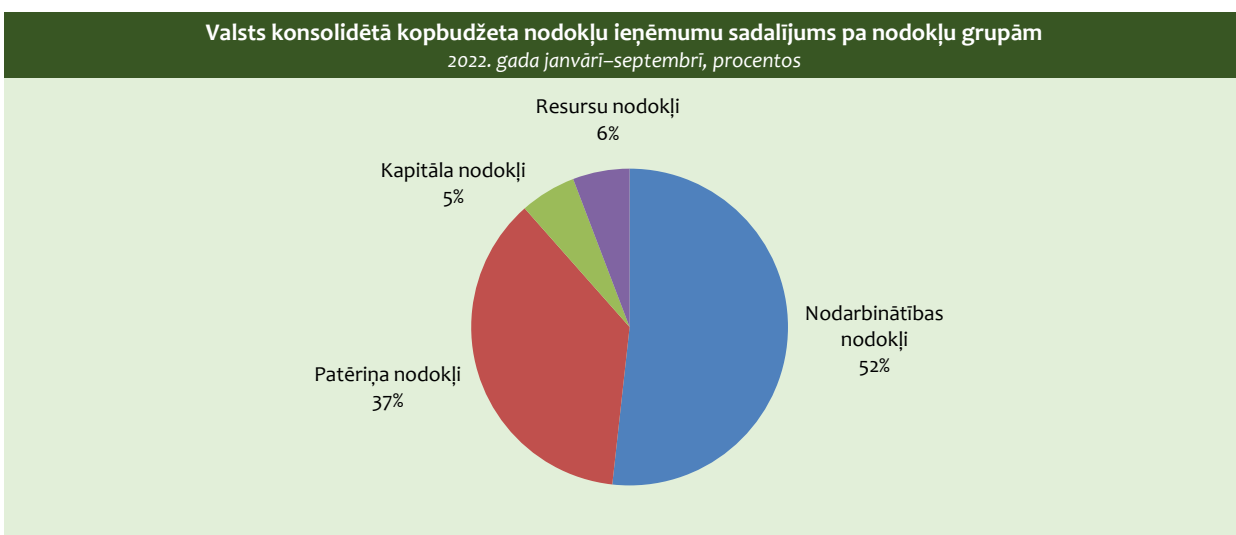
Laika periodā no 2012. līdz 2019. gadam pieauga iedzīvotāju ienākuma nodokļa ieņēmumi, ko lielā mērā noteica situācijas uzlabošanās darba tirgū. Pēc samazinājuma 2020. gadā pozitīvā dinamika 2021. gadā atjaunojās. 2022. gada trijos ceturkšņos iedzīvotāju ienākuma nodokļa ieņēmumi saglabāja kāpjošu tendenci un šajā periodā par 29,6 % pārsniedza 2021. gada pirmo trīs ceturkšņu rādītāju. 2022. gadā turpinājās nodokļa atvieglojumu ieviešana, piemēram, tika palielināts vispārējais neapliekamais minimums un neapliekamais minimums pensionāriem. Arī ieņēmumi no valsts sociālās apdrošināšanas obligātajām iemaksām 2022. gada trīs ceturkšņos palielinājās, pieauguma temps bija 24,7 %, salīdzinot ar iepriekšējā gada attiecīgo periodu.

6.4. tabula

Budžeta ieņēmumi procentos no IKP							
	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022 Jan-Sep
Valsts konsolidētā kopbudžeta ieņēmumi	35,7	35,7	37,3	37,2	37,4	37,3	36,1
I. Nodokļu ieņēmumi	29,2	29,7	29,7	29,5	29,7	29,8	29,4
1. Netiešie nodokļi	11,5	11,6	12,1	12,3	12,1	11,7	12,1
– pievienotās vērtības nodoklis	8,0	8,1	8,4	8,6	8,4	8,2	8,8
– akcīzes nodoklis	3,4	3,4	3,5	3,5	3,5	3,3	3,0
– muitas nodoklis	0,2	0,2	0,2	0,2	0,2	0,2	0,2
2. Ienākuma nodokļi un īpašuma nodoklis	8,5	8,7	7,7	7,2	7,4	7,2	7,5
– uzņēmumu ienākuma nodoklis	1,7	1,6	1,0	0,1	0,7	0,8	1,0
– iedzīvotāju ienākuma nodoklis	6,0	6,3	5,9	6,3	6,0	5,7	5,8
– nekustamā īpašuma nodoklis	0,9	0,8	0,8	0,7	0,7	0,7	0,7
3. Sociālās apdrošināšanas iemaksas	8,4	8,6	9,1	9,4	9,6	9,3	9,6
4. Pārējie nodokļi	0,8	0,8	0,7	0,6	0,6	1,6	0,2
II. Citi ieņēmumi	6,5	6,0	7,6	7,7	7,7	7,6	6,7

Patēriņa nodokļu ieņēmumi veido apmēram 1/3 no visiem nodokļu ieņēmumiem. Patēriņa nodokļu ieņēmumi pēdējos gados pieauga privātā patēriņa kāpuma un līdz ar to arī mazumtirdzniecības apgrozījuma pieauguma dēļ. Patēriņa nodokļa ieņēmumu palielinājums 2022. gada trijos ceturkšņos bija 17,1 % salīdzinājumā ar 2021. gada trim ceturkšņiem.

6.25. attēls

2022. gadā turpinājās akcīzes nodokļa paaugstināšana tabakas izstrādājumiem un bezalkoholiskajiem saldinātajiem dzērieniem. No 2022. gada 1. jūlija tika samazināts akcīzes nodoklis vīnam, raudzētajiem dzērieniem un starpproduktiem noteiktam saražotajam daudzumam. 2022. gadā pievienotās vērtības nodokļa likmi samazināja grāmatām un preses izdevumiem no 12 % līdz 5 %.

Laika periodā no 2010. līdz 2019. gadam pievienotās vērtības nodokļa ieņēmumi pieauga. Pēc samazinājuma 2020. gadā pieaugums atkal sākās nākamajā gadā. 2022. gada trijos ceturkšņos pieauguma temps bija 19,2 %, salīdzinot ar 2021. gada attiecīgo periodu. Līdzīga tendence vērojama arī akcīzes nodokļa patēriņa daļas ieņēmumu jomā, taču ar mazāku pieauguma tempu.

Kapitāla nodokļu ieņēmumi pieauga līdz 2017. gadam. To samazinājumu 2018. un 2019. gadā noteica izmaiņas nodokļu reformas ietvaros uzņēmumu ienākuma nodokļa jomā. 2020. gadā kapitāla nodokļu ieņēmumi atkal sāka palielināties. 2022. gada trijos ceturkšņos ieņēmumi no uzņēmumu ienākuma nodokļa un nekustamā īpašuma nodokļa ir lielāki nekā 2021. gada trijos ceturkšņos – attiecīgi par 24,8 % un 3 procentiem.

Kopš 2010. gada **resursu nodokļu** ieņēmumi kopumā pieaug. Pieauguma tendences ir vērojamas ieņēmumos gan no dabas resursu nodokļa, gan no akcīzes nodokļa par naftas produktiem un dabasgāzi. 2022. gada trijos ceturkšņos resursu nodokļu ieņēmumi par 5,3 % pārsniedza 2021. gada trīs ceturkšņu rādītāju.

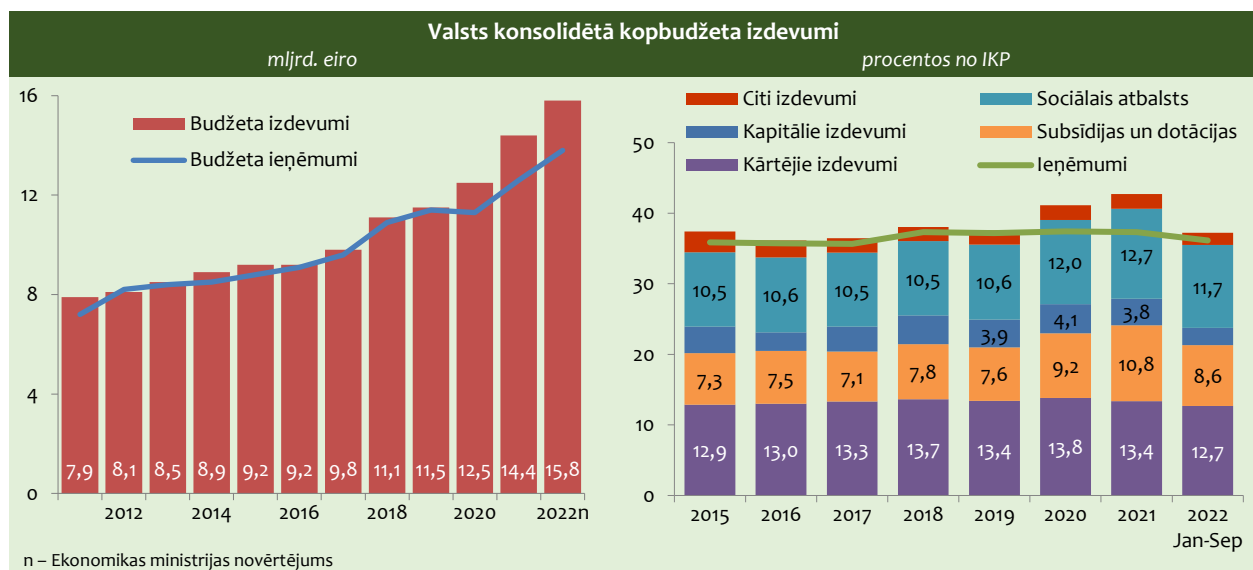
BUDŽETA IZDEVUMI

Pēc apjomīgas izdevumu samazināšanas ekonomiskās krīzes laikā kopš 2011. gada **valsts konsolidētā kopbudžeta izdevumi** pakāpeniski pieauga, izņemot 2016. gadu, kad kopbudžeta izdevumi nedaudz samazinājās. 2021. gadā tie pieauga par 15,6 % un bija 14,4 mljrd. eiro. Arī 2022. gadā turpinājās pieaugums, trijos ceturkšņos valsts konsolidētā kopbudžeta izdevumi bija 10,6 mljrd. eiro, tātad palielinājās par 4,8 %. Budžeta izdevumu posteņu dinamiku noteica līdzekļu novirzīšana Covid-19 atbalsta pasākumiem, energoresursu cenu kompensēšanai, kā arī Ukrainas atbalstam.

Kopš 2016. gada **izdevumi subsīdijām un dotācijām** kopumā palielinās. 2022. gada trijos ceturkšņos augšupejošā tendence turpinās, un pieaugums ir 24 %.

Kapitālo izdevumu pieauguma tendence ir vērojama kopš 2017. gada. 2022. gada trijos ceturkšņos šī tendence ir mainījies, un kapitālie izdevumi ir samazinājušies par 4,6 %, salīdzinot ar 2021. gada attiecīgo periodu.

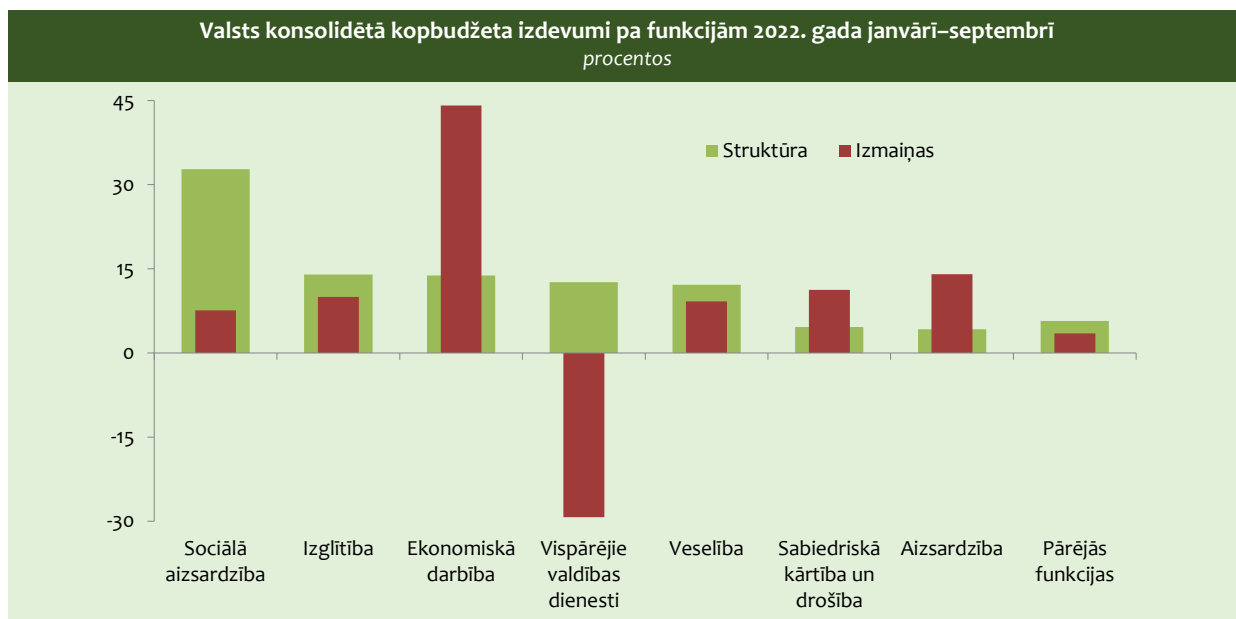
6.26. attēls

Kopš 2011. gada pieaug **kārtējie izdevumi**. 2022. gada trijos ceturkšņos tie bija par 16,3 % lielāki nekā iepriekšējā gada trijos ceturkšņos.

Budžeta izdevumu struktūrā pēc funkcionālajām kategorijām ir ieviesušās izmaiņas saistībā ar Covid-19 atbalsta pasākumiem, Krievijas iebrukumu Ukrainā un energoresursu cenu kompensēšanu. Lielākais izdevumu pieauguma temps 2022. gada trijos ceturkšņos ir tādās sfērās kā ekonomiskā darbība, aizsardzība, kā arī sabiedriskā kārtība un drošība.

6.27. attēls

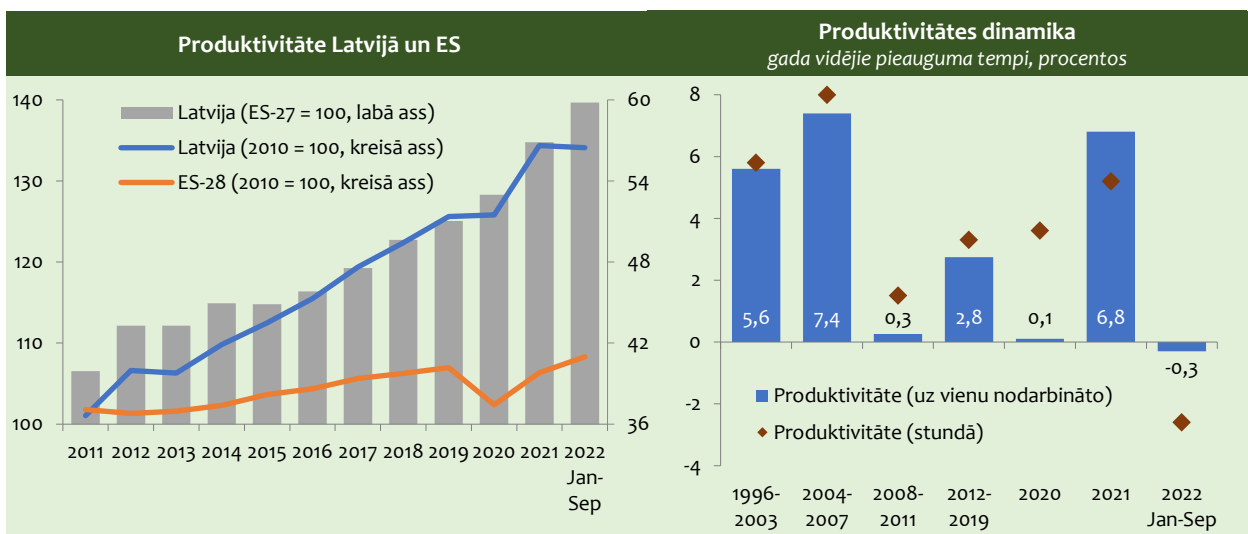
6.7. PRODUKTIVITĀTE UN KONKURĒTSPĒJA

PRODUKTIVITĀTE

Latvijas ekonomikas izaugsmi balsta produktivitātes kāpums. Tomēr ilgtermiņa skatījumā produktivitātes pieauguma tempiem ir tendence sarukt, kamēr darbaspēka izmaksu pieauguma tempi saglabājās noturīgi augsti.

Straujāks produktivitātes pieaugums bija vērojams līdz 2008. gadam, it īpaši pēc Latvijas pievienošanās ES, kas kļuva par nozīmīgu stimulu ārvalstu investīciju iepļūdei. Periodā no 2004. līdz 2007. gadam produktivitāte ik gadu pieauga par 7,4 %, (ES vidēji – par 1,4 %). Savukārt globālā finanšu krīze produktivitāti ietekmēja negatīvi. Ekonomikas recesijas pirmajos divos gados (2008.–2009. gadā) tā samazinājās par 2,3 %, kas tomēr, salīdzinot ar IKP apjoma kritumu (par 17 %), bija visai nenozīmīgi, galvenokārt spēcīgas korekcijas darba tirgū dēļ. Lai gan krīzes ietekme nav bijusi ilgstoša un kopš 2010. gada atkal vērojama pozitīva produktivitātes dinamika, tomēr tā ir gandrīz uz pusi lēnāka nekā vidēji 1996.–2007. gadā.

6.28. attēls

Produktivitāte pēdējos piecos gados (2015.–2019. gadā) pirms Covid-19 pandēmijas pieauga par 14,3 %, t. i., gandrīz trīs reizes straujāk nekā vidēji ES. Lielākais devums tautsaimniecības kopējās produktivitātes palielināšanā bija transporta un uzglabāšanas nozarei, apstrādes rūpniecībai un tirdzniecībai. Arī citās nozarēs dinamika bija pozitīva, izņemot finanšu starpniecību, kurā darba ražīgums 2019. gadā bija par gandrīz 18 % zemākā līmenī nekā 2014. gadā.

Kopš 2020. gada produktivitātes dinamiku nosaka korekcijas produktu un darba tirgū, reaģējot uz Covid-19 izplatības ierobežošanas pasākumiem. 2020. gadā produktivitāte saglabājās iepriekšējā gada līmenī, savukārt 2021. gadā, mazinoties ierobežojumiem un atjaunojoties ekonomiskām aktivitātēm, produktivitāte palielinājās par 6,8 %, un IKP uz vienu nodarbināto Latvijas tautsaimniecībā kopumā sasniedza 56,9 % (75 % pēc PPS) no vidējā ES līmeņa. Kopš 2016. gada produktivitātes plaisa starp vidējo līmeni ES un Latvijā (pēc PPS) ir samazinājusies gandrīz par 11 procentpunktiem.

Covid-19 krīzes ietekme uz produktivitāti ir neskaidra. Rēķinot pēc nodarbināto skaita, 2020. gadā produktivitāte ir pieaugusi tikai par 0,1 %, bet, rēķinot pēc nostrādāto stundu skaita, tā palielinājusies par 3,6 %, kas ir nedaudz zemāks rādītājs nekā vidēji pēdējā desmitgadē. Produktivitātes rādītāju izteikti atšķirīgās svārstības Covid-19 pandēmijas pirmajā gadā lielā mērā ietekmēja valsts atbalsts, galvenokārt subsidēto darba algu shēmu veidā, kas sekmēja darba vietu saglabāšanu, samazinoties nostrādātajām stundām.

2021. gadā Latvijas tautsaimniecībā kopumā produktivitāte (uz vienu nodarbināto) bija par 6,8 % augstākā līmenī nekā pirms gada, bet stundas produktivitāte – par 5,2 %. To galvenokārt veicināja straujš produktivitātes kāpums pakalpojumu nozarēs, ieskaitot tirdzniecības, transporta pakalpojumu un finanšu starpniecības nozari.

2022. gada deviņos mēnešos Latvijas tautsaimniecībā kopumā produktivitāte (uz vienu nodarbināto) bija par 0,3 % zemākā līmenī nekā pirms gada. Visvairāk to ietekmēja produktivitātes samazinājums tirdzniecības un būvniecības nozarēs.

Īstermiņā produktivitātes svārstības nosaka izmaiņas produktu, darba un kapitāla tirgos, uzņēmējiem reaģējot uz ārējiem un iekšējiem šokiem (tādiem kā Covid-19 pandēmija, enerģētiskā krīze u. c.) un uz pasākumiem to novēršanai un ekonomikas stabilizācijai. Šo pasākumu ietekme uz produktivitātes ilgtermiņa tendencēm lielā mērā noteiks biznesa modeļu un patērētāju uzvedības maiņu. Pēdējos gados notiek būtiskas izmaiņas darba un produktu tirgos, palielinās digitalizācijas pakāpe (e-pakalpojumi, attālinātais darbs u. c.). Tomēr joprojām pastāv liela neskaidrība par šo izmaiņu noturību un ietekmi uz produktivitātes ilgtermiņa tendencēm. Produktivitātes noturīgi pozitīvo dinamiku lielā mērā noteiks arī strukturālās izmaiņas Latvijas tautsaimniecībā, tiecoties uz augstākas pievienotās vērtības aktivitātēm un zināšanu ietilpīgām nozarēm.

IZMAKSU UN CENU KONKURĒTSPĒJA

Pēc produktivitātes pieauguma tempiem Latvija ieņem vienu no līderpozīcijām ES dalībvalstīs, tomēr darbaspēka izmaksas ir augušas straujāk nekā produktivitāte, tādējādi vājinot Latvijas uzņēmēju konkurētspēju izmaksu jomā. Par izmaksu konkurētspējas mazināšanās risku kāpumu liecina arī nominālās darbaspēka vienības izmaksu (ULC)¹ pieaugums.

Statistikas dati liecina, ka ekonomikas izaugsmes gados produktivitātes un darbaspēka izmaksu plaisa palielinās, kamēr recesijā tā kļūst mazāka. Strādājošo darba samaksas pieauguma tempi 2004.–2007. gadā gandrīz piecas reizes pārsniedza produktivitātes dinamikas rādītājus, kas atspoguļojās arī straujā ULC kāpumā. Lai arī globālās finanšu krīzes izraisītās spēcīgās korekcijas preču un darba tirgos 2009.–2011. gadā mazināja plaisu starp produktivitātes un darbaspēka izmaksu pieaugumu, pēc ekonomikas atveseļošanās atjaunojās arī ULC pieaugums.

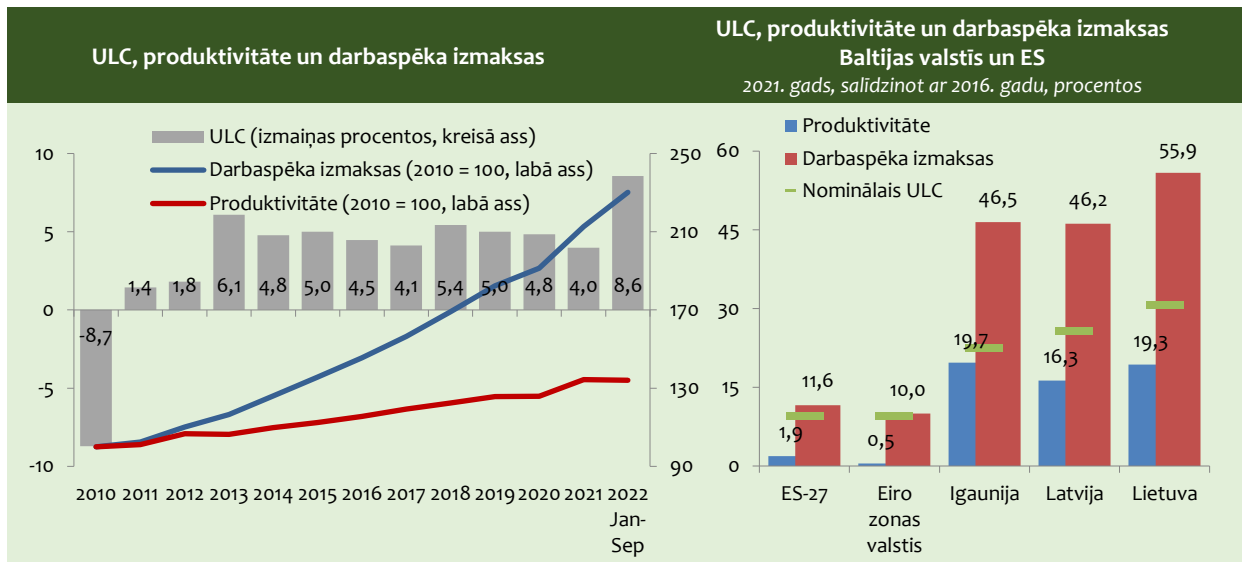
Pēdējos gados pirms Covid-19 pandēmijas bija vērojama īpaši spēcīga nominālā ULC dinamika. 2019. gadā, salīdzinot ar 2015. gadu, ULC palielinājās par 15,4 %, ko noteica gandrīz trīs reizes straujāks darbaspēka izmaksu kāpums iepretim produktivitātes pieaugumam. Darbaspēka izmaksu kāpumu līdz 2019. gadam ietekmēja gan algu konverģences procesi ES darba tirgū, gan arī kopumā saspīlētā situācija Latvijas darba tirgū, kas veidojās pieaugošās darbaspēka nepietiekamības dēļ.

ULC turpināja pieaugt arī Covid-19 pandēmijas gados. Ekonomisko aktivitāšu samazināšanās dēļ darbaspēka izmaksas 2020. gadā palielinājās lēnāk nekā pirms gada – par 5 % (2019. gadā – par 7,8 %). Lai gan darbaspēka izmaksu kāpums bija mērenāks, tas nekompensēja produktivitātes lēno pieaugumu (par 0,1 %), un ULC palielinājās par 4,8 %. 2021. gadā darbaspēka izmaksas turpināja strauji augt, par 11 % pārsniedzot iepriekšējā gada līmeni. Tas neradīja būtisku spiedienu uz darbaspēka vienības izmaksām, jo vienlaikus pieauga produktivitāte, un ULC palielinājās tikai par 4 %. Savukārt 2022. gada deviņos mēnešos darbaspēka izmaksas auga gandrīz piecas reizes straujāk nekā produktivitāte, kas arī noteica ULC kāpumu par 8,6 %.

¹ ULC ir attiecība starp darbaspēka izmaksām un produktivitāti. Ja produktivitāte aug straujāk par algām, tad ULC samazinās, kas liecina par to, ka valsts izmaksu konkurētspēja palielinās, un pretēji.

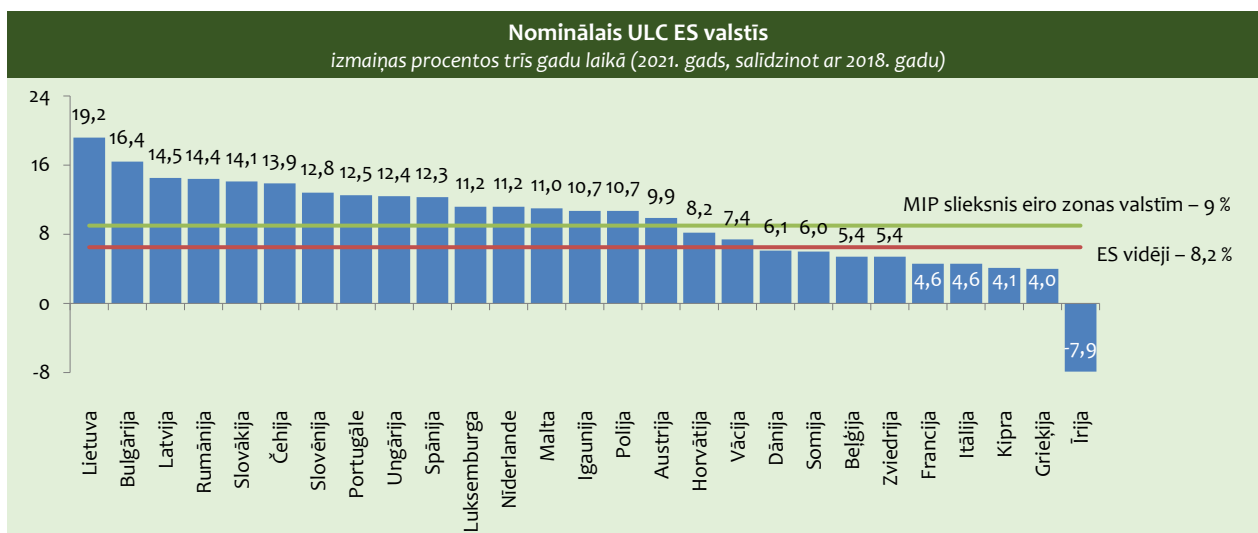
Straujš nominālā ULC pieaugums vērojams visās Baltijas valstīs. 2021. gadā, salīdzinot ar 2018. gadu, nominālais ULC Latvijā pieauga par 14,5 %, Igaunijā – par 10,7 %, bet Lietuvā – par 19,2 %, kas ir daudz straujāk nekā vidēji ES (6,5 %). Šim rādītājam Baltijas valstīs ir pārsniegts ES brīdināšanas mehānisma (MIP) noteiktais sliekšnis (9 %) (detalizētāk skatīt 6.8. nodaļu).

6.29. attēls

Izmaksu konkurētspējas mazināšanas riski vērojami gan ražošanas, gan pakalpojumu nozarēs. Darbaspēka izmaksu dinamika pēdējos piecos gados (2015.–2019. gadā) pirms Covid-19 pandēmijas abās minētajās nozaru grupās bija ļoti līdzīga – ik gadu vidēji par gandrīz 7,1 % un 7,8 %, tomēr produktivitāte ražošanas nozarēs pieauga gandrīz pusotras reizes straujāk nekā pakalpojumu nozarēs – attiecīgi par 3,7 % un 2,2 %. Tāpēc arī nominālais ULC pieaugums ražošanas nozarēs bija mērenāks.

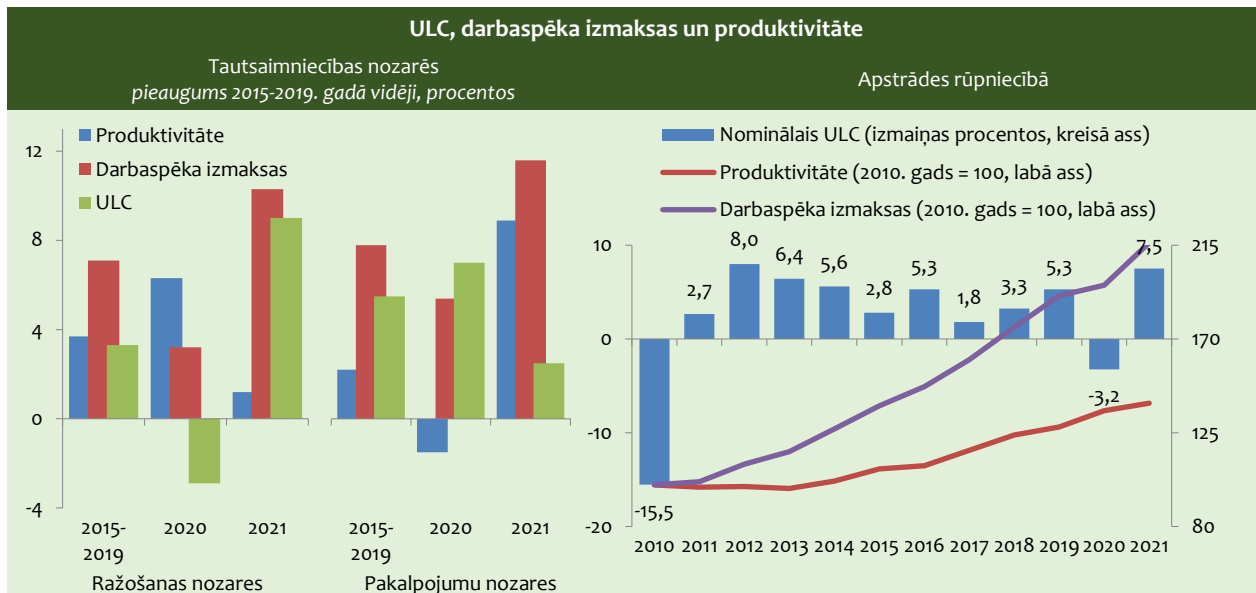
6.30. attēls

Ar Covid-19 pandēmiju saistītais šoks vairāk ietekmēja produktu tirgu nekā darba tirgu. Divu gadu laikā (2020.–2021. gadā) darbaspēka izmaksas gan ražošanas, gan pakalpojumu nozarēs pieauga – attiecīgi par 13,8 % un 17,6 %. Lai gan produktivitāte preču ražošanas nozarēs 2020. un 2021. gadā palielinājās, tas nespēja kompensēt darbaspēka izmaksu kāpumu, un ULC palielinājās par 5,8 %. Lielākais nominālā ULC kāpums divos gados bija informācijas un komunikācijas pakalpojumu nozarē, kā arī būvniecības nozarē. Savukārt finanšu pakalpojumos produkcijas vienības darbaspēka izmaksas bija zemākā līmenī nekā 2019. gadā, galvenokārt nodarbināto skaita samazinājuma dēļ.

Apstrādes rūpniecībā produktivitātes un darbaspēka izmaksu pieauguma tempu plaisa ir nedaudz mērenāka nekā vidēji tautsaimniecībā. Tomēr nominālā ULC ikgadējās izmaiņas ir visai svārstīgas, ko lielā mērā ietekmē preču tirgus konjunktūras faktori, turpretī darbaspēka izmaksām ir noturīga augšup vērsta dinamika. Pēdējo piecu gadu laikā pirms Covid-19 pandēmijas (2015.–2019. gadā) darbaspēka izmaksas apstrādes rūpniecībā auga divreiz straujāk nekā produktivitāte.

6.31. attēls

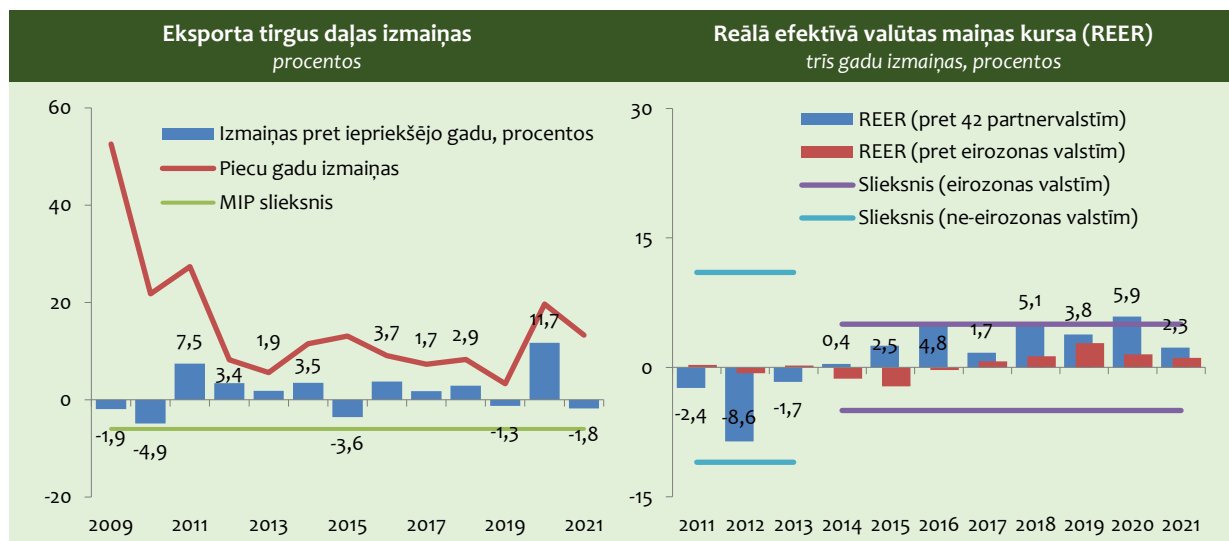

2020. gadā gan produktivitāte, gan darbaspēka izmaksas pieauga – attiecīgi par 6,1 % un 2,6 %, samazinot produkcijas vienības nominālās darbaspēka izmaksas par 3,2 %. Tas liecina, ka Covid-19 pandēmijas ierobežojošo pasākumu ietekmē nodarbināto skaita izmaiņas bija spēcīgākas nekā ražošanas apjomu samazinājums, bet darbaspēka izmaksas apstrādes rūpniecības nozares uzņēmumos turpināja palielināties.

2021. gadā produktivitātes un darbaspēka izmaksām apstrādes rūpniecībā saglabājās pozitīva dinamika. Salīdzinot ar iepriekšējo gadu, produktivitāte nozarē pieauga par 2,7 %, bet darbaspēka izmaksas palielinājās daudz straujāk – par 10,4 %. Palielinoties produktivitātes un darbaspēka izmaksu pieauguma tempu plaisai, straujāk pieaug arī nominālais ULC – par 7,5 %, tuvinoties tendencēm pirms pandēmijas izraisītās krīzes.

Darbaspēka izmaksu dinamika Latvijas apstrādes rūpniecībā būtiski pārsniedz ES vidējos darbaspēka izmaksu un nominālā ULC pieauguma tempus. Ņemot vērā to, ka ES valstis ir mūsu galvenie tirdzniecības partneri, šādas tendences mazina Latvijas ražotāju konkurētspēju izmaksu jomā.

6.32. attēls

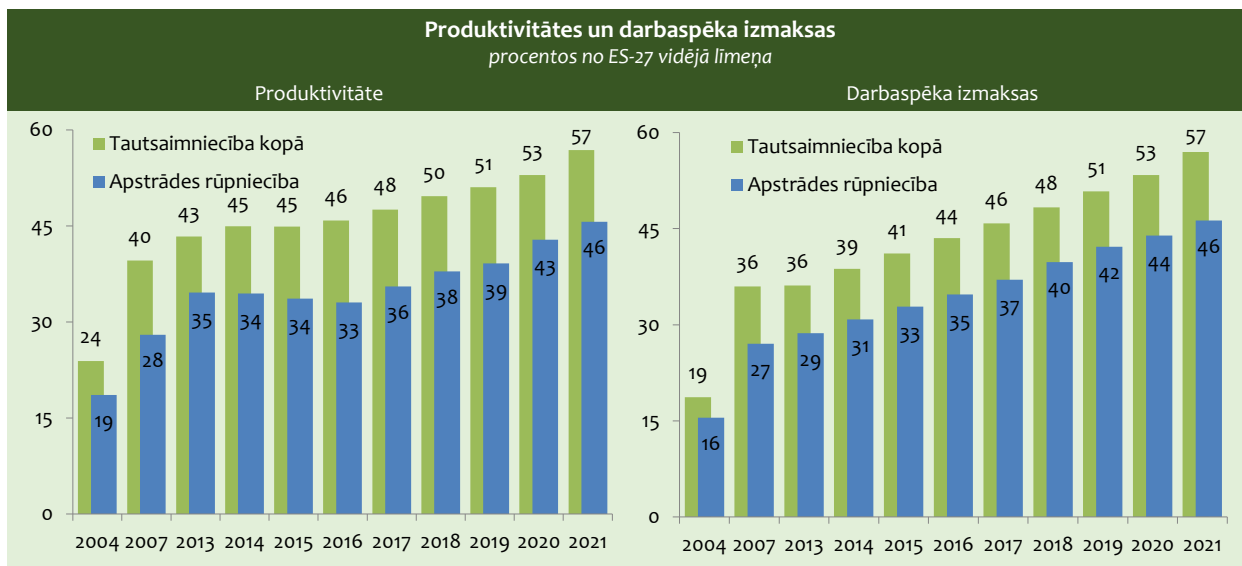
Lai gan izmaksu konkurētspējas rādītāju tendence ir negatīva, Latvijas eksporta tirgus daļas ilgtermiņa dinamika uzlabojas. Pēdējos piecos gados (2017.–2021. gadā) Latvijas eksporta daļa pasaules tirgos pieauga par 11,8 %, kas lielā mērā saistīts ar 2020. gada pozitīvajām izmaiņām preču eksporta tirgū. Latvijas daļa preču eksporta tirgū piecos gados (2017.–2021. gadā) palielinājās par 19,7 %. Pakalpojumu eksporta tirgus daļa pasaulē samazinājās – piecos gados par 5,2 %. To galvenokārt noteica tirgus daļas negatīvā dinamika kopš 2019. gada pandēmijas izplatības ierobežojumu dēļ.

Reālais efektīvais valūtas maiņas kurss (REER) pieaug. Patēriņa cenu indekss (PCI) balstītais REER pret 42 tirdzniecības partnervalstīm pēdējos trijos gados (2018.–2021. gadā) pieauga par 2,3 %, kas ir mazāk par MIP noteikto sliekšni. Tomēr jāatzīmē, ka eksporta daļas kāpums vienlaikus ar darbaspēka izmaksu straujo pieaugumu nozīmē, ka algu kāpums tikai daļēji tiek kompensēts cenās.

Ilgtermiņā darbaspēka izmaksu pieaugums, kas netiks kompensēts ar atbilstošu produktivitātes kāpumu, var negatīvi ietekmēt uzņēmumu konkurētspēju un samazināt peļņas daļu, ko uzņēmēji būs spiesti koriģēt, lai saglabātu cenu konkurētspēju ārējos tirgos.

Darbaspēka izmaksas Latvijā ir vienas no zemākajām ES dalībvalstīs. 2021. gadā darbaspēka izmaksas uz vienu nodarbināto tautsaimniecībā kopumā Latvijā bija gandrīz 57 % no ES vidējā līmeņa, tai skaitā apstrādes rūpniecībā – 46,3 %. Salīdzinot ar 2016. gadu, 2021. gadā darbaspēka izmaksu plaisa ir samazinājusies par 14 procentpunktiem (apstrādes rūpniecībā – par 11,6 procentpunktiem), savukārt pēc produktivitātes rādītāja tautsaimniecībā kopumā tā samazinājās par 10 procentpunktiem (apstrādes rūpniecībā – par 12,6 procentpunktiem). Tas nozīmē, ka algu konverģences process tautsaimniecībā kopumā ir straujāks nekā produktivitātes konverģence, bet apstrādes rūpniecībā pēdējos gados straujāks ir produktivitātes konverģences temps.

6.33. attēls

Produktivitātes palielināšana ir galvenais konkurētspēju noteicošais faktors. Lai arī Latvijas eksporta daļa pasaules tirgos pieaug, tomēr konkurētspējas mazināšanās riski joprojām ir ļoti lieli. Covid-19 pandēmijas izraisītā krīze ir palielinājusi plaisu starp produktivitātes un darbaspēka izmaksām. 2021. gada dati liecina, ka, atjaunojoties ekonomiskām aktivitātēm, darbaspēka izmaksu dinamika kļūst straujāka nekā produktivitātes dinamika, tātad arvien lielāks kļūst risks, ka izmaksu konkurētspēja mazināsies. Tāpēc Latvijas konkurētspējas stiprināšanu lielā mērā noteiks spēja mazināt produktivitātes plaisu ar ES dalībvalstīm. Produktivitātes pieauguma noturību lielā mērā noteiks strukturālās izmaiņas Latvijas tautsaimniecībā, turpinot virzību uz augstākas pievienotās vērtības aktivitātēm un zināšanu ietilpīgām nozarēm.

6.8. BRĪDINĀŠANAS MEHĀNISMS

Atbilstoši 2011. gadā pieņemtajiem ekonomiskās un fiskālās politikas uzraudzības noteikumiem ES līdzās pārmērīgā budžeta deficīta procedūrai tika izveidota arī **makroekonomikas nelīdzsvarotības novēršanas procedūra** (MNNP). Procedūras mērķis ir identificēt nelīdzsvarotību, kas kavē dalībvalstu ekonomikas vienmērīgu attīstību, un ierosināt atbilstošu politisko reakciju. MNNP ieviešana ir iekļauta ekonomikas politikas koordinēšanas „Eiropas semestrī” (skatīt 8.1. nodaļu), lai nodrošinātu saskaņotību ar analizēm un ieteikumiem, kas sniegti saskaņā ar citiem ekonomikas uzraudzības instrumentiem.

2022. gada 22. novembrī EK publicēja 2023. gada „Brīdināšanas mehānisma ziņojumu”¹ (BMZ), kurā identificētas valstis ar pārmērīgu nelīdzsvarotību vai nelīdzsvarotību, – Kipra, Francija, Vācija, Grieķija, Itālija, Nīderlande, Portugāle, Rumānija, Spānija un Zviedrija. Šīm valstīm noteiktas padziļinātās pārbaudes. Savukārt padziļinātā analīze atsevišķās jomās tiks veikta valstīm, kuras varētu būt pakļautas atsevišķiem makroekonomiskās nelīdzsvarotības riskiem, – Čehijai, Igaunijai, Ungārijai, Latvijai, Lietuvai, Luksemburgai un Slovākijai.

Latvijas rezultātu apkopojums liecina, ka 2021. gadā četri rādītāji pārsniedza indikatīvos sliekšņus, proti, nominālo darbaspēka vienības izmaksu (NDVI) indekss, mājokļu cenu indekss, ekonomiski aktīvā darbaspēka līmeņa izmaiņas un jauniešu bezdarba līmeņa izmaiņas (skatīt 6.5. tabulu).

6.5. tabula

Makroekonomikas nelīdzsvarotības novēršanas procedūras rādītāju saraksts Latvijai										
	Robežvērtības	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	
Ārējā nelīdzsvarotība un konkurētspēja										
Tekošā konta balance (% no IKP, 3 gadu vidējais)	-4 %/6 %	-2,7	-1,6	-0,2	0,8	0,9	0,2	0,6	-0,7	
Neto starptautisko ieguldījumu pozīcija (% no IKP)	-35 %	-64,1	-60,1	-54,3	-51,5	-45,4	-40,3	-34,1	-27,4	
Reālais efektīvais valūtas kurss – 42 tirdzniecības partneri, SPCI deflators (% izmaiņas 3 gadu laikā)	±5 %* & ±1 %	0,4	2,5	4,8	1,7	5,1	3,8	5,9	2,3	
Eksporta tirgus daļa – % no pasaules eksporta (% izmaiņas 5 gadu laikā)	-6 %	11,5	13,1	9,2	7,3	8,4	3,3	19,7	13,4	
Nominālās darbaspēka vienības izmaksu indekss (% izmaiņas 3 gadu laikā)	9 %* & 12 %	13,2	16,7	14,9	14,2	14,7	15,2	16,1	14,5	
Iekšējās nesabalansētības										
Mājokļu cenu indekss (% izmaiņas gadā, deflēts)	6 %	4,7	-2,8	7,2	5,3	6,4	5,8	2,7	7,3	
Privātā sektora kredītplūsma (izteikta % no IKP, konsolidēta)	14 %	-4,6	-0,8	2,5	2,8	-0,2	1,1	-1,9	0,9	
Privātā sektora parāds (izteikts % no IKP, konsolidēts)	133 %	82,2	78,3	78,3	75,7	69,8	66,2	64,7	58,0	
Vispārējās valdības parāds (izteikts % no IKP)	60 %	41,6	37,0	40,3	38,9	37,0	36,5	42,0	43,6	
Bezdarba līmenis (3 gadu vidējais rādītājs)	10 %	12,6	10,9	10,2	9,4	8,6	7,5	7,3	7,3	
Finanšu sektora saistības kopā (% izmaiņas gadā)	16,5 %	10,9	13,3	4,7	6,2	-3,5	4,6	10,8	13,2	
Nodarbinātības rādītāji										
Ekonomiski aktīvā darbaspēka līmenis – no visiem iedzīvotājiem, kuru vecums ir no 15 līdz 64 gadiem (izmaiņas 3 gadu laikā procentpunktos)	-0,2 procentpunkti	1,8	1,4	2,4	2,5	1,9	1,1	1,1	-1,8	
Ilgtermiņa bezdarba līmenis – no ekonomiski aktīvajiem iedzīvotājiem, kuru vecums ir no 15 līdz 74 gadiem (izmaiņas 3 gadu laikā procentpunktos)	0,5 procentpunkti	-4,7	-3,7	-1,9	-1,5	-1,5	-1,7	-1,2	-1,1	
Jauniešu bezdarba līmenis – no ekonomiski aktīvajiem iedzīvotājiem, kuru vecums ir no 15 līdz 24 gadiem (izmaiņas 3 gadu laikā procentpunktos)	2 procentpunkti	-11,4	-12,2	-5,7	-2,6	-4,1	-4,8	-2,1	2,6	
* eirozonas valstīm Piezīme: izceltie skaitļi pārsniedz brīdināšanas mehānismā noteiktās robežvērtības jeb sliekšņus. Avots: MNNP procedūras rādītāji, Eurostat										

¹ https://ec.europa.eu/info/publications/2023-european-semester-alert-mechanism-report_en

BMZ ir atzīmēts, ka Latvijas reālā IKP pieaugums tiek prognozēts 1,9 % apmērā 2022. gadā, bet -0,3 % apmērā 2023. gadā.

Ārējie ilgtermiņa riski ir ierobežoti, lai gan perspektīvas pasliktinās. Tekošais konts 2021. gadā kļuva negatīvs, sasniedzot -4,2 %, un tiek prognozēts, ka 2022. gadā tas vēl vairāk pasliktināsies, galvenokārt enerģijas importa izmaksu pieauguma dēļ. Covid-19 krīzes laikā valsts budžeta deficīts ievērojami palielinājās, 2021. gadā sasniedzot 7 %, un tiek prognozēts, ka tas paliks aptuveni šajā līmenī arī 2022. gadā, bet samazināsies 2023. gadā. Tomēr neto starptautisko investīciju pozīcija (NIIP) turpināja uzlaboties un sasniedza 27,4 % no IKP 2021. gadā.

Bažas par izmaksu konkurētspēju pastāvēja jau pirms Covid-19 pandēmijas un joprojām ir aktuālas. Nominālo vienības darbaspēka izmaksu pieaugums 2021. gadā palēninājās līdz 4 %, taču ir prognoze, ka tas atkal strauji pieaugs 2022. gadā un saglabāsies augsts 2023. gadā. Augstā inflācija var radīt papildu spiedienu uz algu pieaugumu, un paredzams, ka ekonomiskās perspektīvas pasliktināšanās samazinās produktivitātes pieaugumu. Lai gan inflācija ir bijusi īpaši augsta, SPCI balstītais reālais efektīvais valūtas kurss nedaudz pieauga 2021. gadā, bet 2022. gada augustā pieauga arī salīdzinājumā ar iepriekšējā gada atbilstošo periodu.

Bažas joprojām izraisa mājokļu cenu pieaugums. Mājokļu nominālo cenu pieaugums 2021. gadā bija 10,9 % un ievērojami paātrinājās 2022. gada pirmajā pusē. Nominālais mājokļu cenu pieaugums gada griezumā bija 16,5 % 2022. gada otrajā ceturksnī. Šis paātrinājums notiek pēc tam, kad desmit gadu mājokļu cenu pieaugums kopumā atbilda algu pieaugumam. Tiek lēsts, ka 2021. gadā mājokļu cenas bija par 10 % pārvērtētas. Hipotekārā kredīvēšana ir mērena, mājsaimniecību parāds ir zems un samazinās.

Banku sektors ir stabils un labi kapitalizēts. 2021. gadā rentabilitāte uzlabojās, pārsniedzot ES vidējo līmeni, un ienākumus nenesošo kredītu rādītājs samazinājās par vairāk nekā 2 procentpunktiem, t. i., līdz 2,1 %. Privātā sektora parāds turpina samazināties.

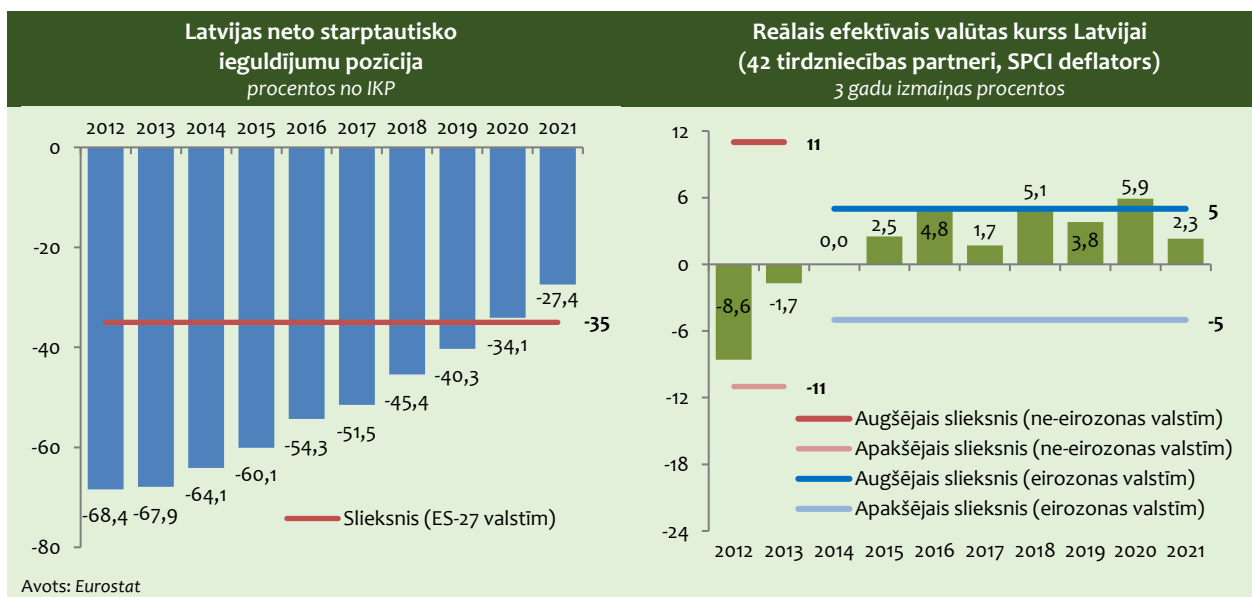
Situācija darba tirgū Covid-19 krīzes laikā pasliktinājās un nav pilnībā atjaunojusies. Bezdarba līmenis 2021. gadā samazinājās līdz 7,6 %, un tiek prognozēts, ka tas samazināsies 2022. gadā, bet pēc tam atkal palielināsies 2023. gadā. Ekonomiski aktīvā darbaspēka līmenis ievērojami samazinājās 2021. gadā, pārtraucot gandrīz desmit gadus ilgušo uzlabošanās tendenci, taču prognozes rāda, ka 2022. gadā tas atkal sāks pieaugt. Jauniešu bezdarba līmenis nav uzlabojies pēc pieauguma 2020. gadā.

Makroekonomikas nelīdzsvarotības novēršanas procedūras rādītāji (gan pamatsarakstā, gan papildu sarakstā iekļautie) ir izvēlēti tā, lai vislabāk un visdrīzāk brīdinātu par katru iespējamu nelīdzsvarotību makroekonomikā, turklāt palīdzētu raksturot ekonomikā notiekošos procesus.

Ārējo nelīdzsvarotību un konkurētspēju raksturo tekošā konta bilance, neto starptautisko ieguldījumu pozīcija, reālais efektīvais valūtas kurss, eksporta tirgus daļa un nominālās darbaspēka vienības izmaksu indekss.

Latvijas tekošā konta bilances trīs gadu vidējais rādītājs nepārsniedz sliekšņus. No 2017. gada līdz 2020. gadam, to ieskaitot, tas bija pozitīvs. Starp valstīm, kurās tekošā konta bilances trīs gadu vidējais rādītājs 2021. gadā pārsniedza augšējo sliekšni, bija Dānija, Vācija un Nīderlande, bet apakšējo sliekšni pārsniedza Kipra, Rumānija, Grieķija un Īrija.

6.34. attēls

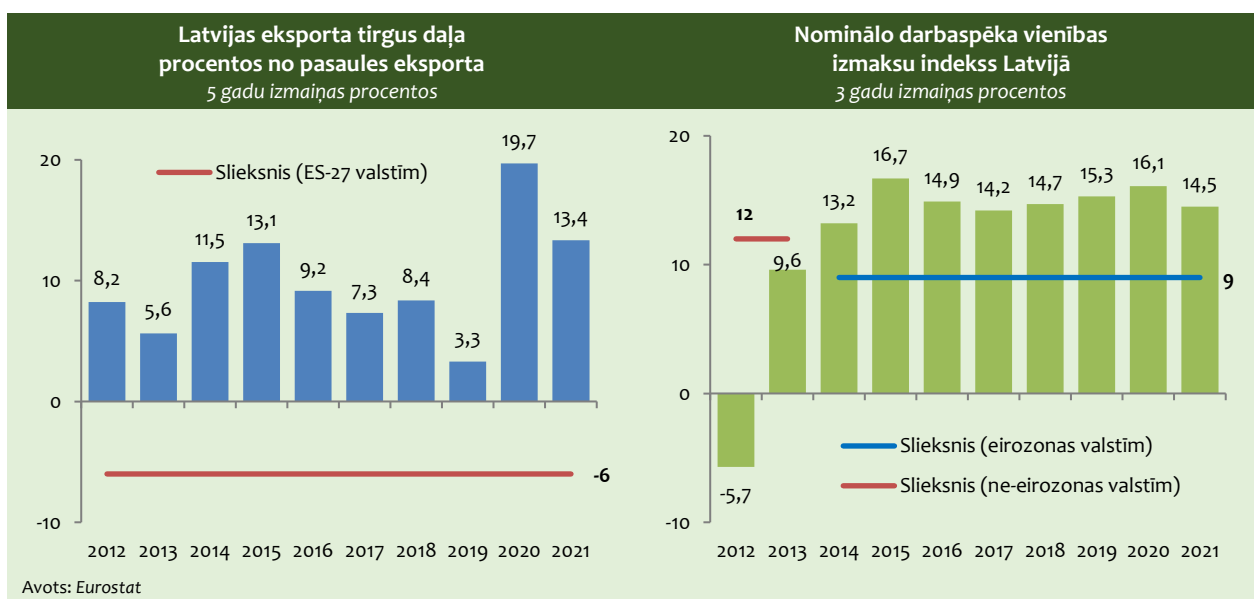
Latvijai neto starptautisko ieguldījumu pozīcija kopš 2020. gada vairs nepārsniedz sliekšni (skatīt 6.34. attēlu). Tikmēr 2021. gadā 10 no ES-27 valstīm NSIP pārsniedza sliekšni, turklāt trim no tām šis rādītājs bija zemāks par -100 % no IKP (Grieķija, Īrija un Kipra). ĀTI tiek uzskatīts par drošāko no ārvalstu kapitāla piesaistes veidiem, kas ir iekļauti NSIP. 2021. gadā ĀTI bija 40,5 % no kopējā piesaistītā ārvalstu kapitāla Latvijā.

Līdz 2020. gadam Latvijai nebija konstatēta reālā efektīvā valūtas kursa trīs gadu izmaiņu sliekšņu pārneigšana ne pirms, ne pēc pievienošanās eirozonai. Tomēr 2020. gadā tās pārsniedza augšējo sliekšni, un, precizējot iepriekšējo gadu datus, tika konstatēts, ka arī 2018. gadā augšējais sliekšnis bija pārsniegts (skatīt 6.34. attēlu). No ES-27 valstīm 2021. gadā nevienai valstij reālā efektīvā valūtas kursa trīs gadu izmaiņas nepārsniedza sliekšņus.

2021. gadā Latvijas eksporta tirgus daļas nedaudz samazinājās, taču līdz ar straujo pieaugumu 2020. gadā eksporta tirgus daļas piecu gadu izmaiņu rādītājs procentos saglabājas augsts (skatīt 6.35. attēlu). Tikmēr Itālijai, Spānijai un Francijai šis rādītājs bija sliktāks – zem -6 % sliekšņa.

Kopš Latvijas pievienošanās eirozonai 2014. gadā nominālo darbaspēka vienības izmaksu indekss pārsniedz sliekšni, kas noteikts eirozonas valstīm (skatīt 6.35. attēlu). 2021. gadā šī rādītāja sliekšni pārsniedza vēl 10 eirozonas un 4 ne-eirozonas ES-27 valstis.

6.35. attēls

Iekšējo nesabalansētību raksturo mājokļu cenu deflācija, privātā sektora kredītplūsma, privātā sektora parāds, vispārējās valdības parāds, bezdarba līmenis un finanšu sektora saistības kopā.

Pēc 2010. gada mājokļu cenu indekss Latvijai pārsniedza sliekšni 2013., 2016., 2018. un 2021. gadā (skatīt 6.36. attēlu). No ES-27 valstīm mājokļu cenu indeksa sliekšni 2021. gadā pārsniedza arī Čehija, Luksemburga, Nīderlande, Lietuva, Igaunija, Ungārija, Austrija, Dānija, Vācija, Zviedrija, Portugāle, Slovēnija un Grieķija.

Latvijas privātā sektora kredītplūsma kopš 2010. gada nepārsniedz noteikto sliekšni. 2021. gadā no ES-27 valstīm tikai Luksemburgai un Zviedrijai šis rādītājs pārsniedza sliekšni.

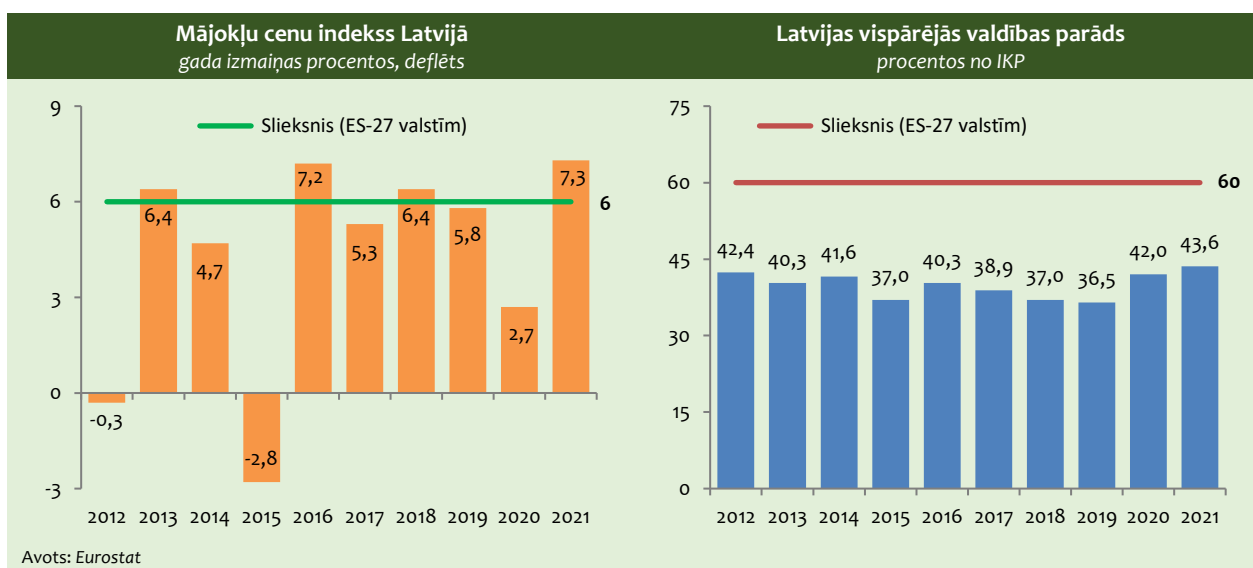
Privātā sektora parāds Latvijā tikai 2010. gadā pietuvojās noteiktajam sliekšnim. Pēc 2010. gada Latvijas privātā sektora parāds turpina samazināties. 2021. gadā pavisam 11 valstīm no ES-27 šis rādītājs pārsniedza noteikto sliekšni.

Latvijas vispārējās valdības parāds visaugstāko līmeni (47,3 % no IKP) sasniedza 2010. gadā, taču nepārsniedza sliekšni. Pēc tam valdības parāds ar nelielām svārstībām ir samazinājies līdz 36,5 % 2019. gadā, bet kopš 2020. gadā tas atkal ir palielinājies (skatīt 6.36. attēlu). 2021. gadā šis rādītājs pārsniedza sliekšni 14 no ES-27 valstīm.

Kopējo finanšu sektora saistību pieaugums Latvijai nekad nav pārsniedzis noteikto 16,5 % sliekšni. No ES-27 valstīm kopējo finanšu sektora saistību pieauguma sliekšni 2021. gadā pārsniedza Lietuva, Slovākija, Īrija un Igaunija.

MNNP sarakstā ir iekļauti tādi **nodarbinātību** raksturojošie rādītāji kā ekonomiski aktīvā darbaspēka līmeņa izmaiņas, ilgstošā bezdarba līmeņa izmaiņas un jauniešu bezdarba līmeņa izmaiņas. Jauniešu bezdarbu raksturo arī papildrādītājs – jauniešu skaits, kuri nestrādāja, nemācījās vai nebija praksē.

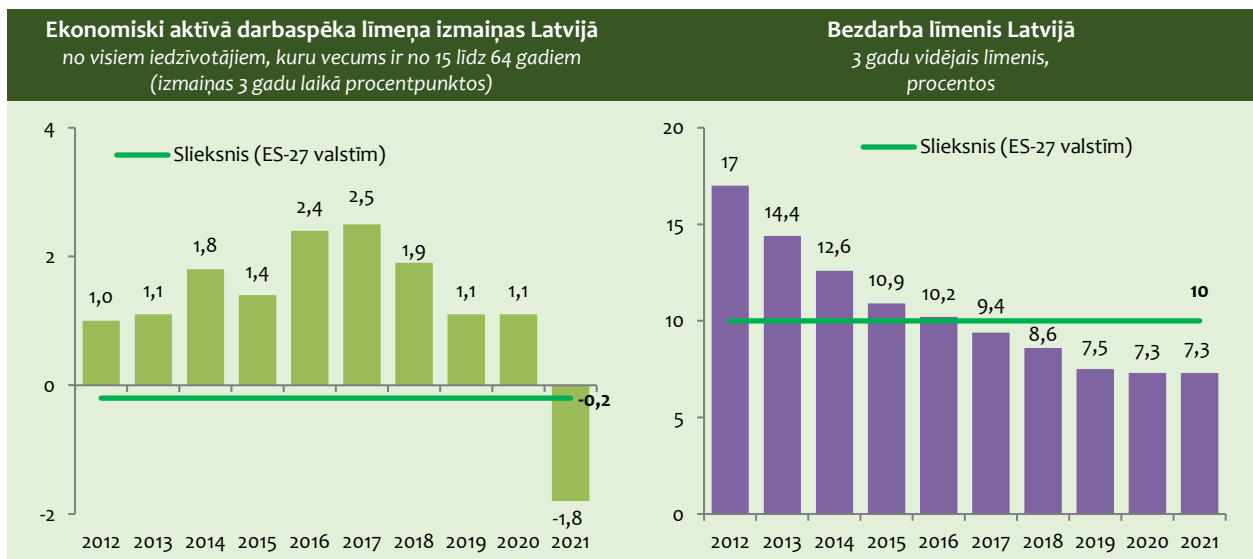
6.36. attēls

Trīs gadu izmaiņas procentpunktos ekonomiski aktīvā darbaspēka līmenim Latvijai kopš 2012. gadā nebija pārsniegušas noteikto sliekšni, bet Covid-19 krīzes ietekmē 2021. gadā pārsniedza sliekšni (skatīt 6.37. attēlu). 2021. gadā no ES-27 valstīm šis rādītājs ir pārsniedzis sliekšni arī Itālijai, Grieķijai un Igaunijai.

Trīs gadu vidējais bezdarba līmenis Latvijā no 2010. gada līdz 2016. gadam pārsniedza 10 %. Vislielākais tas bija 2011. gadā, pēc tam samazinājās. 2021. gadā tas bija 7,3 % (skatīt 6.37. attēlu). 2021. gadā no ES-27 valstīm trīs gadu vidējais bezdarba līmenis 10 % sliekšni pārsniedza tikai Grieķijā un Spānijā.

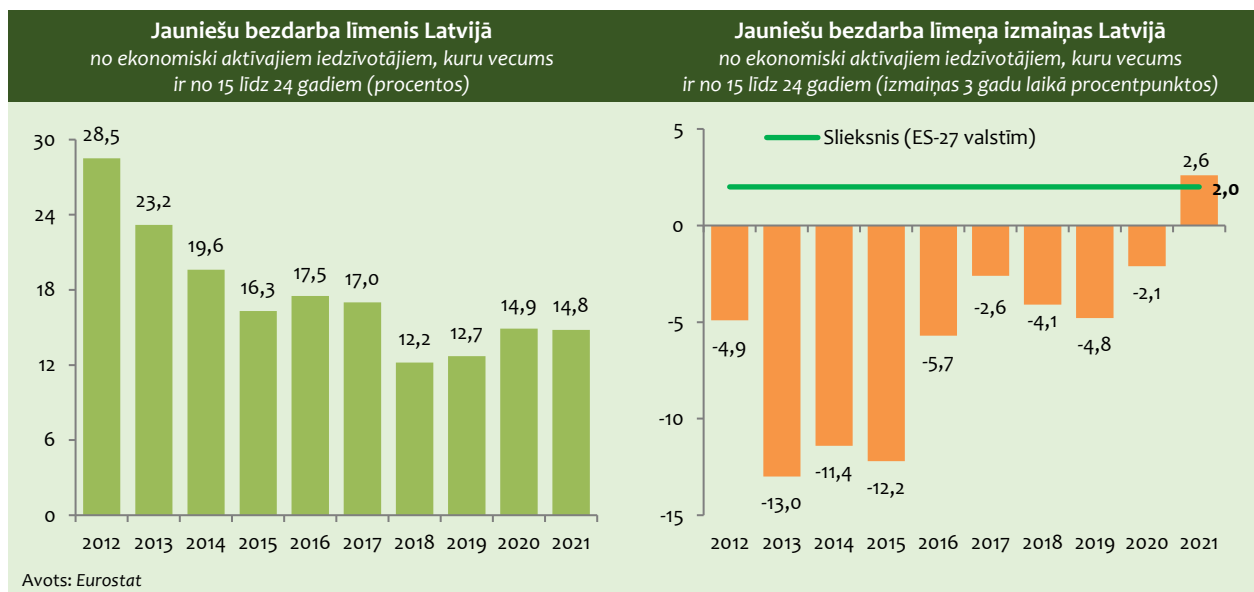
6.37. attēls

Trīs gadu vidējais ilgstošā bezdarba rādītājs pēc 2012. gada Latvijai ne reizi nav pārsniedzis noteikto sliekšni, jo ilgstošais bezdarbs arvien turpināja samazināties, kaut gan pēdējos gados vairs ne tik strauji (skatīt 6.5. tabulu). 2021. gadā no ES-27 valstīm tikai Lietuvai trīs gadu vidējais ilgstošā bezdarba rādītājs pārsniedza sliekšni.

Aplūkojot ikgadējās izmaiņas, redzams, ka jauniešu bezdarbs sākotnēji samazinājās diezgan strauji, taču pēc 2015. gada ir bijuši gadi, kad jauniešu bezdarbs atkal pieauga (skatīt 6.38. attēlu). Covid-19 krīzes ietekmē jauniešu bezdarba līmeņa izmaiņu rādītājs pārsniedza sliekšni 2021. gadā (skatīt 6.38. attēlu). Vēl deviņās ES-27 valstīs jauniešu bezdarba līmeņa izmaiņu rādītājs pārsniedza sliekšni 2021. gadā. 2021. gadā Latvijā 8,6 % no visiem jauniešiem vecumā no 15 līdz 24 gadiem nestrādāja, nemācījās vai nebija praksē.

6.38. attēls

6.9. LATVIJA STARPTAUTISKAJOS REITINGOS

INDEKSI

Apvienoto Nāciju Organizācijas (ANO), Pasaules Bankas grupas, Pasaules Ekonomikas foruma un citu organizāciju veidotie indeksi raksturo Latviju kā valsti, kas savas konkurētspējas uzlabošanā veic daudz reformu, uzlabojot uzņēmējdarbības vidi, cilvēkresursus, IKT infrastruktūru, e-pārvaldi u. c. jomas, vienlaikus nodrošinot arī brīvu presi un militāri neapdraudot citas pasaules valstis.

Tālāk tekstā indeksi sakārtoti, sākot no augstākās sasniegtās vietas (skatīt 6.39. attēlu), bet to apraksti ir sakārtoti pa galvenajām tematiskajām grupām. Daudzi indeksi tiek publicēti reizi divos gados, bet citu sagatavošanu ir aizkavējusi Covid-19 pandēmija.

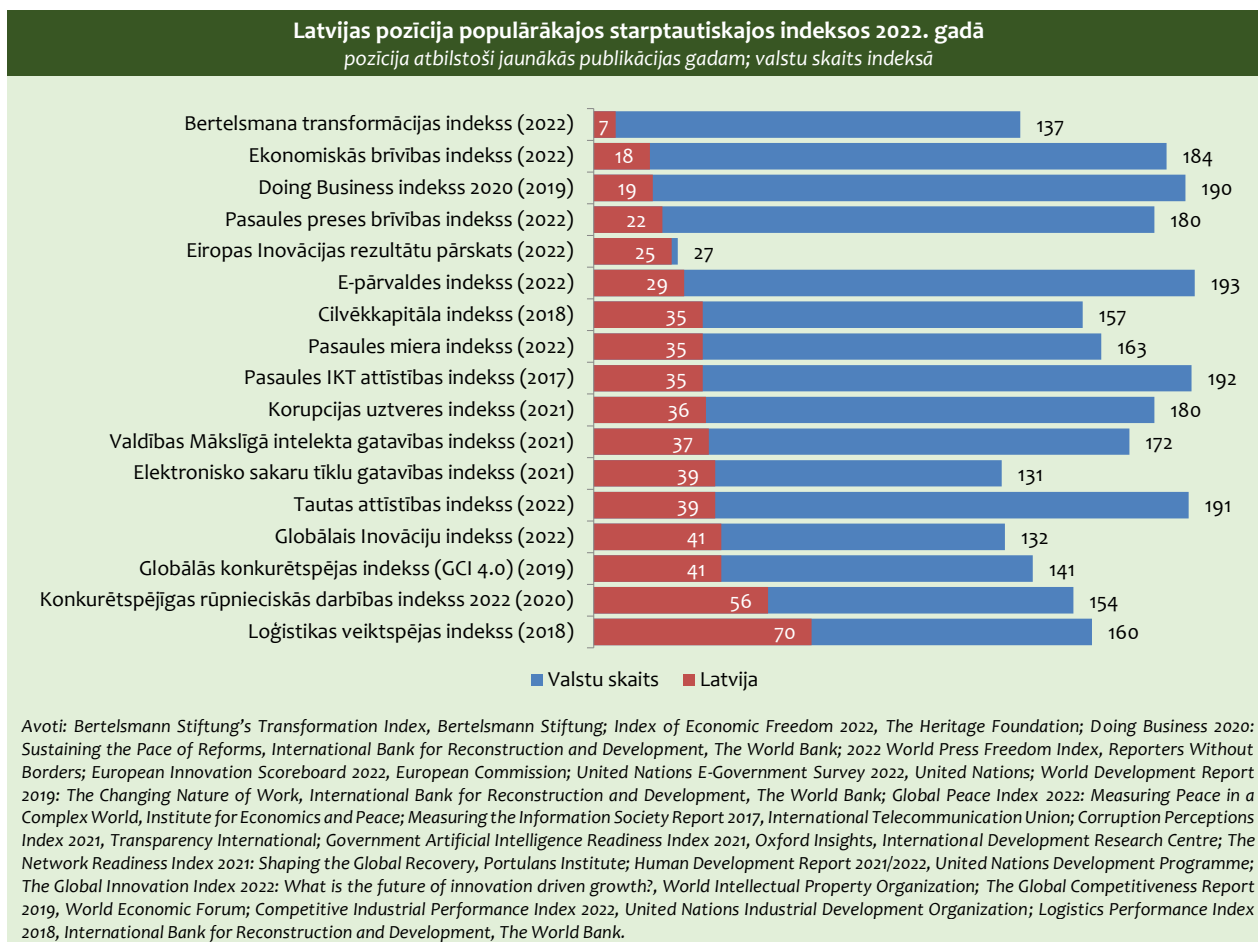
Visaptverošie indeksi

Pasaules ekonomikas foruma ziņojumā „Globālās konkurētspējas indeksā (GCI 4.0)” 2019. gadam, kas ietver 141 pasaules valsti, Latvija ierindojās 41. vietā (Igaunija – 31. vietā, Lietuva – 39. vietā). Reitingu veido 12 pīlāri, kas raksturo uzņēmējdarbības vidi, cilvēkkapitālu, tirgus (produktu, darba, finanšu) un inovāciju ekosistēmu. Ņemot vērā pieaugušo digitalizācijas ietekmi uz konkurētspējas attīstību, GCI reitinga metodoloģija tika mainīta un reitings nosaukts par GCI 4.0. 2020. gadā indeksa sagatavošana tika izlaista, jo datu vākšanu apgrūtināja Covid-19 pandēmija, tādēļ tika izdots speciālizlaidums, kas bija veltīts 37 valstu spējai pārvarēt Covid-19 krīzi. Latvija nebija iekļauta šo valstu sarakstā. Arī 2021. gadā indekss netika sagatavots.

Starptautiskā vadības attīstības institūta (IMD) ikgadēji publicētajā „Pasaules konkurētspējas reitingā 2022” Latvija 63 valstu vidū ir ierindojusies 35. vietā (Igaunijai – 22. vieta, Lietuvai – 29. vieta), uzlabojot savu vietu par trim pozīcijām salīdzinājumā ar 2021. gadu. Progresu gada laikā veicināja valdības stabilitāte, investīciju pieaugums ekonomikā, eksporta pieaugums un uzņēmumu ieguldījumu pieaugums pētniecībā un attīstībā. Progresu bremzēja enerģijas cenu pieaugums, kas ir izraisījis augstu patēriņu cenu inflāciju, turklāt ir pasliktinājušies nodarbinātības rādītāji.

2022. gada ANO Attīstības programmas veidotajā „Tautas attīstības indeksā”, kurā apkopoti 2021. gada dati un ietverti dzīves ilguma, lasītprasmes, izglītības līmeņa, IKP uz vienu iedzīvotāju u. c. rādītāji, Latvija ieņēma 39. vietu (Igaunijai – 31. vieta, Lietuvai – 35. vieta) 191 valsts kopainā, tādējādi tās vieta pasliktinājusies par divām pozīcijām, salīdzinot ar 2020. gadu.

6.39. attēls

Institucionālo vidi raksturojošie indeksi

Bertelsmana fonda (*Bertelsmann Stiftung*) veidotajā „Transformāciju indeksā 2022”, kas vērtē demokrātijas, tirgus ekonomikas un politiskās pārvaldības kvalitāti 137 pasaules valstīs, Latvija ir ierindojusies 7. vietā (Igaunija – 2. vietā, Lietuva – 4. vietā), uzlabojot savu vietu par vienu pozīciju, salīdzinot ar 2020. gadu.

Starptautiskās pretkorupcijas organizācijas *Transparency International* veidotajā „Korupcijas uztveres indeksā 2021” Latvija ieņēma 36. vietu (Igaunija – 13. vietu, Lietuva – 34. vietu) starp 180 pasaules valstīm, uzlabojot savu vietu par sešām pozīcijām, salīdzinot ar 2020. gadu.

Starptautiskās preses un vārda brīvības organizācijas „Reportieri bez robežām” veidotajā „Pasaules preses brīvības indeksā 2022” Latvija ieņēma 22. vietu (Igaunija – 4. vietā, Lietuva – 9. vietā) starp 180 pasaules valstīm, un šis rādītājs neatšķiras no 2021. gadā sasniegtā.

Ekonomikas un miera institūta veidotajā „Pasaules miera indeksā 2022” Latvija ieņēma 35. vietu (Igaunija – 33. vietā, Lietuva – 37. vietā) starp 163 valstīm, pasliktinot savu vietu par četrām pozīcijām, salīdzinot ar 2021. gadu.

IKT attīstību raksturojošie indeksi

Starptautiskās telekomunikāciju savienības veidotajā „Pasaules IKT attīstības indeksā 2017”, kas sniedz visaptverošu IKT tirgus stāvokļa novērtējumu, ieskaitot infrastruktūras attīstību (mobilo un fiksēto) un valdības politiku, Latvija ir ierindojusies 35. vietā (Igaunija – 17. vietā, Lietuva – 41. vietā) starp 192 pasaules valstīm. Jaunākajās publikācijās indekss vairs netiek noteikts.

ANO Ekonomisko un sociālo lietu departamenta veidotajā „E-pārvaldes indeksā 2022”, kas analizē e-pārvaldes izmantošanas progresu, Latvija ir ierindojusies 29. vietā (Igaunija – 8. vietā, Lietuva – 24. vietā) starp 193 pasaules valstīm, uzlabojot savu vietu par 20 pozīcijām salīdzinājumā ar 2020. gadu.

Oxford Insights un Starptautiskā attīstības pētījumu centra veidotajā „Valdības Mākslīgā intelekta gatavības indeksā 2021” Latvija ieņēma 37. vietu (Igaunija – 21. vietu, Lietuva – 30. vietu) starp 172 valstīm, pasliktinot savu vietu par vienu pozīciju, salīdzinot ar 2020. gadu.

Portulans Institute veidotajā „Elektronisko sakaru tīklu gatavības indeksā 2022”, kas analizē digitālo transformāciju pēc četriem pilāriem (tehnoloģiju attīstība, cilvēkkapitāls, pārvaldība un ekonomiskā un sociālā ietekme) Latvija ieņēma 39. vietu (Igaunija – 22. vietu, Lietuva – 33. vietu) 131 valsts vērtējumā, un tas ir trim pozīcijām sliktāk nekā 2021. gadā.

Eiropas Komisijas veidotajā „Digitālās ekonomikas un sabiedrības indeksā (DESI) 2022” Latvija ir ierindojusies 17. vietā (Igaunija – 9. vietā, Lietuva – 14. vietā) starp ES-27 valstīm. Kopš 2021. gada DESI indekss ir strukturēts četrās galvenajās jomās: 1) cilvēkkapitāls, ko raksturo digitālo un programmatūras prasmju līmeņi un IKT speciālistu skaits; 2) savienojamība, ko raksturo dažādas ātrdarbības un pieejas tīklu izplatība un izmantošana; 3) digitālo tehnoloģiju integrācija, ko raksturo uzņēmumu spēja izmantot tādas digitālās tehnoloģijas kā mākoņpakalpojumi, lielle dati, mākslīgais intelekts, kā arī e-komercijas izplatība; 4) digitālie publiskie pakalpojumi, ko raksturo digitālo publisko pakalpojumu un atvērto datu izmantošana. Baltijas valstu sniegums DESI indeksā pa jomām ir atšķirīgs (skatīt 6.6. tabulu).

6.6. tabula

Baltijas valstu vērtējums 2022. gada „Digitālās ekonomikas un sabiedrības indeksā”*										
	1. Cilvēkkapitāls		2. Savienojamība		3. Digitālo tehnoloģiju integrācija		4. Digitālie publiskie pakalpojumi		DESI indekss kopā	
	Vieta	Rezultāts	Vieta	Rezultāts	Vieta	Rezultāts	Vieta	Rezultāts	Vieta	Rezultāts
ES-27	-	45,7	-	59,9	-	36,1	-	67,3	-	52,3
Igaunija	8	53,9	26	44,4	15	36,5	1	91,2	9	56,5
Latvija	18	44,1	20	50,1	23	25,8	11	78,8	17	49,7
Lietuva	20	42,5	23	49,4	13	37,2	10	81,8	14	52,7

* rezultāti pārrēķināti skalā no 0 līdz 100, kur 100 ir labākais rezultāts
Avots: European Commission, Digital Economy and Society Index (DESI) 2022

Uzņēmējdarbības vidi raksturojošie indeksi

2019. gada Pasaules Bankas grupas pētījumā *Doing Business 2020*, kas salīdzināja 190 valstu uzņēmējdarbības vidi, Latvija ierindojās 19. vietā (Igaunija – 18. vietā, Lietuva – 11. vietā). Tas bija augsts vērtējums, jo starp ES valstīm Latvija bija 4. vietā. Diemžēl indeksa izdošana ir pārtraukta pavisam, jo datu integritātes auditā tika konstatēts, ka daudzas valstis sniegušas nepatiesu informāciju.

Mantojuma fonda (*The Heritage Foundation*) veidotajā „Ekonomiskās brīvības indeksā 2022”, kuru veido četri pilāri, kas raksturo tiesiskumu, valdības izdevumus, likumdošanas efektivitāti un tirgus atvērtību, Latvija ir ierindojusies 18. vietā kā pārsvarā brīvas ekonomikas valsts (Igaunija – 7. vietā kā brīvas ekonomikas valsts, Lietuva – 17. vietā kā pārsvarā brīvas ekonomikas valsts) starp 184 valstīm, uzlabojot savu vietu par 12 pozīcijām, salīdzinot ar 2021. gadu.

ANO Rūpniecības attīstības organizācijas veidotajā „Konkurētspējīgas rūpnieciskās darbības indeksā 2022”, kas balstās 2020. gada datos un analizē valstu rūpniecības uzņēmumu spēju ražot un eksportēt konkurētspējīgi un strukturāli tos pārveidot, Latvija ir ierindojusies 56. vietā (Igaunija – 50. vietā, Lietuva – 38. vietā) starp 154 pasaules valstīm.

Pasaules Bankas grupas veidotajā „Loģistikas veiktspējas indeksā 2018”, kas novērtē, cik efektīvi piegādes ķēdes savieno uzņēmumus ar tirgiem vai loģistikas darbību, Latvija ir ierindojusies 70. vietā (Igaunija – 36. vietā, Lietuva – 54. vietā) starp 160 pasaules valstīm. Vidēji laika periodā no 2012. līdz 2018. gadam Latvija indeksā ir ieņēmusi 55. vietu (Igaunija – 36. vietu, Lietuva – 43. vietu).

Inovāciju vidi raksturojošie indeksi

Pasaules intelektuālā īpašuma organizācijas veidotajā „Globālajā Inovāciju indeksā 2022” Latvija ir ierindojusies 41. vietā (Igaunija – 18. vietā, Lietuva – 39. vietā) starp 132 pasaules valstīm, pasliktinot savu vietu par trim pozīcijām, salīdzinot ar 2021. gadu. Kā Latvijas stiprās puses ir izceltas šādas: skolēnu un skolotāju attiecība vidējās izglītības iestādēs, augstskolā uzņemto vidējo izglītību ieguvušo īpatsvars, IKT izmantošana, ekoloģiskā efektivitāte, zinātnisko grādu saņēmušo nodarbināto sieviešu īpatsvars, iekšzemes bruto izdevumi pētniecībai un attīstībai, kas finansēti no ārvalstīm, augsto tehnoloģiju eksports, kultūras un radošo pakalpojumu eksports, nacionālo spēlfilmu skaits, poligrāfijas un citu mediju nozaru īpatsvars, radošo industriju preču eksports.

Eiropas Komisijas veidotajā „Eiropas Inovāciju rezultātu pārskatā 2022” Latvija ES-27 valstu vidū ir ierindojusies 25. vietā (Igaunija – 12. vietā, Lietuva – 19. vietā) un ir iekļauta *pieticīgo novatoru* valstu grupā. Pārskatā ir atzīmēts, ka kopumā uzņēmējdarbības vide ir labvēlīga un inovāciju potenciāls ir augsts, bet nav lielu uzņēmumu, kas veiktu ieguldījumus pētniecībā un attīstībā.

Pasaules Bankas grupas veidotajā „Civēkapa indeksā 2018”, kas mēra nākamās paaudzes darbinieku produktivitāti attiecībā pret pilnīgas izglītības un pilnvērtīgas veselības standartu, Latvija ieņēma 35. vietu (Igaunija – 29. vietu, Lietuva – 37. vietu) starp 157 valstīm.

KREDĪTREITINGI

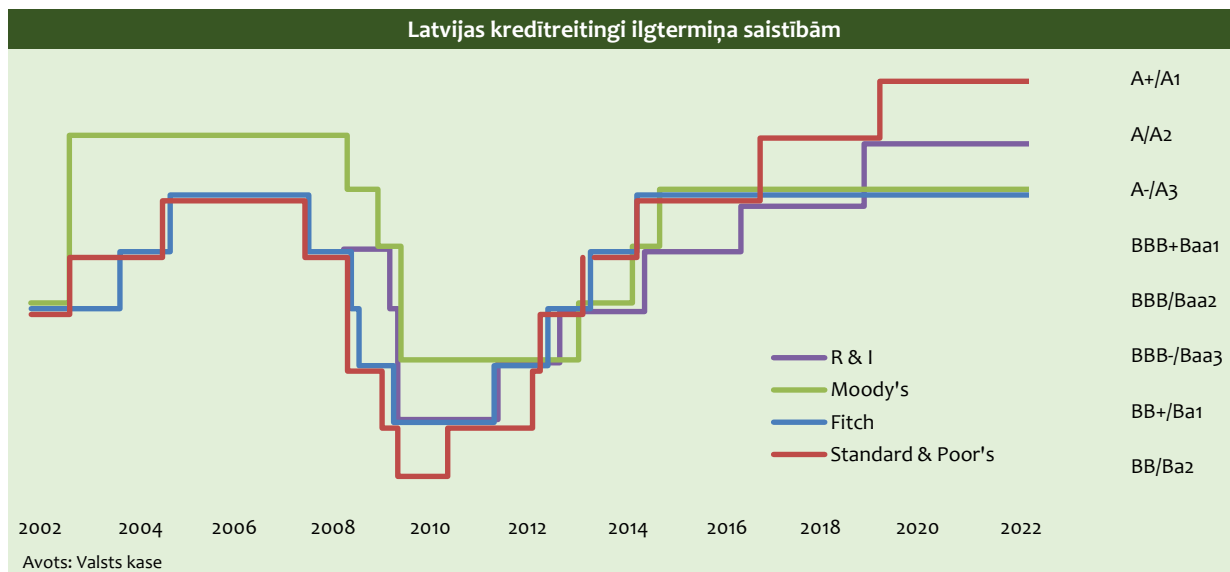
Valsts kredītreitings ir valsts kredītspēju novērtējums, kas ir būtisks rādītājs potenciālajiem kreditoriem un investoriem. Jo tas augstāks, jo izdevīgāki ir finanšu resursu aizņemšanās nosacījumi, kas savukārt ļauj samazināt valsts parāda apkalpošanas izmaksas. Kredītreitings atspoguļo valsts ekonomikas un pārvaldes stāvokli.

Latvijas kredītreitingu nosaka šādas starptautiskas reitanga aģentūras: *Moody's Investors Service*, *Fitch Ratings* un *S&P Global Ratings*, kā arī Japānas reitingu aģentūra *R&I*.

Atbilstoši kredītreitingu aģentūru novērtējumam Latvija ieņem stabilu pozīciju kredītreitanga „A” grupā, kas vērtējama kā zema riska klase.

Starptautiskā reitanga aģentūra *S&P Global Ratings* 2020. gada februārī paaugstināja Latvijas kredītreitingu no „A” līmeņa uz „A+” līmeni, kas ir līdz šim vēsturiski visaugstākais Latvijai noteiktais kredītreitanga līmenis. Novērtējumā, kas veikts 2022. gada jūnijā, šī aģentūra apstiprināja, ka Latvija joprojām atbilst „A+” līmenim un stabilam nākotnes vērtējumam. Tomēr jaunākajā novērtējumā, kas veikts 2022. gada decembrī, šī aģentūra samazināja nākotnes novērtējumu no stabila uz negatīvu, to pamatojot ar ietekmi, ko uz Latvijas ekonomiku atstāj ielīgušī Krievijas karadarbība Ukrainā un augstā inflācija. Pārējās reitanga aģentūras kopš Covid-19 pandēmijas sākuma savu vērtējumu par reitingsiem nav mainījušas (skatīt 6.40. attēlu).

6.40. attēls

Aģentūru vērtējums balstās secinājumos, ka pasākumi, kas mazina Latvijas enerģētisko atkarību no Krievijas, dalība NATO un ES, mērenais valsts parāda līmenis un kopumā efektīvas valsts ekonomikas politikas veidošana, ir pietiekami, lai uzturētu augsto kredītreitingu.

Krievijas karš Ukrainā ietekmē Latvijas eksporta un importa rādītājus, bet inflācija mazina patērētāju pirktspēju, kas atstāj negatīvu ietekmi uz ekonomikas izaugsmi 2022. gadā. Tomēr aģentūras atzīmē Latvijas tautsaimniecības spēju ātri pielāgoties ārējiem satricinājumiem un uzskata, ka Latvijas uzņēmumi spēs novirzīt lielāko daļu eksporta uz citiem tirgiem, kā arī tuvākajā laikā samazināt importu no Krievijas un Baltkrievijas tirgiem, tādējādi ierobežojot militārā konflikta ilgstošās negatīvas ietekmes risku uz Latvijas ekonomiku. Tomēr ilgstoša Krievijas karadarbība Ukrainā var palielināt Latvijas kā

mazās un atvērtās ekonomikas izaugsmes un konkurētspējas riskus, kā arī radīt tiešas un netiešas izmaksas ekonomikai un valsts budžetam.

Valsts parāda līmenis, lai arī ir palielinājies, joprojām ir relatīvi zems, un parāda apkalpošanas izmaksas ir vērtējamas kā mērenas. Kā kredītreitinga paaugstināšanas galvenie šķēršļi saglabājas šādi tālāk minētie: zems iedzīvotāju ienākumu līmenis un ilgtermiņa demogrāfiskie izaicinājumi. Jauns faktors, kas var ierobežot turpmāku pozitīvu reitingu attīstību, pēc starptautiskās reitinga aģentūras *Moody's Investors Service* norādēm, ir relatīvi augstie valstij piederošo uzņēmumu parādi.

Baltijas valstīm kredītreitingu nosaka šādas starptautiskas reitinga aģentūras: *Moody's Investors Service*, *Fitch Ratings* un *S&P Global Ratings*. Visaugstākais kredītreitings Baltijas valstu vidū ir Igaunijai, bet Latvijas un Lietuvas kredītreitingi ir līdzīgi.

6.7. tabula

Baltijas valstu kredītreitingi ilgtermiņa saistībām 2022. gadā			
	Moody's Investors Service	S&P Global Ratings	Fitch Ratings
Igaunija	A1/Stabils	AA-/Negatīvs	AA-/Negatīvs
Lietuva	A2/Stabils	A+/Negatīvs	A/Stabils
Latvija	A3/Stabils	A+/Negatīvs	A-/Stabils

Avoti: *Moody's Investors Service*, *S&P Global Ratings*, *Fitch Ratings*

Igaunijas kredītreitings ir vienu līd divas pakāpes augstāks nekā Latvijas un Lietuvas kredītreitings. 2022. gadā visas trīs starptautiskās reitinga aģentūras saglabāja Igaunijas kredītreitingu esošajā līmenī. Ir ticis mainīts tikai nākotnes vērtējums. Reitinga aģentūra *S&P Global Ratings* martā pazemināja nākotnes vērtējumu no pozitīva uz stabili, izvērtējot iespējamās sekas Krievijas agresijai pret Ukrainu, un paredzēja, ka Igaunijas ekonomika nonāks recesijā, kā arī pieaugs inflācijas spiediens uz mājsaimniecībām un uzņēmumiem. Decembrī šī kredīta reitinga aģentūra samazināja nākotnes vērtējumu no stabila uz negatīvu, to pamatojot ar ietekmi, ko uz Igaunijas ekonomiku atstāj ieilgusi Krievijas karadarbība Ukrainā un augstā inflācija. Reitinga aģentūra *Fitch Ratings* augustā pazemināja nākotnes vērtējumu no stabila uz negatīvu, uzskatot, ka ir notikusi novirzīšanās no stingras fiskālās pārvaldības, turpinās valsts parāda pret IKP līmeņa paaugstināšanās un Krievijas karš Ukrainā ietekmē Igaunijas ekonomikas izaugsmi.

Lietuvai 2022. gadā neviena no reitinga aģentūrām nemainīja kredītreitingu, bet nākotnes novērtējumu decembrī no stabila uz negatīvu samazināja reitinga aģentūra *S&P Global Ratings*. Aģentūru vērtējumā kā faktori, kas stiprina kredītreitingu, tika atzīmēta efektīvas ekonomikas politikas veidošana, dalība ES un eirozonā, ekonomikas noturība un elastība, eksporta nozaru elastība, institucionālā stiprība, mērenais valsts parāds un zemie procentu maksājumi. Kā faktori, kas negatīvi ietekmē kredītreitingu, tika atzīmēts Krievijas karš Ukrainā un tā ietekmē pieaugusi inflācija, demogrāfiskās problēmas un zemais IKP uz vienu iedzīvotāju, salīdzinot ar līdzīga kredītreitinga valstīm.

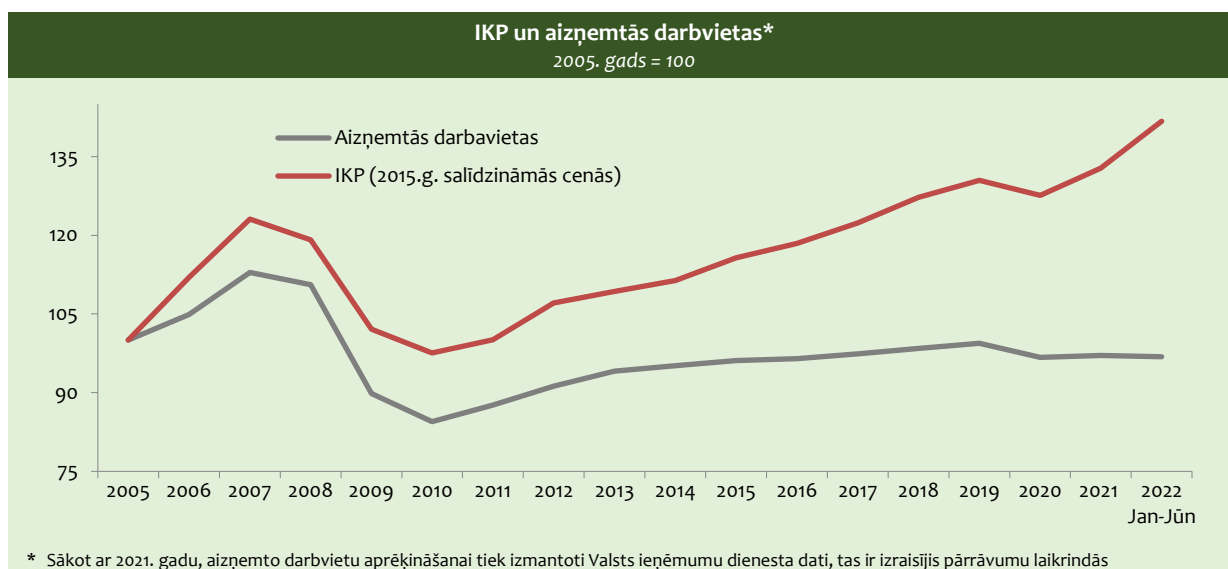
7. DARBA TIRGUS

7.1. NODARBINĀTĪBA UN BEZDARBS

Līdz ar ekonomisko aktivitāšu palielināšanos, kopš 2021. gada aprīļa mēneša ir atsākusi augt nodarbinātība, kā arī turpina kristies bezdarbs. Vienlaikus, pieaugot darbaspēka pieprasījumam, ar vien jūtamāks kļūst darba roku trūkums, par ko liecina gan bezdarba rādītāju atgriešanās pirmskrīzes (2019. gada) līmeni, gan vakanču skaita un darbvietu noslodzes pieaugums. Covid-19 krīze kopumā ir atstājusi negatīvu ietekmi uz iedzīvotāju ekonomisko aktivitāti, kas līdztekus demogrāfiskiem procesiem sašaurina darbaspēka piedāvājumu darba tirgū un paaugstina darbaspēka nepietiekamības riskus.

Tomēr, lai gan nodarbinātības līmenis aug, kopējais pieprasījums pēc darbaspēka saglabājas ierobežots un joprojām vērojams neliels samazinājums aizņemto darbvietu skaitā. Pieaugot spiedienam no darbaspēka piedāvājuma puses – gan no cilvēkresursu pieejamības viedokļa, gan atalgojumā izteiksmē – darba devējiem arvien grūtāk ir izveidot jaunas darbvietas un piesaistīt darbiniekus.

7.1. attēls

Nodarbināto skaits 2022. gada trijos ceturkšņos ir audzis par 20,8 tūkst. jeb par 2,4 %, salīdzinot ar 2021. gada atbilstošo periodu, savukārt gada 3. ceturksnī tas bija par 22,6 tūkst. jeb 2,6 % augstāks nekā gadu iepriekš. Kopumā nodarbināto skaita pieaugums gada pirmajos trijos ceturkšņos ir bijis straujāks kopš 2013. gada.

Nodarbināto skaita pieaugumu joprojām lielā mērā nosaka zemās bāzes efekts. Jāatzīmē, ka 2021. gadā nodarbināto iedzīvotāju skaits sasniedza zemāko līmeni kopš 2011. gada (2021. gadā nodarbināti bija 864 tūkst. iedzīvotāju), taču, atjaunojoties ekonomiskajām aktivitātēm tautsaimniecībā, pakāpeniski palielinās arī pieprasījums pēc darbaspēka.

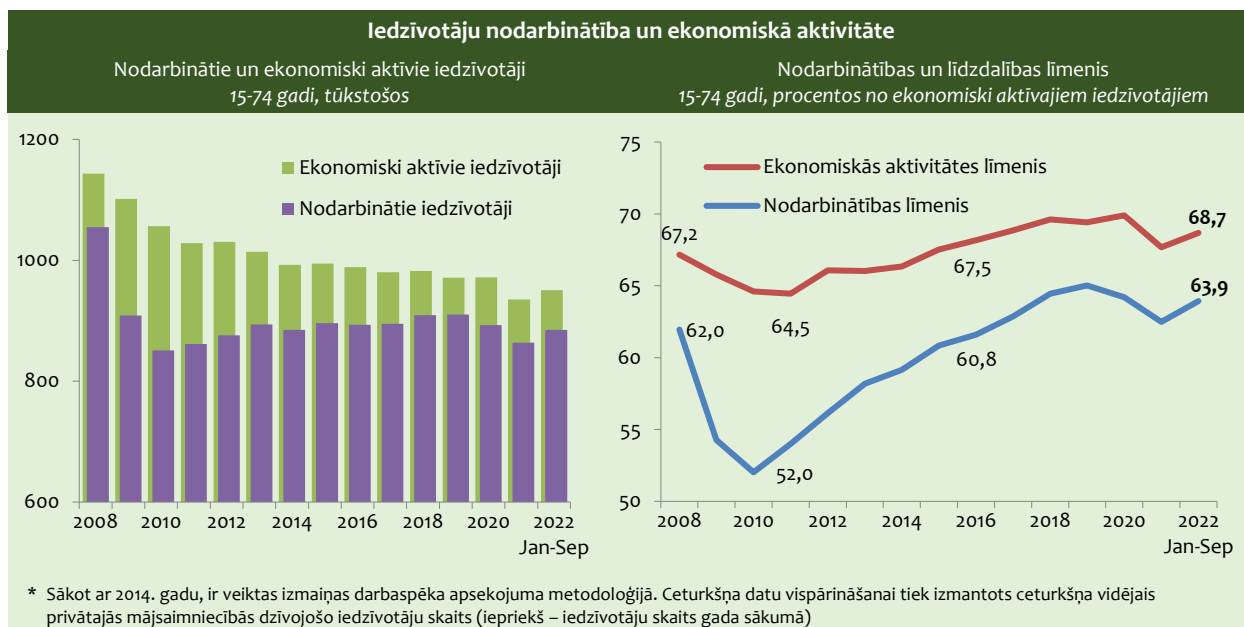
Neskatoties uz straujo nodarbinātības pieaugumu, nodarbināto skaits joprojām atpaliek no 2019. gada atzīmes (pirms Covid-19 krīzes līmeņa). Nodarbināto skaits gada 3. ceturksnī bija par vairāk nekā 18,3 tūkst. jeb 2 % mazāks nekā 2019. gada 3. ceturksnī.

2022. gada 3. ceturksnī bija nodarbināti 899,5 tūkst. iedzīvotāji vecumā no 15 līdz 74 gadiem, kas bija 64,6 % no visiem iedzīvotājiem privātajās mājāsaimniecībās vecumā no 15 līdz 74 gadiem. Iedzīvotāju nodarbinātības līmenis gada griezumā ir pieaudzis par 1,1 procentpunktu, bet joprojām par 1 procentpunktu atpaliek no 2019. gada 3. ceturkšņa līmeņa.

Pieaugot iedzīvotāju nodarbinātībai, kopumā turpina samazināties arī bezdarba rādītāji. Bezdarba līmenis 2022. gada 3. ceturksnī samazinājās līdz 6,9 %, kas bija par 0,3 procentpunktiem mazāks rādītājs nekā attiecīgi 2021. gada 3. ceturksnī (7,2 %). 3. ceturksnī darba meklējumos bija 66,4 tūkst. iedzīvotāju vecumā no 15 līdz 74 gadiem, kas ir par 2,2 % (1,5 tūkst.) mazāk nekā 2021. gada 3. ceturksnī.

Lai arī situācija Latvijas darba tirgū 2022. gada trijos ceturkšņos ir jūtami uzlabojusies, tomēr jāatzīmē, ka uzlabojumi kopumā ir lēnāki nekā kaimiņvalstīs. Nodarbinātības līmenis Latvijā 3. ceturksnī bija par 4,9 procentpunktiem zemāks nekā Igaunijā (69,5 %), bet par 2,7 procentpunktiem zemāks nekā Lietuvā (67,3 %). Tāpat arī bezdarba līmenis Latvijā 3. ceturksnī saglabājās par vidēji 1,3 procentpunktiem augstāks nekā Igaunijā (5,6 %) un par 1,2 procentpunktiem augstāks nekā Lietuvā (5,7 %).

7.2. attēls

Stabilizējoties epidemioloģiskajai situācijai un atjaunojoties darba tirgus aktivitātei, ir pieaugusi arī iedzīvotāju līdzdalība darba tirgū. Iedzīvotāju ekonomiskās aktivitātes līmenis 2022. gada 3. ceturksnī palielinājās līdz 69,4 %, kas ir par 0,9 procentpunktiem augstāks rādītājs nekā 2021. gada 3. ceturksnī.

Ņemot vērā iedzīvotāju ekonomiskās aktivitātes palielināšanos, 2022. gada 3. ceturksnī ir palielinājies arī ekonomiski aktīvo iedzīvotāju skaits. Ekonomiski aktīvo iedzīvotāju skaits vecumā no 15 līdz 74 gadiem 2022. gada 3. ceturksnī, salīdzinot ar iepriekšējā gada atbilstošo periodu, pieauga par 21,1 tūkst. (par 2,2 %) – līdz 965,9 tūkstošiem. Jāatzīmē, ka līdztekus iedzīvotāju ekonomiskās aktivitātes pieaugumam ekonomiski aktīvo iedzīvotāju skaita dinamiku 2022. gada 2. un 3. ceturksnī labvēlīgi ietekmēja arī darbaspējīgo iedzīvotāju skaita pieaugums. 2022. gada 3. ceturksnī iedzīvotāju skaits vecumā no 15 līdz 74 gadiem palielinājās par aptuveni 12,6 tūkst., salīdzinot ar 2021. gada 3. ceturksni.

Vienlaikus jāatzīmē, ka ekonomiski aktīvo iedzīvotāju skaits joprojām atpaliek no 2019. gada līmeņa, ko ietekmē gan mazāks darbaspējīgo iedzīvotāju skaits, salīdzinot ar 2019. gadu, gan arī zemāks iedzīvotāju līdzdalības līmenis darba tirgū, kas kopumā joprojām turpina uzturēt negatīvu spiedienu uz darba tirgus piedāvājuma pusi. Palielinoties darbaspēka pieprasījumam, arvien būtiskāka iezīmējās kvalificēta darbaspēka nepietiekamība, jo īpaši straujāk augošajās nozarēs.

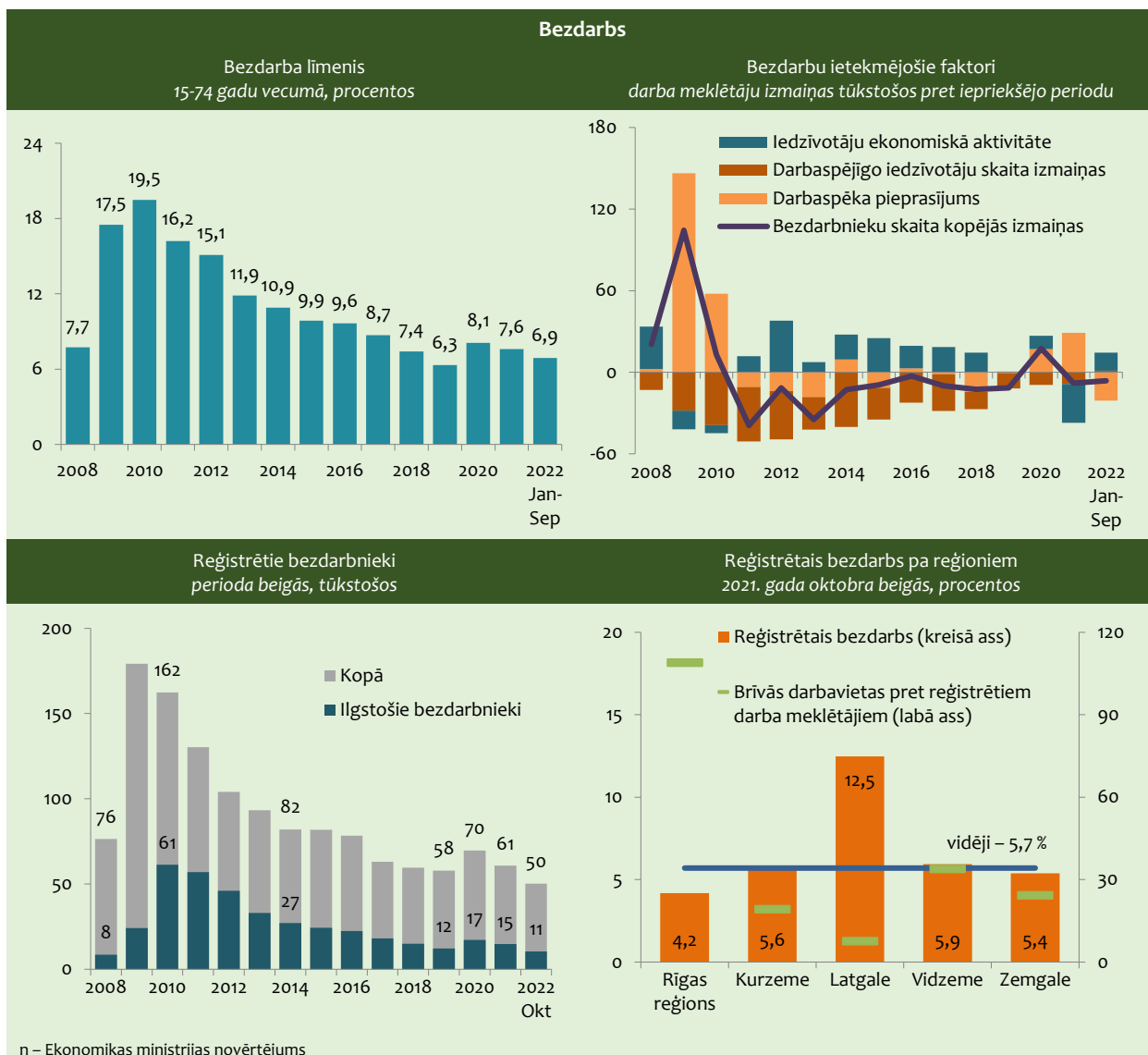
Positīvas tendences vērojamas arī ilgstošo bezdarbnieku dinamikā. Gan ilgstošo bezdarbnieku skaits, gan arī to īpatsvars kopējā darba meklētāju skaitā pakāpeniski samazinās. Gada laikā reģistrēto ilgstošo bezdarbnieku skaits samazinājies par vairāk nekā 30 % jeb aptuveni 4,6 tūkst., kas kopumā norāda uz arvien izteiktāku darbaspēka rezervju samazināšanos. 2022. gada oktobra beigās bez darba ilgāk par vienu gadu bija aptuveni 10,5 tūkst. reģistrēto darba meklētāju jeb aptuveni 21 % no visiem reģistrētiem bezdarbniekiem.

Neskatoties uz bezdarba samazināšanos, joprojām saglabājās augsts risks, ka daļai no esošiem bezdarbniekiem tuvākajos gados varētu būt problēmas atrast savām prasmēm atbilstošu darbu, jo pilnīga atgūšanās Covid-19 krīzes tieši skartajās nozarēs varētu būt ilgstoša, bet nozarēs, kurās potenciāli var veidoties darba iespējas, iepriekš apgūtās prasmes var nebūt pieprasītas. Jāņem vērā, ka liels ilgstošais bezdarbs var radīt strukturālā bezdarba pieaugumu, proti, jo ilgāk šie cilvēki ir bez darba, jo lielāks risks zaudēt iepriekšējās darba iemaņas un prasmes, kā arī tiem ir grūtāk pielāgoties jaunām darba tirgus vajadzībām.

Jāņem vērā, ka Covid-19 pandēmijas krīze kopumā ir paātrinājusi darbaspēka pieprasījuma strukturālās pārmaiņas, paātrinot darbvietu automatizāciju darbaspēka intensīvajās nozarēs – galvenokārt samazinot zemas un vidējas kvalifikācijas darbaspēka pieprasījumu bez profesionālām prasmēm, savukārt palielinot augstākās kvalifikācijas darbvietu īpatsvaru, jo

īpaši informācijas un komunikācijas pakalpojumos. Līdz ar to būtisks atbalsts strukturālo pārmaiņu pārvarēšanai darba tirgū ir darbaspēka kvalifikācijas paaugstināšanas un pārkvalifikācijas pasākumiem.

7.3. attēls

Tāpat strukturālās problēmas var padziļināt darba tirgus reģionālās atšķirības, kas nākotnē var kavēt darba tirgus atlabšanu. Lai gan darba tirgus reģionālās disproporcijas krīzes laikā ir nedaudz izlīdzinājušās, tomēr bezdarba līmenis Latgales reģionā joprojām ir vairāk nekā divas reizes augstāks nekā vidēji valstī un gandrīz trīs reizes augstāks nekā Rīgas reģionā, kas kopā ar zemo darbaspēka ģeogrāfisko mobilitāti palielina strukturālā bezdarba risku.

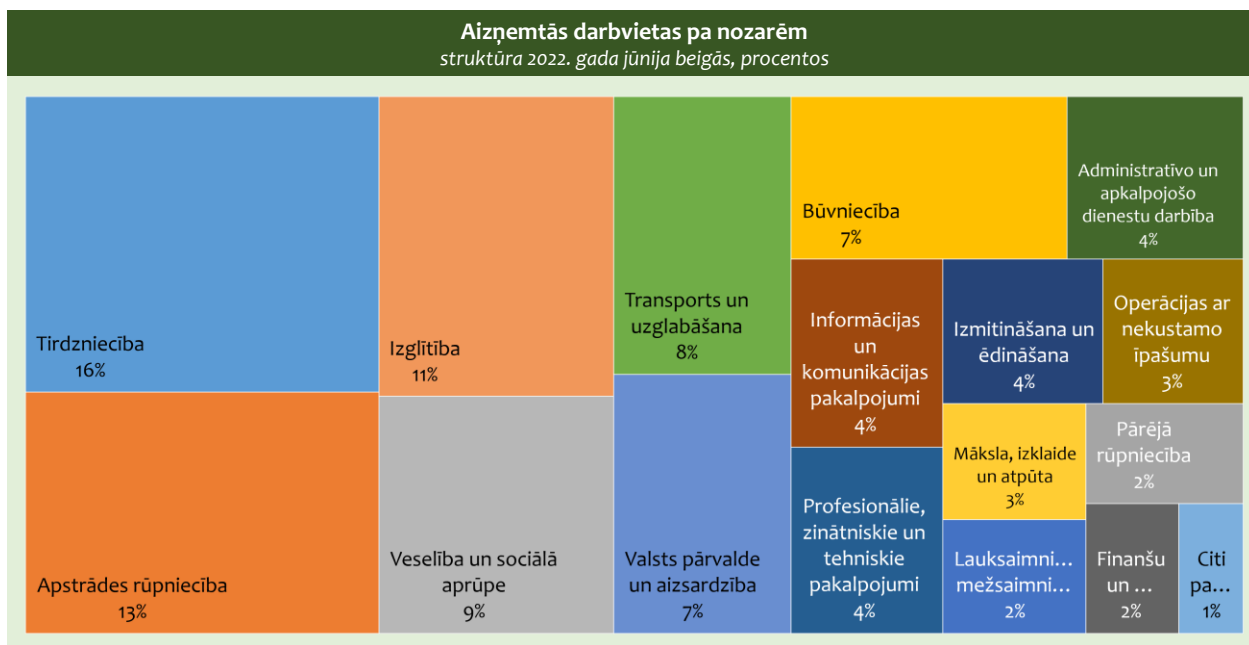
Neskatoties uz iedzīvotāju nodarbinātības pieaugumu, aizņemto darbvieta skaits 2022. gada 2. ceturkšņa beigās samazinājās, sasniedzot 893,5 tūkst. – samazinājums par 17,9 tūkst. darbvieta jeb 2 %, salīdzinot ar 2021. gada atbilstošo periodu.

Vienlaikus ir pieaudzis to aizņemto darbvieta skaits, kur darbinieki nodarbināti pamatdarbā, kā arī palielinājies vidējais darbinieku skaits normālā darba laika vienībās, kas kopumā norāda uz tendenci samazināties gan nepilnas slodzes darbvieta skaitam, gan arī darbinieku skaitam, kas nodarbināti vairākās darbvietās vienlaicīgi. Līdz ar to, lai arī kopējais aizņemto darbvieta skaits samazinās, nodarbināto skaits turpina augt, ņemot vērā 1 darbvieta darbaspēka ietilpības pieaugumu.

Aizņemto darbvieta skaits ar darbiniekiem pamatdarbā 2. ceturksnī palielinājies par 15,5 tūkst. jeb 2,5 %, salīdzinot ar 2021. gada 2. ceturksni, kopumā sasniedzot 625 tūkst. darbvieta. Savukārt vidējais darbinieku skaits normālā darba laika

vienībās atbilstošā laika periodā palielinājies par vairāk nekā 22 tūkst. jeb 3,1 % un 2022. gada 2. ceturksnī kopumā sasniedzot 742,6 tūkst. darbinieku.

7.4. attēls

2022. gada 2. ceturksnī būtiskākais aizņemto darba vietu skaita pieaugums bija vērojams Covid-19 krīzes visvairāk skartajās nozarēs – izmitināšanas un ēdināšanas pakalpojumos, administratīvo un apkalpojošo dienestu darbībā, kā arī tirdzniecībā. Tāpat nozīmīgs aizņemto darbvietu pieaugums ir bijis finanšu pakalpojumos. Tomēr neskatoties uz nozaru pakāpenisku atgūšanos, jāatzīmē, ka aizņemto darbvietu skaits tajās joprojām ir ievērojami zemāks nekā tas bija pirms Covid-19 krīzes 2019. gadā. Piemēram, aizņemto darbvietu skaits izmitināšanas un ēdināšanas nozarē 2022. gada 2. ceturksnī joprojām bija par 17 % jeb aptuveni 2,7 tūkst. mazāks nekā attiecīgi 2019. gada 2. ceturksnī.

7.5. attēls

Ņemot vērā būvniecības apjomu sarukumu, būtiskākais aizņemto darbvieta skaita sarukums gada 2. ceturksnī bija vērojams būvniecības nozarē, kā arī ar to sastātajās jomās. Kopumā būvniecībā aizņemto darbvieta skaits gada griezumā saruka par 3,9 tūkst. jeb 5,9 %, kur aptuveni pusi no kopējā samazinājuma noteica darbvieta sarukums specializētajos būvdarbos.

Tāpat nozīmīgs aizņemto darbvieta skaita samazinājums vērojams profesionālo un zinātniski tehnisko pakalpojumu nozarē – samazinājums kopumā par 3,6 tūkst darbvieta jeb 8,5 %, salīdzinot ar 2021. gada 2. ceturksni. Vairāk nekā 2/5 no kopējā aizņemto darbvieta samazinājuma nozarē noteica darbvieta samazinājums reklāmas un tirgus izpētes pakalpojumos, bet gandrīz 1/5 arhitektūras un inženiertehniskajos pakalpojumos.

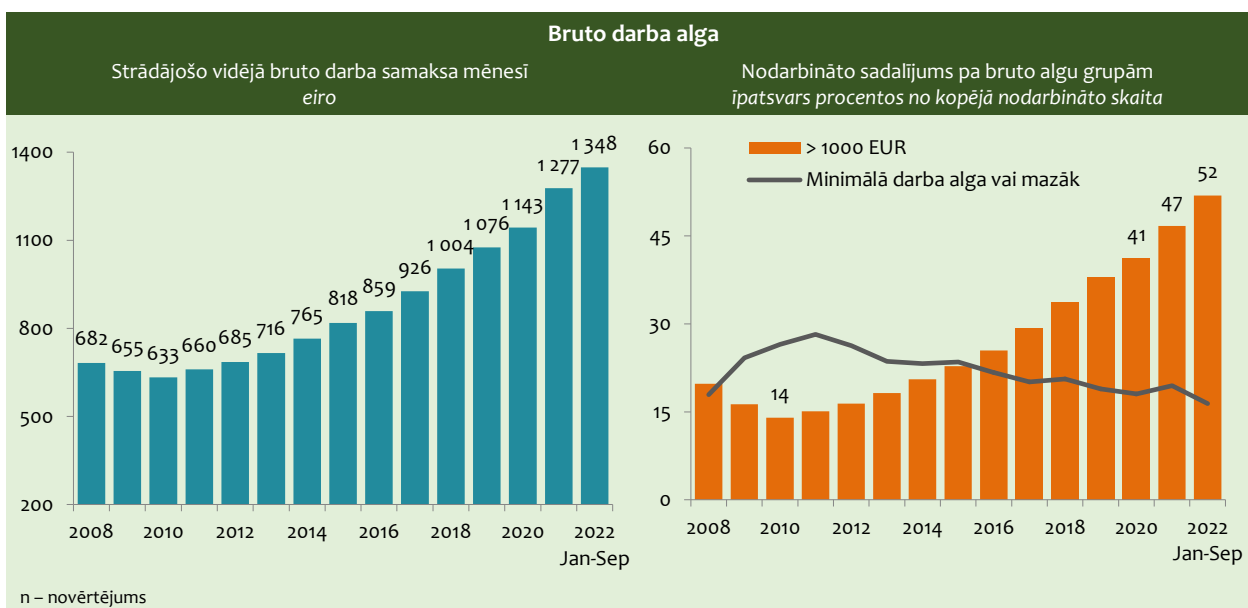
Kopumā 10 gados (no 2012. gada 2. ceturksņa līdz 2022. gada 2. ceturksnim) aizņemto darbvieta skaits palielinājies par 53,3 tūkst. jeb 6,3 %. Lielākais darbvieta pieaugums ir bijis veselības un sociālās aprūpes nozarē (par 20,5 tūkst.), informācijas un komunikācijas pakalpojumos (par 16,5 tūkst.) un administratīvo un apkalpojošo dienestu darbība (par 9 tūkst.). Savukārt lielākais darbvieta samazinājums ir bijis mazumtirdzniecības nozarē, kā arī transporta un uzglabāšanas pakalpojumos.

7.2. DARBA SAMAKSA

Ņemot vērā aktivitāšu atgriešanos darba tirgū pēc Covid-19 pandēmijas, gan arī pieaugošo darba tirgus piedāvājuma puses spiedienu, straujā tempā turpina pieaugt arī vidējā darba samaksa tautsaimniecībā. 2022. gada 3. ceturksnī vidējais darba algu pieaugums gada griezumā sasniedza 6,3 %, bet vidējā bruto darba samaksa palielinājās līdz 1 384 eiro. Jāatzīmē, ka jau 2021. gadā vidējās bruto darba algas pieaugums sasniedza gandrīz 12 %, kas bija straujākais algu palielinājums pēdējo 13 gadu laikā, līdz ar to kopējais algu kāpums aizvadīto 2 gadu laikā veido 27.8 savukārt salīdzinot ar pirms Covid-19 krīzes periodu (2019. gada 3. ceturksni), vidējais atalgojums audzis vairāk kā par 1/4.

Būtiski vidējās algas pieaugumu 2021. gadā ietekmēja minimālās algas likmes palielināšana par 16,3% – uz 500 eiro no 430 eiro 2020. gadā, kā arī zemāk apmaksātu darbvieta īpatsvara samazinājums, piemēram darbvieta samazinājums tādās nozarēs kā izmitināšanas un ēdināšanas pakalpojumi, transporta pakalpojumi, kā arī administratīvo un apkalpojošo dienestu darbība. Savukārt 2022. gadā algu pieaugumu lielā mērā turpina noteikt gan akūtais darba roku trūkums, gan arī pieaugošais inflācijas spiediens. Jāatzīmē, ka inflācijas ietekmē, pirmo reizi kopš 2011. gada Latvijā vērojams reālas darba samaksas samazinājums. 2022. gada pirmajos trīs ceturksņos reālā darba samaksa samazinājās par vidēji 7,7 %, salīdzinot ar 2021. gada attiecīgo periodu gadu iepriekš, bet gada 3. ceturksnī reālās darba algas samazinājums sasniedza 12,9 procentus.

7.6. attēls

Jāatzīmē, ka stabils algu pieaugums Latvijā saglabājās jau kopš 2010. gada beigām, turklāt pēdējo piecu gadu laikā vidējais bruto algas gada pieauguma temps ir bijis tuvu 8 % robežai. Pozitīvu ietekmi uz darba algu pieaugumu turpina uzturēt gan

algu konverģences process tuvāk ES ekonomiski attīstīto valstu algu līmenim, gan ar vien pieaugošā kvalificēta darbaspēka nepietiekamība – darba tirgus sašaurināšanās, kas rada nepieciešamību uzņēmējiem ne tikai aktivāk domāt, kā piesaistīt jaunu speciālistus, bet arī, kā noturēt esošos, t.sk. pārskatot darba atalgojuma likmes.

Darba algu pieaugumu aizvadītos gados daļēji ļāvis nodrošināt arī darbaspēka produktivitātes pieaugums – reālā darbaspēka produktivitāte uz vienu nodarbināto 2021. gadā bija par aptuveni 34 % augstāka nekā 2010. gadā. Vienlaikus jāatzīmē, ka kopumā darba vidējais algu pieaugums iepriekšējos gados ir jūtami pārsniedzis darba ražīguma kāpumu, līdz ar to negatīvi ietekmējot Latvijas uzņēmumu konkurētspēju. No 2010. līdz 2021. gadam reālās darba algas augušas par vidēji 5,1 % gadā, savukārt reālā darbaspēka produktivitāte vien par 2,7 % vidēji gadā.

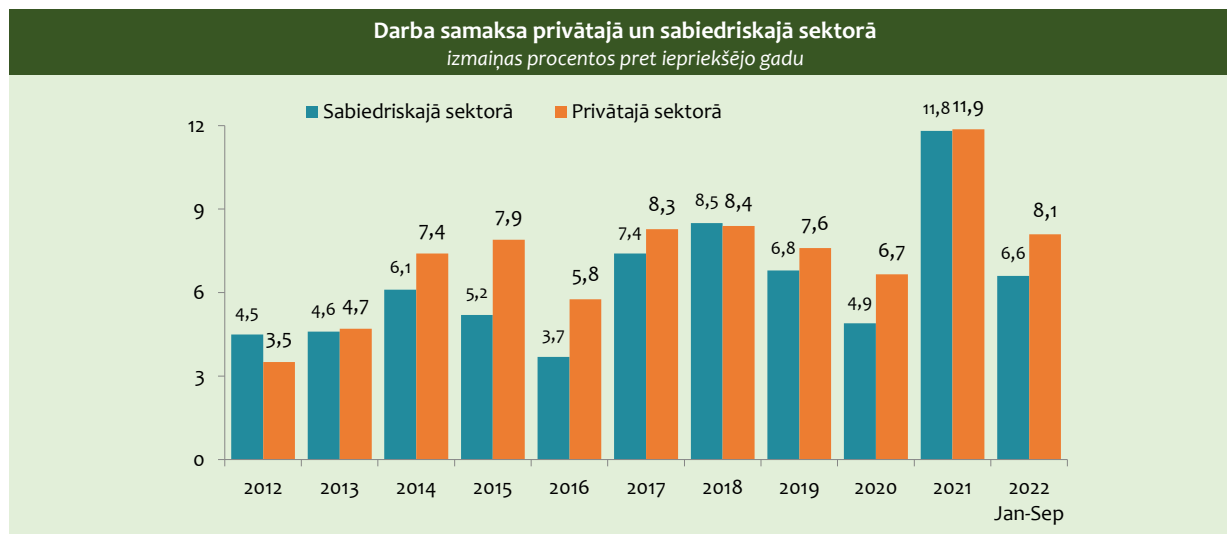
2022. gada trijos ceturkšņos darba algas ir augušas gan privātajā, gan sabiedriskajā sektorā. Salīdzinot ar 2021. gada atbilstošo periodu, vidējā bruto alga sabiedriskajā sektorā pieauga par 6,5 % (līdz vidēji 1 346 eiro), bet privātajā sektorā – par 7,4 % (līdz vidēji 1 352 eiro). Savukārt gada 3. ceturksnī vidējā darba samaksa sabiedriskajā sektorā strādājošajiem palielinājās par vidēji 6,6 % (līdz 1 372 eiro), bet privātajā – par 6,1 % (līdz 1 393 eiro).

Kopš 2010. gada atalgojums ir palielinājies gan privātajā, gan sabiedriskajā sektorā. Vienlaikus privātajā sektorā iepriekšējos gados algu pieaugums vidēji ir bijis straujāks, kas daļēji ietekmējis nozīmīgāks darbaspēka pieprasījuma pieaugums – aizņemto darbvietu skaits privātajā sektorā laikā no 2011. līdz 2021. gadam ir pieaudzis par 23,2 %, bet sabiedriskajā sektorā – vien par 0,7 procentiem.

Līdz ar vidējā atalgojuma pieaugumu, pozitīvas tendences vērojamas arī atalgojuma struktūrā – no vienas puses, turpina samazināties minimālās darba algas saņēmēju īpatsvars, bet, no otras puses, palielinās to nodarbināto īpatsvars, kas saņem algu virs 1 000 eiro mēnesī. 2022. gada trijos ceturkšņos vairāk nekā pusei (aptuveni 52 %) no visiem nodarbinātajiem bruto atalgojums pārsniedza 1 000 eiro, savukārt nodarbināto īpatsvars, kuri saņem minimālo algu vai mazāku par to, ir samazinājies līdz 16,4 procentiem.

Kopumā periodā no 2010. līdz 2022. gadam to nodarbināto īpatsvars, kuri saņem minimālo algu vai mazāku par to, ir samazinājies par aptuveni 10 procentpunktiem, savukārt to nodarbināto īpatsvars, kuri saņem vairāk par 1 000 eiro, šajā laikā ir pieaudzis par gandrīz 38 procentpunktiem.

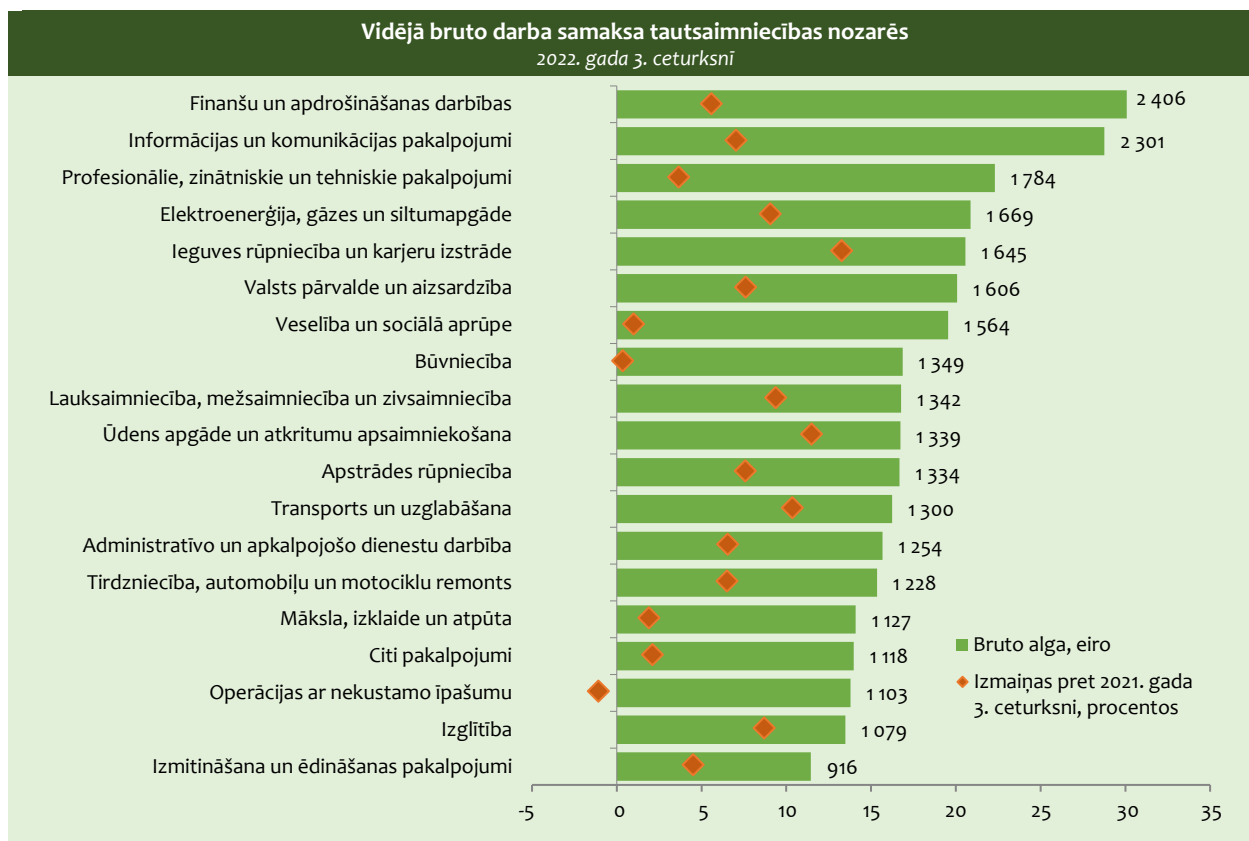
7.7. attēls

2022. gada 3. ceturksnī atalgojuma pieaugums bija vērojams gandrīz visās tautsaimniecības nozarēs, izņemot operācijas ar nekustamo īpašumu. Nozīmīgākais atalgojuma pieaugums gada griezumā (2022. gada 3. ceturksnī, salīdzinot ar 2021. gada 3. ceturksni) bija ieguves rūpniecībā un karjeru izstrādē – par 13,5 %, ūdensapgādē un atkritumu apsaimniekošanā – par 11,7 %, kā arī transporta un uzglabāšanas pakalpojumu nozarē – par 10,6 %. Savukārt vidējā atalgojuma samazinājums attiecīgajā periodā bija vērojams operācijās ar nekustamo īpašumu. Algu līmenis kopumā lēni audzis būvniecībā – pieaugums 3. ceturksnī par aptuveni 0,5 %, salīdzinot ar iepriekšējā gada atbilstošo periodu.

Augstākais atalgojuma līmenis 2022. gada 3. ceturksnī saglabājās finanšu pakalpojumu nozarē – vidējā mēneša bruto alga 2 406 eiro, savukārt zemākā darba samaksa bija izmitināšanas un ēdināšanas pakalpojumu nozarē – vidēji 916 eiro mēnesī.

7.8. attēls

7.3. DARBA TIRGUS PROGNOZES

Darba tirgus prognozes līdz 2030. gadam izstrādātas atbilstoši vidēja termiņa ekonomikas izaugsmes prognozēm (skatīt 5. nodaļu).

Līdz ar ekonomisko aktivitāšu atjaunošanos pēc Covid-19 pandēmijas, kopumā situācija arī darba tirgū ir nostabilizējusies un ir atsākusi augt gan iedzīvotāju nodarbinātība, gan turpina samazināties bezdarbs. Vienlaikus Covid-19 krīze ir atstājusi arī redzamas „pēdas” darba tirgū, nodarbināto skaits un nodarbinātības līmenis joprojām nav atgriezušies 2019. gada līmenī. Līdzīgi arī ekonomiski aktīvo iedzīvotāju skaits un iedzīvotāju līdzdalības līmenis darba tirgū joprojām atpaliek no pirms pandēmijas perioda, kas līdztekus demogrāfiskiem procesiem sašaurina darbaspēka piedāvājumu un paaugstina darbaspēka nepietiekamības riskus.

Visbūtiskākās Covid-19 pandēmijas sekas joprojām vērojams tajās nozarēs, kuras vistiešākā mērā bija saistītas ar pandēmijas ierobežojošo pasākumu ieviešanu. Tādas nozarēs kā izmitināšanas un ēdināšanas pakalpojumi, transporta pakalpojumi, kā arī mākslas, izklaides un atpūtas nozarē darbavietu skaits joprojām ir būtiski mazāks nekā tas bija pirms krīzes, turklāt nav sagaidāms, ka tuvākajos gados tas varētu atriekties pirmskrīzes līmenī.

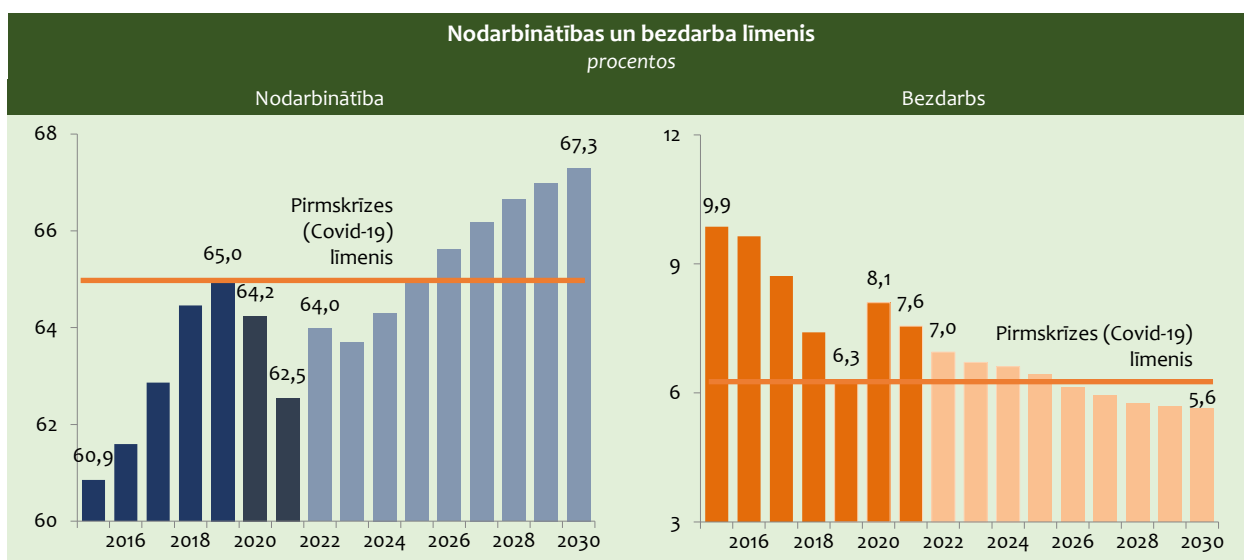
Tomēr Covid-19 krīze ir atnesusi arī daudzas pozitīvas pārmaiņas. Tā ir jūtami ietekmējusi sabiedrības paradumu maiņu, radot jaunas iespējas un vajadzības darba tirgū. Būtiski ir pieaugusi dažādu IKT risinājumu izmantošana ikdienas dzīvē, nodrošinot gan nepieciešamo infrastruktūru attālinātā darba, mācību, iepirkšanās, preču piegāžu un citu procesu nodrošināšanai. Krīzes laikā ir pavērušās arī daudz plašākas attālinātā darba iespējas (2021. gadā aptuveni 1/5 no darbiniekiem strādāja attālināti), kas kopumā var pozitīvi ietekmēt gan darba ņēmēju produktivitāti (iespēja efektīvāk plānot un organizēt darba procesu, apvienot darbus u. tml.), gan arī samazina darba ņēmēja/individā un uzņēmuma izmaksas, piemēram, darbinieka transporta izmaksas no/uz darbavietu, klātienē darbavietas uzturēšanas izmaksas u. c. Daudzi no šiem procesiem paver jaunu attīstības posmu, un sagaidāms, ka daļa no tiem saglabāsies arī nākotnē.

Ņemot vērā ģeopolitiskās situācijas saasināšanos, gaidāms, ka kopumā situācija Latvijas darba tirgū līdz 2024. gadam saglabāsies nogaidoša. Paredzams, ka 2022. gadā, salīdzinot ar 2021. gadu, nodarbināto skaits kopumā pieaugs par 2,7 % jeb 23 tūkst., galvenokārt 2021. gada zemā bāzes efekta ietekmē, bet bezdarba līmenis samazināsies līdz aptuveni 7 %. Ņemot vērā ekonomikas izaugsmes tempu palēnināšanos, 2023. gadā nodarbināto skaits varētu samazināties par 0,1 % jeb aptuveni par 1,3 tūkst. – līdz vidēji 886 tūkst., savukārt bezdarbs samazināsies līdz 6,7 % (63,7 tūkst. darba meklētāju) vidēji gadā. Kopumā nodarbinātības līmenis starp iedzīvotājiem vecumā no 15 līdz 74 gadiem 2022. gadā varētu pieaugt par 1,4 procentpunktiem, salīdzinot ar 2021. gadu, līdz 64 % vidēji gadā. Savukārt 2023. gadā nodarbinātības līmenis varētu samazināties līdz 63,7 % vidēji gadā.

Kopumā nodarbinātības un bezdarba relatīvie rādītāji varētu atgriezties tajā līmenī, kāds bija pirms Covid-19 krīzes (2019. gada līmenī), aptuveni 2025. gada vidū, taču nodarbināto skaits absolūtā izteiksmē turpmākajos gados visdrīzāk saglabāsies zem pirmskrīzes līmeņa, ņemot vērā gan demogrāfiskos procesus (mazāks darbaspējīgo iedzīvotāju skaits darba tirgū), gan nepieciešamību pēc augstākas darbaspēka efektivitātes – ekonomikas izaugsme būs vairāk balstīta darbaspēka produktivitātes pieaugumā.

Ņemot vērā demogrāfijas tendences, kopumā bezdarbs gan vidējā, gan ilgtermiņā turpinās sarukt un būs tuvu dabiskam līmenim (5–6 % robežās). Augstākie bezdarba riski sagaidāmi starp iedzīvotājiem ar zemu izglītības līmeni un bez profesionālām prasmēm/profesionālās kvalifikācijas.

7.9. attēls

Nākamajos gados turpinās sarukt brīvie darba resursi, un darbaspēka nepietiekamības problēma kļūs izteiktāka. Darbaspēka rezervju samazinājumu lielā mērā noteiks darbaspējīgo iedzīvotāju skaita samazinājums, kā arī esošā darbaspēka novecošana un iziešana no darba tirgus.

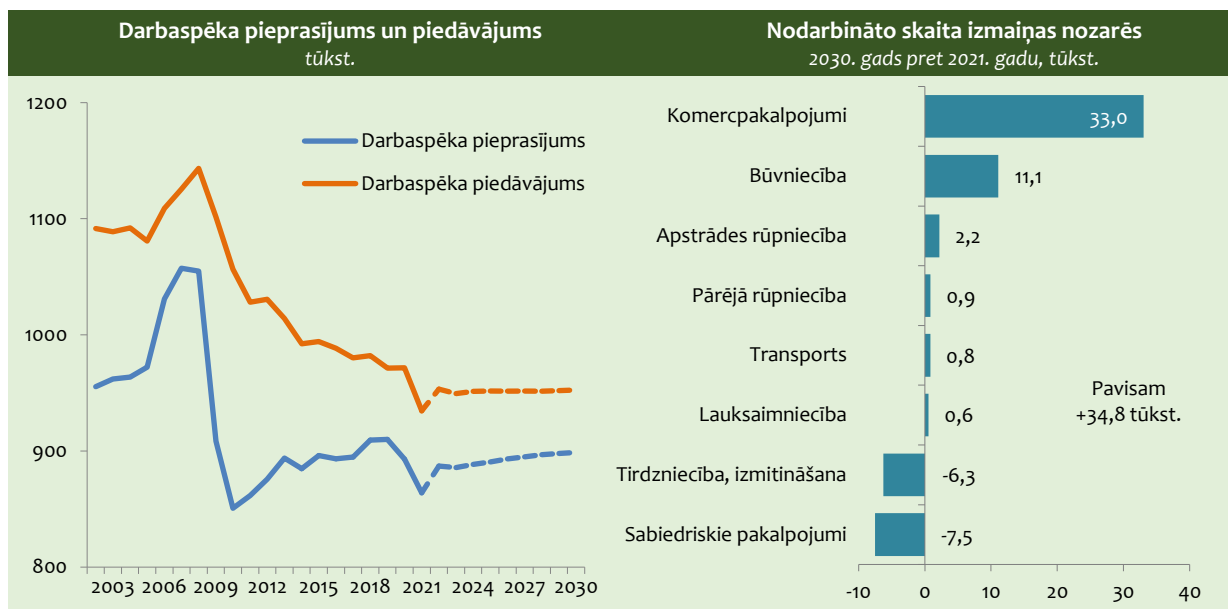
Jāatzīmē, ka Covid-19 pandēmijas krīze ir atstājusi negatīvu ietekmi uz iedzīvotāju līdzdalību darba tirgū, kas kopumā samazina arī pieejamo darbaroku skaitu darba tirgū. 2021. gadā iedzīvotāju ekonomiskās aktivitātes līmenis bija par 1,7 procentpunktiem mazāks nekā pirms krīzes 2019. gadā, kas bija zemākais rādītājs kopš 2015. gada. Lai gan iedzīvotāju līdzdalība darba tirgū atkal sāk palielināties, tomēr joprojām ir mazāka nekā 2019. gadā, un pilnībā atgriezties pirmskrīzes līmenī tā varētu tikai ap 2025. gadu. Ņemot vērā augošo darbaspēka nepietiekamību un kopējo nodarbinātības iespēju paplašināšanos darba tirgū, sagaidāms, ka iedzīvotāju līdzdalības līmenis vidējā termiņā un ilgtermiņā turpinās palielināties. Līdz 2030. gadam iedzīvotāju līdzdalības līmenis vecuma grupā no 15 līdz 74 gadiem kopumā varētu palielināties par 3,7 procentpunktiem, salīdzinot ar 2021. gadu, un pieaugt līdz 71,3 %.

Lai gan gaidāms iedzīvotāju ekonomiskās aktivitātes pieaugums, tomēr kopējais darbaspēka piedāvājums visdrīzāk saglabāsies zem 2019. gada līmeņa līdz pat 2030. gadam. Lielā mērā šo tendenci ietekmēs demogrāfiskie faktori – iedzīvotāju novecošana un darbaspējīgo iedzīvotāju skaita samazināšanās. Lai gan iedzīvotāju skaits privātajās mājāsniecībās vecumā no 15 līdz 74 gadiem 2022. gadā ir nedaudz palielinājies, tomēr vidēja un ilgtermiņa tendence joprojām saglabājas lejupvērsta, kas izskaidrojams ar izteiktu sabiedrības novecošanas tendenci. Saskaņā ar Ekonomikas ministrijas demogrāfijas prognozēm līdz 2030. gadam iedzīvotāju skaits Latvijā varētu samazināties par gandrīz 96 tūkstošiem, salīdzinot ar 2022. gada sākumu. Būtiskākais skaita samazinājums būs vērojams starp iedzīvotājiem darbaspējas vecumā. Sagaidāms, ka iedzīvotāju skaits vecumā no 15 līdz 64 gadiem laika posmā līdz 2030. gadam varētu sarukt par gandrīz 84 tūkstošiem jeb vairāk nekā 7 %, kas kopumā negatīvi ietekmēs arī kopējo darbaspēka piedāvājumu.

Tā kā iedzīvotāju ekonomiskā aktivitāte pieaug, sagaidāms, ka ekonomiski aktīvo iedzīvotāju skaits līdz 2030. gadam varētu palielināties par gandrīz 2 % jeb 18 tūkstošiem, salīdzinot ar 2021. gadu. Tomēr tas joprojām būs par aptuveni 19 tūkst. mazāks nekā 2019. gadā.

Nemot vērā darbaspēka novecošanas tendenci, galvenās darba iespējas nākamajos gados radīs aizvietojošais darbaspēka pieprasījums. Pēc EM prognozēm, gandrīz 2/3 no visām vakancēm periodā no 2022. līdz 2030. gadam varētu veidoties aizvietojošā pieprasījuma dēļ.

7.10. attēls

Sagaidāms, ka darbaspēka pieprasījums līdz 2030. gadam varētu pieaugt gandrīz visās nozarēs, izņemot tirdzniecību un sabiedrisko pakalpojumus.

Lielākais darbaspēka pieprasījuma pieaugums līdz 2030. gadam sagaidāms komercpakalpojumu sektorā, jo īpaši informācijas un komunikācijas pakalpojumos un profesionālajos, zinātniskajos un tehniskajos pakalpojumos. Kopumā komercpakalpojumu sektorā nodarbināto skaits līdz 2030. gadam varētu pieaugt par 33 tūkst., salīdzinot ar 2021. gadu.

Tāpat nozīmīgs darbaspēka pieprasījuma pieaugums līdz 2027. gadam sagaidāms būvniecības nozarē, ko galvenokārt nodrošinās lielo investīciju projektu īstenošana, piemēram, *Rail Baltica*, Nacionālās koncertzāles izbūve Rīgā. Kopumā līdz 2030. gadam nodarbināto skaits būvniecībā varētu palielināties par vairāk nekā 11 tūkst., salīdzinot ar 2021. gadu.

Nodarbināto skaita pieaugums nākamajos gados varētu būt vērojams arī apstrādes rūpniecības nozarēs. Tomēr jāatzīmē, ka kopumā nodarbināto skaita pieaugums gan apstrādes rūpniecībā, gan citās tradicionālajās tirgojamajās nozarēs saglabāsies lēns, jo nozaru izaugsme galvenokārt būs atkarīga no produktivitātes pieauguma, kam ir izšķiroša nozīme konkurētspējas nodrošināšanā. Tādējādi nodarbināto skaits apstrādes rūpniecībā vidējā termiņā varētu neatgriezties 2019. gada līmenī. Kopumā apstrādes rūpniecībā nodarbināto skaits līdz 2030. gadam varētu palielināties par aptuveni 2 % jeb 2,2 tūkst., salīdzinot ar 2021. gadu.

Nodarbināto skaits turpmākajos gados varētu pakāpeniski palielināties arī transporta pakalpojumos, tomēr jāņem vērā, ka nozares struktūra krīzes laikā ir būtiski mainījusies (liels darbaspēka pieprasījuma kritums pasažieru pārvadājumos ar gaisu un ūdens transportu, kā arī dzelzceļa pakalpojumos), tāpēc nodarbināto skaits nozarē līdz 2030. gadam varētu neatgriezties 2019. gada līmenī.

Nemot vērā krīzes ietekmi un darbavietu automatizācijas tendences, nodarbināto skaits nākamajos gados varētu turpināt samazināties mazumtirdzniecības segmentā līdz ar plašāku pašapkalpošanās kasu sistēmu, kā arī citu automatizētas tirdzniecības risinājumu ieviešanu nozarē. Sagaidāms, ka kopumā tirdzniecības nozarē nodarbināto skaits līdz 2030. gadam varētu samazināties par 9,2 % jeb par aptuveni 12 tūkst., salīdzinot ar 2021. gadu.

Līdz šim būtiskākais darbaspēka pieprasījuma kritums ir bijis izmitināšanas un ēdināšanas nozarē. Sagaidāms, ka sākot ar 2022. gadu, darbaspēka pieprasījums nozarē pakāpeniski palielināsies, tomēr, ņemot vērā ekonomikas izaugsmes tempu palēnināšanos, nav prognozējams, ka nodarbināto skaits nozarē tuvākajos gados varētu atgriezties 2019. gada līmenī.

Ievērojamākais nodarbināto skaita samazinājums nākamajos gados sagaidāms sabiedrisko pakalpojumu nozarēs, tomēr atsevišķu sabiedrisko pakalpojumu nozaru attīstība var būt atšķirīga. Liels samazinājums iespējams valsts pārvaldē un izglītības nozarē, ņemot vērā gan plānoto valsts pārvaldē strādājošo darbinieku skaita samazināšanu, gan skolu tīkla optimizācijas turpināšanu. Nodarbināto skaits valsts pārvaldē līdz 2030. gadam varētu samazināties par 5,3 tūkst., savukārt izglītības nozarē – par 4,6 tūkst., salīdzinot ar 2021. gadu. Vienlaikus nodarbināto skaits varētu turpināt pieaugt veselības un sociālās aprūpes nozarē. Veselības un sociālās aprūpes nozarē nodarbināto skaits 2030. gadā varētu būt par 2,3 tūkst. lielāks nekā 2021. gadā.

7.4. NODARBINĀTĪBAS POLITIKA

Covid-19 krīzes laikā no 2020. gada marta vidus līdz 2022. gada aprīlim būtiska nozīme bija uzņēmējiem un iedzīvotājiem pieejamajiem valsts atbalsta pasākumiem, kas ierobežoja krīzes negatīvo ietekmi. Ieviestie atbalsta mehānismi, tādi kā dīkstāves atbalsts un algu subsīdija, palīdzēja uzņēmumiem saglabāt darba vietas ārkārtējās situācijas laikā un aizsargāja cilvēkus no pilnīgas ienākumu zaudēšanas, kas bija būtiski krīzes tieši skartajās nozarēs. Vienlaikus jāatzīmē, ka Covid-19 pandēmijas ietekmē palielinājās digitālo tehnoloģiju loma, kas mainīja kā uzņēmēju, tā iedzīvotāju paradumus un paplašināja attālinātā darba iespējas.

Kopš 2022. gada 24. februāra, turpinoties karam Ukrainā, Latvijā ierodas Ukrainas civiliedzīvotāji – kara bēgļi. Viens no atbalsta veidiem, kas viņiem palīdz iespējami īsākā termiņā iekļauties Latvijas darba tirgū, ir atvieglota kārtība, kādā Ukrainas valstspiederīgie iegūst tiesības uz nodarbinātību Latvijā. Lai nodarbinātu Ukrainas iedzīvotāju, darba devējam nav jāreģistrē vakance NVA, tāpat nav jānodrošina darba samaksa vismaz vidējās Latvijas darba algas apmērā, kā tas ir, ja tiek nodarbināti citu trešo valstu pilsoņi. Bēgļiem no Ukrainas ir arī atvieglotas prasības pēc valsts valodas zināšanām – iespējams strādāt bez latviešu valodas zināšanām, ja tas netraucē darba pienākumu izpildē. Sākot darba tiesiskās attiecības vai reģistrējoties kā pašnodarbinātai personai, Ukrainas civiliedzīvotājiem ir tiesības saņemt vienreizēju nodarbinātības vai pašnodarbinātības uzsākšanas pabalstu 500 eiro apmērā.

Ātra un efektīva kara bēgļu integrācija nodarbinātībā var nodrošināt viņiem ne tikai ienākumus un sociālo aizsardzību Latvijas teritorijā, bet daļēji risina arī šeit pieaugošo darbaspēka nepietiekamības problēmu. Tomēr jāņem vērā, ka situācijai Ukrainā stabilizējoties, daļa bēgļu gribēs atgriezties mājās, vai arī, ņemot vērā nelielo Latvijas darba tirgu, dosies tālāk uz valstīm ar plašākām nodarbinātības iespējām. Līdz ar to bēgļu pieplūduma pozitīvais efekts uz darbaspēku piedāvājuma dinamiku Latvijā ilgtermiņā var nebūt noturīgs.

DARBA TIRGUS IZAICINĀJUMI UN POLITIKAS VIRZIENI

Jau ilgi galvenie izaicinājumi Latvijas darba tirgū un arī ekonomikā, ņemot vērā negatīvās demogrāfijas tendences, ir saistāmi ar darbaspēka novecošanos un darbaspēka (atbilstošas kvalifikācijas darbinieku) trūkumu (skatīt 7.3. nodaļā informāciju par darba tirgus prognozēm).

Jāņem vērā, ka demogrāfisko situāciju Latvijā lielā mērā ietekmē iedzīvotāju ekonomiskā migrācija, un, lai mainītu migrācijas plūsmas, nepieciešami jūtami uzlabojumi Latvijas darba tirgū. Tāpat ļoti svarīgi ir pasākumi dzimstības veicināšanai. Taču demogrāfijas tendenču maiņa jūtamu ietekmi var dot tikai ilgtermiņā, tāpēc vidējā termiņā un īstermiņā svarīgi ir pasākumi darbaspēka pieejamības veicināšanai caur izglītības piedāvājumu, aktīviem darba tirgus pasākumiem (sekmējot iedzīvotāju ekonomisko aktivitāti) un pārdomātu darbaspēka migrācijas politiku, kas ietver atbalstu remigrācijai. Vienlaikus jāuzsver, ka Latvijas ekonomiskās izaugsmes ilgtspēja nevar būt saistīta ar lēta darbaspēka piesaisti no trešajām valstīm.

Darba tirgus neatbilstības saasina arī izteiktās reģionālās atšķirības. Jaunās darba vietas galvenokārt veidojas ekonomiski aktīvākajos reģionos un lielajās pilsētās, savukārt lielākais darba meklētāju skaits ir mazāk attīstītos reģionos, īpaši Latgalē. Reģionālās atšķirības kavē sabalansētu darba tirgus attīstību. Savukārt darba tirgus reģionālo izlīdzināšanos kavē zemā darbaspēka reģionālā mobilitāte jeb spēja operatīvi mainīt darba un dzīves vietu.

Nodarbinātības veicināšanai ir plānoti un īstenoti politikas virzieni gan darbaspēka piedāvājuma, gan darbaspēka pieprasījuma pusē. Latvijas nodarbinātības politikas galvenie elementi:

- darbaspēka pieprasījuma puses veicināšana – ekonomisko aktivitāšu un uzņēmējdarbības stimulēšana, t. sk. darbaspēka nodokļu samazināšana, cīņa ar nedeklarēto nodarbinātību, valsts sniegtie netiešie un tiešie atbalsta pasākumi uzņēmējiem, pasākumi administratīvo šķēršļu mazināšanai, biznesa inkubatori u. c. (skatīt 9.–11. nodaļu);
- darbaspēka piedāvājuma puses stiprināšana – bezdarbnieku un bezdarba riskam pakļauto personu konkurētspējas palielināšana darba tirgū, t. sk. prasmju pilnveide atbilstoši darba tirgus vajadzībām, mūžizglītības pasākumi, konsultācijas uzņēmējdarbības uzsākšanai u. tml.;
- darbaspēka piedāvājuma un pieprasījuma pielāgošanas procesa veicināšana, t. sk. izglītības sistēmas pilnveide, darba devēju organizāciju iesaiste izglītības kvalitātes pilnveidē, darba tirgus pieprasījuma un piedāvājuma atbilstības prognozēšana, darba tirgus dalībnieku, t. sk. skolēnu un studentu izglītošana darba tirgus un karjeras jautājumos.

Nodarbinātības politikas ieviešanā nozīmīgs elements ir **sociālais dialogs**. LDDK un LBAS ir iesaistītas sociālā dialoga nodrošināšanā kā valsts, tā reģionālā un sektoru līmenī. Nodarbinātības partnerībā iekļaujas arī citi sadarbības partneri, piemēram, Latvijas pašvaldības un Latvijas Pašvaldību savienība.

Lai veicinātu izmaiņas darba tirgū, nodrošinot tautsaimniecībai vajadzīgos speciālistus un tādējādi sekmējot ekonomikas izaugsmi, darbu turpina 2016. gadā izveidotā **Nodarbinātības padome** trīs ministru (ekonomikas, izglītības un zinātnes, labklājības) sastāvā. Padomes mērķis ir saskaņot starpresoru sadarbību darba tirgus reformu plānošanā, ieviešanā un uzraudzībā, tādējādi mazinot neatbilstības darba tirgū. Īpašu uzmanību Nodarbinātības padome ir pievērsusi jautājumiem par ieguldījumu cilvēkkapitālā un darbaspēka (īpaši mazkvalificētā darbaspēka) prasmju attīstībai. 2021. un 2022. gadā padome turpināja iepriekš iesāktajās aktivitātes, koordinējot rīcību nodarbinātības sekmēšanai un prasmju attīstībai sabiedrībā, īpaši kvalificēta darbaspēka nepietiekamības problēmas risināšanai, kas izteikti iezīmējas no Covid-19 krīzes mazāk cietušajās un augošajās nozarēs. Padome iepazīs ar EM aktualizētajām vidēja termiņa un ilgtermiņa darba tirgus prognozēm un pārrunāja ministriju īstenotos pasākumus, lai mazinātu sagaidāmās neatbilstības darba tirgū, kā arī izskatīja jautājumus par izglītības kvalitātes paaugstināšanu vispārējā vidējā un profesionālajā vidējā izglītībā un par plānotajām izmaiņām eksakto un dabaszinātņu mācību priekšmetu apgūvē vispārējā izglītībā. Padome atbalstīja EM un LM sagatavoto priekšlikumu pilotprojektam „Nākotnes prasmju iniciatīva”, kas paredz sniegt atbalstu iedzīvotājiem digitālo un citu darba tirgū pieprasītu prasmju apgūvē starptautiskajās atvērto tiešsaistes kursu platformās. Ministri arī vienojās turpināt attīstīt izglītības iestāžu absolventu monitoringu. Informācija par augstskolu un profesionālās izglītības iestāžu absolventu turpmākajām darba gaitām (nodarbinātību un ienākumiem) ir noderīga ne tikai politikas veidotājiem un izglītības iestādēm, bet arī jauniešiem, lai veiktu informētāku un mērķtiecīgāku turpmākās karjeras – profesijas un studiju virziena – izvēli. Tika atbalstīta arī IZM piedāvātā STEAM liceja projekta iecere — virtuāla klase ar mērķi palīdzēt uzlabot vidusskolēnu zināšanas matemātikā, ķīmijā un fizikā, vienlaikus vairojot nākamo studentu interesi par šiem priekšmetiem. STEAM liceja idejas iniciatori ir telesakaru operators „LMT”, LDDK un Rīgas tehniskā universitāte, tā ierosināta, lai STEM jomās palielinātu izglītību ieguvušo personu skaitu. Idejai atbalstu pauda arī valsts prezidents.

Covid-19 pandēmijas apstākļos priekšplānā izvirzījās cilvēkkapitāla attīstības jautājumi, lai nodrošinātu Latvijas tautsaimniecības izaugsmi. Vidēja termiņa mērķis ir funkcionālas pieaugušo izglītības sistēmas izveide, lai mazinātu personu ar zemu izglītības līmeni īpatsvaru, dotu iespēju nepārtrauktai prasmju, iemaņu un kompetenču attīstībai, kā arī sociālekonomiskās paradigmas pārmaiņām – ieviestu dzīvē nākotnes izglītības konceptu. Cilvēkkapitāla stiprināšana un mūžizglītība ir iekļauta Latvijas attīstības prioritāšu sarakstā arī „Nacionālās industriālās politikas pamatnostādnes 2021.–2027. gadam”.

PIEAUGUŠO IZGLĪTĪBA

2021. gadā 8,6 % Latvijas iedzīvotāju vecumā no 25 līdz 64 gadiem bija iesaistīti pieaugušo izglītības aktivitātēs, kamēr Ziemeļvalstīs šis rādītājs bija trīs un pat četras reizes augstāks. Lai arī pēdējā gada laikā pieaugušo dalība izglītības procesā ir palielinājusies (par 2,0 procentpunktiem, salīdzinot ar 2020. gadu), tā saglabājās zem ES vidējā līmeņa. Jāatzīmē, ka pēdējo 10 gadu laikā iedzīvotāju iesaiste pieaugušo izglītībā Latvijā nav būtiski mainījusies. Politikas mērķis paredz līdz 2027. gadam sasniegt vismaz 12 % pieaugušo iedzīvotāju iesaisti pieaugušo izglītībā.

Nemot vērā, ka izmaiņas formālajā izglītībā jūtami ietekmi dod ilgtermiņā, pieaugušo izglītībai ir liela nozīme darba tirgus disproporciju mazināšanā. Nodrošinot Covid-19 krīzes relatīvi mazāk skartās un eksportspējīgās nozares un uzņēmumus ar nepieciešamajiem cilvēkresursiem, tiktu sekmēta Latvijas tautsaimniecības atlabšana un transformācija. Covid-19 krīzes seku pārvarēšanas atbalsta mehānismu ietvaros paplašinātas iedzīvotājiem un uzņēmumiem pieejamās apmācības.

Kopš 2017. gada strādājošajiem ir iespēja paaugstināt profesionālo kompetenci un konkurētspēju, piesakoties mācībām VĪAA īstenotajā pieaugušo izglītības ESF projektā „Nodarbināto personu profesionālās kompetences pilnveide”. Kopš projekta sākuma mācības īstenotas septiņās pieteikšanās kārtās, kā arī vienā attālināto mācību kārtā, kas bija izsludināta papildus 2020. gada vasarā Covid-19 krīzes negatīvo seku mazināšanai. 2022. gada augustā noslēdzās pieteikšanās mācību 8. kārtā, kas primāri paredzēja iesaistīt kādā no izglītības programmām nodarbinātos ar zemu izglītības līmeni.

Līdz 2022. gada oktobrim mācības bija iesākuši vairāk nekā 80 tūkst. strādājošo, tai skaitā 8,2 tūkst. nodarbināto attālinātās mācību kārtas ietvaros. 67,2 tūkst. personu kādu izglītības programmu jau pabeiguši. Kopumā projektā līdz 2023. gada beigām plānots iesaistīt vairāk nekā 87 tūkst. nodarbināto. Lai mazinātu līdzdalības šķēršļus un paplašinātu mācību iespējas, ieviesta iespēja vienai personai projekta ietvaros mācīties divas reizes, samazināts personas līdzmaksājums līdz 5 % (iepriekš 10 %) no profesionālās tālākizglītības programmu mācību maksas, kā arī pieejams atbalsts ceļa izdevumiem uz kvalifikācijas prakses vietu līdz 30 eiro mēnesī. Nodarbinātajiem, kam piešķirts maznodrošinātas vai trūcīgas personas statuss, tiek sniegts atbalsts reģionālajai mobilitātei, turklāt mācības ir bez maksas.

EM ir izstrādāta valsts atbalsta programma uzņēmumos nodarbināto mācībām un prasmju pilnveidei pēc darba devēju pieprasījuma, lai ieviestu gan tehnoloģiskas, gan netehnoloģiskas inovācijas:

- Atbalsts nodarbināto apmācībām (tehnoloģiskā apmācība). Pasākuma mērķis ir nodrošināt komersantus ar atbilstošas kvalifikācijas darbaspēku, kas sekmētu darba ražīguma pieaugumu un jaunu vai uzlabotu produktu un tehnoloģiju izstrādi un ieviešanu ražošanā. Plānotas divas projektu atlases kārtas. Kopējais plānotais ERAF finansējums ir 18 milj. eiro, līgumi ir noslēgti par 14,7 milj. eiro. 2016. gada pavasarī apstiprināja desmit pirmās atlases kārtas projektus, kurus īsteno 10 lielākās nozaru asociācijas, kas pārstāv kādu no apstrādes rūpniecības apakšnozarēm, IKT nozari un izmitināšanas un ēdināšanas pakalpojumu nozari. 2020. gada pavasarī apstiprināti pieci otrās atlases kārtas projekti (apmācība iesākta), kurus īsteno nozaru asociācijas, kas pārstāv kādu no apstrādes rūpniecības apakšnozarēm, IKT nozari un starptautisko biznesa pakalpojumu centru sektoru. Līdz 2021. gada oktobrim abās kārtās kopumā apmācīti 15,6 tūkst. nodarbināto ne-unikālo personu no 875 komersantiem. Gan pirmās, gan otrās atlases kārtas ieviešanas termiņš ir 2023. gada 31. decembris. MK 2020. gada novembrī atbalstīja apmācību paplašināšanu, ietverot padziļinātas apmācības komersantu digitālās transformācijas veicināšanai, uzņēmējdarbības un digitālo prasmju pilnveidei. Apmācību programmas īstenošanai papildus pieejams REACT-EU finansējums 14,7 milj. eiro apmērā. Līdz 2023. gada beigām iecerēts sniegt atbalstu vismaz 350 komersantu 2 000 nodarbināto (kopējais tehnoloģisko un netehnoloģisko apmācību programmas rādītājs) apmācībai.
- Atbalsts IKT un netehnoloģiskām apmācībām, kā arī apmācībām ar mērķi sekmēt investoru piesaisti (netehnoloģiskā apmācība). Pasākums ir izstrādāts, lai veicinātu pašnodarbināto personu, kā arī komersantu produktivitāti un darba efektivitāti, paaugstinot darbinieku kvalifikāciju un prasmes IKT jomā, nodrošinātu komersantus ar atbilstošas kvalifikācijas darbaspēku, sekmējot netehnoloģisko inovāciju (produktu, procesu, mārketinga vai organizācijas) ieviešanu komersantos, kā arī nodrošinātu atbalstu apmācībām, veicinot investoru piesaisti. Kopējais plānotais ERAF finansējums ir 6,9 milj. eiro. 2016. gadā apstiprināti trīs projekti, kurus īsteno LTRK, LIKTA un LIAA un kuri ieviešami līdz 2023. gada beigām. Līdz 2021. gada oktobrim kopumā apmācīti 6,8 tūkst. nodarbināto ne-unikālo personu no 563 komersantiem. 2020. gada 1. decembrī MK lēma par papildu REACT-EU finansējumu 5 milj. eiro apmērā augsta līmeņa apmācībai (augsta un vidēja līmeņa uzņēmumu vadītājiem) un labās prakses pārņemšanas pasākumiem, kā arī jauniem atbalsta pasākumiem investoru nodarbināto apmācībai. Atbalsts paredzēts Latvijas augsta potenciāla un viedās specializācijas stratēģijai atbilstošo nozaru uzņēmumiem, lai veicinātu to konkurētspēju starptautiskajos tirgos. Pasākuma ieviešanas termiņš plānots līdz 2023. gada 31. decembrim. Iecerēts atbalstīt vismaz 240 komersantu 900 nodarbināto apmācību.

2021.–2027. gada plānošanas periodam EM ir izstrādājusi investīciju plānu uzņēmumu nodarbināto digitālo prasmju pilnveidei. Uzņēmējiem būs pieejams atbalsts granta veidā ar intensitāti līdz 70 % no kopējām apmācības izmaksām. Kopējais investīcijas apjoms plānots 30 milj. eiro apmērā, t. sk. ANM finansējums 20 milj. eiro un ERAF finansējums 10 milj. eiro. Investīcijas ietvaros no ANM finansējuma līdz 2027. gadam iecerēts atbalstīt vismaz 3 000 komersantu, savukārt no ERAF finansējuma līdz 2029. gada beigām – vismaz 1 273 komersantus. Finansējums komersantiem būs pieejams:

- plašpieejas tiešsaistes mācību kursiem (*Massive Open Online Courses*), kas sniegs iespēju iegūt neformālu izglītību neatkarīgi no ģeogrāfiskās lokācijas; tiešsaistes mācību kursi plānoti par tādām tēmām kā UX/UI pamati, e-komercija, datu analīze un vizualizācija, datu bāzu izstrāde un uzturēšana, programmēšana, biznesa inteligences sistēmu izstrāde, ko nodrošinās Eiropas digitālo inovāciju centri;
- augstāka līmeņa digitālo prasmju pilnveidei Eiropas digitālo inovāciju centru organizētajā specializētajā apmācībā par tādām tēmām kā kiberdrošība, mākslīgais intelekts un augstas veiktspējas datošana;
- nodarbināto digitālo prasmju pilnveidei komersantiem būtiskās jomās; primāri atbalsts tiks sniegts tādās jomās kā informācijas uzglabāšana internetā, tīmekļvietņu/sociālo portālu izmantošana, programmatūras konfigurācija, pārdošana tiešsaistē, attēlu, video un audio apstrāde, prezentāciju gatavošana, pamata programmēšanas prasmes, ko nodrošinās ar nozaru asociāciju atbalstu.

NVA organizētajos profesionālās apmācības, pārkvalifikācijas un prasmju pilnveides pasākumos bezdarbniekiem un darba meklētājiem kopumā 2020. gadā bija iesaistīti 17,9 tūkst. un 2021. gadā – 12,8 tūkst. cilvēku, savukārt 2022. gada deviņos mēnešos – 7,8 tūkst. personu. Lai veicinātu bezdarbnieku došanos uz mācību iestādēm apgūt darba tirgū nepieciešamās prasmes, NVA apmācību pasākumu ietvaros piedāvā reģionālās mobilitātes atbalstu. 2021. gada beigās paplašināta mērķa grupa NVA īstenotajiem apmācību pasākumiem – turpmāk tajos varēs iesaistīties arī bezdarba riskam pakļautās personas, īpaši gados vecākas nodarbinātās personas, nodarbinātās personas ar invaliditāti vai zemu izglītības līmeni.

NVA bezdarbniekiem, darba meklētājiem un bezdarba riskam pakļautām nodarbinātām personām turpina piedāvāt iespēju apgūt digitālās un citas darba tirgū pieprasītas prasmes un iemaņas starptautiskās atvērto tiešsaistes kursu platformās *Coursera*, *EdX*, *FutureLearn*, kompensējot mācību izdevumus līdz 500 eiro. NVA piedāvā iespēju iedzīvotājiem pieteikties arī uzņēmuma “Google” atbalstītām bezmaksas mācībām, lai apgūtu darba tirgū pieprasītas digitālās prasmes, savukārt EM un “Google” sadarbības ietvaros tiek piedāvāts uzlabot digitālās prasmes arī mazo un vidējo uzņēmumu pārstāvjiem (skatīt 7.1. ielikumu).

7.1. ielikums

EM sadarbība ar Google

Ņemot vērā starptautisko kompāniju nozīmi inovācijas ekosistēmā, 2022. gada 13. aprīlī tehnoloģiju uzņēmums “Google”, EM un LIAA pārstāvji parakstīja sadarbības memorandu. Tā ietvaros tika uzsākta bezmaksas apmācību programma „Izaugsme ar Google”, kurā 2022. gada oktobrī jau apmācīti 4 500 mazo un vidējo uzņēmumu pārstāvju (tostarp diasporas), paplašinot viņu zināšanas un prasmes tādās jomās kā e-komercija, eksports, digitālais mārketingu un tehnoloģiju integrācija uzņēmējdarbībā.

Apmācību programmas izstrādē un uzņēmēju iesaistē piedalījās LTRK, LDDK un citas nozaru asociācijas. Sadarbībā ar vietējiem partneriem – digitālā mārketinga apmācību centru “Digital Journey” un e-komercijas izaugsmes atbalsta platformu “eCOMHUB” – programmas „Izaugsme ar Google” mērķis ir palīdzēt Latvijas mazajiem un vidējiem uzņēmumiem uzlabot digitālo prasmju apguvi un lietošanu, kā arī sekmēt, lai Latvijas iedzīvotāji varētu pilnībā izmantot digitālo iespēju priekšrocības.

Apmācību laikā dalībniekiem ir iespēja apgūt mūsdienīgas prasmes biznesa attīstībai digitālajā vidē, uzzinot, kā izmantot digitālās platformas uzņēmējdarbības paplašināšanai, atrast jaunus eksporta tirgus un veidus, sasniegt jaunus klientus tiešsaistē. Turklāt, ņemot vērā pašreizējo situāciju, programma piedāvās arī apmācības par kibernetdrošību, palīdzot cilvēkiem iepazīties ar izplatītākajiem drošības apdraudējumiem tiešsaistē un praktiskiem veidiem, kā aizsargāt uzņēmuma datus, ierīces un mājaslapas. Apmācības ir piemērotas visiem mazo un vidējo uzņēmumu darbiniekiem, kuri vēlas uzlabot savas digitālās prasmes; tas veicinās arī Latvijas ekonomikas attīstību. Kā liecina organizācijas “Connected Commerce Council” veiktais pētījums, mazie uzņēmumi Eiropā, kuri prasmīgi izmantoja digitālos rīkus, pandēmijas laikā spēja izveidot „digitālo drošības tīklu”, sasniedzot par 80 % labākus pārdošanas apjomus un par 60 % lielākus ieņēmumus.

AKTĪVIE NODARBINĀTĪBAS PASĀKUMI

Valsts politiku bezdarba samazināšanas un bezdarbnieku, darba meklētāju un bezdarba riskam pakļauto personu atbalsta jomā īsteno NVA. Aktīvie un preventīvie darba tirgus pasākumi sekmē iedzīvotāju ekonomisko aktivitāti un konkurētspēju darba tirgū.

Nozīmīgākie NVA īstenotie pasākumi:

- mācību pasākumi – profesionālā apmācība, pārkvalifikācija un kvalifikācijas paaugstināšana, apmācība pie darba devēja, neformālās izglītības ieguve, konkurētspējas paaugstināšanas pasākumi (pamatkompetences);
- nodarbinātības pasākumi – pasākumi noteiktām personu grupām (subsīdētās darba vietas), algotie pagaidu sabiedriskie darbi, pasākumi komercdarbības vai pašnodarbinātības uzsākšanai, skolēnu vasaras nodarbinātība;
- darba meklēšanas atbalsta pasākumi un konsultācijas – bezdarbnieku profilēšana un individuālā darba meklēšanas plāna sastādīšana, karjeras plānošanas konsultācijas, informatīvās dienas;
- citi atbalsta pasākumi – aktivizēšanas pasākumi ilgstošajiem bezdarbniekiem, arī personām ar atkarību, atbalsts reģionālajai mobilitātei (nokļūšanai līdz darba vai mācību vietai) u. c.

2021. gada augustā MK apstiprināja „Sociālās aizsardzības un darba tirgus politikas pamatnostādnes 2021.–2027. gadam”. Viens no pamatnostādņu rīcības virzieniem paredz sekmēt iekļaujošu darba tirgus izveidi un rūpēties par esošo darba vietu kvalitāti, tādējādi atbalstot ilgtermiņa līdzdalību darba tirgū. Līdz 2027. gadam plānots:

- sasniegt 80 % nodarbinātības līmeni iedzīvotājiem vecuma grupā no 20–64 gadiem;
- sasniegt 50 % nodarbinātības līmeni personām ar invaliditāti vecuma grupā no 20–64 gadiem;
- samazināt ilgstošo reģistrēto bezdarbnieku īpatsvaru līdz 15 %.

Aktīvo darba tirgus pasākumu pilnveide un attīstība tiek plānota tā, lai palīdzētu visiem darbaspējīgajiem iedzīvotājiem iekļauties darba tirgū. Taču, tāpat kā iepriekšējos gados, pastiprināta uzmanība tiek pievērsta nelabvēlīgākā situācijā esošajām un augstākam bezdarba riskam pakļautajām iedzīvotāju grupām (ilgstošie bezdarbnieki, jaunieši, kuri nemācās un nestrādā, pirmspensijas vecuma iedzīvotāji, cilvēki ar invaliditāti, personas ar zemām un darba tirgum neatbilstošām prasēm u. c.), kurām iekļaušanās darba tirgū ir visgrūtākā un nepieciešams mērķtiecīgāks atbalsts, lai veicinātu viņu ekonomisko aktivitāti. Iekļaujoša darba tirgus veidošana ietver savlaicīga un individuāli pielāgota atbalsta sniegšanu, lai uzlabotu nodarbinātības vai pašnodarbinātības izredzes, atbalstu pārejā no ekonomiskās neaktivitātes uz nodarbinātību vai starp dažādām profesijām un nozarēm, kvalitatīvu un drošu darba vietu attīstību, nodarbināto nabadzības riska novēršanu, iespēju radīšanu pārkvalifikācijai un izglītībai visa darba mūža garumā.

7.11. attēls

Kopš 2010. gada iesaiste aktīvajos nodarbinātības pasākumos ir mazinājusies. Lai arī Covid-19 krīzes ietekmē bezdarbnieku skaits 2020. gadā pieauga, dalība aktīvajos nodarbinātības pasākumos nepieauga, kas daļēji skaidrojams ar Covid-19 izplatību ierobežojošajiem pasākumiem – virkne NVA īstenoto pasākumu klātienē uz laiku tika pārtraukti. Taču būtiski bezdarbu mīkstināja valdības īstenotie atbalsta pasākumi, t. sk. dīkstāves pabalsti un atbalsts algu subsīdijai, kas mazināja Covid-19 krīzes sekas. 2021. gadā aktīvos nodarbinātības pasākumos iesaistījās un atbalstu saņēma 64,5 tūkst. unikālo personu, kas piedalījās 105,2 tūkst. aktivitāšu (dalību skaits). Aktīvo darba tirgus pasākumu finansējums samazinājies no 91,1 milj. eiro 2010. gadā līdz 27,5 milj. eiro 2021. gadā. 2022. gada deviņos mēnešos NVA aktīvos nodarbinātības pasākumos iesaistīts 58,7 tūkst. personu, kas piedalījās 77,3 tūkst. aktivitāšu (dalības), un pasākumu īstenošanai pieejamais finansējums bija 17,1 milj. eiro.

NVA sniegtie pakalpojumi un pasākumi pastāvīgi tiek pārskatīti un pilnveidoti, lai uzlabotu to efektivitāti un pielāgotu aktuālajai situācijai Latvijas ekonomikā un darba tirgū. Pandēmijas laikā, ievērojot valstī noteiktos Covid-19 izplatības ierobežojumus, vairāki NVA pakalpojumi un pasākumi tika piedāvāti attālināti un tika attīstīta apmācību programmu pieejamība elektroniskajā vidē. Arī COVID-19 krīzes pārvarēšanai tika paplašināti esošie un ieviesti jauni nodarbinātības atbalsta pasākumi – līdz sešiem mēnešiem pagarināts dalības termiņš algotajos pagaidu darbos un paplašināts bezdarbnieku loks, kuri tajos var piedalīties; ieviests jauns algu subsīdijas atbalsta pasākums, kas paredz finansiālu atbalstu darba devējiem jaunu darbinieku pieņemšanai darbā no bezdarbnieku vidus u. c.

Izvērtējot darba tirgus pieprasījumu un tautsaimniecības prognozes, regulāri tiek pārskatīts NVA mācību piedāvājums. 2022. gadā ieviesta vienas vienības izmaksu metodika NVA norēķinos par NVA klientu mācībām (samaksa tikai par kvalifikācijas apliecību saņēmušām personām), turklāt sadarbībā ar Izglītības kvalitātes valsts dienestu stiprināts monitorings un kvalitātes kontrole, pievēršoties mācību programmu īstenošanai un programmu saturiskajiem aspektiem.

Kopš 2022. gada marta NVA sniedz atbalstu arī Ukrainas civiliedzīvotājiem – kara bēgļiem, kas pametuši Ukrainu un vēlas atrast darbu Latvijā. Līdz 2022. gada decembrim NVA reģistrēti vairāk nekā 16 tūkst. Ukrainas civiliedzīvotāju un saņemti vairāk kā 10 tūkst. iesniegumu, lai saņemtu nodarbinātības uzsākšanas pabalstu.

DARBASPĒKA IEKŠĒJĀ MOBILITĀTE

Darbaspēka pieejamību reģionos ar lielāku ekonomisko aktivitāti kavē kvalitatīvu un iedzīvotāju maksātspējai atbilstošu mājokļu trūkums. Sadarbības projekta ietvaros ar OECD 2020. gadā ir izstrādāti priekšlikumi efektīviem atbalsta instrumentiem mājokļu pieejamības nodrošināšanai Latvijā. EM ir izstrādājusi atbalsta programmu zemas īres maksas mājokļu būvniecībai Latvijas reģionos, un tam ir pieejams ANM finansējums 42,9 milj. eiro. Turklāt EM, izmantojot EK tehniskā atbalsta instrumentu, ir sākusi sadarbības projektu ar OECD, lai padziļināti izpētītu ārvalstu praksi un iespējas Latvijā ieviest ilgtermiņa mājokļu pieejamības fondu – finanšu apgrozības fondu (*revolving fund*) ar tam nepieciešamo tiesisko regulējumu, finansēšanas iespējām, kā arī fonda pārvaldības modeli. Projekts ilgs līdz 2023. gada pavasarim.

Kvalificēta darbaspēka piesaisti reģioniem veicina arī kopš 2018. gada marta pieejamais valsts atbalsts augstas kvalifikācijas speciālistiem (vecumā līdz 35 gadiem ar augstāko vai profesionālo izglītību) mājokļa iegādei. Jaunie speciālisti, kuriem ir pastāvīgi ienākumi, bet nav pietiekamu uzkrājumu pirmās iemaksas veikšanai, var saņemt garantiju mājokļa iegādei vai būvniecībai 20 % apmērā no aizdevuma summas, kas nepārsniedz 50 tūkst. eiro. Jaunajiem speciālistiem līdz 2022. gada maijam piešķirtas vairāk kā 4 300 garantijas un kopējais piešķirtais garantiju apjoms – 35 milj. eiro (detalizētāku informāciju par pasākumiem skatīt 14. nodaļā par mājokļu politiku).

Reģionālās mobilitātes atbalsts ir pieejams arī aktīvo nodarbinātības pasākumu ietvaros. Lai risinātu reģionālā bezdarba izaicinājumus un veicinātu darba piedāvājuma pieņemšanu ārpus deklarētās dzīvesvietas, darba devēju nodarbinātām personām pirmos četrus mēnešus pēc jaunu darba tiesisko attiecību uzsākšanas iespējams saņemt finansiālu atlīdzību transporta vai dzīvojamās telpas īres izdevumu segšanai. 2021. gadā reģionālās mobilitātes atbalstu nokļušanai uz darbu NVA piešķīrusi 213 personām. 2022. gadā ieviests arī reģionālās mobilitātes atbalsts darba devējiem, ja, nodibinot darba tiesiskās attiecības ar attālāk dzīvojošu bezdarbnieku, darba devējs nodrošina nodarbinātā nokļūšanu no dzīves vietas uz darba vietu un atpakaļ vai izmitināšanu darba vietas tuvumā.

VIEDĀ IMIGRĀCIJA

Augsti kvalificētu speciālistu trūkums, kas jau tagad vērojams virknē uzņēmumu, īpaši zināšanu un tehnoloģiju ietilpīgās nozarēs, ierobežo Latvijas ekonomikas izaugsmi, uzņēmumu produktivitātes pieaugumu un investīciju piesaisti, līdz ar to arī labi apmaksātu darba vietu izveidi. Augsti kvalificēta darbaspēka trūkuma mazināšana ir izvirzīta par vienu no valdības un EM prioritātēm. Viedās imigrācijas politikas mērķis ir veicināt augsti kvalificētu profesionāļu piesaisti no trešajām valstīm. Jāuzsver, ka aktivitātes viedās imigrācijas veicināšanai nav vērstas uz darbaspēka no trešajām valstīm imigrācijas ierobežojumu atcelšanu vai atvieglošanu kopumā, bet gan uz procesu uzlabošanu, lai vajadzības gadījumā Latvijas darba devējs spētu piesaistīt kvalificētus darbiniekus iespējami īsākā laikā.

Lai nodrošinātu IKT nozares attīstību un apmierinātu citu nozaru pieprasījumu pēc IKT speciālistiem, tiek mērķtiecīgi veidota trīspusēja sadarbība starp valsts pārvaldes iestādēm, vadošajiem IKT uzņēmumiem un augstākās izglītības pārstāvjiem. Izveidota vienota IT izglītības platforma „Baltijas IT sabiedrība” jeb *BITS.education*. Platforma apkopo IT izglītības programmas, lai sekmētu jaunu, starptautiskam tirgum gatavu IT profesionāļu sagatavošanu Latvijā, un veido digitālās kampaņas, lai piesaistītu studentus no ārvalstīm.

REMIGRĀCIJA

Viens no risinājumiem, kā mazināt darbaspēka trūkumu Latvijā, ir sekmēt uz ārvalstīm izbraukušo iedzīvotāju atgriešanos. Svarīgs faktors remigrācijas veicināšanā ir labi atalgota darba piedāvājumi. Taču tikpat būtiski ir arī jautājumi, kas saistīti ar sociālajām garantijām, nodokļiem, darba vidi un kultūru, reintegrācijas atbalsta pasākumi, īpaši bērnudārzu un skolu pieejamība, u. c. Vienlaikus nepieciešams veidot un uzturēt ciešāku saikni ar aizbraukušajiem un nodrošināt aktuālas informācijas pieejamību par darba un dzīves iespējām Latvijā. Konkrēti atbalsta pasākumi tiem, kas vēlas atgriezties, kā arī saiknes uzturēšanai un sadarbībai ar diasporu ir noteikti „Diasporas likumā”, kas stājās spēkā 2019. gadā.

Mērķtiecīgs remigrācijas atbalsta pasākums ir VARAM izveidotais piecu reģionālo remigrācijas koordinātoru tīkls, kas nodrošina vienu reģionālo koordinātoru katrā plānošanas reģionā. Potenciālajiem remigrantiem ir iespēja bez maksas saņemt reģionālā koordinātoru konsultāciju un atbalstu, risinot sev aktuālus jautājumus, kas saistīti ar atgriešanos Latvijā konkrētā reģionā. Četru gadu laikā ir izveidota un nostiprināta sistēma, kā tiek sniegta palīdzība cilvēkiem, kuri atgriežas Latvijā. Ar koordinātoru atbalstu no 2018. gada marta līdz 2022. gada aprīlim Latvijā atgriezies 3 151 cilvēks jeb 1 165 ģimenes. 2022. gadā, ņemot vērā gan karu Ukrainā, gan globālo cenu kāpumu, pārcelšanās uz Latviju ir norimusi.

Arī NVA un LIAA veic pasākumus potenciālo remigrantu uzrunāšanai, sniedzot informāciju un konsultācijas, piedaloties diasporas organizētajos pasākumos u. c. Lai attīstītu Latvijas cilvēkkapitālu un izmantotu diasporas uzkrāto pieredzi, veikti arī pasākumi, kas veicina diasporas iesaisti eksporta, investīciju piesaistes un zināšanu un tehnoloģiju pārneses sekmēšanā (skatīt 7.2. ielikumu).

7.2. ielikums

EM un LIAA aktivitātes 2022. gadā, kas sekmēja diasporas iesaisti Latvijas tautsaimniecības attīstībā

Pirmsinkubācijas un inkubācijas atbalsta programmas. Diasporas pārstāvju vidū pieaugusi interese par dalību LIAA inkubācijas un pirmsinkubācijas programmās. LIAA saņēmusi 80 pieteikumu no tautiešiem 25 valstīs. Šo dalībnieku vidū ir arī cilvēki, kas pēc veiksmīgas biznesa idejas attīstīšanas pārceļas uz dzīvi Latvijā, lai būtu tuvāk biznesa realizēšanai. Diasporas dalībnieku pievienošanās inkubatoru kopienai ar savu mītnes zemē iegūto pieredzi, zināšanām par starptautiskajiem tirgiem un idejām ir ieguvums arī Latvijā dzīvojošajiem programmu dalībniekiem.

LIAA ekonomiskās pārstāvniecības. 2022. gada aprīlī LIAA atklāja divas jaunas ekonomiskās pārstāvniecības – Bostonā (ASV) un Toronto (Kanādā). Par pārstāvniecību vadītājiem izvēlēti diasporas pārstāvji, tādējādi arī veicinot diasporas profesionālu iesaisti ekonomiskajā sadarbībā ar Latviju.

Aktivitātes zināšanu un pasaules pieredzes pārnesi uz Latviju. Aktīvi turpinās diasporas profesionālu iesaiste *deep-tech*, RIS3 jomās un citās biznesa veicināšanas aktivitātēs. LIAA sadarbojas ar biedrību „Ekonomiskā sadarbība un investīcijas Latvijai” jeb kopienu #esiLV, kas apvieno ārvalstīs dzīvojošos Latvijas izcelsmes uzņēmējus, zinātniekus, starptautisko organizāciju un radošo industriju profesionāļus. Diasporas profesionālu iesaiste zinātnes atklājumu komercializēšanā sniedz jaunas iespējas, lai kopīgiem spēkiem sekmētu Latvijas ekonomikas attīstību. Piemēram, 2022. gada 13. un 14. oktobrī Rīgas Stradiņa universitātē norisinājās EM un LIAA organizēts starptautisks „Precīzijas medicīnas tīklošanās forums”, kurā kā eksperte piedalījās arī diasporas pārstāve.

Lai savienotu ārzemēs dzīvojošos valstspiederīgos profesionāļus un uzņēmumus Latvijā, rosinot arī Latvijas darba devējus aktīvi iesaistīties remigrācijas veicināšanā, aizsākušās arī privātas iniciatīvas, piemēram, pēc mobilo sakaru operatora „Tele2” iniciatīvas 2018. gadā izveidota sociālā kustība „Latvija strādā”, darba un informācijas portāls “YourMove.lv”, u. c.

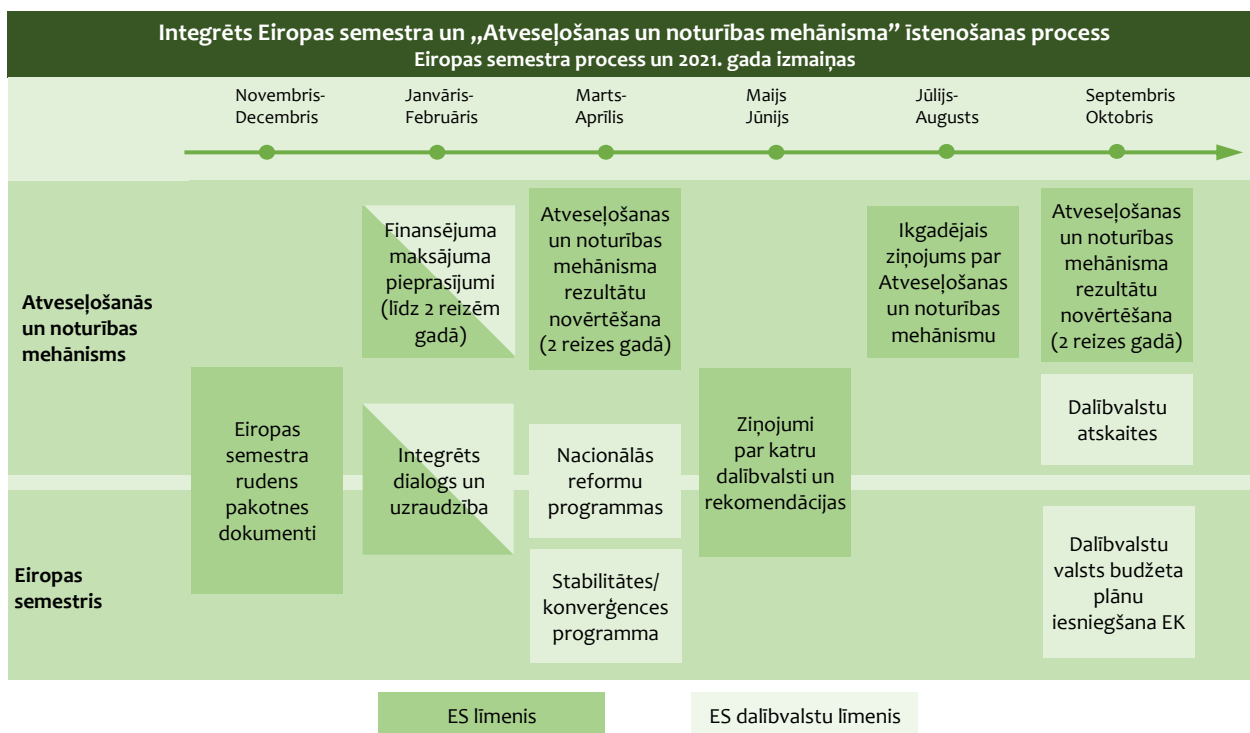
II DAĻA. EKONOMISKĀS POLITIKAS PRIORITĀTES

8. LATVIJAS IEKĻAUŠANĀS ES EKONOMISKAJĀ UN STRUKTŪRPOLITIKĀ

8.1. EIROPAS SEMESTRIS

2010. gada 12. janvārī EK publicēja „Ilgadējo izaugsmes ziņojumu”, kurā tika piedāvāts sākt jaunu ekonomiskās politikas uzraudzības un koordinācijas mehānismu ES – Eiropas semestri. Tā kopš 2011. gada Eiropas semestris sākas katru gadu novembrī, kad EK publicē galvenos dokumentus (tā saucamā Eiropas semestra rudens pakotne), ar kuru izvērtēšanu sākas nākamā gada Eiropas semestris, un tie ir: „Ilgadējais ilgtspējīgas izaugsmes ziņojums” (*Annual Sustainable Growth Survey*), „Brīdināšanas mehānisma ziņojums” (*Alert Mechanism Report*), „Vienotā nodarbinātības ziņojuma projekts” (*Draft Joint Employment Report*), EK priekšlikums ES Padomes rekomendācijām eirozonai un citus dokumentus. Šajos dokumentos EK izvērtē esošo ekonomisko situāciju ES kopumā un piedāvā ekonomiskās politikas prioritātes nākamajam gadam. Šie dokumenti ir pamats tālākajām diskusijām starp ES dalībvalstīm un EK dažādās ES Padomes sanāksmēs.

8.1. attēls

EK ziņojumi par katru ES dalībvalsti (*Country Reports*), kas tiek publicēti katru gadu pavasarī, ir vēl viens svarīgs Eiropas semestra procesa elements. Šajos ziņojumos EK piedāvā detalizētu analīzi par katru ES dalībvalsti, tās ekonomikas situāciju, galvenajiem izaicinājumiem un notiekošajām reformām.

8.1. ielikums

EK priekšlikums „ES Padomes rekomendācijām eirozonas ekonomikas politikai”

2022. gada 22. novembrī publicētais EK priekšlikums „ES Padomes rekomendācijām eirozonas ekonomikas politikai”, eirozonas valstis aicina uz šādu rīcību 2023.–2024. gadā:

1. turpināt koordinēt fiskālo politiku visās ES dalībvalstīs, lai nodrošinātu savlaicīgu inflācijas līmeņa samazinājumu līdz ECB noteiktajam vidēja termiņa mērķim 2 % apmērā. 2023. gadā izvairīties no plaša mēroga atbalsta pasākumiem, kas veicina kopējo pieprasījumu, vienlaikus mērķējot fiskālā atbalsta pasākumus, lai risinātu problēmas, kas ir saistītas ar augsto enerģijas cenu ietekmi uz neaizsargātām mājāsaimniecībām un uzņēmumiem. Vienoties par kopējo pieeju un jo īpaši aizstāt plaša mēroga cenu atbalsta pasākumus ar izmaksu efektīvu divu līmeņu enerģijas cenu noteikšanu, kas nodrošina stimulus enerģijas taupīšanai. Definēt pienācīgi diferencētas vidēja termiņa fiskālās stratēģijas, lai nodrošinātu parādu ilgtspēju un palielinātu izaugsmes potenciālu ilgtspējīgā veidā, īstenojot pakāpenisku konsolidāciju, lai sasniegtu piesardzīgas vidēja termiņa fiskālās pozīcijas, un veicinot investīcijas un reformas;
2. uzturēt augstu publisko ieguldījumu līmeni, kas vajadzīgs, lai veicinātu ekonomisko un sociālo noturību, un atbalstīt zaļo un digitālo pāreju, tostarp lielāku energoefektivitāti un pāreju uz atjaunojamiem enerģijas avotiem. Īstenot Kohēzijas politikas programmas un „Atveseļošanas un noturības plānus”, nodrošinot savlaicīgu reformu īstenošanu un investīcijas, kā arī rīkoties tā, lai „Atveseļošanas un noturības plāni” būtu mērķtiecīgi atjaunināti un nemazinātu kopējās ambīcijas. Veikt turpmākas darbības, ņemot vērā arī REPowerEU plānus, lai paātrinātu pāreju uz tīru enerģiju un palielinātu ES enerģētisko neatkarību;
3. saskaņā ar dalībvalstu nacionālo praksi un ievērojot sociālo partneru lomu, atbalstīt tādu algu līmeņa attīstību, kas bremzē pirktpējas samazināšanos darba ņēmējiem, jo īpaši darba ņēmējiem ar zemiem ienākumiem, vienlaikus ņemot vērā vidēja termiņa produktivitātes attīstību un ierobežojot sekundāro ietekmi uz inflāciju. Attīstīt un vajadzības gadījumā pielāgot sociālā atbalsta sistēmas, lai palīdzētu neaizsargātām mājāsaimniecībām tikt galā ar enerģētikas krīzes šoku un zaļo un digitālo pāreju, risinot pieaugošo nabadzības risku. Turpināt uzlabot aktīvo darba tirgus politiku un īstenot pasākumus, kas risina darbaspēka prasmju trūkuma problēmu. Nodrošināt efektīvu sociālo partneru iesaisti politikas veidošanā un sociālā dialoga stiprināšanā;
4. nodrošināt, lai atbalsts uzņēmumiem, jo īpaši maziem un vidējiem uzņēmumiem, kas pakļauti finansiālam spiedienam enerģētikas krīzes dēļ, ir izmaksu ziņā efektīvs, pagaidu un paredzēts dzīvotspējīgiem uzņēmumiem. Sniegtajam atbalstam vajadzētu būt tādām, kas saglabā stimulus energoefektivitātei, līdzvērtīgu konkurences apstākļus un ES Vienotā tirgus integritāti, tostarp ar Valsts atbalsta pagaidu krīzes ietvara palīdzību. Paaugstināt maksātspējas regulējuma efektivitāti, nodrošinot, ka tas efektīvi un savlaicīgi risina maksātspējas un uzņēmumu pārstrukturēšanas jautājumus. Veicināt virzību uz Kapitāla tirgus savienību;
5. saglabāt makro-finansiālo stabilitāti, saglabāt kredītēšanas kanālus ekonomikai un turpināt atbalstīt finanšu integrāciju. Pārraudzīt riskus, kas jo īpaši saistīti ar spriedzi enerģētikas nozarē, pieaugošām procentu likmēm, ienākumus nenesošiem aktīviem un attīstību nekustamā īpašuma tirgos. Turpināt aktīvi iesaistīties digitālā eiro ieviešanas sagatavošanā.

Būtu jāveic turpmāki pasākumi Ekonomikas un monetārās savienības (EMS) padziļināšanai, ņemot vērā gūtās mācības, izstrādājot un īstenojot ES visaptverošos ekonomikas politikas pasākumus Covid-19 krīzes seku mazināšanai, arī Atveseļošanas un noturības mehānismu un ekonomikas pārvaldības pārskatu. Progress EMS padziļināšanā būtu jāturpina, pilnībā ievērojot ES Vienotā tirgus darbības principus un atklātā un pārredzamā veidā attiecībā uz ne-eirozonas ES dalībvalstīm.

Savukārt ES dalībvalstu nacionālajā līmenī saskaņā ar Eiropas semestra procesu ES dalībvalstīm katru gadu ir jāizstrādā un līdz aprīļa vidum jāiesniedz EK nacionālās programmas („Nacionālā reformu programma” un „Stabilitātes programma” vai „Konverģences programma”). Pēc abu dokumentu iesniegšanas EK sagatavo vērtējumu un maija beigās nāk klajā ar priekšlikumu ES Padomes rekomendācijām ES dalībvalstīm, kas tiek apspriests dažādās ES Padomes sanāksmēs un apstiprināts jūnija Eiropadomes sanāksmē.

Līdz ar ES „Atveseļošanas un noturības mehānisma” izveidi (skat. 8.2. nodaļu), kas tika integrēts Eiropas semestra procesā, ES dalībvalstīm divas reizes gadā jāpasagatavo atskaites EK par „Nacionālo Atveseļošanas un noturības plānu” īstenošanu, tajos noteikto rezultātīvo rādītāju un mērķu izpildi u. tml. Turklāt ES dalībvalstu „Nacionālajās reformu programmās” ir jāveido atsauces uz „Nacionālajiem Atveseļošanas un noturības plāniem”, jo abi procesi ir integrēti. Tāpat ziņojumos par katru ES dalībvalsti (*Country Reports*) EK vērtē arī progresu „Nacionālo Atveseļošanas un noturības plānu” īstenošanā (skat. 8.1. attēlu).

Ievērojot Eiropas semestra procesu, 2022. gada 22. novembrī EK publicēja Eiropas semestra rudens dokumentu pakotni: 2023. gada „Ilggadējo ilgtspējīgas izaugsmes ziņojumu” (skat. 8.2. ielikumu), 2023. gada „Agrās brīdināšanas mehānisma ziņojumu” (skat. 6.8. nodaļu), „Vienoto nodarbinātības ziņojuma projektu” (*Draft Joint Employment Report*), „EK priekšlikumu ES Padomes rekomendācijām eirozonai” (skat. 8.1. ielikumu) un citus dokumentus.

8.2. ielikums**2023. gada „Ilggadējais ilgtspējīgas izaugsmes ziņojums”**

2023. gada „Ilggadējais ilgtspējīgas izaugsmes ziņojumā” EK uzsver, ka kopumā Eiropa spēja atgūties no Covid-19 pandēmijas pateicoties dažādiem atbalsta pasākumiem. Tagad Eiropa saskaras ar jaunajiem izaicinājumiem, kurus radīja Krievijas iebrukums Ukrainā. Tas izraisīja strauju energoresursu un pārtikas cenu pieaugumu, mājāsaimniecību rīcībā esošo ienākumu samazinājumu, nestabilu ārējo vidi, finansējuma un investīciju iespēju sašaurināšanos. Ņemot vērā šos izaicinājumus, ES līmeni jāturpina koordinēt ekonomikas un sociālā politika, virzoties kopīgi arī uz ilgtermiņa mērķiem. Lai pārvarētu enerģētikas krīzi, nepieciešams apvienot ES dalībvalstu un ES līmeņa centienus, t. sk. izmantojot ES finansējuma piedāvātās iespējas. Tāpēc „Atveseļošanas un noturības mehānisms” (skat. 8.2. nodaļu) integrācija Eiropas semestra procesā ir ļoti svarīgs elements, kas palīdzēs pārvarēt pastāvošos izaicinājumus un stiprināt ekonomiku.

2023. gada „Ilggadējais ilgtspējīgas izaugsmes ziņojumā” ir izklāstīts uz īstermiņa ekonomikas politiku attiecināms EK piedāvājums, kas galvenokārt ir saistīts ar satricinājumu mazināšanu un negatīvo seku novēršanu enerģētikas nozarē, kā arī turpmākiem centieniem ar mērķi veicināt ilgtspējīgu un iekļaujošu izaugsmi un palielināt ekonomikas noturību vidējā termiņā, vienlaikus saglabājot elastību, lai risinātu jaunas problēmas. Ņemot to vērā, EK uzskata, ka iepriekšējos gados definētie **četri prioritārie virzieni** joprojām ir aktuāli, taču to ietvaros ekonomikas un sociālā politika būtu jāpielāgo jaunajiem izaicinājumiem.

- **Taisnīgums:** īstermiņā svarīgi reaģēt uz strauji augošām energoresursu cenām un atbalstīt krīzē nonākušās mājāsaimniecības un uzņēmumus. Vidējā termiņā ir svarīga efektīva apmācības, prasmju attīstības un darba tirgus politika, lai palīdzētu strādājošajiem pielāgoties jaunajiem apstākļiem saistībā ar pāreju uz zaļo un digitālo ekonomiku.
- **Produktivitāte:** īstermiņā ir aktuālas problēmas ar globālo vērtību ķēžu pārrāvumiem un nepieciešamo atbalstu uzņēmumiem, kuru darbību negatīvi ietekmē pašreizējā enerģētikas krīze. Vidējā termiņā ir svarīga ES vienotā tirgus darbība, ieguldījumi prasmēs, digitalizācijā, pētniecībā un attīstībā.
- **Vides ilgtspēja:** īstermiņā ir aktuāls atbalsts mājāsaimniecībām un energoresursu pieprasījuma samazināšana, kā arī atjaunojamās enerģijas attīstība. Vidējā termiņā ir svarīga virzība uz „Eiropas Zaļā kursa” (*European Green Deal*), „Gatavi mērķrādītājam 55%” (*Fit for 55*) mērķu sasniegšanu un aprītes ekonomikas izveidošanu, t. sk. pārejas paātrināšanu uz tīrās enerģijas avotiem un labāku enerģijas tirgu darbību.
- **Makroekonomiskā stabilitāte:** īstermiņā svarīga fiskālā ilgtspēja kombinācijā ar investīcijām ar mērķi veicināt pāreju uz zaļo un digitālo ekonomiku, kredītēšanas saglabāšana un makro-finansiālā stabilitāte, kā arī inflācijas ierobežošana. Vidējā termiņā aktuāla ir ilgtspējīgu publisko finanšu veidošana un investīcijas zaļajā un digitālajā ekonomikā, kā arī ekonomiskā un sociālā noturība.

„Latvijas nacionālā reformu programma „Eiropa 2020” stratēģijas īstenošanai” (turpmāk – Latvijas NRP) tika apstiprināta 2011. gada 26. aprīlī MK vienlaikus ar „Latvijas Konverģences programmu 2011.–2014. gadam”. Abas minētās programmas tika iesniegtas EK 2011. gada 29. aprīlī. Kopš tā laika Latvija katru gadu izstrādā un iesniedz EK Progresā ziņojumus par Latvijas NRP īstenošanu.

Atbilstoši Eiropas semestra virzības procesam 2022. gada 12. aprīlī MK apstiprināja vienpadsmito „Progresā ziņojumu par Latvijas NRP īstenošanu” (turpmāk – Progresā ziņojums) un „Latvijas Stabilitātes programmu 2022.–2025. gadam”. Abi dokumenti tika iesniegti EK 2022. gada 15. aprīlī.

8.3. ielikums**2022. gada EK „Ziņojums par Latviju”**

2022. gada EK „Ziņojumā par Latviju” ir norādīts, ka Latvijas ekonomika ir labi pārcietusi Covid-19 krīzi. Neraugoties uz valsts parāda ievērojamo pieaugumu pēc Covid-19 pandēmijas, Latvijas makroekonomikas rādītāji joprojām ir stabili. Lai gan Latvijā ienākumu līmenis joprojām ir zemāks par ES vidējo rādītāju, valsts turpina stabili konverģences kursu. Iekļaujošas un sociāli taisnīgas ekonomikas atveseļošanas nodrošināšana Latvijā joprojām ir problēma. Izaugsme nav bijusi pilnībā iekļaujoša, jo ienākumu nevienlīdzība ir viena no augstākajām ES, joprojām pastāv reģionālas atšķirības un nabadzības risks vēl aizvien ir ievērojams.

Latvijas galvenās vides un klimata politikas problēmas ir enerģijas patēriņa samazināšana transportam un ēkām, atjaunojamo energoresursu jaudas palielināšana, aprītes ekonomikas ieviešana un bioloģiskās daudzveidības aizsardzības uzlabošana. Lai gan savienojamības un digitālo publisko pakalpojumu ziņā Latvijas rezultāti ir labi, digitālo pārkārtošanos kavē digitālo prasmju trūkums.

Tālākie izaicinājumi Latvijas tautsaimniecības attīstībai ir saistīti ar karu Ukrainā, strauju tirdzniecības apjomu samazinājumu ar Krieviju un Baltkrieviju, kā arī krasu enerģijas cenu pieaugumu un piegādes ķēžu traucējumiem, kas izraisa augstu inflāciju. EK pozitīvi vērtē Latvijas valdības spēju ātri reaģēt uz Krievijas izraisīto karu Ukrainā un pielāgoties tā sekām, apstiprinot un ieviešot atbalsta pasākumus mājāsaimniecībām un uzņēmumiem.

Tāpat 2022. gada EK „Ziņojumā par Latviju” ir atspoguļots EK viedoklis par „Latvijas Atveseļošanas un noturības mehānisma plānu” un tā galvenajiem pasākumiem.

Progresā ziņojumā par Latvijas NRP īstenošanu ir atjaunots Latvijas NRP aprakstītais vidēja termiņa makroekonomiskais scenārijs, izvērtēts Latvijas progress 2019.–2021. gada ES Padomes rekomendāciju izpildē, sniegta informācija par Latvijas „Atveseļošanas un noturības plāna” īstenošanu un raksturots progress ANO Ilgtspējīgas attīstības mērķu sasniegšanā. Progresā ziņojums parāda, ka visu ES Padomes rekomendāciju īstenošana ir procesā, „Atveseļošanas un noturības plānā” uz 2022. gada 1. ceturksni sasniedzamie rādītāji ir izpildīti un Latvija kopumā virzās uz ANO Ilgtspējīgas attīstības mērķu sasniegšanu.

8.4. ielikums

2022. gada ES Padomes rekomendācijas Latvijai

Latvijai tiek rekomendēts 2022.-2023. gadā:

- nodrošināt, ka 2023. gadā valsts finansēto primāro kārtējo izdevumu pieaugums atbilst kopumā neitrālai politikas nostājai, ņemot vērā to, ka turpinās pagaidu un mērķorientēta atbalsta sniegšana pret energocenu kāpumu visneaizsargātākajām majsaimniecībām un uzņēmumiem, kā arī bēgļiem no Ukrainas. Būt gatavai kārtējos izdevumus pielāgot mainīgajai situācijai. Palielināt publiskās investīcijas, kas sekmēs zaļo un digitālo pārkārtošanos un enerģētisko drošību, ņemot vērā REPowerEU iniciatīvu, tostarp, izmantojot „Atveseļošanas un noturības mehānismu” un citus ES fondus. Īstenot fiskālo politiku, kuras mērķis ir panākt piesardzīgu vidēja termiņa fiskālo stāvokli. Lai mazinātu nevienlīdzību, paplašināt arī nodokļu uzlikšanu īpašumam un kapitāla aplikšanu ar nodokļiem un stiprināt veselības aprūpes un sociālās aizsardzības adekvātumu;
- turpināt „Atveseļošanas un noturības plāna” īstenošanu, ievērojot ES Padomes 2021. gada 13. jūlija īstenošanas lēmumā iekļautos atskaites punktus un mērķrādītājus. Iesniegt 2021.–2027. gada Kohēzijas politikas plānošanas dokumentus, lai būtu iespējams noslēgt sarunas ar EK un pēc tam sākt to īstenošanu;
- uzlabot finansējuma pieejamību mazajiem un vidējiem uzņēmumiem, izmantojot publiskās aizdevumu un garantiju shēmas, kas vērstas uz stratēģiski nozīmīgu investīciju atvieglošanu, jo īpaši zaļās pārkārtošanās un reģionālās attīstības jomā;
- samazināt vispārējo atkarību no fosilajām degvielām un diversificēt fosilo degvielu importu, paātrinot atjaunojamo energoresursu apguvi, nodrošinot pietiekamas starpsavienojumu jaudas, diversificējot enerģijas piegādes un piegāžu maršrutus un ar vērienīgiem energoefektivitātes pasākumiem samazinot kopējo enerģijas patēriņu.

Novērtējot ES dalībvalstu iesniegtās nacionālās programmas un to īstenošanu, 2022. gada 23. maijā EK publicēja Ziņojumus par katru ES dalībvalsti, t. sk. arī par Latviju (skat. 8.3. ielikumu), un priekšlikumus ES Padomes rekomendācijām ES dalībvalstīm, kas pēc diskusijām dažādās ES Padomes sanāksmēs 2022. gada 17. jūnijā tika apstiprinātas ES padomē (skat. 8.4. ielikumu). Ar šo ES Padomes rekomendāciju apstiprināšanu noslēdzās 2022. gada Eiropas semestris.

Valdības pasākumi, kas plānoti ES Padomes rekomendāciju izpildei, ir iekļauti valdības rīcības plānā. ES Padomes rekomendācijas Latvijai ir būtisks elements nacionālo ekonomikas politikas prioritāšu noteikšanā, nepieciešamo reformu un politikas pasākumu formulēšanā, kā arī „Latvijas nacionālās reformu programmas”, „Latvijas Atveseļošanas un noturības mehānisma plāna” un „Latvijas Stabilitātes programmas” veiksmīgā īstenošanā.

Jāatzīmē, ka „Latvijas nacionālās reformu programmas”, „Latvijas Atveseļošanas un noturības mehānisma plāna” un „Latvijas Stabilitātes programmas” īstenošana notiek ciešā sadarbībā ar EK. Augstākminēto programmu īstenošanas progress tiek regulāri apspriests divpusējās sarunās starp Latviju un EK. Ekonomikas ministrija turpinās Latvijas NRP un ES Padomes rekomendāciju izpildei paredzēto pasākumu īstenošanas uzraudzību, un informācija par pasākumu īstenošanas progresu tiks iekļauta 2023. gada „Progresā ziņojumā par Latvijas nacionālās reformu programmas īstenošanu”, kas būs jāiesniedz EK līdz 2023. gada 15. aprīlim kopā ar „Latvijas Stabilitātes programmu”.

8.2. ES FINANSĒJUMA IZMANTOŠANA EKONOMIKAS ATTĪSTĪBAI

2014.-2020. GADA PLĀNOŠANAS PERIODA VISPĀRĒJS RAKSTUROJUMS

Atbilstoši ES Padomes lēmumam par ES daudzgadu finanšu ietvaru 2014.–2020. gadam Latvija ir saņēmusi 4,4 mljrd. eiro Kohēzijas politikas mērķu īstenošanai ar ES fondu (ERAF, ESF un KF) starpniecību. Tas nozīmē, ka šajā periodā Latvija ir ceturrtā lielākā neto saņēmēja starp visām ES dalībvalstīm, un uz katru iedzīvotāju 2014.–2020. gadā no ES budžeta tiks saņemts aptuveni 3 tūkst. eiro. Tādējādi pašlaik no ES budžeta tiek saņemts četras reizes vairāk, nekā tajā iemaksāts. Pēc Finanšu ministrijas novērtējuma, ES fondu investīciju devums Latvijas IKP 2020. gadā bija 1,2 procentpunktu līmenī.

Līdz 2021. gada 29. novembrim kopā tika īstenoti 2 152 ES fondu investīciju projekti par kopējo summu 4,1 mljrd. eiro jeb 87 % no pieejamā finansējuma. Faktiski izmaksātais ES fondu atbalsts ir 2,9 mljrd. eiro, tātad 61 % no 2014.–2020. gada plānošanas periodā pieejamajiem 4,4 mljrd. eiro. No tā 2021. gada deviņos mēnešos izmaksāti 396 milj. eiro jeb 97 % no prognozētā. Savukārt visa 2021. gada prognoze – 544,2 milj. eiro – ir izpildīta par 73 %.

8.1. tabula

Ekonomikas ministrijas kompetencē esošo aktivitāšu ieviešanas progress uz 2022. gada 14. novembri				
Atbalsta programma	ES fondu finansējums (piešķirums) milj. eiro	Maksājumu apjoms milj. eiro	procenti no piešķiruma procenti	
1.2.1.1. Kompetences centri	63,2	59,20	74,00	
1.2.1.2. Tehnoloģiju pārneses sistēma	30,0	22,20	74,00	
1.2.1.4. Jaunu produktu ieviešana	45,1	39,53	87,65	
1.2.2.1. Nodarbināto apmācība	22,5	22,42	99,60	
1.2.2.2. Inovāciju motivācija	4,8	4,30	89,60	
1.2.2.3. IKT un netehnoloģiskā apmācība	11,16	11,15	99,96	
3.1.1.1. Aizdevumu garantijas	58,9	46,70	79,29	
3.1.1.2. Mezanīna aizdevumi	7,0	6,90	98,57	
3.1.1.3. Atbalsts mazo, vidējo komersantu finansējuma piesaistei kapitāla tirgos	1,0	0,58	57,50	
3.1.1.4. Mikrokredīti un starta aizdevumi	15,0	14,90	99,30	
3.1.1.5. Ražošanas telpas	43,0	39,80	92,50	
3.1.1.6. Biznesa inkubatori	31,7	23,20	73,10	
3.1.2.1. Riska kapitāls	29,2	26,20	89,73	
3.1.2.2. Tehnoloģiju akselerators	16,0	16,00	100,00	
3.2.1.1. Klasteru programma	6,7	6,69	99,40	
3.2.1.2. Starptautiskā konkurētspēja	80,5	56,30	69,90	
4.1.1. Apstrādes rūpniecības uzņēmumu energoefektivitāte	23,7	13,80	58,00	
4.2.1.1. Daudzdzīvokļu māju energoefektivitāte	141,5	88,60	62,60	
4.2.1.2. Valsts ēku energoefektivitāte	93,4	55,90	59,90	
4.3.1. Centralizētās siltumapgādes energoefektivitāte	49,6	40,50	81,60	
Kopā	741,4	482,90	65,10	

Lai nodrošinātu reģionālo biznesa inkubatoru sekmīgu darbību līdz programmas beigām (2023. gada 31. decembrim), 2022. gada 19. jūlijā sēdē MK lēma par 1 milj. eiro finansējuma novirzīšanu no 13.1.6. SAM: atveseļošanas pasākumi ekonomikas nozarē (1.2.2.1. pasākuma "Atbalsts nodarbināto apmācībām"). Papildus piešķirtais finansējums nodrošinās grantu un nefinanšu atbalstu komersantu attīstībai.

Lai nodrošinātu „Starptautiskās konkurences veicināšanas programmas” turpināšanu līdz 2023. gada 31. augustam, piešķirot atbalstu par dažādām eksporta veicināšanas darbībām, t. sk. dalībai tirdzniecības misijās un starptautiskās izstādēs, 2022. gada 19. jūlijā sēdē MK lēma par 4, 5 milj. eiro pārdali no 13.1.6. SAM: atveseļošanas pasākumi ekonomikas nozarē (1.2.2.1. pasākuma "Atbalsts nodarbināto apmācībām"). Papildu finansējums ir adresēts tām nozarēm, kurām paredzama izšķiroša nozīme Latvijas ekonomikas atlabšanas stabilitātē. Piemēram, atbalsts pasākumu organizēšanai un vizītiem ārzemēs.

Lielu interesi uzņēmēju vidū ir raisījusi iespēja saņemt ES fondu līdzfinansējumu akciju emisijai. Pasākumam pieejamais ERAF finansējums ir 1 milj. eiro, privātais līdzfinansējums – vismaz 1 milj. eiro apmērā. Līdz šim pasākumā ir izsludinātas četras projektu iesniegumu atlases kārtas. Kopumā četrās atlases kārtās noslēgti līgumi ar septiņiem komersantiem par kopējo summu 1,4 milj. eiro apmērā.

2021.-2027. GADA PLĀNOŠANAS PERIODA VISPĀRĒJS RAKSTUROJUMS

2018. gada 2. maijā EK publicēja komunikāciju „Moderns ES budžets Savienībai, kas aizsargā, dod iespējas un aizstāv”¹. Tas iezīmēja EK redzējumu par jauno ES daudzgadu budžeta ietvaru 2021.–2027. gadam (detalizēti šī komunikācija atspoguļota 2019. gada Latvijas Ekonomikas attīstības pārskatā). EK 2018. gada 2. maija komunikācija kalpoja par pamatu diskusijām

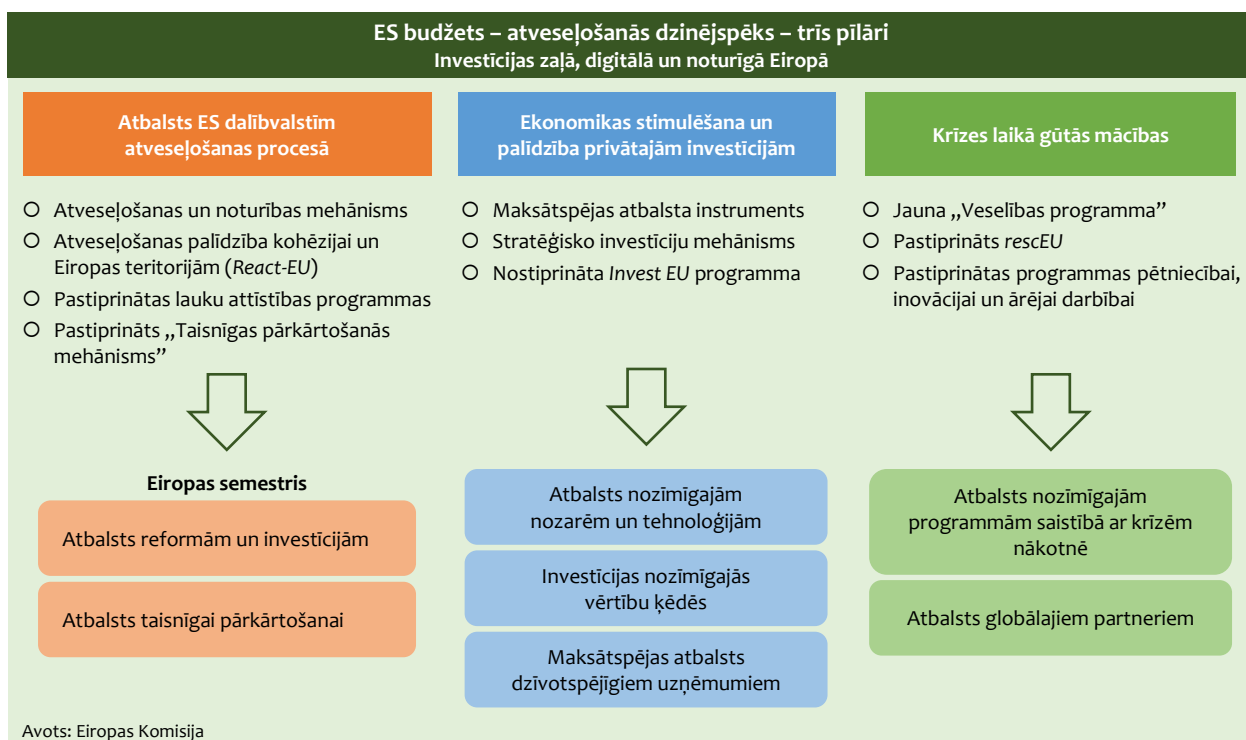
¹ https://eur-lex.europa.eu/resource.html?uri=cellar:c2bc7dbd-4fc3-11e8-be1d-01aa75ed71a1:0007_02/DOC_1&format=PDF

starp ES dalībvalstīm un EK par jauno ES daudzgadu budžetu 2021.–2027. gadam. Taču, ņemot vērā Covid-19 pandēmiju un tās izraisīto krīzi, EK tika aicināta prezentēt pārskatītu ES daudzgadu budžetu 2021.–2027. gadam.

2020. gada 27. maijā EK nāca klajā ar pārskatītu piedāvājumu ES daudzgadu budžetam 2021.–2027. gadā, publicējot komunikāciju „ES budžets – Eiropas atveseļošanas plāna dzinējspēks”¹. ES ilgtermiņa prioritātes veicināt pārkārtošanos uz zaļu un digitālo ekonomiku ir pārskatītā ES daudzgadu budžeta piedāvājuma pamatā. Šīs horizontālās prioritātes ir iestrādātas visos ES daudzgadu budžeta instrumentos un programmās. Pārskatītais ES budžeta piedāvājums balstās uz trim pīlāriem:

- atbalsta instrumenti ES dalībvalstu centieniem atveseļoties pēc krīzes, novērst sekas un izklūt no tās spēcīgākām;
- pasākumi privāto investīciju palielināšanai un grūtībās nonākušu uzņēmumu atbalstam;
- galveno ES programmu pastiprināšana, lai krīzē gūtu pieredzi un padarītu vienoto tirgu spēcīgāku un noturīgāku (skatīt 8.2. attēlu).

8.2. attēls

Lai veicinātu ātrāku ES un ES dalībvalstu ekonomikas atveseļošanu no pašreizējās Covid-19 krīzes (ES budžeta 1. pīlārs), EK piedāvāja izveidot jaunu „Eiropas Atveseļošanas instrumentu” (*Next Generation EU*). Tas papildina ES budžetu ar jaunu finansējumu no finanšu tirgiem un ir vienreizējs ārkārtas instruments, kas darbosies noteiktu laiku no 2021. līdz 2024. gadam un kuru ES dalībvalstis var izmantot ekonomikas atveseļošanas pasākumiem.

„Eiropas Atveseļošanas instrumenta” (*Next Generation EU*) kontekstā ir svarīgi pieminēt jaunu „Atveseļošanas un noturības mehānismu” (*Recovery and Resilience Facility – RRF*), kas ir cieši saistīts ar Eiropas semestri un ES dalībvalstu Nacionālajām reformu programmām (skatīt 8.1. nodaļu). Mehānisma mērķis ir atbalstīt investīcijas un reformas, kas ir būtiskas noturīgai ekonomikas atveseļošanai, uzlabot ES dalībvalstu ekonomisko un sociālo noturību un atbalstīt zaļu un digitālo transformāciju.

Šim mehānismam ir ierosināts budžets 560 mljrd. eiro apmērā, lai palīdzētu finansēt ES dalībvalstu atveseļošanas un noturības plānus. Tas sastāv no grantiem līdz 310 mljrd. eiro apmērā un aizdevumiem līdz 250 mljrd. eiro apmērā.

Lai ES dalībvalstis varētu pretendēt uz finansējumu no „Atveseļošanas un noturības mehānisma”, tām jāizstrādā nacionālais atveseļošanas un noturības plāns, kas ir „Nacionālās reformu programmas” sastāvdaļa. EK aicināja ES dalībvalstis ņemt vērā 2019. un 2020. gadā ES dalībvalstīm izteiktās ES Padomes rekomendācijas, gatavojot nacionālos atveseļošanas un noturības plānus un plānojot finansējumu nepieciešamajām investīcijām un reformām. Lai nodrošinātu lietderīgu un efektīvu finansējuma izlietojumu, katrai ES dalībvalstij atveseļošanas un noturības plāna ietvaros ir noteikti konkrēti sasniedzami

¹ https://eur-lex.europa.eu/resource.html?uri=cellar:4524c01c-a0e6-11ea-9d2d-01aa75ed71a1.0006.02/DOC_1&format=PDF

mērķi un kritēriji. Finansējums ES dalībvalstīm tiek piešķirts pa daļām. Finansējuma nākamo daļu ES dalībvalsts varēs saņemt, ja noteiktajā termiņā būs izpildījusi iepriekš izvirzītos mērķus un kritērijus.

Kohēzijas politikai ir būtiska nozīme līdzsvarotas un ilgtspējīgas atveseļošanās atbalstīšanā, izmantojot jaunu **REACT-EU** iniciatīvu. Tās mērķis ir risināt akūtākās ekonomiskās un sociālās problēmas un pielāgot turpmākās kohēzijas programmas, lai tās padarītu elastīgākas un pilnībā saskaņotu ar ekonomikas atveseļošanas prioritātēm.

Eiropas Lauksaimniecības fonds lauku attīstībai sniedz atbalstu lauksaimniekiem un lauku apvidiem īstenot zaļo pārkārtošanos un atbalstīs investīcijas un reformas vides aizsardzības mērķu sasniegšanā.

EK ir ievērojami pastiprinājusi „**Taisnīgas pārkārtošanās mehānismu**”, lai atbalstītu ES dalībvalstis ātrākā pārejā uz zaļo ekonomiku un tādējādi stimulētu ekonomiku.

ES budžeta 2. pīlāra ietvaros EK piedāvāja stiprināt „**Eiropas investīciju pamatprogrammu**” (*InvestEU*), lai mobilizētu privātās investīcijas stratēģiskos projektos visā ES. Šajā kontekstā EK ierosināja izveidot jaunu „**Stratēģisko investīciju mehānismu**”, lai ieguldītu galvenajās vērtību ķēdēs, kas ir izšķiroši svarīgas Eiropas noturībai un stratēģiskajai autonomijai nākotnē. Ņemot vērā Covid-19 krīzes ietekmi uz dzīvotspējīgu uzņēmumu finanšu stāvokli, EK piedāvāja arī jaunu „**Maksātspējas atbalsta instrumentu**”, lai sniegtu steidzamu atbalstu uzņēmumiem un palīdzētu tiem pārvarēt grūtības.

ES budžeta 3. pīlārs paredz stiprināt ES spēju reaģēt uz potenciālajām krīzēm nākotnē. Šajā kontekstā EK piedāvāja izveidot jaunu programmu „**ES veselība**”, lai stiprinātu veselības aprūpes sistēmas drošību un sagatavotos turpmākajām veselības krīzēm. *RescEU* jeb „**ES civilās aizsardzības mehānisms**” tika paplašināts un stiprināts, lai ES varētu sagatavoties turpmākajām krīzēm un reaģēt uz tām. Tika arī pastiprināta pamatprogramma „**Apvārsnis Eiropa**”, lai finansētu vitāli svarīgu pētniecību veselības, noturības un zaļās un digitālās pārkārtošanās jomā. Tāpat tika stiprinātas arī citas ES programmas, t. sk. ārējie instrumenti, lai nākotnes ES daudzgadu finanšu ietvaru pilnībā saskaņotu ar ekonomikas atveseļošanas vajadzībām. Tika arī pastiprināti īpašie instrumenti, lai padarītu ES budžetu elastīgāku un spējīgu labāk reaģēt uz jauniem izaicinājumiem.

Kopējais EK piedāvātā ES daudzgadu budžeta 2021.–2027. gadam ietvara finansējuma apjoms ir 1 850 mljrd. eiro, kas līdz šim ir vēsturiski lielākais apjoms, no kura 1 100 mljrd. eiro veido ES daudzgadu finanšu shēma, 750 mljrd. eiro – jauns „Eiropas Atveseļošanas instruments” (*Next Generation EU*) un 540 mljrd. eiro – „Pagaidu atbalsts bezdarba risku mazināšanai ārkārtas situācijā” (*SURE*)/„Eiropas Stabilitātes mehānisms” (*ESM*).

8.5. ielikums

ES fondu atbalsts 2021.–2027. gadā

Eiropas Komisija ir izplatījusi normatīvo aktu priekšlikumus par ES atbalstu reģionālajai attīstībai un kohēzijai, kā arī ieguldījumos cilvēkkapitālā, sociālajā kohēzijā un vērtībās. Šie priekšlikumi bija sākums dalībvalstu diskusijām par ieviešanas nosacījumiem ES struktūrfondu – Eiropas Reģionālās attīstības fonda, Kohēzijas fonda un Eiropas Sociālā fonda (turpmāk – ES fondu) – finansējuma sadalījumu starp dalībvalstīm un atbalsta programmām.

Ekonomikas ministrija kā ES fondu atbildīgā iestāde veic savā kompetencē esošo nozaru atbalsta plānošanu atbilstoši NAP 2021.–2027. gadam noteiktajām valsts prioritātēm.

EM kopējās plānotās investīcijas 951,3 milj. eiro apmērā aptver tādas prioritātes kā digitālā transformācija, produktivitāte, sociālā nevienlīdzība, klimats un energoefektivitāte.

Programmā ietverti pasākumi, lai:

- nodrošinātu tautsaimniecības transformāciju uz produktu un pakalpojumu ražošanu ar augstāku pievienoto vērtību;
- sekmētu uzņēmēju digitālās prasmes un veicinātu uzņēmējdarbības digitālo transformāciju (procesu digitalizācija);
- veicinātu uz klimata pārmaiņām vērstu un energoefektīvāku uzņēmējdarbību;
- nodrošinātu atbalstu energoefektīvāku pasākumu ieviešanai gan mājāsaimniecībām (dzīvojamās ēkas), gan publiskajam sektoram (valsts ēkas).

ES fondu indikatīvais finansējums EM aktivitātēm:

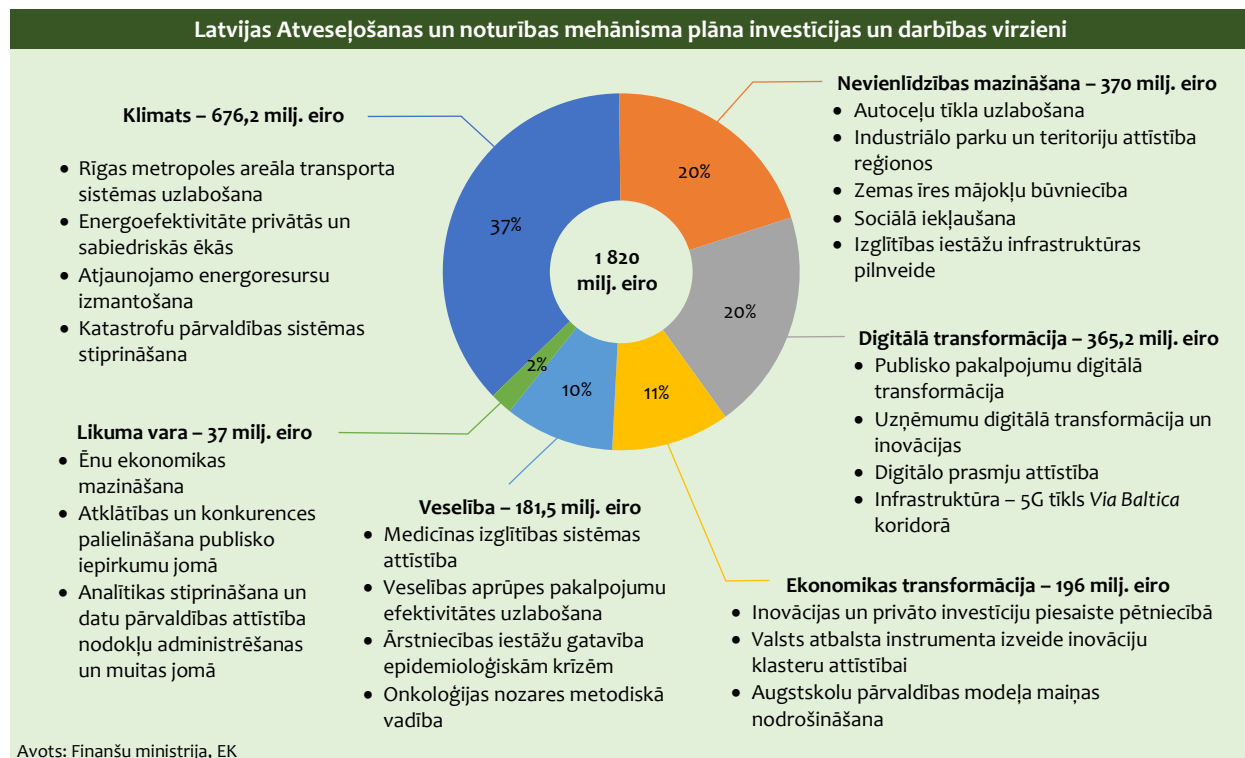
- digitālajai transformācijai – 44 milj. eiro, ietverot 21,15 milj. eiro atbalstu digitalizācijai jaunu produktu un pakalpojumu izstrādē, 10 milj. eiro digitālo prasmju attīstībai (apmācība), 8 milj. eiro EDIC un digitālā brieduma testam un 5 milj. eiro finanšu instrumentu digitalizācijai;
- produktivitātei – 367,3 milj. eiro, ietverot 101,2 milj. eiro atbalstu MVK uzņēmējdarbības attīstībai, 164,4 milj. eiro finanšu instrumentiem MVK, 51,7 milj. eiro atbalstu pētniecībai un inovācijām jaunu produktu izstrādē, 50 milj. eiro finanšu instrumentiem pētniecībai un inovācijām;
- nevienlīdzības mazināšanai – 83 milj. eiro, ietverot 60,9 milj. eiro sociālo mājokļu pieejamībai un 21,75 milj. eiro vides pieejamības uzlabošanai;
- klimats un energoefektivitāte – 457 milj. eiro, ietverot 163,1 milj. eiro atbalstu energoefektivitātei dzīvojamās ēkās, 104,4 milj. eiro energoefektivitātei valsts ēkās, 56,5 milj. eiro siltumapgādei un aukstumapgādei, 43,5 milj. eiro AER uzņēmējdarbībā, 23,49 milj. eiro AER izmantošanas veicināšanai ražošanā, 21,75 milj. eiro biometāna ražošanas veicināšanai un 44, 06 milj. eiro uzņēmējdarbības „zaļināšanai”.

8.3. attēls

„Latvijas Nacionālais attīstības plāns” ir galvenais dokuments valstī, saskaņā ar to notiek ES fondu plānošana un ES fondu programmu īstenošana. 2020. gada 2. jūlijā Saeima apstiprināja „Latvijas Nacionālo attīstības plānu 2021.–2027. gadam” (turpmāk – NAP2027). NAP2027 stratēģiskie mērķi ir produktivitāte un ienākumi, sociālā uzticēšanās, vienlīdzīgas iespējas un reģionālā attīstība. Katram stratēģiskajam mērķim ir noteiktas prioritātes, katrai prioritātei ir pakārtoti rīcības virzieni un indikatīvais finansējums.

8.4. attēls

Lai varētu sākt ES finansējuma apguvi un īstenot ar ES fondu palīdzību finansētās atbalsta programmas, 2022. gada rudenī MK apstiprināts „Partnerības līgums ES investīciju fondu 2021.–2027. gada plānošanas periodam” un „ES kohēzijas politikas programma 2021.–2027. gadam”. Programmā norādīti politiskie mērķi, prioritātes un specifiskie atbalsta mērķi un to ietvaros plānotās veicamās atbalstāmās darbības, finansējuma apmērs un atbilstošs nacionālais līdzfinansējums, kā arī noteikti sasniedzamie rādītāji. Informācija par plānotajām ES investīcijām Latvijā 2021.–2027. gadā ir atspoguļota 8.3. attēlā un 8.3. ielikumā.

„Latvijas Atveseļošanas un noturības mehānisma plāns” (turpmāk - „Latvijas ANM plāns”) ir vēl viens nozīmīgs dokuments ES finansējuma apgūvē Latvijā „Eiropas atveseļošanas un noturības mehānisma” kontekstā. 2021. gada 30. aprīlī „Latvijas ANM plāns” tika iesniegts izskatīšanai EK, kura to apstiprināja 2021. gada 22. jūnijā. Pēc tam sekoja „Latvijas ANM plāna” izvērtēšana ES Padomē, kur tas tika apstiprināts 2021. gada 13. jūlijā. „Latvijas ANM plāna” galvenie seši virzieni (skatīt 8.4. attēlu):

- 1) klimata pārmaiņas un vides ilgtspēja (676,2 milj. eiro jeb 37 % no kopējā pieejamā finansējuma);
- 2) digitālā transformācija (365,2 milj. eiro jeb 20 % no kopējā pieejamā finansējuma);
- 3) nevienlīdzības mazināšana (370 milj. eiro jeb 20 % no kopējā pieejamā finansējuma);
- 4) veselība (181,5 milj. eiro jeb 10 % no kopējā pieejamā finansējuma);
- 5) ekonomikas transformācija un produktivitātes reforma (196 milj. eiro jeb 11 % no kopējā pieejamā finansējuma);
- 6) likuma vara (37 milj. eiro jeb 2 % no kopējā pieejamā finansējuma).

„Latvijas ANM plānā” ir iekļauti investīciju projekti un reformas, kas veicinās ātrāku ekonomikas atveseļošanu no pašreizējās Covid-19 krīzes. Plāns ir cieši saistīts ar Eiropas semestra procesu, ES Padomes rekomendāciju Latvijai izpildi un „Latvijas nacionālo reformu programmu” (skatīt 8.1. nodaļu). Atveseļošanas fonda finansējums būs pieejams līdz 2026. gada 31. augustam.

Latvija ir izpildījusi visus deviņus „Latvijas ANM plāns” noteiktos reformu pasākumus (skat. 8.5. attēlu) un 2022. gada jūnijā iesniedza pirmo maksājuma pieprasījumu par 231 milj. eiro, kuru EK atbalstīja 2022. gada 7. oktobrī.

8.5. attēls

Latvijai sasniedzamo rādītāju izpildes progress					
Izpildīti 9 rādītāji		Pavisam 214 rādītāji			
2022. gada 2. cet. 9 rādītāji 231 milj. eiro	2023. gada 2. cet. 49 rādītāji 503 milj. eiro	2024. gada 2. cet. 35 rādītāji 419 milj. eiro	2025. gada 2. cet. 40 rādītāji 293 milj. eiro	2026. gada 2. cet. 22 rādītāji 168 milj. eiro	2026. gada 3. cet. 59 rādītāji 212 milj. eiro
↓					
Joma	Reforma/investīcija	Sasniedzamie rādītāji			
Digitālā transformācija	Digitālās plaiss mazināšana sociāli neaizsargātajiem skolēniem un izglītības iestādēs Platjoslas infrastruktūras attīstība	Tiesiskā regulējuma attālināto mācību organizēšanai un īstenošanai stāšanās spēkā Vienota modeļa pieņemšana „pēdējās jūdzes” attīstībai Tehnisko prasību pieņemšana savienotai un automatizētai braukšanai			
Nevienlīdzības mazināšana	Finansēšanas fonda izveide zemas īres maksas mājokļu būvniecībai Izglītības iestāžu infrastruktūras pilnveide un aprīkošana Sociālo un nodarbinātības pakalpojumu pieejamība minimālo ienākumu reformas atbalstam	Likuma par ģimeņu un izīrētāju tiesību līdzsvarošanu stāšanās spēkā Definēti kvalitatīvie un kvantitatīvie kritēriji, kas nosaka skolēnu skaitu klasē Stratēģiskā ietvara pieņemšana minimālo ienākumu atbalsta sistēmas attīstībai			
Likuma vara	Noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizācijas identifikācijas, ekonomisko noziegumu izmeklēšanas un tiesvedības procesu modernizācija Konkurences vides pilnveide Iepirkumu uzraudzības biroja informācijas tehnoloģiju un analītisko spēju palielināšana	Noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizācijas un terorisma un proliferācijas finansēšanas novēršanas likuma grozījumu stāšanās spēkā Tiesiskā regulējuma par konkurences vides pilnveidi un korupcijas risku samazināšanu publiskajā iepirkumā stāšanās spēkā Kritēriju pieņemšana riskantu tirgus sektoru, klientu un pirkumu noteikšanai			
Avots: Finanšu ministrija					

8.3. ES VIENOTAIS TIRGUS

2022. gadā aprit 30 gadu, kopš pastāv ES vienotais tirgus. Tas aptver 30 valstu (27 ES dalībvalstis un 3 Eiropas Ekonomikas zonas (EEZ) valstis, t. i., Norvēģiju, Islandi un Lihtenšteinu) ar vairāk nekā 500 milj. patērētāju. ES vienotais tirgus, kāds tas ir šobrīd, ir ilgstoša darba rezultāts. Pakāpeniski, soli pa solim koordinējot lēmumus, ir tuvinātas prasības un panākta ciešāka integrācija – ir izstrādāti vienoti principi un noteikumi saimnieciskās darbības veicējiem, atcelta robežkontrole, patērētājiem nodrošināts plašāks preču un pakalpojumu klāsts, izveidotas jaunas darbavietas, iedzīvotājiem dota iespēja dzīvot, strādāt un mācīties citā dalībvalstī, rasta iespēja ieviest vienotu valūtu, un tie nebūt nav vienīgie ieguvumi. Taču ES vienotā tirgus pilnveide arvien turpinās.

2022. gada 30. martā EK publicēja priekšlikumu par **ilgtspējīgu produktu ekodizaina regulu**, kas aizstās pašlaik spēkā esošo direktīvu. Tās mērķis – uzlabot produktu vides ilgtspēju visā to aprites ciklā un nodrošināt vienotu regulējumu ES. Jaunajā priekšlikumā iekļauta iecere nākotnē to attiecināt arī uz produktiem, kas netērē energoresursus, tādējādi aptverot iespējami plašāku produktu klāstu. Paredzētas ne tikai jaunas prasības produktu ilgtspējai, kas saistītas ar ilgzinātību, ar iespēju tos izmantot atkārtoti, modernizēt un remontēt, ar energoefektivitāti, resursefektivitāti, pārstrādājamo materiālu saturu un otrreizējo pārstrādi, tāpat ar produktu oglekļa un ekoloģiskās pēdas samazināšanu, bet arī produktu digitālās pases, kas būs informācijas avots patērētājiem par produktu ietekmi uz vidi.

Lai novērstu trūkumus preču un pakalpojumu piegāžu ķēdēs un lai panāktu noturīgāku ES vienoto tirgu krīzes situācijās, EK 2022. gada 19. septembrī nāca klajā ar ES **Vienotā tirgus ārkārtas instrumenta** pakotni. Ar šo instrumentu EK vēlas noteikt ierobežojumus dalībvalstīm pieņemt ar ES iekšējo tirdzniecību saistītus aizliegumus ES ārkārtas situācijās, piemēram, tādās kā Covid-19 krīze vai situācija pēc Krievijas iebrukuma Ukrainā. Pašlaik priekšlikums ir nodots ES Padomei un ES Parlamentam izvērtēšanai.

2022. gada 4. oktobrī Eiropas Parlaments galīgajā balsojumā panāca vienošanos, ka no 2024. gada beigām visām jaunām ES tirgū laistām pārnēsājamām ierīcēm (mobiliem telefoniem, planšetdatoriem, digitālajām kamerām, rokas videospēļu konsolēm, austiņām, galvas tālruņiem, portatīvajiem skaļruņiem, lasāmierīcēm, tastatūrām, pelēm, portatīvajām navigācijas sistēmām, bezvadu austiņām) jābūt aprīkotām ar **vienotu uzlādes standartu**, lai patērētāji savas ierīces varētu uzlādēt ar vienu (USB C tipa) lādētāju neatkarīgi no ierīces zīmola. Turklāt jāpanāk vienāds ierīču uzlādes ātrums ar jebkuru saderīgu lādētāju, ko līdz šim ražotāji ir nepamatoti kavējuši. Plānots, ka turpmāk ierīces un to lādētāji tiks pārdoti atsevišķi, lai samazinātu nevajadzīgi iegādāto un neizmantoto lādētāju skaitu un elektroniskos atkritumus.

2022. gada 1. novembrī stājās spēkā ES **„Digitālo tirgu akts”**, kas palīdzēs izbeigt tādu negodīgu praksi, kad atsevišķi uzņēmumi tiešsaistes platformu ekonomikā darbojas kā vārtziņi. Akts izstrādāts ar mērķi novērst negodīgu nosacījumu uzspiešanu uzņēmumiem un galalietotājiem, tādējādi panākot digitālo pakalpojumu atvērtību. Piemēram, tiešsaistes platformām būs jānodrošina, ka galalietotāji var viegli atteikties no platformas pamatpakalpojumiem vai apturēt programmatūras instalēšanu, kas norit pēc noklusējuma, tāpat jāsniedz reklāmas veikspējas dati un informācija par cenām, jāļauj izstrādātājiem izmantot alternatīvas maksājumu sistēmas lietotnē vai galalietotājiem lejupielādēt alternatīvus lietotņu veikalus. Līdztekus tika pieņemts ES **„Digitālo pakalpojumu akts”**, kura noteikumi stāsies spēkā 2024. gadā un kas uzdos jaunus pienākumus tiešsaistes platformām, lai cīnītos ar nelikumīgu un kaitīgu saturu tiešsaistē, ieskaitot pieejamību precēm un pakalpojumiem, un lai stiprinātu lietotāju un sabiedrības interešu aizstāvību.

Labākai ES vienotā tirgus pārvaldībai EM tīmekļa vietnē ir pieejams **„Vienotā tirgus centrs”¹**, kurā vienkopus publicēta informācija par dažādiem ES uzziņu un palīdzības dienestiem. „Vienotā tirgus centra” galvenais mērķis ir palīdzēt uzņēmējiem izmantot visas ar ES vienoto tirgu saistītās priekšrocības un praktiski palīdzēt gadījumos, kad preču un pakalpojumu sniegšanas brīvība tiek ierobežota.

„Līguma par Eiropas Savienības darbību” (LESD) 34.–36. un 49.–62. pantā noteikto preču un pakalpojumu sniegšanas brīvību un tiesības veikt komercdarbību Latvijā uzrauga un koordinē EM. Tās kompetencē ir arī tiesību normu identificēšana, kas var kavēt ES vienotā tirgus brīvību īstenošanu, izvērtējot arī vēl izstrādes stadijā esošos normatīvos aktus.

Tehnisko noteikumu paziņošana ir preventīvs, vienots un caurskatāms monitoringa instruments, lai izvērtētu un novērstu tādu prasību noteikšanu normatīvajos aktos, kas varētu radīt šķēršļus brīvai preču vai informācijas sabiedrības pakalpojumu aprītei. Tehnisko noteikumu saskaņošanas procesā piedalās ES dalībvalstu atbildīgās institūcijas, taču tajā var iesaistīties ikviens komersants, sniedzot komentārus un iebildumus par jebkuru ES dalībvalstīs sagatavotu tiesību akta projektu, kas potenciāli var ietekmēt komersanta produkcijas eksportu vai informācijas sabiedrības pārrobežu pakalpojumus. Ar dalībvalstu izziņotajiem tehnisko noteikumu projektiem var brīvi iepazīties „Tehnisko noteikumu informācijas sistēmas” (TRIS) datu bāzē², kurā informācija par projektiem pieejama arī latviešu valodā. Ja komersantam ir radušies iebildumi pret citu valstu tehnisko noteikumu projektiem, kuri potenciāli vai faktiski var ietekmēt viņa produkta noietu konkrētās ES valsts

¹ <https://www.em.gov.lv/lv/vienota-tirgus-centrs>

² <http://ec.europa.eu/growth/tools-databases/tris/lv/search>

tirgū, komersants ir tiesīgs iesniegt savus iebildumus atbildīgajā ministrijā, kuras kompetencē ir attiecīgās politikas jomas koordinēšana Latvijā.

Lai nodrošinātu EEZ valsts pārvaldes iestāžu administratīvo sadarbību, EK ir izveidojusi „Iekšējā tirgus informācijas sistēmu” (IMI). IMI sistēma ļauj ātri un efektīvi sazināties EEZ valstu atbildīgajām iestādēm valsts, reģionālā un vietējā līmenī. Dalībvalstu iestādes, izmantojot IMI sistēmu, var pārbaudīt juridisko un fizisko personu iesniegumos norādīto informāciju, citās dalībvalstīs izdoto dokumentu autentiskumu, kā arī noskaidrot citus jautājumus atbilstoši attiecīgajos ES tiesību aktos noteiktajam. Tādējādi dokumentu iesniedzējs tiek atbrīvots no birokrātiskiem šķēršļiem dažādu pārobežu jautājumu risināšanā ES vienotajā tirgū. Nacionālais IMI sistēmas koordinators Latvijā ir EM. Katru gadu IMI darbības jomas tiek paplašinātas un pielāgotas valsts pārvaldes iestāžu vajadzībām, piemēram, 2022. gadā IMI sistēmā tika iekļauta „Mobilitātes pakotne”, kas ietver autotransporta jomas nosūtīšanas deklarācijas, dibināšanas nosacījumu un sociālo noteikumu moduļus. Papildus tika ieviests ieroču atteikumu modulis, kas ļauj reģistrēt informāciju par atteikumiem izsniegt ieroču iegādes un glabāšanas atļauju. No 2022. gada janvāra līdz oktobrim Latvija ir apstrādājusi 198 informācijas pieprasījumus IMI sistēmā: profesionālās kvalifikācijas jomā – 133, darbinieku norīkošanas jomā – 64, pacientu tiesībās – 1.

Kopš 2004. gada Latvijā darbojas EK un dalībvalstu izveidots alternatīvs ES vienotā tirgus problēmu risināšanas tīkls – **SOLVIT centrs**. Tā uzdevums ir rast ātru un praktisku risinājumu ES vienotā tirgus problēmām, kuras izraisa valsts iestāžu administratīvie lēmumi, kuros nepareizi piemērotas ES tiesību normas. Situācijās, kad iedzīvotājs vai uzņēmējs cieš no dalībvalstu atbildīgo iestāžu prettiesiski pieņemtiem lēmumiem, SOLVIT centrs darbojas kā bezmaksas pirmstiesas problēmu risināšanas instruments. SOLVIT centri atrodas katrā EEZ dalībvalstī. No 2022. gada janvāra līdz oktobrim Latvijas SOLVIT centrs ir saņēmis 13 sūdzību par Latvijas pilsoņu problēmām ES valstīs un 9 sūdzības par ES pilsoņu problēmām Latvijā. Šajā periodā visas sūdzības ir atrisinātas noteiktajā laikā – ne vairāk kā 10 nedēļās. Lai iesniegtu sūdzību SOLVIT centrā, lietai jāatbilst šādiem kritērijiem: 1) lēmumu ir pieņēmusi valsts iestāde; 2) valsts iestāde atrodas citā ES dalībvalstī (pārobežu elements); 3) ir pārkāptas normas, kas izriet no ES tiesību aktiem (regulām, direktīvām u. tml.). Visbiežāk Latvijas SOLVIT centrā privātpersonas iesniedz sūdzības, kas saistītas ar sociālajiem pabalstiem un uzturēšanās atļauju izsniegšanu citās dalībvalstīs, savukārt uzņēmumi – par preču un pakalpojumu sniegšanas brīvības ierobežojumiem, pievienotās vērtības nodokļa atmaksu un profesionālās kvalifikācijas atzīšanu.

9. UZŅĒMĒJDARBĪBAS VIDES UZLABOŠANA

Latvijā dažādi pasākumi uzņēmējdarbības vides uzlabošanai notiek kopš 1999. gada. Iesaistoties plašam nozaru ministriju un uzņēmēju pārstāvošo organizāciju lokam, EM sagatavo „Uzņēmējdarbības vides uzlabošanas pasākumu plānu” (turpmāk – „Uzņēmējdarbības plāns”), katru otro gadu to atjauno un iesniedz apstiprināšanai valdībā. „Uzņēmējdarbības plāns” ir instruments, ar kuru veido uzņēmējdarbības politiku, uzklusot un risinot uzņēmēju identificētās problēmas. Līdz šim, īstenojot „Uzņēmējdarbības plānu”, izdevies ieviest gandrīz 600 pasākumu uzņēmējdarbības vides uzlabošanai.

2022. gadā EM turpināja strādāt, lai izpildītu „Uzņēmējdarbības plānu 2019.–2022. gadam”, un sāka jaunā plāna izstrādi kopā ar sadarbības partneriem – Latvijas Tirdzniecības un rūpniecības kameru, LDDK un Ārvalstu investoru padomi. Jaunā plāna mērķis – radīt uzņēmējiem pievilcīgu uzņēmējdarbības vidi ar pieejamiem un saprotamiem pakalpojumiem atbilstoši 2021. gada 7. septembrī MK apstiprinātajai EM piedāvātajām konceptuālajām izmaiņām „Uzņēmējdarbības plāna” izstrādē un ieviešanā, kas to padarītu efektīvāku un mērķtiecīgāku (skatīt 9.1. ielikumu).

9.1. ielikums

Jaunā Uzņēmējdarbības vides uzlabošanas pasākumu plāna izstrāde

Lai pilnveidotu uzņēmējdarbības regulējošos normatīvos aktus un valsts pārvaldes sniegtos pakalpojumus, veicinot Latvijas uzņēmējdarbības vides konkurētspēju jaunā „Uzņēmējdarbības plāna” ietvaros, EM definēs konkrētus pasākumus atbilstoši šādiem plāna virzieniem:

- datu uzkrāšana un atkārtota izmantošana;
- būvniecības procesu un ar to saistīto prasību uzlabošana;
- pašvaldību teritoriju plānošanas pilnveide;
- uzņēmējdarbības izmaksu samazināšana;
- muitas procedūru uzlabošana;
- komersantiem uzlikto administratīvo slogu mazināšana saistībā ar noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizācijas un terorisma un proliferācijas finansēšanas novēršanas regulējuma prasībām.

Par minētajiem virzieniem turpināsies iesaistīto pušu diskusijas, lai vienotos par konkrētiem pasākumiem un rezultatīviem rādītājiem, kas sasniedzami, un lai saskaņotu iecerētos pasākumus ar atbildīgajām valsts pārvaldes institūcijām un virzītu apstiprināšanai MK.

2022. gadā komercdarbības un iedzīvotāju ekonomiskās aktivitātes sekmēšana un pievilcīgas uzņēmējdarbības vides veidošana tika turpināta, akcentējot otro iespēju fiziskām un juridiskām personām un šajā procesā ievērojot SVF novērtējuma ziņojumā par maksātspējas regulējumu Latvijā ietvertās rekomendācijas un „Direktīvu par pārstrukturēšanu un maksātspēju”. Lai minētās rekomendācijas un direktīvas prasības ieviestu, tiek pilnveidots maksātspējas regulējums.

UZŅĒMĒJDARBĪBAS VIDES DIGITALIZĀCIJA

Viena no prioritātēm izcilas uzņēmējdarbības vides izveidē ir digitalizācijas veicināšana – digitālo risinājumu lietošana uzņēmējdarbībā un publiskajos pakalpojumos, valsts institūciju kompetences pilnveide digitalizācijas jomā, kā arī digitalizācijas attīstībai nepieciešamās infrastruktūras nodrošinājums.

Modernās digitālās tehnoloģijas (platjosla, lielle dati, datu centri, mākoņpakalpojumi, mākslīgais intelekts u. c.) rada agrāk nebijušas iespējas dažādu procesu un procedūru uzlabošanā, jaunu produktu un pakalpojumu izstrādē, kā arī procesu analīzē un optimizācijā. Taču pašlaik, salīdzinot ar OECD dalībvalstīm, Latvijas uzņēmumi būtiski atpaliek digitālo tehnoloģiju lietošanā, uzņēmējiem trūkst digitālo prasmju un transformācijai vajadzīgo zināšanu, iemaņu un atbilstošu rīku (piemēram, produktivitātes rīki digitālajai tirdzniecībai, pārrobežu tirdzniecība tiešsaistē u. tml.).

Nozaru asociāciju pārstāvji atzīst, ka IT risinājumi un pakalpojumi ir pārāk dārgi. Lielai daļai uzņēmēju trūkst prasmju un pieredzes, kā arī informācijas par digitalizācijas priekšrocībām biznesā. Ņemot vērā, ka Latvijā lielākā daļa ir mazie un vidējie uzņēmumi, nepieciešams stimulēt MVU izmantot progresīvas tehnoloģijas un jaunas inovatīvas uzņēmējdarbības metodes, tādējādi īstenojot digitālo transformāciju uzņēmumos un sekmējot to konkurētspēju.

„Digitālās ekonomikas un sabiedrības indeksā” (DESI) 2022. gadā Latvija ieņēma 17. vietu starp 27 valstīm. Latvijas digitālās attīstības līmenis kopumā atbilst ES vidējam līmenim. Savienojamības ziņā Latvija ir tikai 20. vietā starp 27 ES valstīm, bet joprojām izceļas ar ļoti augstas veiktspējas tīklu (VHCN) pārklājumu (91 % salīdzinājumā ar 70 % vidēji ES), ieņemot 4. vietu. Latvija turpina strādāt, lai panāktu labāku savienojamību – atvieglotu 5G ātru ieviešanu un, ievērojot ES mērķrādītājus, līdz 2025. gadam panāktu pārklājumu visās pilsētu teritorijās, bet līdz 2030. gadam – visās apdzīvotajās teritorijās. Digitālo

publisko pakalpojumu ziņā Latvija ir 11. vietā, un tās rezultāti lielākajā daļā kategoriju ir labāki par ES vidējo rādītāju, piemēram, 8. vieta kategorijā „Digitālie publiskie pakalpojumi uzņēmējiem”. Taču vairākos aspektos Latvija atpaliek: interneta pakalpojumu lietošana (18. vieta), cilvēkkapitāls (18. vieta), digitālo tehnoloģiju integrācija (23. vieta). Progresu sekmējuši uzlabojumi savienojamības aspektā (salīdzinoši augsts ir gan ātrdarbīgu platjoslas tīklu pārklājums, gan to izvēšanas līmenis) un digitālo publisko pakalpojumu jomā („Latvijas Atvērto datu portāla” atklāšana un pēc dažādām dzīves situācijām veidota pieeja, kas pieņemta publisko pakalpojumu sniegšanas vajadzībām).

Iedzīvotāju digitālo prasmju uzlabošana ir priekšnosacījums, lai varētu izveidot iekļaujošu darba tirgu un paaugstinātu to uzņēmumu produktivitāti, kuri patlaban visai maz izmanto digitālās priekšrocības. Reģionos aizvien ir neizmantots platjoslas optiskā interneta pieslēguma potenciāls, kas nodrošinātu uzticamu un ātru digitālo infrastruktūru uzņēmumiem, kā arī attālinātā darba iespējas nodarbinātajiem. Lai gan reģionu centros pamatinfrastruktūra ir labi pieejama, elektronisko sakaru pakalpojumu nodrošināšana iedzīvotājiem reģionos nav iespējama, kamēr nebūs „pēdējās jūdzes” pieslēguma un atbilstošas pakalpojumu nodrošināšanas politikas.

Veicinot uzņēmējdarbības vides digitalizāciju, nepieciešams ieviest digitālos risinājumus, kas būtu produktīvi un konkurētspējīgi, ļautu izstrādāt augstvērtīgus digitālos produktus un pakalpojumus, kā arī iekļautos starptautiskajos tirgos un piegādes ķēdēs. Ir jāveicina komersantu digitālo prasmju attīstīšana (darbaspēka un vadības līmenī), jo tas ir faktors, kas kāpina uzņēmējdarbības efektivitāti.

VIENOTAIS INFORMATĪVAIS PORTĀLS WWW.LATVIJA.LV

Lai sekmētu ES vienotā tirgus pilnvērtīgu funkcionēšanu un pārrobežu pakalpojumu sniegšanu, ES dalībvalstu nacionālajās tīmekļvietnēs jābūt viegli atrodamai un pieejamai informācijai un pakalpojumiem, kas vajadzīgi uzņēmējdarbībā. Latvijā šāda informācija elektroniski pieejama vienuviet valsts pārvaldes pakalpojumu portālā “www.latvija.lv”. Kopš 2006. gada portāls veic arī vienotā elektroniskā pakalpojumu kontaktpunkta funkcijas, kas noteiktas „Direktīvā par pakalpojumiem iekšējā tirgū” (Direktīva 2006/123/EK), t. i., vienkopus sniedz detalizētu informāciju par publiskajiem pakalpojumiem, kas saistīti ar uzņēmējdarbību pakalpojumu jomā un iespēju elektroniski izpildīt nepieciešamās administratīvās prasības pakalpojumu sniegšanai Latvijā. Kopš 2020. gada portālam ir arī produktu vienotā kontaktpunkta funkcija – tajā atrodama informācija par produktu savstarpējo atzišanu, vispārīgajiem un tehniskajiem noteikumiem, tiesiskās aizsardzības līdzekļiem un tirgus uzraudzības iestādēm nereglamentētajās produktu sfērās Latvijā.

Portāla “www.latvija.lv” pamatdarbības principi noteikti „Informācijas sabiedrības attīstības pamatnostādnēs 2014. – 2020. gadam”, un tā tiesiskais regulējums iekļauts vairākos MK noteikumos. Sadarbībā ar VARAM turpinās Eiropas Parlamenta un Padomes 2018. gada 2. oktobra „Regulas (ES) 2018/1724, ar ko izveido Vienotu digitālu vārteju, lai sniegtu piekļuvi informācijai, procedūrām un palīdzības un problēmu risināšanas pakalpojumiem, un ar ko groza Regulu (ES) Nr.1024/2012” ieviešana un īstenošana.

Turpinoties valsts pārvaldes digitālajai modernizācijai, kas jo īpaši attiecas uz valsts pārvaldes piedāvāto pakalpojumu pieejamību digitāli, VARAM sadarbībā ar EM un citām publiskajām iestādēm veic portāla pārveidi, lai iedzīvotāji un uzņēmēji tajā varētu viegli un ērti atrast vajadzīgo informāciju un saņemt publiskos pakalpojumus. 2023. gadā plānots pakāpeniski ieviest www.latvija.lv jauno dizainu. Līdz ar „Vienotās digitālās vārtejas regulas (ES) 2018/1724” stāšanās spēkā 2018. gada decembrī sākās pakāpeniska šīs informācijas sakopošana un pārnese uz ES portālu *Your Europe* (www.youreurope.eu), lai pārskatāmā veidā vienuviet sniegtu informāciju un pakalpojumus iedzīvotājiem un uzņēmējiem par pārrobežu darbībām visās ES dalībvalstīs.

10. INOVĀCIJAS UN JAUNĀS TEHNOLOĢIJAS

Būtisks priekšnoteikums pārejai uz inovatīvo ekonomiku ir Latvijas inovāciju sistēmas stiprināšana, novēršot tās nepilnības un veicinot savstarpēju mijiedarbību starp visiem inovāciju sistēmas subjektiem – uzņēmējdarbību, zinātņi un izglītību, kā arī finanšu un likumdošanas sistēmām.

2022. gada „Eiropas Inovāciju rezultātu pārskatā” (*European Innovation Scoreboard*) atzinīgi novērtēti Latvijas sasniegumi vairākos rādītājos. Kopš iepriekšējā pārskata gada publiskā un privātā sektora kopt publikāciju skaits palielinājies vidēji par gandrīz 40 %, zinātnes un tehnoloģiju cilvēkresursu mobilitāte starp darba vietām pieaugusi par gandrīz 33 %, starptautisko zinātnisko kopt publikāciju skaits pieaudzis par gandrīz 18 %, savukārt riska kapitāla izdevumi – par 16 %. Pozitīvi vērtējams fakts, ka ārvalstu tiešo investīciju ieplūde neto 1,5 reizes pārsniedz ES vidējo rādītāju, bet mazo un vidējo uzņēmumu apgrozījuma daļa – par 35 %. Uzņēmumu, kas paši (*in-house*) izstrādājuši un ieviesuši tirgū jaunu produktu, Latvijas tautsaimniecības struktūrā ir par 7 procentpunktiem vairāk nekā vidēji ES.

„Eiropas Inovāciju rezultātu pārskatā” Latvija ierindota 25. vietā ES dalībvalstu konkurencē, t. i., inovāciju iesācēju (*emerging innovators*) grupā. Pašlaik šajā grupā ir valstis, kas nesasniedz vismaz 70 % no vidējā ES rādītāja. Salīdzinājumā ar iepriekšējo gadu, 2022. gada pārskatā Latvijas rādītāji būtiski pieauguši trīs inovāciju dimensijās: saiknē starp sektoriem (*linkages*), finansēs un atbalstā, kā arī vides ilgtspējībā. Salīdzinot ar ES rādītājiem, Latvijā ir proporcionāli ļoti daudz iedzīvotāju ar augstāko izglītību (126,3 % no ES vidējā rādītāja), ļoti labi rezultāti preču zīmju pieteikumu skaitā uz miljardu no IKP (101,4 % no ES vidējā rādītāja) un arī to iedzīvotāju īpatsvarā, kuru vispārējās digitālās prasmes vērtējamas virs pamatlīmeņa (90,9 % no ES vidējā rādītāja). Latvijas zemākie rādītāji ir šādās jomās: valsts atbalsts pētniecībai un attīstībai uzņēmējdarbībā (5,2 % no ES vidējā rādītāja), uzņēmumu investīcijas pētniecībā un attīstībā (11,5 % no ES vidējā rādītāja), inovāciju izdevumu īpatsvars uz vienu nodarbināto (12,2 % no ES vidējā rādītāja) un citēto publikāciju apjoms (22,9 % no ES vidējā rādītāja).

„Globālajā inovāciju indeksā” (*Global Innovation Index*) 2022. gadā Latvija ierindojas 41. vietā 132 valstu konkurencē, bet 2021. gadā bija 38. vietā. Lai mēritu inovatīvu un starptautiski konkurētspējīgu produktu izlaides pieaugumu, jāpievērš uzmanība Latvijas novērtējumam zināšanu un tehnoloģiju izlaides apakškategoriā – tajā konstatējams, ka 2022. gadā Latvija ieņem 44. vietu 132 valstu vidū, savukārt 2021. gadā bija 45. no 132 valstīm un 2020. gadā – 36. no 131 valsts.

10.1. ielikums

Inovatīvo uzņēmumu īpatsvars Latvijā

Laika periodā no 2018. līdz 2020. gadam vidēji 32,5 % no visiem Latvijas uzņēmumiem bija inovatīvi, kas ir par 0,4 procentpunktiem vairāk nekā iepriekšējā periodā (2016.–2018. gads), tomēr šis rādītājs atpaliek no vidējā ES valstīs (2018. gads: ES-27 – 50 %). Inovatīvo uzņēmumu apgrozījums no kopējā uzņēmumu apgrozījuma šajā periodā palielinājās par 0,9 procentpunktiem, sasniedzot 60,6 %, kas liecina, ka pieprasījums pēc inovatīvo uzņēmumu produkcijas vai pakalpojumiem ir nedaudz pieaudzis. Kopumā inovatīvo uzņēmumu īpatsvars kopš 2016. gada pārsniedz 30 % no visu uzņēmumu skaita. Pastāvošās tendences pozitīvi ietekmējusi arī valsts intervence, izmantojot dažādus pasākumus, t. sk. informēšanas kampaņu, atbalsta programmu, normatīvā regulējuma un uzņēmējdarbības vides uzlabojumus.

Valsts pētījumu programmas „Covid-19 seku mazināšanai” ietvaros īstenotā projekta „Ekonomiskais, politiskais un juridiskais ietvars Latvijas tautsaimniecības potenciāla saglabāšanai un konkurētspējas pieauguma veicināšanai pēc pandēmijas izraisītas krīzes (reCOVeRY-LV)” izstrādātajā ziņojumā „Inovāciju attīstības tendences un priekšlikumi inovāciju veicināšanai ekonomiskās krīzes laikā” pētnieki secinājuši, ka 63 % no ziņojuma izstrādes laikā aptaujātiem uzņēmumiem (37 uzņēmumi no visiem Latvijas reģioniem) periodā no 2019. līdz 2020. gadam ir ieviesuši vismaz vienu produkta vai uzņēmējdarbības procesa inovāciju vai veica inovatīvo darbību, kas joprojām turpinājās. Šāds alternatīvas aptaujas rezultāts, lai gan iegūts nelielā izlases grupā, liecina, ka, mērķtiecīgāk veidojot atbilstošu izpratni uzņēmumos, pastāv iespēja statistiskā atspoguļot lielāku skaitu inovatīvo uzņēmumu.

IEGULDĪJUMI PĒTNIECĪBĀ UN ATTĪSTĪBĀ

Latvijas kopējie izdevumi pētniecībā un attīstībā (P & A) 2021. gadā bija 232 milj. eiro, tātad 0,71 % no IKP. Salīdzinot ar 2020. gadu, tie bija pieauguši par 11,6 %, un par 19,1 % bija palielinājušies uzņēmēju ieguldījumi P & A aktivitātēs. Domājams, šādus rezultātus palīdzēja sasniegt pasākumi, kas bija īstenoti inovāciju veicināšanai valsts kapitālsabiedrībās un inovāciju ieviešanas sekmēšanai MVU. Kopumā uzņēmumu finansējums P & A 2021. gadā bija 66,83 milj. eiro, kas ir 28,7 % no kopējā P & A finansējuma Latvijas tautsaimniecībā. Tomēr šis rādītājs būtiski atpaliek no ES dalībvalstīs sasniegtā, kur uzņēmēji nodrošina vairāk nekā pusi no kopējiem ieguldījumiem P & A (2020. gadā: ES-27 – 65,8 %; Latvijā – 30,9 %). Latvijas uzņēmēju zemo aktivitāti un kapacitāti P & A jomā lielā mērā ietekmē pastāvošā ekonomikas un biznesa struktūra – zems augsto un vidēji augsto tehnoloģiju īpatsvars Latvijas tautsaimniecībā.

Kopējo ieguldījumu apjomu P & A ietekmē visu sektoru ieguldījumi, tomēr jānorāda, ka lielajām valsts kapitālsabiedrībām (VKS) ir būtiska ietekme. VKS aktīvi veido 13,29 % (2019. gads) no visu kapitālsabiedrību aktīviem. Aptuveni pusi no tiem

veido trīs valsts kapitālsabiedrības. Pastāv neatbilstība starp valsts izvirzītajiem mērķiem P & A veicināšanā VKS un pastāvošo regulējumu, kura nepilnības rada šķēršļus kapitāla daļu turētājiem vai padomei ambiciozu un konkrētu P & A mērķu izvirzīšanā VKS un tādējādi kavē valsts noteikto P & A mērķa vērtību sasniegšanu. Atšķirības starp Latvijā esošo regulējumu un tendencēm citās valstīs liecina, ka VKS ir būtiska nozīme, lai sasniegtu valsts P & A mērķus.

INOVĀCIJU PĀRVALDĪBAS REFORMAS ĪSTENOŠANA

2022. gadā turpinājās inovāciju institucionālās pārvaldības un „Viedās specializācijas stratēģijas” (RIS3) pārvaldības modeļa izveide. Reforma paredz, ka LIAA iesaistās RIS3 jomu koordinācijā, šajā nolūkā vadot piecu RIS3 vadības grupu darbu un plānojot, ka rezultātā katrā RIS3 jomā būs izstrādāta ilgtermiņa stratēģija un rīcības plāns. Tāpat reformas ietvaros inovāciju un pētniecības politikas tuvināšanai, t. sk. RIS3 uzraudzībai, ir izveidota Inovāciju un pētniecības pārvaldības padome (IPPP), kurā sadarbojas ekonomikas ministrs, izglītības un zinātnes ministrs, kā arī LIAA un Latvijas Zinātnes padomes amatpersonas. Pirmā IPPP darba tikšanās norisinājās 2022. gada septembrī.

2022. gadā ir pārskatītas premjerministra vadītās Latvijas Pētniecības un inovāciju stratēģiskās padomes funkcijas, lai nodrošinātu, ka šī padome lemj tikai par stratēģiski izšķirošiem P & A, inovāciju politikas un RIS3 jautājumiem.

2022. gada nogalē tiks pabeigts LIAA sadarbības projekts ar OECD par metodoloģijas izstrādi darbam ar inovāciju ekosistēmām, aptverot jaunu sistēmu definēšanu, darbu ar pastāvošajām sistēmām un LIAA lomas definēšanu ekosistēmu attīstībā.

INOVĀCIJU PIEPRASĪJUMA VEIDOŠANA PUBLISKAJĀ SEKTORĀ

Inovāciju un pētniecības aktivitāšu sekmēšanā nozīmīgs var būt publiskais sektors, kas veido pieprasījumu pēc inovācijām. Eiropā šajā nolūkā aizvien plašāk izmanto inovāciju publisko iepirkumu. Piemēram, ES dalībvalstīs publiskajiem iepirkumiem tērē vidēji 19 % no IKP, savukārt Latvijā – tikai 17 % no IKP.

Attīstot inovāciju iepirkumu kultūru, ir iespējams gan veicināt inovatīvu preču un pakalpojumu iepirkumus un uzlabot publiskos pakalpojumus, gan radīt tirgu inovatīviem risinājumiem. Lai sekmētu inovāciju iepirkumus, arī 2022. gadā EM turpināja *Interreg Europe* projekta *iBuy* īstenošanu. Projekta ietvaros ir izstrādātas publiski pieejamas vadlīnijas, kā jāveic inovāciju iepirkumi, tajās iekļaujot arī praktiskus piemērus un padomus. Vienlaikus plašāku inovāciju iepirkuma izmantošanu kavē praktisku piemēru trūkums, tāpēc publiskajam sektoram būtu jāiesaistās konkrētu inovāciju iepirkumu pilotprojektu īstenošanā.

VALSTS PĒTĪJUMA PROGRAMMA „INOVĀCIJU FONDS – NOZARU PĒTĪJUMU PROGRAMMA”

2022. gada 26. aprīlī MK apstiprināja EM izstrādāto valsts pētījumu programmu „Inovāciju fonds – nozaru pētījumu programma” (turpmāk – Programma), kuras ietvaros laikā no 2022. līdz 2024. gadam plānots novirzīt līdz 12 milj. eiro pētniecības organizācijām inovatīvu, komerciālas ievirzes pētījumu īstenošanai. Programmas mērķis ir veicināt zinātnisko pētniecību un sekmēt tehnoloģiju pārnesi, inovatīvu un komercializējamu produktu un tehnoloģiju attīstību, atbilstoši industrijas pieprasījumam divās RIS3 jomās: „Biomedicīna, medicīnas tehnoloģijas, farmācija” un „Fotonika un viedie materiāli, tehnoloģijas un inženiersistēmas”.

Programmā izvirzīti šādi uzdevumi:

- RIS3 jomā „Biomedicīna, medicīnas tehnoloģijas, farmācija” – terapijas pieejamības uzlabošana dzīvildzes un darbības pieaugumam, attīstot zāļu, to transportformu un vakcīnu ražošanas tehnoloģijas, īstenojot zāļu vielu pārprofilēšanu un jaunu zāļu atklāšanu un attīstības pētījumus, kā arī identificējot jaunus biomarkierus un attīstot precīzijas medicīnas risinājumus;
- RIS3 jomā „Fotonika un viedie materiāli, tehnoloģijas un inženiersistēmas” – viedu optikas un materiālu, mikrofluidikas, mikroelektronikas un sensoru, robotikas un nākotnes lietu interneta risinājumu attīstīšana.

Kopumā Programmas ietvaros finansējumu saņems pa vienam projektam katrā no izvēlētajām divām RIS3 jomām. Viena projekta īstenošanas laiks ir 24 mēneši, projektu rezultāti jādemonstrē līdz 2024. gada beigām.

KOSMOSA INDUSTRIJA

Apzinoties globālās kosmosa industrijas straujo attīstību, Latvijas vērtīgo mantojumu (liela mēroga un augstas pievienotās vērtības infrastruktūra, t. i., instrumenti, radioteleskopi, iekārtas utt.), kā arī mūsdienu Latvijas zinātniskos panākumus un unikālas inovācijas, Latvija ir konkurētspējīga starptautiskajā kosmosa nozarē.

Pašlaik Latvijas kosmosa ekosistēmu uztur Eiropas Kosmosa aģentūras asociētās dalībvalsts statuss (kopš 2020. gada), ES Kosmosa programma, EK inovāciju atbalsta programmas, kā arī divpusējās starptautiskās sadarbības projekti un nacionālā līmeņa atbalsta instrumenti. Tomēr Latvijas kosmosa nozares potenciāls netiek izmantots pilnā mērā. Traucējošie faktori ir gan nepietiekami cilvēkresursi, gan ierobežota pieeja infrastruktūras uzturēšanas un modernizācijas finansēšanas iespējām.

Latvijas (tāpat kā citu valstu) kosmosa industrija saskaras ar zinātnes komercializācijas izaicinājumu (zinātne ir daudz vairāk attīstīta nekā kosmosa industrija). Tāpēc ir iesāktas pārrunas ar Eiropas Kosmosa aģentūru par Latvijas iespējamo dalību Eiropas Kosmosa aģentūras Biznesa inkubācijas centru platformā. EM ciešā sadarbībā ar citām iestādēm aktīvi veicina Latvijas kosmosa industriju, kā arī saistīto nozaru un plašas sabiedrības informētību par nacionālā, Eiropas un globālā līmeņa kosmosa nozares iespējām un dalību tajās. Īpaša uzmanība tika veltīta internacionalizācijai, jo kosmosa nozarē starptautiskā sadarbība ir efektīvas komercializācijas un tehnoloģiskās attīstības pamats.

EM un LIAA ir organizējušas vairākus pasākumus par kosmosa tematiku, lai pozicionētu Latviju kā aktīvu globālās kosmosa nozares dalībnieci un nodrošinātu vērtīgas tīklošanas iespējas, turklāt sniedza vajadzīgo atbalstu, lai Latvijas kosmosa nozare būtu pārstāvēta lielākajās nozares konferencēs un izstādēs pasaulē (piemēram, Starptautiskajā Astronautikas kongresā), kā arī starptautisko organizāciju komitejās, piemēram, Eiropas Kosmosa aģentūrā, ES Kosmosa programmas aģentūrā (EUSPA), Apvienoto Nāciju Organizācijā u. c., tādējādi sekmējot gan jauno divpusējās sadarbības projektu uzsākšanu, gan Latvijas atpazīstamību ES un ārpus tās.

VIENOTĀ VALSTS TĒLA KONCEPTS

Kopš 2021. gada tiek attīstīts jaunais vienotā valsts tēla koncepts „Latvija – valsts ar misiju”. Latvijas valsts tēla un tā vērtību ieviešanai ir izvēlēta misiju pieeja, veidojot ilgtermiņa sadarbības modeli, kurā sastrādājas valsts pārvalde, industrija, zinātne un plašāka sabiedrība. Misiju pieeja nozīmē definēt izaicinājumu un rast tam risinājumu, izvēloties starpnozaru ceļu.

Pirmā misija ir „Jūra 2030”. Ar šo misiju iestājamies par reģionam nozīmīga resursa – Baltijas jūras – atjaunošanu, radot apstākļus un instrumentus, lai ilgtermiņā novērstu jūras bojāeju, jo Baltijas jūra ir viena no piesārņotākajām un apdraudētākajām jūrām pasaulē. Misijas mērķis ir rast risinājumus un veidot instrumentus, ar kuriem ilgtermiņā būtu iespējams atjaunot Baltijas jūras vidi, šajā procesā vienlaikus veicinot globālas nozīmes inovācijas un atsevišķu nozaru attīstību. Misijas „Jūra 2030” ietvaros ūdens tēmas nozīmība tika uzsvēta dažādos starptautiskos pasākumos gan Latvijā, gan ārpus tās: „Trīs jūru iniciatīvu forumā”, biznesa forumā *Deep Tech Atelier* (diskusija *Space and Sea synergy: life support and data sharing – for the benefit of both*), biznesa iespēju forumā *Icebreakers* (informējot uzņēmējdarbības iesācējus par Latvijas valsts tēla ilgtermiņa mērķiem un iespējām), *Riga Fashion Week* organizētajā biznesa forumā (ilgtspējīga mode, jūra un inovācijas). Ir noslēgts līgums ar izpildītāju par *missionLatvia* un „Misija Jūra” vizuālā tēla izstrādi.

LIAA ir sākusi izstrādāt tīmekļvietni „latvia.eu” un citus instrumentus, kas vajadzīgi valsts tēla attīstībai un nostiprināšanai. Norisinās pētījuma iepirkums par Latvijas starptautisko atpazīstamību 10 mērķkvalstīs, lai, pamatojoties uz pētījumā apkopotajiem datiem, izstrādātu Latvijas valsts stratēģiju un to ieviestu. Noorganizētas digitālās proaktīvās investīciju kampaņas ārējo ekonomisko pārstāvniecību valstīs ar mērķi veicināt Latvijas atpazīstamību un identificēt potenciālos investorus.

Ir sākusies Latvijas gatavošanās dalībai starptautiskajā izstādē *Expo 2025 Osaka*, Japānā. 2022. gada 15. septembrī notika ekonomikas ministres un citu valsts augstāko amatpersonu vizīte Osakā, kas ietvēra tikšanos ar *Expo 2025 Osaka* organizatoriem un pārrunas par Latvijas dalību izstādē.

INOVĀCIJAS ATBALSTOŠAS ZINĀŠANU PĀRNESES SISTĒMAS IZVEIDE

LIAA, kas vienlaikus nodrošina Vienotā tehnoloģiju pārneses centra funkcijas, ir centrālais elements un mediators inovāciju ekosistēmā, kas Latvijā līdztekus kompetences centriem veicina pētniecības organizāciju un industriju sadarbību. Tāpat LIAA attīsta tehnoloģiju pārneses procesu izpratni un attīstību publiskajās pētniecības organizācijās, pilnveido to rūpnieciskā īpašuma pārvaldības politiku, veicina starptautisku zināšanu un prasmju pārņemšanu, lai organizētu tehnoloģiju pārneses procesus, un nodrošina komercializācijas fonda un inovāciju vaučeru atbalsta instrumentu ieviešanu. Zināšanu pārneses sistēma inovāciju atbalstam 2014.–2020. gada ES fondu plānošanas periodā tika ieviesta darbības programmas „Izaugsme un nodarbinātība” 1.2.1. specifiskā atbalsta mērķa „Palielināt privātā sektora investīcijas P & A” 1.2.1.2. pasākuma „Atbalsts tehnoloģiju pārneses sistēmas pilnveidošanai” ietvaros. Zināšanu un tehnoloģiju pārneses sistēmu nepieciešams pilnveidot, lai attīstītu pētniecības un uzņēmējdarbības sektora sadarbības prasmes, sekmētu ciešāku zinātniskās darbības sasaisti ar

pieprasījumu no uzņēmējdarbības sektora puses, apmierinot uzņēmumu vajadzības pēc jaunām tehnoloģijām un inovatīviem risinājumiem.

„Tehnoloģiju pārneses programma” sniedz iespēju no publiskiem resursiem finansētos pētniecības rezultātus komercializēt, tādā pārveidā jaunus produktus un pakalpojumus, un tādējādi privātais sektors nodrošina pētniecības rezultātu tālāku attīstību un ieviešanu tirgū. Turklāt „Tehnoloģiju pārneses programmas” mērķis ir palīdzēt Latvijai sasniegt RIS3 mērķus, sekmēt pētniecības organizāciju rīcībā esošo valsts finansēto pētniecības rezultātu komercializāciju gan Latvijā, gan ārvalstīs, kā arī veicināt mazo un vidējo komersantu aktivitātes inovāciju jomā, arī jaunus uzņēmumus tehnoloģiju pārneses ceļā. Tādā veidā uzņēmumiem tiek sniegts atbalsts, lai tie izstrādātu jaunus vai būtiski uzlabotus produktus un attīstītu tehnoloģijas.

Līdz šim, izmantojot „Tehnoloģiju pārneses programmu”, ir atbalstīti 104 komercializācijas ideju projekti, noslēgti 288 līgumi (no tiem 282 ir izpildīti, bet 6 – anulēti vai izbeigti) par atbalstu jaunuzņēmumu dalībai izstādēs un vizītēs pie potenciālajiem investoriem, kā arī noslēgti 357 inovāciju vaučeru līgumi (no tiem 192 ir izpildīti, 116 vēl īsteno, bet 49 – anulēti vai izbeigti). Programmas aktivitātes komersantu un pētniecības organizāciju darbības sekmēšanai plānots turpināt līdz 2023. gadam. Pēc tam P & A aktivitātēm paredzēts saņemt atbalstu nākamā ES fondu plānošanas perioda finansējuma ietvaros.

STRAUJI AUGOŠU UZŅĒMUMU (START-UP) VEIDOŠANA

Jaunuzņēmumu attīstība ir svarīgs ķēdes posms inovāciju sistēmā un veicina paradigmas maiņu, kas nodrošina modernu un inovatīvu ekonomiku. Pēdējos gados EM un tās padotības iestādes ir aktīvi strādājušas pie vienota piedāvājuma izveides jaunuzņēmumu ekosistēmai. Latvijas jaunuzņēmumu ekosistēma ir kļuvusi labāk pazīstama arī starptautiskā kontekstā. Ik gadu jaunuzņēmumus un to pārstāvjus Latvijā pulcē vairāki vietējie pasākumi un festivāli ar starptautisku tvērumu.

Kopš 2020. gada 3. septembrī Saeima pieņēma grozījumus „Jaunuzņēmumu darbības atbalsta likumā”, kas paredz atvieglot jaunuzņēmumu kvalifikācijas prasības un mīkstināt programmā noteiktos ierobežojumus, ir strauji audzis atbalstīto jaunuzņēmumu skaits. Kopš programmas sākuma ir apstiprināts atbalsts 153 jaunuzņēmumiem, lai atvieglotu augsti kvalificētu darba ņēmēju piesaisti, izmantojot fiksētā maksājuma un IIN nodokļa atlaidi. Minētie grozījumi paredz iespēju, ka atbalstam var kvalificēties arī tie jaunuzņēmumi, kuri nodibinājuši saistīto uzņēmumu ārvalstīs, lai saņemtu riska kapitāla ieguldījumu.

Nemot vērā, ka atsevišķiem jaunuzņēmumiem biznesa idejas izstrādes process var būt ilgāks par pieciem gadiem, ar grozījumiem ir palielināts pieļaujamais laiks kopš reģistrācijas Komercreģistrā (kā viens no kvalifikācijas kritērijiem). Paredzēts samazināt prasības, kas attiecināmas uz darba ņēmējiem, t. i., jaunuzņēmumā maģistra vai doktora grāds būs vajadzīgs nevis 70 %, bet 50 % darba ņēmēju, turklāt atcelti nodarbinātības ierobežojumi pie citiem komersantiem (lai atvieglotu augsti kvalificētu darbinieku piesaisti). Tāpat iecerēts atbalstīt ne tikai autonomus komersantus, bet arī tādus, kuru dalībniekiem (akcionāriem) pieder vēl citi komersanti, pagarināt atbalsta periodu no 12 mēnešiem (likuma pašreizējā redakcijā) uz 24 mēnešiem un atcelt prasību pārtraukt darba attiecības citos uzņēmumos, pirms jaunuzņēmums ir saņēmis lēmumu par atbalsta piešķiršanu, kā arī atļaut jaunuzņēmumiem atkārtoti pieteikties dalībai atbalsta programmā, ieskaitot gadījumus, ja nav veikts agrīnās stadijas riska kapitāla ieguldījums.

2021. gada 25. februārī tika apstiprināti grozījumi MK 2017. gada 7. februāra noteikumos Nr. 74 „Jaunuzņēmumu atbalsta programmu pieteikšanas un administrēšanas kārtība” un grozījumi MK 2017. gada 17. janvāra noteikumos Nr. 30 „Jaunuzņēmumu darbības vērtēšanas komisijas nolikums”, kuros iestrādātas prasības, kas fiksētas Saeimā pieņemtajos „Jaunuzņēmumu darbības atbalsta likuma” grozījumos. Tāpat Saeima 2020. gada 17. decembrī pieņēma grozījumus likumā „Par iedzīvotāju ienākuma nodokli” un „Komerclikumā”, lai ieviestu konkurētspēju daļu opciju regulējumu. Līdz ar to spēkā esošais komerciesību regulējums Latvijā paredz iespēju piešķirt akciju pirkuma tiesības ne tikai AS, bet arī jaunuzņēmumiem vai citiem strauji augošiem uzņēmumiem, kas darbojas, piemēram, IKT jomā un kuru izvēlēta komercdarbības forma ir SIA. Tādējādi panākts, ka kapitāla daļu (akciju) pirkuma tiesības kā darbinieku motivējošs faktors ir izmantojamas plašākā apjomā.

2022. gada 9. augustā tika apstiprināti grozījumi MK 2017. gada 7. februāra noteikumos Nr. 74 „Jaunuzņēmumu atbalsta programmu pieteikšanas un administrēšanas kārtība”, kuru mērķis ir nodrošināt kvalitatīvu atbalsta programmas īstenošanas uzraudzību un samazināt administratīvo slogu pieteikumu izvērtēšanas procesā, kurā nepieciešams pārbaudīt pretendentu darba ņēmēju nodarbinātību pie citiem darba devējiem atbilstoši „Jaunuzņēmumu darbības atbalsta likumam”.

Lai veicinātu jaunuzņēmumu attīstībai labvēlīgu vidi, EM, LIAA un ALTUM kopā ar organizācijām, kas pārstāv Latvijas jaunuzņēmumu intereses, t. i., nodibinājumu *TechChill*, biedrību „Latvijas Privātā un riska kapitāla asociācija”, biedrību „Latvijas Jaunuzņēmumu asociācija”, Rīgas Tehnisko universitāti, nodibinājumu *TechHub*, biedrību „Latvijas Biznesa eņģeļu tīkls” – vienojās par kopīgu „Jaunuzņēmumu ekosistēmas attīstības stratēģiju 2022.–2025. gadam”, kas apstiprināta 2022. gada 7. septembrī, un parakstīja Sadarbības memorandu.

Saskaņā ar likumu „Par valsts budžetu 2022. gadam” atbilstoši Saeimas Budžeta un finanšu (nodokļu) komisijas priekšlikumu apkopojumā iekļautajam priekšlikumiem, ar kuru atbalstīta finansējuma pārdale, 2022. gada februārī tika noslēgti

sadarbības līgumi ar Latvijas Jaunuzņēmumu asociāciju, biedrību „Latvijas Biznesa eņģeļu tīkls”, nodibinājumiem *TechChill* un *TechHub Riga* par jaunuzņēmumu ekosistēmas veicināšanas pasākumu īstenošanu līdz 2022. gada 1. decembrim.

NORVĒGIJAS FINANŠU INSTRUMENTS

2022. gadā turpinājās Norvēģijas finanšu instrumenta 2014.–2020. gada perioda programmas „Uzņēmējdarbības attīstība, inovācijas un mazie un vidējie uzņēmumi” (turpmāk – NFI programma) īstenošana. NFI programmas īstenošanai pieejamais finansējums ir 14,7 milj. eiro. No tiem 12,5 milj. eiro ir Norvēģijas finanšu instrumenta piešķirums, bet Latvijas valsts līdzfinansējums – 2,2 milj. eiro. Šis finansējums tiks novirzīts MVU, kā arī inovatīvu biznesa ideju attīstītājiem jaunu produktu un tehnoloģiju izstrādei, kā arī ražošanas iekārtu modernizācijai vai iegādei.

NFI programmas mērķis ir veicināt augstākas pievienotās vērtības produktu un pakalpojumu radīšanu trijās jomās: „zaļās” inovācijas, dzīves līmeni atbalstošas tehnoloģijas, informācijas un komunikācijas tehnoloģijas. Pavisam NFI programmā tika saņemti 116 pieteikumi un atbalstīti 45 projektu īstenošana. Vienlaikus darbu turpināja 2021. gadā atklātais LIAA Tehnoloģiju biznesa centrs (turpmāk – TBC), kas ir NFI programmas daļa un pastāv sadarbībā ar TBC partneriem – Latvijas Universitāti, Rīgas Tehnisko universitāti, Rīgas Stradiņa universitāti. Tā mērķis ir veicināt tehnoloģiski ietilpīgu biznesa ideju attīstību. Ņemot vērā lielo pieprasījumu, ir saredzams potenciāls nākamajā NFI finansēšanas periodā palielināt atbalstu uzņēmējdarbības un inovāciju programmā, arī veidojot sinerģijas ar citu nozaru ministriju NFI programmām un izvēloties fokusētu tematiku, piemēram, kosmosa tehnoloģiju izmantojumu un STEAM (angļu valodā – *Science, Technology, Engineering, Arts and Math*) kompetenču attīstīšanu kā centrālo elementu.

BIZNESA INKUBATORI

2016. gadā sāktas aktivitātes biznesa inkubatoru programmā – darbības programmas „Izaugsme un nodarbinātība” 3.1.1. specifiskā atbalsta mērķa „Sekmēt MKV izveidi un attīstību, īpaši apstrādes rūpniecībā un RIS3 prioritārajās nozarēs” 3.1.1.6. pasākums „Reģionālie biznesa inkubatori un radošo industriju inkubators” un 13.1.1. specifiskā atbalsta mērķa „Atveseļošanas pasākumi ekonomikas nozarē” 13.1.1.4. pasākums „Atveseļošanas pasākumi ekonomikas nozarē – Reģionālie biznesa inkubatori un radošo industriju inkubators”.

Pasākumu mērķis ir atbalstīt jaunu dzīvotspējīgu un konkurētspējīgu komersantu izveidi un attīstību Latvijas reģionos, nodrošinot gala labuma guvējiem uzņēmējdarbībai nepieciešamās konsultācijas, apmācības un pasākumus par vispārīgiem uzņēmējdarbības jautājumiem, tāpat mentoru atbalstu, vidi (telpas) un grantu līdzfinansējumu komersantu darbības izmaksām. Pasākumu ietvaros saņemams gan pirmsinkubācijas, gan inkubācijas atbalsts.

Visā Latvijā darbojas 11 reģionālie biznesa inkubatori un 9 atbalsta vienības, kā arī Radošo industriju inkubators Rīgā, kas specializēties sniegt atbalstu radošo industriju uzņēmumiem. Līdz 2022. gada 14. novembrim grantus saņēmuši 634 komersantu, nefinansiālu atbalstu – 1 037 komersanti, savukārt nodarbinātības pieaugums atbalstītajos komersantos ir 2 292,32 pilnas slodzes ekvivalenti. Pirmsinkubācijā atbalstīto gala labuma guvēju skaits, kuri saņem nefinansiālu atbalstu, ir 2 676.

KOMPETENCES CENTRU PROGRAMMA

Viens no svarīgākajiem uzdevumiem ir veidot uzņēmumu izpratni par pētniecību, attīstību un inovāciju kā uzņēmuma produktivitātes un konkurētspējas pieauguma veicinātājiem. Darbības programmas „Izaugsme un nodarbinātība” 1.2.1. specifiskā atbalsta mērķa „Palielināt privātā sektora investīcijas P & A” 1.2.1.1. pasākuma „Atbalsts jaunu produktu un tehnoloģiju izstrādei kompetences centru ietvaros” (1.2.1.1. pasākums) mērķis ir komersantu konkurētspējas paaugstināšana, veicinot pētniecības un rūpniecības sektora sadarbību, īstenojot projektus, kas attīsta jaunus produktus un tehnoloģijas un ievieš tās ražošanā. Galvenie 1.2.1.1. pasākuma izaicinājumi ir nodrošināt ieguldīto investīciju rezultātu sasniegšanu un finansējuma saņēmēju aktīvu iesaisti internacionālu un starpnozaru platformu veidošanā. Pēc „Kompetences centru programmas” projektu atlases atbalstu saņēmuši 10 kompetences centri. Kopējais programmas finansējums ir 78,7 milj. eiro, t. sk. ERAF finansējums 63,2 milj. eiro, piesaistot privātā sektora finansējumu pētniecībai un attīstībai vismaz 49 milj. eiro apmērā.

Otrajā kārtā kopumā apstiprināts 191 pētniecības projekts, no tiem pabeigti 174 pētījumi. Līdz 2018. gada 31. decembrim atbalstu saņēma pavisam 149 saimnieciskās darbības veicēji. „Kompetences centru programmas” ietvaros radītas 492 jaunas darba vietas, arī tādas, kurās publiskajā sektorā nodarbināti zinātniskie darbinieki. Pētniecības projektu īstenošanā bija iesaistīti 175 maģistranti un doktoranti. Publicēti 238 zinātniskie raksti starptautiskās datu bāzēs indeksētajos žurnālos (*Scopus, Web of Science*). Piesaistītais privātā sektora finansējums bija 24,5 milj. eiro.

Ceturtajā kārtā uz 2022. gada novembri apstiprināti 230 pētniecības projekti, t. sk. 96 starpnozaru pētniecības projekti. Savukārt iesaistīto uzņēmumu līdzfinansējums P & A projektiem uz 2022. gada novembri bija 34,2 milj. eiro. Ceturtajā kārtā atbalstu saņēmuši 167 saimnieciskās darbības veicēji. Programma sniedz lielisku iespēju iepazīties ar labo inovāciju praksi. Īeguldījumi, kas saņemti no ERAF, ir palielinājuši inovāciju skaitu, produktivitāti, eksportspēju un citus rādītājus, kas ievērojami vairo nozaru vispārējo konkurētspēju.

Lai kāpinātu konkurētspēju, nākotnē arvien lielāka nozīme būs uzņēmumu digitālai transformācijai, ieguldījumiem pētniecībā un jaunu produktu vai tehnoloģiju izstrādei. Īpaši svarīgi būs ražot eksportspējīgus produktus ar komercializēšanas potenciālu.

STRATĒGISKO EKOSISTĒMU ATTĪSTĪBA

Lai palielinātu Latvijas zinātnieku un uzņēmumu potenciālu nākamajā plānošanas periodā iekļauties Eiropas vadošajās inovāciju platformās un arī piesaistītu publiskās investīcijas, ir nepieciešama proaktīva rīcība stratēģiskās konkurētspējas faktoru noteikšanai un vietējā sadarbības modeļa (*triple helix*) stiprināšanai. ES daudzgadu budžetā pēc 2020. gada, kas iezīmē turpmāko ES politiku un investīciju virzienus, pētniecība un zinātne ir noteikta par vienu no galvenajām prioritātēm. Ņemot vērā EK izvirzītos finansējuma piesaistes nosacījumus un investīciju prioritātes, EM ir deleģējusi LIAA īstenot pilotprojektus trijās attīstības jomās – biomedicīnā, viedajās pilsētās un viedajos materiālos.

Izstrādāts tirgus pētījuma ietvars Latvijas inovāciju vides kartējumam, potenciālām jaunām vērtību ķēdēm ar fokusu uz tādām, kurām ir analītiski pierādāms augsts potenciāls veiksmīgi iekļauties starptautiskās vērtību ķēdēs.

2022. gadā turpinās sadarbības projekts ar OECD par metodoloģijas izstrādi darbam ar inovāciju ekosistēmām – jaunu definēšana, darbs ar esošām, LIAA lomas definēšana ekosistēmu attīstībā.

Fotonikas un viedo materiālu ekosistēmas pilotprojekta ietvaros ir vienošanās par LIAA atbalstu projekta „Apvārsnis Eiropa” pieteikšanā (*Innovation Hubs*) provizoriski asociētā partnera lomā, ir aizvadītas vairākas augsta līmeņa vizītes ārvalstīs pie stratēģiski svarīgiem sadarbības partneriem, ir panākta vienošanās ar *Photonics Sweden* par asociācijas ikgadējā nozares pasākuma organizēšanu Latvijā un iecerēts paplašināt šo pasākumu, iesaistot arī citu Ziemeļvalstu fotonikas un viedo materiālu ekosistēmas.

Biomedicīnas ekosistēmas pilotprojekta ietvaros tiek izstrādāts „Biobanku likums”, kā arī „Veselības un sociālo datu sekundārās izmantošanas likums”. Bērnu klīniskās universitātes projektā ir izveidota ceļa karte, precizētas veicamās aktivitātes, izvērtēta potenciālo partneru piesaiste, notikušas bilaterālas sanāksmes ar Latvijas jaunuzņēmumiem.

Vienlaikus notiek darbs ar IKT jomas risinājumiem – 5G, mobilitāte, datu mākoņu risinājumi un infrastruktūra, mikroelektronika.

11. PRODUKTĪVO INVESTĪCIJU UN EKSPORTA VEICINĀŠANA

11.1. FINANŠU PIEEJAMĪBAS VEICINĀŠANA

Finanšu instrumentu ieviešanas mērķis ir samazināt tirgus nepilnības un veicināt jaunu saimnieciskās darbības veicēju tapšanu un esošo izaugsmi, nodrošinot pieeju finansējumam, lai perspektīvus un dzīvotspējīgus biznesa projektus varētu īstenot tie saimnieciskās darbības veicēji, kuri nepietiekama nodrošinājuma, saimnieciskās darbības vēstures, kredītvēstures, neto ieņēmumu plūsmas vai kredītsaistību apjoma dēļ nav spējuši piesaistīt finansējumu no finanšu tirgus dalībniekiem (komercbankām, privātajiem investoriem) biznesa projektu realizācijai nepieciešamajā apmērā.

2014.-2020. gada ES fondu plānošanas periodā finanšu instrumentiem paredzētais ERAF finansējums ir 101 milj. eiro. Papildus tam ALTUM jāpiesaista indikatīvi savu finansējumu vai jāizmanto atmaksāto fondu finansējumu (tiešajai mikrokredīšanai, saimnieciskās darbības uzsākšanas atbalstam un mezaņģa aizdevumiem) 68 milj. eiro apmērā, kā arī jāpiesaista ārējo finansējumu indikatīvi 36,15 milj. eiro (riskā kapitāla un akcelerācijas pakalpojumu nodrošināšanai).

Gādājot par finanšu pieejamības nepārtrauktību MVU, arī jaunajā ES fondu plānošanas periodā 2021.-2027. gadam plānots turpināt valsts atbalsta programmas finanšu instrumentu veidā, sniedzot aizdevumus uzņēmējdarbības uzsācējiem un garantijas, kā arī sekmējot riska kapitāla instrumentu pieejamību un vienlaikus nodrošinot, ka šīs programmas un *InvestEU* plānotās aktivitātes savstarpēji papildinās.

COVID-19 PANDĒMIJAS SEKU MAZINĀŠANAS ATBALSTA PROGRAMMAS

2020. gada pavasarī, saskaroties ar izaicinājumiem, kurus radīja Covid-19 vīrusa izplatība un ar to saistītie valdības noteiktie ierobežojumi, tika izstrādātas papildu valsts atbalsta programmas. Covid-19 pandēmijas seku mazināšanas programmu galvenais uzdevums bija palīdzēt uzņēmējiem pārvarēt likviditātes grūtības, kuras izraisījusi vīrusa izplatība, un nodrošināt finansējumu investīciju projektu īstenošanai, pielāgojot vai pārveidojot līdzšinējo komercdarbības modeli.

Līdz 2022. gada februārim uzņēmēji varēja saņemt atbalstu algu subsīdijai, lai kompensētu nepilnu darba laiku strādājošu darbinieku atlīdzību. No 2021. gada 1. oktobra līdz 2022. gada februārim algu subsīdijas atbalstā izmaksāti 18,4 milj. eiro.

Uzņēmēji arī varēja saņemt atbalstu, lai kompensētu apgrozāmo līdzekļu plūsmas kritumu. No 2021. gada 1. oktobra līdz 2022. gada februārim apgrozāmo līdzekļu plūsmas krituma kompensāciju 66,6 milj. eiro apmērā saņēmuši 8 175 uzņēmumi.

2021. gada 9. novembrī tika apstiprināta valsts atbalsta programma tirdzniecības un sporta centriem, kultūras, atpūtas un izklaides vietām. Atbalsts sniegts granta veidā, un tas bija vienreizējs atbalsts par periodu no 2021. gada 11. oktobra līdz 15. novembrim tirdzniecības centru īpašniekiem, un par periodu no 2021. gada 1. oktobra līdz 31. decembrim sporta centru un kultūras, atpūtas vai izklaides vietu īpašniekiem, tiesiskajiem valdītājiem un nomniekiem par to īpašumā, pārvaldībā vai nomā esošo sporta centru, kultūras, atpūtas vai izklaides vietu. Tas izmantoja lai segtu ar ēkas un telpu lietošanu saistītās operacionālās izmaksas (ar ēkas un telpu lietošanu saistītos maksājumus, ieskaitot maksājumus par elektrību, ūdeni, apkuri, nekustamā īpašuma nomu, saistību maksājumus, arī kredītmaksājumus, un ārpakalpojumu izmaksas) no 2021. gada 1. oktobra līdz 2022. gada 30. jūnijam. Atbalsta programmas finansējums bija 50 milj. eiro. Kopumā atbalstu saņēmuši 125 uzņēmumi, izmaksāti 8,338 milj. eiro.

Lai nodrošinātu finanšu pieejamību lieliem investīciju projektiem ekonomikas atveseļošanai pēc Covid-19 izraisītās krīzes, MK 2021. gada 6. jūlijā apstiprināja noteikumus Nr. 503 „Noteikumi par aizdevumiem ar kapitāla atlaidi investīciju projektiem komersantiem konkurētspējas veicināšanai” (turpmāk – Investīciju fonds), apstiprinot 152 milj. eiro valsts budžetu. Investīciju fonda mērķis ir veicināt jaunu investīciju pieplūdumu uzņēmējdarbības paplašināšanai, stimulējot uzņēmējus veikt jaunas investīcijas un tādējādi radīt pievienotās vērtības ķēdi visā tautsaimniecībā. No 2022. gada sākusies pieteikšanās jaunajā lielo investīciju projektu atbalsta programmā, kas paredzēta Latvijas lielo un vidējo uzņēmumu attīstības projektiem no 10 milj. eiro. Uzņēmums, sasniedzot projekta mērķus un izpildot noteiktus kritērijus, var pretendēt uz aizdevumu ar kapitāla atlaidi 30 % apmērā vai dzēst ALTUM piešķirto aizdevuma daļu. Aizdevumu programmas pirmajā atlasē kārtā LIAA ir apstiprinājusi 14 lielu investīciju projektus, savukārt slēgtās kārtas ietvaros apstiprināti 7 projekti turpmākam finansējuma pieprasījuma izvērtējumam ALTUM.

Uzņēmumiem, kuriem Covid-19 izplatības dēļ bija objektīvas grūtības veikt aizdevumu maksājumus bankās, pieejamas garantija, kas ļauj komercbankai atlikt pamatsummas maksājumu, saskaņā ar MK 2020. gada 19. marta noteikumiem Nr. 150 „Noteikumi par garantijām saimnieciskās darbības veicējiem, kuru darbību ietekmējusi Covid-19 izplatība” (kredītu garantijas) un MK 2017. gada 5. septembra noteikumiem Nr. 537 „Noteikumi par portfelgarantijām sīko (mikro), mazo un

vidējo saimnieciskās darbības veicēju – juridisko personu – kredītēšanas veicināšanai”. Atbalstam novirzīts publiskais finansējums 50 milj. eiro apmērā. Izsniegto garantiju kopsumma – 42,1 milj. eiro, garantēto kredītu kopapjoms – 110 milj. eiro, garantiju darījumu skaits – 247.

Paplašināts atbalsts eksporta kredītu garantiju veidā, saskaņā ar MK 2016. gada 20. decembra noteikumiem Nr. 866 „Īstermiņa eksporta kredīta garantiju izsniegšanas noteikumi komersantiem un atbilstošām lauksaimniecības pakalpojumu kooperatīvajām sabiedrībām”, lai sniegtu atbalstu eksportējošiem uzņēmumiem, kuri dēļ Covid-19 negatīvās ietekmes saskaras ar pieaugošiem riskiem tirdzniecības darījumos. Līdz 2021. gada 30. jūnijam eksporta kredīta garantijas bija pieejamas arī visu lielumu uzņēmumiem un bez atliktā maksājuma termiņa ierobežojumiem. Deklarētais, t. i., jau notikušo darījumu apjoms ir 91,8 milj. eiro, deklarāciju skaits – 830.

ATBALSTS KRIEVIJAS MILITĀRĀS AGRESIJAS IZRAISĪTO SEKU MAZINĀŠANAI

Krievijas Federācijas militārā agresija pret Ukrainu ir izraisījusi ievērojamus ekonomiskos un finanšu satricinājumus, jo īpaši preču tirgos, jo strauji palielinājušās naftas, gāzes, kviešu, minerālmēsļu un sēklas cenas. Agresijas ekonomiskās ietekmes apmērs ir ļoti neskaidrs un būs atkarīgs no karadarbības ilguma un politiskajām reakcijām. Taču nav šaubu, ka tiks būtiski kavēta globālā izaugsme un palielināsies inflācijas spiediens. Lai mazinātu kara ietekmi un no tā izrietošās sekas, kas saistītas ar tirgus pārorientāciju, izejmateriālu pieejamību un jaunu piegādes ķēžu izveidi, nozīmīgu darbu, konsultējot uzņēmējus par aktuāliem krīzes risinājumiem un iespējamiem atbalsta rīkiem, veic LIAA, kas darbojas kā vienots kontaktpunkts tirgus pārorientācijā, arī meklējot iespējas eksporta un importa aizstāšanai.

Situācijā, kurā uzņēmēji piedzīvo Ukrainas kara sekas ietekmi, piemēram, piegādes ķēžu pārrāvumus, tirgus šoku, nenoteiktību, inflāciju u. tml., EM ir izstrādājusi risinājumus krīzes pārvarēšanai un tirgus stabilizācijai, piedāvājot dažādas finanšu instrumentu programmas:

- MK sēdē 2022. gada 14. jūnijā tika apstiprināta aizdevumu programma pret Ukrainu vērstās Krievijas militārās agresijas radīto ekonomisko seku mazināšanai, kuras finansējums ir 21,5 milj. eiro. Atbalsta saņēmēji ir sīkie (mikro), vidējie un lielle komersanti, kuri spēj pierādīt, ka aizdevums ir nepieciešams, lai mazinātu negatīvo ietekmi uz saimnieciskās darbības veicēju saimniecisko darbību, un ka saimnieciskās darbības veicējs ir ekonomiski dzīvotspējīgs;
- MK sēdē 2022. gada 21. jūnijā tika apstiprināta garantijas programma pret Ukrainu vērstās Krievijas militārās agresijas radīto ekonomisko seku mazināšanai, kuras finansējums ir 12,5 milj. eiro. Atbalsta saņēmēji ir sīkie (mikro), vidējie un lielle komersanti, kuri spēj pierādīt, ka garantijas ir nepieciešams, lai mazinātu negatīvo ietekmi uz saimnieciskās darbības veicēju saimniecisko darbību, un ka saimnieciskās darbības veicējs ir ekonomiski dzīvotspējīgs;
- MK sēdē 2022. gada 11. oktobrī tika apstiprināta programma, kas paredz apstrādes rūpniecības komersantiem kompensēt enerģijas izmaksu un dabasgāzes izmaksu sadārdzinājumu, kas radies Krievijas militārās agresijas sekas dēļ laika periodā no 2022. gada 1. februāra līdz 2022. gada 31. decembrim. Kopējais atbalstam plānotais finansējums ir 50 milj. eiro.

PORTFEĻGARANTIJAS

2017. gada 12. septembrī tika apstiprināta valsts atbalsta programma – portfelgarantijas. Tās nodrošina uzņēmējiem iespēju saņemt investīciju un apgrozāmo līdzekļu aizdevumu un finanšu līzingu ar termiņu no viena līdz 10 gadiem apjomā līdz 250 tūkst. eiro. Atbalsta programmu ievieš ALTUM, kas veikusi atklātu atlasi un noslēgusi līgumus ar sešām kredītiestādēm, kuras tagad bez ALTUM tiešas iesaistes noteikta finansējuma apjoma ietvaros var uzņēmumiem piešķirt aizdevumu ar valsts garantiju. Garantiju izsniegšanai pieejami 11,2 milj. eiro no publiskā atmaksātā finansējuma. Kopš programmas sākuma no 2018. gada līdz 2022. gada 30. septembrim tās ietvaros ir izsniegtas 855 garantijas 35,57 milj. eiro apmērā, nodrošinot finanšu pakalpojumus uzņēmumiem 44,47 milj. eiro apmērā.

AKCELERĀCIJAS FONDI

Akcelerācijas programma 2014.–2020. gada ES fondu plānošanas periodā ir daļa no darbības programmas „Izaugsme un nodarbinātība” 3.1.2. specifiskā atbalsta mērķa „Palielināt straujas izaugsmes komersantu skaitu” 3.1.2.2. pasākuma „Tehnoloģiju akselerators”. Atbalsts saimnieciskās darbības veicējiem tiek sniegts kvazikapitāla ieguldījumu vai pašu kapitāla ieguldījumu veidā. Akcelerācijas programmu realizē ALTUM, kas publiskā iepirkuma procesā ir veikusi atlasi un noslēgusi līgumus ar trim finanšu starpniekiem (fondu pārvaldniekiem). Katrs finanšu starpnieks pārvalda vienu pirmssēklas ieguldījumu fondu un vienu sēklasnaudas ieguldījumu fondu. Pieejamais publiskais finansējums pasākuma īstenošanai ir 16,62 milj. eiro.

No 2022. gada sākuma līdz 2022. gada 30. septembrim ir noslēgti 15 jauni līgumi un izmaksāts ERAF finansējums 602 tūkst. eiro apmērā. Kopumā līdz 2022. gada 30. septembrim ir noslēgti 135 līgumi par 5,4 milj. eiro.

SĒKLAS KAPITĀLA, SĀKUMA KAPITĀLA UN IZAUGSMES KAPITĀLA FONDI

Turpinot ES struktūrfondu un Kohēzijas fonda 2007.–2013. gada plānošanas perioda pieredzi un ņemot vērā tirgus attīstības tendences, tiek piedāvāti vairāki riska kapitāla instrumenti, kas pieejami darbības programmas „Izaugsme un nodarbinātība” 3.1.2. specifiskā atbalsta mērķa „Palielināt straujas izaugsmes komersantu skaitu” 3.1.2.1. pasākuma „Riska kapitāls” ietvaros. Atbalstu saimnieciskās darbības veicēji var saņemt kvazikapitāla ieguldījumu vai pašu kapitāla ieguldījuma veidā. Programmu realizē ALTUM, kas publiskā iepirkuma procesā ir veikusi atlasi un noslēgusi līgumus ar trim finanšu starpniekiem (fondu pārvaldniekiem). Viens no tiem pārvalda sēklas kapitāla fondu un sākuma kapitāla fondu, bet divi finanšu starpnieki katrs pārvalda vienu izaugsmes kapitāla fondu. Pasākumam kopā pieejams finansējums 93 milj eiro apmērā.

No 2022. gada sākuma līdz 30. septembrim ir noslēgti pieci jauni līgumi un izmaksāts ERAF finansējums 2,6 milj eiro apmērā. Kopumā līdz 2022. gada 30. septembrim ir noslēgti 25 līgumi par 19,6 milj. eiro.

Izstrādāts jauns MK noteikumu projekts, kurā iekļauts 5.paaudzes iespējkapitāla modelis. Plānotais programmas apstiprināšanas termiņš MK ir 2023. gada 1. ceturksnis.

MIKROKREDITĒŠANA

Starta aizdevumu programma 2014.–2020. gada ES fondu plānošanas periodā tiek īstenota darbības programmas „Izaugsme un nodarbinātība” 3.1.1. specifiskā atbalsta mērķa „Sesmēt MVK izveidi un attīstību, īpaši apstrādes rūpniecībā un RIS3 prioritārajās nozarēs” 3.1.1.4. pasākuma „Mikrokreditēšana un aizdevumi uzsācējiem” ietvaros. Aizdevumu uzsācēji var saņemt tiešā finanšu instrumentu veidā. Starta aizdevumu programma ir nozīmīgs valsts atbalsta veids uzņēmumiem agrīnā stadijā.

Kopš 2016. gada jūnija arī aktuālā plānošanas perioda ietvaros iespējams saņemt starta aizdevumu dzīvotspējīgu biznesa projektu īstenošanai – investīcijām un apgrozāmajiem līdzekļiem. Aizdevumu izsniedz komersantiem, kas komercrēģistrā ierakstīti ne ilgāk par pieciem gadiem (no dibināšanas brīža), un maksimālā aizdevuma summa ir 150 tūkst. eiro. Starta aizdevumi ir būtisks instruments uzņēmējdarbības uzsācējiem, jo sniedz pieeju finansējumam, kas vajadzīgs perspektīvu un dzīvotspējīgu biznesa projektu īstenošanai, tiem saimnieciskās darbības veicējiem, kuriem nepietiekama nodrošinājuma, saimnieciskās darbības vēstures, kredītvēstures, neto ieņēmumu plūsmas vai esošo kredītsaistību apjoma dēļ nav iespēju piesaistīt finansējumu no finanšu tirgus dalībniekiem (komercbankām, privātajiem investoriem) nepieciešamajā apmērā.

Līdz 2022. gada 30. septembrim ir izsniegti 515 starta aizdevumi 14,4 milj. eiro apmērā un 170 mikroaizdevumi 2,5 milj. eiro apmērā.

AIZDEVUMA GARANTIJAS PROGRAMMAS

Aizdevumu garantijas atbalsta pasākumi uzņēmējdarbības uzsākšanai un attīstībai, kad uzņēmumam trūkst pašu līdzekļu un nav pietiekams nodrošinājums, lai piesaistītu nepieciešamo finansējumu no komercbankām, vai arī uzņēmums tiek klasificēts kā pārāk riskants.

Atbalsta programmā ir pieejams ES fondu 2014.–2020. gada plānošanas perioda ERAF finansējums 49,8 milj. eiro apmērā mazo un vidējo komersantu atbalstam un iepriekšējo ES fondu periodu atmaksātais finansējums 3,51 milj. eiro apmērā lielo komersantu atbalstam.

Programma darbojas kopš 2016. gada jūnija, un līdz 2022. gada 30. septembrim ir izsniegtas 980 garantijas 245,9 milj. eiro apjomā, garantējot finanšu pakalpojumus aptuveni 400 milj. eiro apmērā, kas liecina par nemainīgi lielu pieprasījumu pēc šāda veida finanšu instrumentiem.

PARALĒLIE AIZDEVUMI

Paralēlo aizdevumu programma 2014.–2020. gada ES fondu plānošanas periodā tiek īstenota darbības programmas „Izaugsme un nodarbinātība” 3.1.1. specifiskā atbalsta mērķa „Sesmēt MVK izveidi un attīstību, īpaši apstrādes rūpniecībā un RIS3 prioritārajās nozarēs” 3.1.1.2. pasākuma „Mezanīna aizdevumi” ietvaros, to plānots ieviest tiešā finanšu instrumentu veidā.

Paralēlo aizdevumu pieejamība ļauj saņemt finansējumu tiem saimnieciskās darbības veicējiem, kuriem komercbanku kredītēšanas politikai neatbilstošu finanšu rādītāju dēļ (piemēram, uzņemto saistību attiecība pret neto ieņēmumiem, nepietiekams pašu kapitāla nodrošinājums) nav iespējams saņemt finansējumu no komercbankām vajadzīgajā apmērā, lai realizētu dzīvotspējīgu investīciju projektu. Paralēlo aizdevumu instruments ļauj risināt gan nodrošinājuma, gan nepietiekamas naudas plūsmas problēmu, kā arī savā veidā risina situācijas, kad komercbanka ir sasniegusi maksimālo akceptējamo riska līmeni konkrētajam klientam vai darījumam un nespēj pati finansēt darījumu pilnā apmērā.

Pirmkārt, izmantojot paralēlo aizdevumu, banka saglabā pirmās kārtas ķīlas tiesības uz darījuma nodrošinājumu, tādējādi, sadalot ekspozīciju, bankām ir iespēja uzlabot nodrošinājuma/aizdevuma attiecību un samazināt prognozējamus zaudējumus.

Otrkārt, ALTUM ir iespējams daļu no aizdevuma pamatsummas atlikt uz aizdevuma termiņa beigām, kas ir veids, kā atslēgt klientu naudas plūsmu un atbalstīt augstāka riska projektus.

Treškārt, pašlaik ir iespējams veidot darījumu struktūru tā, lai bankas aizdevums tiktu atmaksāts pirms ALTUM paralēlā aizdevuma atmaksas sākuma, tāpēc ALTUM aizdevuma daļu var uzskatīt par tehniski subordinētu.

Šis iespējas padara produkta izmantošanu saprotamāku no komercbanku kredītpolitikas viedokļa. Savukārt klientam, respektīvi, uzņēmējam, paralēlais aizdevums nozīmē veidu, kā samazināt nepieciešamo klienta paša līdzdalību, kuru bieži vien uzņēmumiem ir visai grūti akumulēt. Programma darbojas kopš 2016. gada jūlija, un līdz 2022. gada 30. septembrim ir izsniegts 21 paralēlais aizdevums 11,4 milj. eiro apmērā.

EKSPORTA KREDĪTA GARANTIJAS

EM turpina iepriekšējos gados uzsāktos eksporta atbalsta pasākumus. Nozīmīgs atbalsts eksporta veicināšanā bija finanšu instrumentu programmas, kas deva iespēju saņemt ALTUM īstermiņa eksporta kredīta garantiju. No pašreizējās eksporta kredītu garantiju programmas sākuma 2017. gadā līdz 2022. gada 31. decembrim eksporta kredīta garantijas izsniegtas 35,8 milj. eiro apmērā (eksporta deklarētais apmērs – ap 163 milj. eiro) un atbalstīti 159 uzņēmumi (unikālie). Kopš 2020. gada aprīļa Covid-19 krīzes skartajiem preču un pakalpojumu eksportētājiem krīzes seku pārvarēšanai šī programma bija pieejama neatkarīgi no uzņēmuma lieluma un eksporta valsts.

MVU AIZDEVUMI

MVU aizdevumu programmā kopš 2021. gada nogales 3.1.1.7. pasākums „Aizdevumi sīko (mikro), mazo un vidējo saimnieciskās darbības veicēju attīstībai” un 13.1.1.1. pasākums „Aizdevumi sīko (mikro), mazo un vidējo saimnieciskās darbības veicēju attīstības veicināšanai” nodrošina finansējumu aizdevumiem uzņēmumu ilgtspējai 16 milj. eiro apmērā. Līdz 2022. gada 30. septembrim apstiprināti 15 pieteikumi 12,8 milj. eiro apmērā.

11.2. ATBALSTS ĀRĒJO TIRGU APGŪŠANAI

Lai stiprinātu un paplašinātu ekonomisko, rūpniecisko, zinātnisko un tehnisko sadarbību, vienlaikus radot labvēlīgus nosacījumus komersantu sadarbībai, Latvija ir noslēgusi un uztur spēkā vienošanās par ekonomisko sadarbību ar Apvienotajiem Arābu Emirātiem, Armēniju, Azerbaidžānu, Gruziju, Kazahstānu, Kirgizstānu, Kuveitu, Ķīnu, Moldovu, Turciju, Turkmēnistānu, Tadžikistānu, Ukrainu, Uzbekistānu.

Izpildot šīs vienošanās, ir izveidotas starpvaldību komisijas vai apvienotās komitejas. To darba kārtībā ietilpst divpusējās ekonomiskās sadarbības jautājumi, kas aktuāli līgumslēdzējvalstīm gan valdības, gan komersantu līmenī tādās jomās kā rūpniecība, tūrisms, transports, farmācija, lauksaimniecība, finanšu pakalpojumi, komunikācijas, profesionālā apmācība, investīciju piesaiste, tehnoloģijas un inovācijas. 2022. gadā Dubajā notika Latvijas un Apvienoto Arābu Emirātu apvienotās ekonomikas komitejas otrā tikšanās, savukārt Rīgā norisinājās Latvijas un Azerbaidžānas starpvaldību komisijas astotā sēde. Lai turpinātu starpvaldību dialogu, bijušas arī vairākas tikšanās un vizītes, kurās izskatītas iespējas paplašināt Latvijas sadarbību ar Lietuvu, Igauniju, Poliju, ASV, Apvienotajiem Arābu Emirātiem, Japānu, Vjetnamu, Ukrainu un citām valstīm.

2022. gadā pēc MK lēmuma tika apturētas iepriekš noslēgtās vienošanās par ekonomisko sadarbību ar Krieviju un Baltkrieviju, reaģējot uz Krievijas izraisīto un Baltkrievijas atbalstīto karadarbību Ukrainā un ņemot vērā pret Krieviju un Baltkrieviju ieviestās sankcijas.

LATVIJAS ĀRĒJĀS EKONOMISKĀS PĀRSTĀVNICĪBAS

Ekonomisko jautājumu risināšanai un Latvijas komersantu atbalstam vairākās pasaules valstīs darbojas LIAA pārstāvniecības. Tās organizē nacionālos standus starptautiskajās izstādēs ārvalstīs un tirdzniecības misijas, sniedz konsultācijas par ārvalstu tirgiem un organizē tikšanās ar potenciālajiem biznesa partneriem.

2022. gadā Latvijas ārējās ekonomiskās pārstāvniecības strādāja Briselē, ASV, Apvienotajos Arābu Emirātos, Austrijā, Dānijā, Dienvidkorejā, Francijā, Itālijā, Japānā, Krievijā, Pekinā, Lielbritānijā, Nīderlandē, Norvēģijā, Somijā, Ukrainā, Vācijā un Zviedrijā. Ņemot vērā pašreizējos globālos un ģeopolitiskos izaicinājumus, pārstāvniecības tiks atvērtas arī Austrālijā, Sveciē un Izraēlā, bet Krievijā pārstāvniecība darbību ir pārtraukusi.

2022. gada deviņos mēnešos LIAA Latvijas uzņēmumiem sniedza 1 269 konsultācijas par ārējiem tirgiem, identificēti un nodoti uzņēmumiem 430 eksporta projekti un pieprasījumi, tai skaitā 39 RIS 3 jomās.

Komersantiem LIAA piedāvā arī „Eiropas Biznesa atbalsta tīkla” (EEN) pakalpojumus – palīdzību starptautisko partneru meklēšanā, tirgus informācijas sagatavošanu, konsultācijas par likumdošanu un uzņēmējdarbības aspektiem, konsultācijas par pieeju finansējumam (*Horizon 2020, Erasmus, Creative Europe, Interreg* u. c.) un citu veidu konsultācijas. EEN veiksmīgi papildina LIAA sniegtos pakalpojumus – tiek nodrošinātas konsultācijas komersantiem bez nozaru ierobežojuma, pieeja informācijai 69 pasaules valstīs un specifiskiem EK izstrādātiem resursiem.

2022. gada deviņos mēnešos EEN projekta ietvaros sniegta 741 konsultācija, noorganizēti 13 apmācību un informatīvi pasākumi (arī attālināti), kuros piedalījās 956 dalībnieki; notika līdzdalība 18 *B2B (business-to-business)* pasākumu rīkošanā, un tajos piedalījās 143 komersanti no Latvijas. Pēc minētajām aktivitātēm saņemts apliecinājums par 34 noslēgtiem sadarbības līgumiem starp Latvijas un ārvalstu komersantiem vai to organizācijām.

2022. gada deviņos mēnešos LIAA Latvijas uzņēmumiem organizēja dalību 23 nacionālajos standos (160 dalībnieki), noslēgti 82 līgumi vai nodoma protokoli par jauniem eksporta tirgiem, organizētas 14 tirdzniecības misijas (kontaktbiržas) ārvalstīs (120 dalībnieki), noslēgti 27 līgumi vai nodoma protokoli.

VALSTS PLATFORMA BIZNESĀ ATTĪSTĪBAI

Lai uzlabotu potenciālo un esošo komersantu informētību par biznesa aktualitātēm, pilnveidotu LIAA klientu apkalpošanas procesus, kā arī atvieglotu informācijas iegūvi un saziņu, LIAA ir izstrādājusi valsts platformu biznesa attīstībai “business.gov.lv”, kas veicinās pakalpojumu digitalizāciju un e-pakalpojumu attīstību kopumā.

Platforma “business.gov.lv” ir izveidota kā *web* bāzēta klientu pašapkalpošanās, personalizētas informācijas ieguves un saziņas platforma, kurā komersants var veidot savu profilu, norādot viņu interesējošās nozares, tēmas u. c. kritērijus, lai saņemtu personalizētu informāciju, var elektroniski pieteikties LIAA sniegtajiem pakalpojumiem, izmantojot arī iespēju elektroniski iesniegt veidlapas, maksājumu pieprasījumus u. c. dokumentus. Platformā vienuviet atrodama informācija par nozaru aktualitātēm, ārvalstu aktualitātēm un dažādiem komersantiem adresētiem pasākumiem, kā arī biznesa ziņas. Portāla saturs veidošanu atbalsta nozaru ministrijas, CSP, ALTUM, Latvijas Tirdzniecības un rūpniecības kamera, Latvijas Banka, komercbankas un citas institūcijas.

2022. gada deviņos mēnešos platformā “business.gov.lv” kā lietotāji reģistrējās vairāk nekā 3 800 fizisku personu un ir izveidoti vairāk nekā 670 uzņēmumu profili. Šajā periodā platformā nodrošināta pieteikšanās uz vairāk nekā 20 LIAA pakalpojumiem un saņemti vairāk nekā 3 000 pakalpojumu pieteikumi.

EKSPORTA MĀRKETINGA PASĀKUMI

Uz Covid-19 pandēmijas un ģeopolitisko satricinājumu fona uzņēmumu interese atrast jaunus tirgus ir augusi vairāk nekā jebkad agrāk, un līdz ar to ir kāpusi arī uzņēmumu motivācija efektīvāk izmantot valsts un citus atbalsta instrumentus.

Būtiski palielināts kopējais finansējums darbības programmas „Izaugsme un nodarbinātība” 3.2.1. specifiskā atbalsta mērķa „Palielināt augstas pievienotās vērtības produktu un pakalpojumu eksporta proporciju” 3.2.1.2. pasākumam un tam atbilstošajam projektam „Starptautiskās konkurētspējas veicināšana” – līdz 64,8 milj. eiro. Turklāt palielināts komersantam vai gala labuma guvējam pieejamais atbalsts – 40 tūkst. eiro kalendārajā gadā. 2022. gada deviņos mēnešos saņemti 718 maksājumu pieprasījumi par kopējo summu 4,55 milj. eiro. No projekta izmaksāts atbalsts mērķa grupām 2,46 milj. eiro apmērā. 2022. gada deviņos mēnešos sniegts atbalsts, lai novērtētu 82 projekta mērķa grupas ražotņu un produktu atbilstību (30 unikāliem grantu saņēmējiem), un 818 reižu sniegts atbalsts dalībai gan klātienē, gan digitālās izstādēs, konferencēs, semināros, kontaktbiržās, tirdzniecības misijās vai augstu Latvijas valsts amatpersonu vizītēs, tāpat dalībai starptautiskās digitālās nozaru platformās, produktu vai pakalpojumu pielāgošanai ārvalstu tirgiem, zīmola vai produkta/pakalpojuma publicitātei ārvalstu specializētajos nozaru medijos (gan iespiestajos, gan digitālajos), telemārketinga pakalpojumiem un dalībai starptautiskās nozaru asociācijās (1 056 unikāliem grantu saņēmējiem). Ņemot vērā, ka arī 2023. gadā projekta

finansējums grantu veidā būs pieejams, lai komersanti varētu īstenot daudzveidīgas eksporta veicināšanas aktivitātes, īpaša uzmanība tiks pievērsta mērķtiecīgai finansējuma izmantošanai.

Katru gadu tiek organizēts konkurss „Eksporta un inovācijas balva”, lai godinātu Latvijas komersantus, kas sasnieguši labus rezultātus jaunu un eksportspējīgu produktu ražošanā un inovāciju ieviešanā. 2022. gadā ir mainīts konkursa nolikums, lielākā mērā pārejot uz datus balstītu pieeju: tiks vērtēti CSP dati par uzņēmumu eksportu, apgrozījumu, radīto pievienoto vērtību, rentabilitāti, nodarbināto skaitu un ieguldījumiem pētniecībā. 2022. gadā uzņēmumiem balvas tiks piešķirtas piecās kategorijās: „Eksporta līderis”, „Eksporta jaunpienācējs”, „Inovācijas čempions”, „Eksporta čempions” un „Eksportspējīgākais jaunais tūrisma produkts”. Tradicionāli uzņēmumu apbalvošanas ceremonija notiek gada nogalē.

EXPO 2020 DUBAI

No 2021. gada 1. oktobra līdz 2022. gada 31. martam Dubajā (Apvienotajos Arābu Emirātos) norisinājās starptautiskā izstāde *Expo 2020 Dubai*, kuras laikā Latvijas paviljonu (vispārīgo ekspozīciju) kopumā apmeklēja aptuveni 73 tūkst. interesentu. Latvijas dalība šajā izstādē pavēra plašas iespējas Latvijas uzņēmumiem iepazīt Persijas līča valstis, nodibināt kontaktus un prezentēt Latvijas produktus un inovācijas globālajā tirgū. 443 Latvijas uzņēmumi piedalījās Latvijas noorganizētajos pasākumos vai izvietoja savu ekspozīciju Latvijas paviljonā. Kopumā notika 29 tematiski pasākumi, piemēram, farmācijas biznesa forums Latvijas paviljonā un Latvijas kosmosa nozares biznesa forums, kuros piedalījās vairāk nekā 1 000 dalībnieku. Izstādes ietvaros tika noorganizētas 13 tirdzniecības misijas astoņās dažādās nozarēs, kur 137 uzņēmumiem bija 589 tikšanās ar potenciāliem biznesa partneriem. Kopumā pasākumos iegūts vairāk nekā 3 000 biznesa kontaktu un noslēgti vismaz 33 līgumi. Biznesa aktivitātēs dominēja šādas tautsaimniecības nozares: būvniecība un inovatīvie būvmateriāli, IKT, farmācija, pārtikas rūpniecība, kā arī transports un loģistika.

2022. gada janvārī MK konceptuāli atbalstīja Latvijas dalību nākamajā izstādē *Expo 2025*, kas notiks Japānas pilsētā Osakā.

ATBALSTS ĀRVALSTU FILMU UZŅEMŠANAI LATVIJĀ

2022. gada 15. martā MK apstiprināja jaunu atbalsta programmu ārvalstu filmu uzņemšanai Latvijā – „Kārtība, kādā ārvalstu filmu uzņemšanai Latvijā tiek piešķirts valsts budžeta līdzfinansējums”. Atbalsta programmas kopējais valsts finansējums ikgadēji līdz 2024. gadam ir nedaudz vairāk nekā 850 tūkst. eiro. Pieejamais līdzfinansējuma apmērs vienam projektam ir 20 % no līdzfinansējuma līgumā norādīto attiecināmo izdevumu kopsummas, savukārt attiecināmo atalgojuma izmaksu pozīcijām līdzfinansējuma apmērs ir 30 %.

Lai varētu piešķirt valsts līdzfinansējumu ārvalstu filmu uzņemšanai, LIAA divas reizes kalendārajā gadā rīko atklātu projektu iesniegumu atlases konkursu. 2022. gada pirmajā atlases kārtā saņemti astoņi projektu iesniegumi, no tiem atbalstīti divi lielāko punktu skaitu saņēmušie (kopējais līdzfinansējums – 778 tūkst. eiro), pārējie ierindoti rezerves sarakstā. Otrajā atlases kārtā saņemti seši projektu iesniegumi, kuros pieprasīts nepieciešamais līdzfinansējums 1,895 milj. eiro apmērā. 2022. gada 27. septembrī MK apstiprināja apropriācijas palielinājumu 2,097 milj. eiro apmērā, lai nodrošinātu valsts budžeta līdzfinansējumu ārvalstu filmu uzņemšanai Latvijā, tādējādi atbalstot gan pirmajā, gan otrajā atlases kārtā iesniegtos projektus, kas bija rezerves sarakstā.

11.3. ĀRVALSTU INVESTĪCIJU PIESAISTES POLITIKA

Ārvalstu investīciju piesaistē Latvijā nozīmīga loma ir LIAA. LIAA investīciju piesaistes stratēģija ir orientēta uz kvalitatīvu ienākošo investīciju projektu apkalpošanu un aktīvu darbību investīciju projektu piesaistē, uzrunājot potenciālos investorus. ĀTI piesaiste un veicināšana tiek iedalīta četros pamatprocesos, tādus kā stratēģija un plānošana (nacionālās investīciju politikas veidošana, mērķu izvirzīšana, investīciju veicināšanas struktūra, konkurētspējas pozicionēšana, nozaru mērķanalīze), intereses veicināšana (mārketingu un uzņēmumu uzrunāšana), apkalpošana (projektu vadība) un investīciju pakalpojumu sniegšana (pēcapkalpošana un pakalpojumu uzlabošana, uzraudzība).

Turpmākajos gados LIAA veicinās lielāku investīciju piesaisti RIS3 jomās, mērķtiecīgi veicinot ārvalstu tiešo investīciju pieaugumu zināšanu ietilpīgās nozarēs ar augstu pievienoto vērtību.

2022. gada sākumā visu Eiropu un tās ekonomiku satricināja Krievijas Federācijas iebrukums Ukrainas teritorijā un jauna kara sākums, kas visā Baltijas valstu reģionā īpaši negatīvi ietekmējis ārvalstu investīciju plūsmu. Globālā mērogā notiek ļoti vērienīga piegāžu ķēžu restrukturizācija, lai mazinātu jebkādu resursu atkarību no Krievijas Federācijas. Līdz ar to Eiropas līmenī pavērusās lielas iespējas, kam tiek veltītas apjomīgas investīcijas. Taču Latvija, tāpat kā citas Baltijas valstis, lielo

ārvalstu investoru skatījumā ir ļoti riskants reģions investīcijām. Tas jūtams ievērojami samazinātajā investoru aktivitātē šajā reģionā, kā arī dialogos ar investoriem un partneriem.

11.1. Ielikums

Ārvalstu tiešo investīciju piesaistes politika

Eksporta veicināšanas un ārvalstu investīciju piesaistes politika ir nostiprināta „Nacionālās industriālās politikas pamatnostādņēs 2021.-2027. gadam”.

ĀTI piesaistes politika ir vērsta uz Latvijas kā investīcijām pievilcīgas vides konkurētspējas celšanu, ņemot vērā investoriem svarīgākos aspektus: valsts makroekonomiskos rādītājus, uzņēmējdarbības vidi – birokrātisko procedūru vienkāršību un stabili nodokļu politiku, atbilstošas kvalifikācijas darbaspēka pieejamību, tirgus potenciālu, nepieciešamās infrastruktūras pieejamību, piedāvātos atbalsta instrumentus un stimulus.

Būtiski ir piesaistīt ārvalstu investīcijas nozarēs, kas nodrošina tautsaimniecības struktūras maiņu par labu uz ārējo pieprasījumu orientētām nozarēm, īpaši tādām, kas tiek definētas kā vidēji augstu un augstu tehnoloģiju nozares. ĀTI piesaistē prioritāri jāorientējas uz ģeogrāfiski tuvajām kaimiņvalstīm, kurās Latvija ir atpazīstama un tāpēc nav jāiegulda apjomīgi papildu resursi informatīvos pasākumos, tāpat uz ekonomiski stabilām un attīstītām valstīm, kurās tautsaimniecības nozaru attīstības potenciāls un vajadzības atbilst Latvijas perspektīvas sadarbības iespējām, kā arī uz valstīm, no kurām globāli ir lielākās izejošo investīciju plūsmas – ASV, Franciju, Vāciju, Lielbritānijas un Ziemeļrijas Apvienoto Karalisti, Japānu, Ķīnu, Indiju.

ĀTI piesaistes politikas pilnveidošanas process notiek ciešā sadarbībā ar Ārvalstu investoru padomi Latvijā (ĀIPL). 2022. gada 8. un 9. septembrī notika kārtējā, divdesmit sestā, Latvijas valdības un ĀIPL augsta līmeņa sanāksme. Šogad valdības pārstāvji un investori diskutēja par godīgu konkurenci, darbaspēka pieejamību, enerģētisko neatkarību un publiskās pārvaldes reformām.

2022. gadā kara ietekmē izpaužas jauna rietumvalstu kapitāla izcelsmes investoru aktivitāte, izvērtējot iespējas slēgt savus uzņēmumus un pārstāvniecības Krievijas Federācijā un tos ar visiem darbiniekiem pārcelt uz tuvākajām kaimiņzemēm ES. Latviju kā galamērķi izvērtējuši vairāki starptautiski uzņēmumi, paredzot iespēju pārcelt savus birojus līdz ar vairākiem tūkstošiem darbinieku, taču sarunu process valsts drošības un iesaistīto institūciju noslodzes dēļ ir bijis lēns.

Covid-19 pandēmijas seku mazināšana un enerģētiskās neatkarības veicināšana, izveidojot atbilstošu tiesisko regulējumu un pilnveidojot esošos tiesību aktus, ietekmē LIAA darbu, jo mazīna nepieciešamību risināt valstij nozīmīgu vietējo un ārvalstu investīciju projektu īstenošanu *POLARIS* procesā. Taču paredzams, ka, atveseļojoties valsts ekonomikai un ieplūstot nozīmīgām ārvalstu un vietējām investīcijām, *POLARIS* process tiks no jauna aktivizēts.

Liels uzsvars valsts līmenī 2022. gadā tiek likts uz zaļo enerģiju un energoresursu neatkarību. To apstiprina vairākas aizvadītās sarunu kārtas ar globālajiem atjaunojamo energoresursu jomas līderiem par iespējamo investīciju plūsmu uz Latviju gan tiešā veidā, gan caur pakārtotajiem pakalpojumiem, kas veicinātu ne tikai enerģijas ražošanu, bet arī attīstītu nepieciešamās infrastruktūras ražošanu un nodrošināšanu.

Tāpat investīciju plūsmas aktivitāti paaugstinājusi „Lielu investīciju aizdevuma ar kapitāla atlaidi programma”, kas spēcīgiem un lieliem investīciju projektiem nodrošina kapitāla atlaidi līdz pat 10 milj. eiro apmērā. Šāda paaugstināta aktivitāte apliecinājusi vairāku ārvalstu investoru vēlmi turpināt investēt lielos projektos Latvijā un uzskatāma par nozīmīgu veiksmes stāstu ārvalstu investīciju plūsmas palielināšanā.

Ar nolūku veicināt Latvijas ekonomikas straujāku atgūšanos no Covid-19 krīzes un ekonomiskās situācijas uzlabošanas, paātrinot investīciju piesaisti un paaugstinot Latvijas konkurētspēju, MK 2021. gada februārī apstiprināja EM un LIAA piedāvājumu radīt „zaļo koridoru” birokrātijas un administratīvo procesu paātrināšanai augstas pievienotās vērtības investīciju projektiem. „Zaļā koridora” paātrinātajā kārtībā tiek izskatīti investīciju projekti prioritārajās nozarēs, kuras ietver RIS3, starptautiskos biznesa pakalpojumu centrus, kā arī būvniecības, transporta un loģistikas jomas, ja ieceru īstenošana tajās ir saistīta ar prioritārajām nozarēm. Tā ir iespēja Latvijā reģistrētiem uzņēmumiem, kuri plāno īstenot investīciju projektus un atbilst izvirzītajiem kritērijiem (investīciju apmērs, jaunradīto darbavietu skaits, eksporta apjoms un ieguldījumi pētniecībā un attīstībā), saņemt būvniecības, teritorijas plānošanas vai migrācijas jomā sniedzamos valsts pārvaldes pakalpojumus paātrinātā kārtībā, aptuveni divas reizes samazinot gaidīšanas laiku.

Šobrīd notiek likumprojekta „Inovātas uzņēmējdarbības un prioritāro investīciju atbalsta likums” izstrāde, lai radītu tiesisko ietvaru uzņēmējdarbības atbalstam prioritārajos sektoros, kā arī inovāciju zonu un „regulējuma smilškastu” izveidei.

12. ENERĢĒTIKAS POLITIKA

12.1. ENERĢĒTIKAS TIRGUS UN INFRASTRUKTŪRA

Latvijas enerģētikas politikas galvenā prioritāte, kas noteikta MK 2013. gada 28. maija sēdē apstiprinātajā informatīvajā ziņojumā „Enerģētikas ilgtermiņa stratēģija 2030 – konkurētspējīga enerģētika sabiedrībai” („Enerģētikas stratēģija 2030”), ir nodrošināt pozitīvu enerģētikas sektora ietekmi uz Latvijas tautsaimniecību, vienlaikus tiecoties uz energoapgādes drošumu, konkurētspēju un ilgtspēju:

- energoapgādes drošums – enerģijas lietotājiem pieejamas stabilas enerģijas piegādes un attīstīta infrastruktūra;
- konkurētspēja – uz tirgus principiem balstīta enerģētika, kas nodrošina tautsaimniecības tālāko attīstību, tās konkurētspēju reģionā un pasaulē;
- ilgtspējīga enerģija – mazināta atkarība no energoresursu importa, veicinātas jaunas efektīvas atjaunojamo energoresursu izmantošanas tehnoloģijas un veikti energoefektivitātes uzlabošanas pasākumi.

Latvijā ir aktuāla kā gāzes, tā elektroenerģijas infrastruktūras attīstība nacionālā un reģionālā līmenī, tāpat arī enerģijas piegādes ceļu un avotu diversifikācija, domājot par energoatkarības mazināšanu un ilgtermiņa dekarbonizācijas mērķiem. Ņemot vērā sekas, kādas izraisīja Covid-19 pandēmija un Krievijas iebrukums Ukrainā, ieskaitot energoresursu cenu kāpumu, īpaša uzmanība 2022. gadā pievērsta dažādu atbalsta mehānismu izstrādei, lai energoresursu cenu krīzē palīdzētu gan mājsaimniecībām, gan uzņēmējiem un stiprinātu energoneatkarību.

ELEKTROENERĢIJAS TIRGUS

Latvijas elektroenerģijas tirgus ir pilnībā liberalizēts kopš 2015. gada 1. janvāra, kas nozīmē, ka gan mājsaimniecības, gan juridiskie elektroenerģijas lietotāji brīvi izvēlas tirgotāju, vienojoties par (neregulētu) elektroenerģijas cenu. Sabiedrisko pakalpojumu regulēšanas komisijas (turpmāk – Regulators) elektroenerģijas tirdzniecības reģistrs 2022. gada novembrī uzrāda, ka elektroenerģijas tirdzniecībai ir reģistrēti 45 tirgotāji.

Elektroenerģijas biržas *Nord Pool* Latvijas tirdzniecības apgabals darbu sāka 2013. gada 3. jūnijā. Pašlaik *Nord Pool* tirdzniecības apgabali ir atvērti visās trijās Baltijas valstīs, un elektroenerģijas tirdzniecība notiek vienoti un saskaņoti visā Baltijas jūras reģionā. Atvērtajā *Nord Pool* Latvijas elektroenerģijas tirdzniecības apgabalā tirgus dalībnieki var iesniegt savus cenu piedāvājumus darījumiem, kuri notiks nākamajā dienā (nākamās dienas tirgus) vai tās pašas dienas tirgū. Atšķirība starp tās pašas dienas elektroenerģijas tirgu un nākamās dienas tirgu ir tāda, ka cenu piedāvājumi tiek iesniegti darījumiem, kas notiks esošajā dienā pēc tam, kad publicēti *Nord Pool* nākamās dienas elektroenerģijas tirdzniecības biržas *ELSPOT* tirdzniecības sesijas rezultāti. Abu tirgu esamība nodrošina ne tikai lielāku Latvijas elektroenerģijas tirgus likviditāti, bet arī efektīvāku tīkla caurlaides spēju izmantošanu, tirgus dalībniekiem uzticamu un pārskatāmu elektroenerģijas cenu.

2021. gadā vidējā elektroenerģijas cena *Nord Pool* biržas Latvijas apgabalā bija 88,78 eiro/MWh. Salīdzinājumā ar 2020. gadu cena palielinājās par 160,73 %, kas saistāms gan ar ekonomikas atveseļošanās no Covid-19 pandēmijas izraisītās krīzes, gan ar izmaiņām ģeopolitiskajā situācijā, kas veicināja energoresursu cenu kāpumu. 2022. gada pirmajos 10 mēnešos vidējā elektroenerģijas cena *Nord Pool* biržas Latvijas apgabalā ir bijusi 222,06 eiro/MWh. Elektroenerģijas cenu kāpumu 2022. gadā galvenokārt ietekmēja nestabila situācija fosilo energoresursu tirgū un neoptimāli laikapstākļi, savukārt 2021. gada situāciju ietekmēja vairāki nelabvēlīgi apstākļi: gāzes cenu un CO₂ izmešu kvotu vairākkārtīga sadārdzināšanās, zemāka vēja elektrostaciju izstrāde Eiropā, mazāka ūdens pieplūde rezervuāros Skandināvijā, kas mazināja hidroelektrostaciju saražotās elektroenerģijas daudzumu, tā ka to nācās aizstāt ar fosilajiem resursiem. Pārvades sistēmas operatora AS „Augstsprieguma tīkls” elektroenerģijas tirgus apskata dati par 2021. gadu rāda, ka Latvijā saražotas 5,6 TWh elektroenerģijas, kas ir par 1,8 % vairāk nekā pirms gada, savukārt Latvijas elektroenerģijas patēriņš palielinājās par 3,5 %, sasniedzot 7,3 TWh gadā. 2021. gadā Latvijā patēriņš ar vietējo ģenerāciju tika nosegts 75,9 % apmērā, tādējādi veidojot 1,7 TWh izrūkumu, un trūkstošais daudzums tika importēts no kaimiņvalstīm.

Izpildot Eiropas Parlamenta un Padomes 2009. gada 13. jūlija Direktīvu 2009/72/EK par kopīgiem noteikumiem attiecībā uz elektroenerģijas iekšējo tirgu un par Direktīvas 2003/54/EK atcelšanu, Latvijā no elektroenerģijas tirdzniecības un ražošanas uzņēmuma nodalīta elektroenerģijas sadales un pārvades funkcijas nodrošināšana. Kopš 2007. gada 1. jūlija elektroenerģijas sadales sistēmas operatora funkcijas veic AS „Latvenergo” (kapitāldaļu turētāja – EM) neatkarīga meitassabiedrība

AS „Sadales tīkls”. Regulators Latvijā kopumā izsniedz licences 10 sadales sistēmas operatoriem, taču 99 % pakalpojumu valsts teritorijā sniedz AS „Sadales tīkls”.

2012. gada 1. janvārī darbību ārpus AS „Latvenergo” koncerna sāka AS „Augstsprieguma tīkls” – neatkarīgs pārvades sistēmas operators, kura visu kapitāldaļu turētāja ir FM. Līdz 2020. gadam pārvades sistēmas aktīvus AS „Augstsprieguma tīkls” nomāja no AS „Latvenergo” meitassabiedrības AS „Latvijas elektriskie tīkli”, bet 2020. gada jūnijā, veicot AS „Augstsprieguma tīkls” un AS „Latvijas elektriskie tīkli” reorganizāciju, AS „Augstsprieguma tīkls” pārņēma savā īpašumā pārvades sistēmas aktīvus – balstus, līnijas, augstsprieguma apakšstacijas, ar tām saistītos nekustamos īpašumus un citus. AS „Augstsprieguma tīkls” ir vienīgais pārvades sistēmas operators Latvijā un darbojas dabiska monopola ietvaros.

2019. gada 27. novembrī Regulators apstiprināja AS „Sadales tīkls” jaunus sadales sistēmas pakalpojumu tarifus periodam no 2020. gada 1. janvāra līdz 2024. gadam (ieskaitot). Tomēr, ņemot vērā sekas, kādas izraisīja Krievijas iebrukums Ukrainā, AS „Sadales tīkls” sagatavojis un iesniedz Regulatoram izvērtēšanai jaunu tarifa projektu. Plānots, ka jaunais tarifs stāsies spēkā 2023. gada 1. jūlijā. Tarifa projektā vairāk nekā 2/3 (69 %) izmaksu pieauguma veido pārvades tarifa sadārdzinājums par 102 % un elektroenerģijas pārvadīšanas tehnoloģiskā patēriņa nodrošināšanai nepieciešamās elektroenerģijas izmaksas (pieaugums no 16 uz 69 milj. eiro gadā), kuru elektroenerģijas sadales sistēmas operators iegādājas par tirgus cenu. Inflācijas ietekmē augušas arī uzņēmuma darbības nodrošināšanai nepieciešamo resursu – koksnes, metāla, degvielas, loģistikas pakalpojumu u. c. – cenas. Piebilstams, ka, sākot ar 2022. gada 1. septembri, viena no tarifa pozīcijām, t. i., obligātā iepirkuma komponente, visiem elektroenerģijas lietotājiem tiek kompensēta no valsts budžeta 100 % apmērā.

Viena no svarīgākajām aktualitātēm elektroenerģijas tirgū joprojām ir **Baltijas valstu elektrotīklu integrācija un sinhronizācija ar Eiropas tīklu** (turpmāk – sinhronizācijas projekts). Sinhronizācijas projekta izstrāde turpinās jau kopš 2007. gada, kad Baltijas valstu premjeri izvirzīja ideju par šādas iespējas izpēti. Tas ir ES enerģētikas politikas aktuālo jautājumu saraksta augšgalā, un ir viens no prioritārajiem projektiem ne tikai Baltijas valstu, bet arī ES līmenī, jo papildu elektrotīklu starpsavienojumu izbūve uzlabo ES iekšējā enerģētikas tirgus funkcionēšanu un Enerģētikas savienības mērķu sasniegšanu. Sinhronizācijas projekts ir daļa no kopējā ES integrācijas procesa, kas jāārsteno līdz 2025. gada beigām, tomēr kopš 2022. gada sākuma „Baltijas enerģētikas tirgus starpsavienojumu plāna” (BEMIP) ietvaros norisinās aktīvas diskusijas starp reģiona atbildīgajām ministrijām un pārvades sistēmas operatoriem par iespēju procesu pabeigt ātrāk.

Realizējot sinhronizācijas projektu, Baltijas valstu energosistēmas sāks darboties sinhronā režīmā ar kontinentālās Eiropas tīklu, vienlaikus atvienojoties no IPS/UPS (Krievijas un Baltkrievijas energosistēma) tīkla. Krievijas un Baltkrievijas, kā arī citu NVS valstu, kas kopā ar Baltijas valstīm pašlaik veido BRELL (saīsinājums no *Belarus, Russia, Estonia, Latvia, Lithuania*) loku, elektroenerģijas iekšējā tirdzniecība, to energosistēmu režīmu svārstības un avārijas tehniski ietekmē un noslogo Baltijas valstu elektrotīklu, ierobežojot Baltijas valstu iespējas pilnībā ieviest ES tiesisko regulējumu elektroenerģijas tirgū, kas īpaši attiecināms uz jaudu aprēķinu un plānošanu, pārslodžu vadību un tīklu balansēšanu. Ir veikti vairāki pētījumi un priekšizpētes, lai sinhronizācijas projekts noritētu pēc iespējas veiksmīgāk, apzinot visus tehniskos un ekonomiskos apsvērumus, un lai rastu izmaksu ziņā visizdevīgāko risinājumu. Projektā ielānota katras Baltijas valsts iekšējās infrastruktūras rekonstrukcija un izbūve, kā arī jauna jūras līdžstrāvas kabeļa *Harmony link* izbūve starp Lietuvu un Poliju.

Projektu līdzfinansē EK „Eiropas infrastruktūras savienošanas instruments” (CEF) 75 % apmērā no projekta kopējām attiecināmām izmaksām, atlikušo nepieciešamo finansējumu nodrošina Baltijas valstu pārvades sistēmas operatori – *Elering AS*, AS „Augstsprieguma tīkls” un *Litgrid AB*. 2019. gada janvārī apstiprinātais CEF finansējums sinhronizācijas projektam ir 323 milj. eiro. Baltijas valstu sinhronizācijas projekta pirmās fāzes pasākumu kopējās izmaksas ir 430,39 milj. eiro, no tiem 75 % jeb 322,79 milj. eiro segs CEF finansējums, savukārt pārējās izmaksas – Baltijas valstu elektroenerģijas pārvades sistēmu operatori. Latvijai no sinhronizācijas projekta pirmās fāzes izmaksām tika piešķirts līdzfinansējums 57,75 milj. eiro apmērā. 2020. gada maijā Baltijas valstu pārvades sistēmas operatori pieteicās uz līdzfinansējumu sinhronizācijas otrajai fāzei, kas EK tika apstiprināts 2020. gada 1. oktobrī. Baltijas valstis sinhronizācijas otrajai fāzei saņems 719 milj. eiro līdzfinansējumu, kas nodrošina nozīmīgu finansējuma daļu visiem otrajā fāzē nepieciešamajiem infrastruktūras darbiem. Pieprasījums pēc papildu CEF finansējuma 178 milj. eiro apmērā otrās fāzes īstenošanai iesniegts EK 2021. gada oktobrī. Piebilstams, ka, atbilstoši AS „Augstsprieguma tīkls” prognozēm, Krievijas iebrukuma Ukrainā izraisīto seku dēļ projekta izmaksas atsevišķos posmos var palielināties par 15–20 %. Vienlaikus jāatzīmē, ka 2021. gada augustā veiksmīgi noslēdzās viens no sinhronizācijas projekta svarīgākajiem posmiem Latvijas teritorijā – „Igaunijas–Latvijas trešais starpsavienojums” jeb 330 kV augstsprieguma elektropārvades līnija no Rīgas TEC-2 līdz Igaunijas robežai.

Otrs būtisks jautājums ir par **elektroenerģijas tirdzniecību ar trešajām valstīm**. 2020. gada 25. augustā Latvijas valdība nolēma, ka, ņemot vērā pašreizējo notikumu attīstību Baltkrievijā un to radītos riskus starptautisko kodoldrošības standartu ievērošanai Astravjecas atomelektrostacijā (AES), nepieciešams apturēt elektroenerģijas tirdzniecību ar Baltkrieviju, ja darbu sāk Astravjecas AES. Tāpēc elektroenerģijas tirdzniecība ar Baltkrieviju tika pārtraukta 2020. gada novembrī. Savukārt elektroenerģijas tirdzniecība ar Krieviju tika pārtraukta 2022. gada februārī, kad sākās Krievijas iebrukums Ukrainā, un pašlaik sadarbība notiek tikai IPS/UPS tīkla uzturēšanos nolūkos, neīstenojot komercdarbību.

Pietiekami **elektroenerģijas pārvades starpsavienojumi** ir viens no svarīgākajiem priekšnoteikumiem optimālai elektroenerģijas tirgus funkcionēšanai. Latvijas elektroenerģijas tirgu, tāpat kā visas Baltijas enerģētikas tirgu, pašlaik ar kopējo Eiropas enerģētikas tirgu savieno divi Igaunijas un Somijas energosistēmas jūras kabeļi – *Estlink I*, kura pārvades

jauda ir 350 MW, un *Estlink II*, kura pārvades jauda ir 650 MW. Abu starpsavienojuma saišu pārvades jauda ir pietiekama, lai tiktu izlīdzinātas elektroenerģijas cenas *Nord Pool* Igaunijas un Somijas tirdzniecības apgabalos. Lai gan šie starpsavienojumi uzlabo situāciju Igaunijas un Somijas energosistēmu integrācijas un tirdzniecības apgabalu likviditātes nodrošinājumā, tie nemazina pārslodzes risku Latvijas-Igaunijas šķērsgrīzumā. Tam, lai arī ar izteikti sezonālu raksturu, tomēr raksturīga negatīva ietekme uz elektroenerģijas cenu dinamiku *Nord Pool* Latvijas un Lietuvas tirdzniecības apgabalos. Turklāt *Estlink II* noslodze virzienā no Somijas uz Igauniju varētu radīt papildu noslodzi Latvijas-Igaunijas šķērsgrīzumā, tādējādi vairojot pārslodzes vai līniju atslēguma risku. Lai uzlabotu starpsavienojumu kapacitāti, 2015. gada nogalē darbību sāka Lietuvas-Polijas starpsavienojuma *LitPol Link* pirmais posms ar 500 MW pārvades jaudu. To papildina arī Lietuvas-Zviedrijas starpsavienojums *NordBalt* ar 700 MW pārvades jaudu.

Daļa no *NordBalt* projekta ir Latvijas rietumu reģionā realizētais 330 kV pārvades līnijas projekts „Kurzemes loks”, kas kopš 2010. gada ir realizēts trijos posmos (330 kV kabeļa izbūve starp apakšstaciju „Rīgas TEC-1” un apakšstaciju „Imanta” 2013. gadā, elektropārvades līnijas Grobiņa-Ventspils izbūve 2014. gadā un 330 kV elektropārvades līnija Ventspils-Tume-Imanta 2019. gadā), kopumā veidojot 330 km garu 330 kV elektropārvades līniju. Tā palielina jaudas pieejamību un elektroapgādes drošumu Kurzēmē, kā arī potenciālo atjaunojamo energoresursu ģenerācijas pievienošanu tīklam vismaz 800 MW apjomā. „Kurzemes loka” trešā posma izmaksas 55,1 milj. eiro apmērā sedza CEF.

Arī nākamajos gados viena no plānotajām prioritātēm ir elektropārvades infrastruktūras attīstība, kas veicinās ciešāku Latvijas integrāciju reģiona elektroenerģijas tirgū, kā arī stiprinās infrastruktūras operativitāti un sadarbību.

Stratēģiski svarīga ir arī iepriekš minētā trešā Igaunijas-Latvijas starpsavienojuma nodošana ekspluatācijā, kas ļauj novērst esošā pārvades tīkla pārslodzes un palielināt pieejamo Latvijas-Igaunijas starpsavienojuma pārvades jaudu. Projekta ietvaros tika izbūvēta 330 kV augstsprieguma elektropārvades līnija 176 kilometru garumā no 330 kV apakšstacijas Rīgas TEC-2 līdz Igaunijas-Latvijas robežai. Trešā Igaunijas-Latvijas starpsavienojuma izmaksas bija aptuveni 170 milj. eiro, bet kopējās projekta izmaksas Latvijas teritorijā – 79 milj. eiro. 2014. gada novembrī trešā Igaunijas-Latvijas starpsavienojuma izbūvei tika piešķirts ES līdzfinansējums 65 % apmērā no CEF līdzekļiem (112 milj. eiro).

Lai īstenotu Eiropas Parlamenta un Padomes „Regulā (ES) Nr. 347/2013 (2013. gada 17. aprīlis), ar ko nosaka Eiropas energoinfrastruktūras pamatnostādnes un atceļ Lēmumu Nr. 1364/2006/EK, groza Regulu (EK) Nr. 713/2009, Regulu (EK) Nr. 714/2009 un Regulu (EK) Nr. 715/2009” (turpmāk – Regula Nr. 347/2013) noteiktās prasības, EK, izmantojot deleģēto aktu procedūru, tiek pieņemti **ES kopīgu interešu projektu saraksti**. Regula Nr. 347/2013 paredz, ka projekti, kas iekļauti kopīgu interešu projektu sarakstā, var ne tikai pretendēt uz ES līdzfinansējumu, bet arī gūt labumu no ātru un efektīvu atļauju saņemšanas procedūrām, vienlaikus ievērojot vides novērtēšanas un aizsardzības standartus. 2021. gada 4. ceturksnī EK iekļāva ES piektajā kopīgo interešu projektu sarakstā sinhronizācijas projektu un Latvijas-Zviedrijas elektropārvades starpsavienojumu caur Gotlandi (*LaSGo Link*).

Būtiska prioritāte nākamajiem gadiem ir sinhronizācijas projekta turpināšana, īstenojot projekta otro fāzi, kurai daļēji piešķirts CEF līdzfinansējums. Vienlaikus Latvijas pusei ļoti nozīmīgs būs arī pašreizējā atbalsta periodā (2021.–2027. gadam) piesaistāmais CEF līdzfinansējums (CEF enerģētikai pieejami 5,84 mljrd. eiro) ne vien sinhronizācijas projekta kontekstā, bet arī pārrobežu sadarbības projektiem atjaunojamo energoresursu jomā, lai radītu labvēlīgus apstākļus valsts iekšējās ģenerācijas apjoma palielinājumam.

Kopš 2015. gada, kad tika pilnībā atvērts elektroenerģijas tirgus, noteikti elektroenerģijas lietotāju grupai pieejams **aizsargātā lietotāja tirdzniecības pakalpojums**, lai izpildītu ES tiesību aktos izstrādātās rekomendācijas par enerģētiskās nabadzības riska mazināšanu mazaizsargātajiem enerģijas lietotājiem. Aizsargātais lietotājs (aptuveni 170 tūkst. ģimeņu/personu Latvijā) ir trūcīga vai maznodrošināta mājsaimniecība (persona), daudzbērnu ģimene vai ģimene (persona), kuras aprūpē ir bērns ar invaliditāti, vai persona ar I invaliditātes grupu, kura lieto elektroenerģiju savā mājsaimniecībā pašas vajadzībām (galapatēriņam). Līdz 2021. gada augustam aizsargātā lietotāja tirdzniecības pakalpojumu varēja saņemt tikai tie aizsargātie lietotāji, kuriem bija noslēgts elektroenerģijas tirdzniecības līgums ar vienīgo pakalpojuma sniedzēju (kopš 2015. gada – AS „Latvenergo”), turklāt aizsargātajam lietotājam bija manuāli jāpiesakās šim pakalpojumam.

Tomēr atbilstoši grozījumiem „Elektroenerģijas tirgus likumā” un MK 2021. gada 1. jūnija noteikumiem Nr. 345 „Aizsargātā lietotāja tirdzniecības pakalpojuma noteikumi” kopš 2021. gada 1. septembra pakalpojumu var sniegt jebkurš elektroenerģijas tirgotājs, un atbilstību aizsargātā lietotāja statusam pārbauda aizsargātā lietotāja datu informācijas sistēma ALDIS, kuras pārzinis ir Būvniecības valsts kontroles birojs. Katram elektroenerģijas tirgotājam, kurš sniedz pakalpojumu, ir sasaiste ar ALDIS, lai pēc datu apmaiņas šī sistēma reizi mēnesī veiktu samazinājumu rēķina daļā par elektroenerģiju tiem klientiem, kas atbilst aizsargātā lietotāja statusam. Pakalpojumu finansē no valsts budžetā šim mērķim paredzētiem līdzekļiem. Regulējums, kas stājās spēkā 2021. gada 1. septembrī, noteica, ka trūcīga vai maznodrošināta mājsaimniecība (persona), ģimene (persona), kuras aprūpē ir bērns ar invaliditāti, persona ar I invaliditātes grupu vai tās aizgādnieks saņem 5 eiro atbalstu norēķiniem par elektroenerģiju. Savukārt daudzbērnu ģimenes saņem 10 eiro atbalstu. Tomēr, ievērojot straujo 2021. gada elektroenerģijas cenu kāpumu, regulējums tika tūlītēji pilnveidots, un periodā no 2021. gada 1. novembra līdz 2023. gada 30. aprīlim iepriekš minēto aizsargāto lietotāju grupu atbalsts tika palielināts par 10 eiro (tātad 15 un 20 eiro atbalsts atkarībā no aizsargātā lietotāja grupas).

DABASGĀZES TIRGUS

Kopš 2017. gada aprīļa dabasgāzes tirgus ir pilnībā liberalizēts – galvenokārt ar mērķi izveidot efektīvi funkcionējošu un integrētu ES enerģētikas tirgu, nodrošināt lielāku sistēmas elastību, konkurenci starp uzņēmumiem, konkurētspējīgas cenas un stiprināt enerģētisko drošību. Lai veicinātu konkurences attīstību un sadales un pārvades sistēmas operatoru neatkarību, vienlaikus ievērojot 2016. gada 11. februārī pieņemtos „Enerģētikas likuma” grozījumus, vēsturiskajam monopoluzņēmumam AS „Latvijas Gāze” bija jānodala dabasgāzes pārvades un uzglabāšanas infrastruktūra no dabasgāzes tirdzniecības un sadales funkcijām, proti, tika izveidots juridiski nodalīts dabasgāzes pārvades un uzglabāšanas sistēmas operators AS *Conexus Baltic Grid* un sadales sistēmas operators AS „GASO”. Lietotājiem mājāsaimniecībās plānota pakāpeniska tirgus atvēršana – saglabātas tiesības neizmantojot iespēju kļūt par tirgus dalībnieku, lai brīvi izvēlētos dabasgāzes tirgotāju. Izmantojot tiesības nekļūt par tirgus dalībniekiem, lietotājiem mājāsaimniecībās joprojām ir saglabātas saistītā lietotāja statuss un nodrošināta iespēja saņemt dabasgāzi par regulatora noteiktajiem tarifiem, nevis par tirgus cenu.

Dabasgāzes kopējais patēriņš 2021. gadā bija 12,702 TWh. Piebilstams, ka desmit gadu laikā (2011.–2020. gadā) dabasgāzes patēriņa īpatsvars samazinājies par 8,7 procentpunktiem, un 2020. gadā tas bija 20,6 %. 2022. gadā Latvijā ir novērojams dabiskais dabasgāzes patēriņa samazinājums – gan 1. ceturksnī, gan 2. ceturksnī tas ir samazinājies par 32 %, salīdzinot ar 2021. gadu. Patēriņa samazinājumu ietekmēja galvenokārt laikapstākļi un nepieredzēti augstas dabasgāzes cenas.

Līdz ar dabasgāzes patēriņa samazinājumu ir krities arī importētās dabasgāzes apjoms, ko lielā mērā var sasaitīt ar alternatīvo kurināmo resursu izmantošanu un energoefektivitātes pasākumu veicināšanu. Lai gan konstatējams īpatsvara samazinājums, dabasgāzei joprojām ir nozīmīga vieta Latvijas kopējā energoresursu patēriņa struktūrā. Lielākā daļa dabasgāzes tiek izmantota elektroenerģijas un siltumenerģijas ražošanai katlumājās un koģenerācijas stacijās. 2021. gadā termoelektrostacijās, izmantojot dabasgāzi, saražoja 1,9 TWh elektroenerģijas, kas ir 34,3 % no kopējā saražotās elektroenerģijas apjoma gadā.

Viens no nozīmīgākiem procesiem dabasgāzes sektorā ir **vienotā reģionālā Baltijas un Somijas dabasgāzes tirgus izveide**. Par Eiropā unikālu un Latvijas dabasgāzes sektorā vēsturisku notikumu uzskatāma vienotā Latvijas, Igaunijas un Somijas dabasgāzes tirgus izveide 2020. gada 1. janvārī. Tas ir rezultāts ilgstošam un izaicinājumiem bagātam darbam, ko veica Baltijas valstu un Somijas regulējošās iestādes, dabasgāzes pārvades sistēmu operatori un par nozari atbildīgās ministrijas.

2019. gada 17. septembrī MK atbalstīja grozījumus „Enerģētikas likumā”, kas novērs šķēršļus vienotā dabasgāzes tirgus izveidei un Latvijas darbībai vienotajā ieejas-izejas tarifu sistēmā kopā ar Somiju un Igauniju. Likuma grozījumi tika atbalstīti Saeimā 2019. gada 17. oktobrī.

Pašlaik pastāv vienota gāzes pārvades tarifa zona Somijā, Igaunijā un Latvijā. Vienotais dabasgāzes tirgus darbojas ar divām balansēšanas zonām – apvienoto Latvijas un Igaunijas balansēšanas zonu un Somiju. Līdztekus tiek izstrādāta vienota IT platforma, kas atvieglos ikviena dabasgāzes tirgotāja darbību vienotajā tirgus zonā.

Reģionālā gāzes tirgus integrācijas process sākās 2015. gada decembrī politiskā līmenī, kad Baltijas valstu premjerministri apstiprināja reģionālā gāzes tirgus attīstības rīcības plānu un aicināja Somiju tajā iesaistīties. Rezultāti apliecina, ka būtiski ieguvēji ir visi dabasgāzes apgādē iesaistītie dalībnieki – dabasgāzes lietotājiem būtiski palielinājās piegādātāja izvēles iespējas, kas veicina konkurenci gāzes tirgotāju vidū un vienkāršo pieeju alternatīviem gāzes avotiem. Savukārt vienotās Igaunijas–Latvijas balansēšanas zonas izveide pozitīvi ietekmē tirgus darbību, samazinot birokrātisko slogu un nodrošinot ērtu un pārskatāmu balansēšanas procesu. Līdz ar dabasgāzes tirgus atvēršanu un reģionālā tirgus integrāciju Inčukalna pazemes gāzes krātuves loma ir paplašinājusies, uzlabojot reģionā konkurenci, piegādes elastību un gāzes apgādes drošību.

Sākotnēji vienotajā tirgus zonā piedalās Somija, Igaunija un Latvija, taču to plānots attīstīt, lai ieguvēji būtu visi šī tirgus dalībnieki, arī lietotāji, un lai tam pievienotos arī citas ES dalībvalstis.

Papildus jāuzsver, ka 2019. gada beigās tika pabeigts Igaunijas–Somijas starpsavienojuma (*Balticconnector*) projekts, un kopš 2020. gada 1. janvāra to lieto komerciāli. Šis starpsavienojums saista Somijas dabasgāzes pārvades sistēmu ar Baltijas valstu dabasgāzes pārvades sistēmu. Tas sastāv no sauszemes cauruļvada posma, zemūdens cauruļvada posma un divām kompresoru stacijām.

Par vienu no būtiskākajām nākotnes prioritātēm dabasgāzes tirgū ir uzskatāma tālāka dabasgāzes piegāžu diversifikācija, kā arī atkarības mazināšana no Krievijas dabasgāzes importa, īpaši ņemot vērā grozījumus „Enerģētikas likumā”, kas stājās spēkā 2022. gada 11. augustā un paredz Krievijas dabasgāzes importa aizliegumu no 2023. gada 1. janvāra. Būtiski uzsvērt arī nepieciešamību turpināt drošas, pieejamas un tirgus apstākļiem atbilstošas infrastruktūras nodrošināšanu, kas varētu ievērojami stiprināt Latvijas enerģētisko neatkarību. Jāatzīmē, ka situāciju Latvijas enerģētikas sektorā pozitīvi ietekmē Lietuvas–Polijas dabasgāzes apgādes sistēmu starpsavienojuma GIPL atklāšana 2022. gada maijā, turklāt Baltijas reģiona gāzes apgādes drošuma uzlabošanai un efektīva tirgus izveidei iecerēts īstenot arī vairākus citus projektus (skatīt 12.1. ielikumu).

12.1. ielikumā minētais Latvijas–Lietuvas starpsavienojums un Inčukalna pazemes gāzes krātuves modernizācija kā nacionāli un reģionāli nozīmīgi gāzapgādes projekti ir iekļauti ES piektajā kopīgo interešu projektu sarakstā.

Dabaszgāzes tirgu būtiski ietekmēs arī Baltijas valstu elektrotīklu sinhronizācijas ar kontinentālās Eiropas tīklu projekts, jo pievienošanās Eiropas tīklam paredz to, ka Latvijas elektroenerģijas ražotājiem pašiem būs jānodrošina ģenerējošās jaudas, un dabaszgāzei būs nozīmīga loma stabilas energoapgādes garantēšanā.

12.1. ielikums

Baltijas reģiona gāzes apgādes drošuma uzlabošanas un efektīva tirgus izveides projekti

Latvijas–Lietuvas starpsavienojuma modernizācijas projekts

Jau tagad Latvijas–Lietuvas starpsavienojumā ir divvirzienu plūsmas. 2021. gadā AS *Conexus Baltic Grid* sadarbībā ar Lietuvas dabaszgāzes pārvades sistēmas operatoru *AB Amber Grid* prezentēja rezultātus pētījumam, kam bija saņemts ES finansējums. Pētījumā bija veikta starpsavienojuma jaudas projekta izdevumu–ieguvumu analīze un konstatētas optimālās starpsavienojumu jaudas, ņemot vērā pārējos reģionā īstenojamos gāzes starpsavienojuma projektus (*Balticconnector* un *GIPL*) un potenciālās gāzes plūsmas. Lietuvas pusē plānots veikt Kiemenei gāzes mērīšanas stacijas un Paņvežas kompresoru stacijas modernizāciju, savukārt Latvijā plānots modernizēt augsta spiediena cauruļvadus, lai varētu palielināt sistēmas darba spiedienu līdz 50 bar. Veicot atbilstošas investīcijas, starpsavienojuma jauda tiktu palielināta līdz aptuveni 130 GWh/d virzienā uz Latviju un 119 GWh/d virzienā uz Lietuvu. Plānotās investīcijas – 10,3 milj. eiro, no tām 4,7 milj. eiro attiektos uz Lietuvas teritoriju. Regulatori nodarbojas arī ar ES līdzfinansējuma piesaisti. Ja projekta finansiālie u. c. aspekti risināsies, kā iecerēts, pilnīga projekta realizācija iespējama līdz 2023. gadam.

Inčukalna pazemes gāzes krātuves (PGK) modernizācija

Latvijā atrodas vienīgā dabaszgāzes krātuve un nozīmīgs stratēģisks objekts visā Baltijas reģionā – Inčukalna pazemes gāzes krātuve (PGK), kuru pārvalda dabaszgāzes uzglabāšanas operators *AS Conexus Baltic Grid*, nodrošinot reģionālās gāzapgādes stabilitāti un stiprinot reģiona enerģētisko drošību, kā arī sniedzot iespēju tirgus dalībniekiem uzglabāt dabaszgāzi stratēģiski izdevīgā vietā. Šī modernā maģistrālā dabaszgāzes pārvades sistēma savieno Latvijas dabaszgāzes tirgu ar Lietuvu, Igauniju un Krieviju. PGK kopējais apjoms ir 4,3 mljrd. m³, kas ietver aktīvo dabaszgāzi aptuveni 2,3 mljrd. m³ apjomā, un tāpēc pilnībā nodrošina dabaszgāzes pieprasījumu pat aukstākajos ziemas mēnešos. Inčukalna PGK modernizācijas projekts ir iekļauts ES kopīgo interešu projektu sarakstā, un 2019. gada sākumā EK tam piešķīra 50 % līdzfinansējumu (kopējās projekta investīcijas 88 milj. eiro) no CEF finansējuma. Projektā plānots uzlabot PGK tehnisko infrastruktūru, krātuves darbības elastīgumu un aprikojuma darbības drošumu.

Viens no ik gadu pieaugošajiem izaicinājumiem arī dabaszgāzes sektorā ir kiberdrošība. *AS Conexus Baltic Grid* sadarbībā ar AS „Augstsprieguma tīkls” ir pieteicies ES atbalstam EK programmā, lai abi sistēmas operatori kopā veidotu kiberdrošības operāciju centru enerģijas sektoram Baltijas reģionā. Projekta mērķis ir izmantot kopējus resursus un zināšanas kiberdrošības incidentu pārvaldībā. Tā kā enerģētikas jomas uzņēmumu infrastruktūra ir savstarpēji atkarīga, sadarbība reaģēšanā uz incidentu un informācijas apmaiņa var būtiski uzlabot visa sektora kiberdrošību. Piebilstams, ka liela nozīme enerģētikas sektora kiberdrošības jautājumos ir arī Baltijas valstu elektroenerģijas pārvades sistēmas operatoru sadarbībai ar partnervalstīm „Partnerības transatlantiskajai sadarbībai enerģētikas jomā” (P-TECC) formāta ietvaros.

12.2. ENERĢEĒKTIVITĀTES VEICINĀŠANA

„Enerģētikas attīstības pamatnostādnes 2016.–2020. gadam” Latvijas valdība bija noteikusi energoefektivitātes mērķus, kas sasniedzami līdz 2020. gadam:

- kopējā valsts indikatīvā energoefektivitāte – primārās enerģijas ietaupījums 2020. gadā – 0,67 Mtoe (28 PJ), kam atbilst kopējais primārās enerģijas patēriņš ne vairāk kā 225 PJ;
- ikgadējs 1,5 % galalietotājiem piegādātās enerģijas ietaupījums – gala enerģijas ietaupījums 2020. gadā – 0,213 Mtoe (8,9 PJ), laikā no 2014. līdz 2020. gadam uzkrāts gala enerģijas ietaupījums 0,85 Mtoe (9897 GWh);
- ikgadēja renovācija 3 % no valstij piederošo ēku platības (maksimālās aplēses – 678,5 tūkst. m²).

Enerģoefektivitātes uzlabošanas pasākumu galvenais uzdevums ir ierobežot gan primāro energoresursu, gan enerģijas galapatēriņa pieaugumu un nodrošināt enerģijas patēriņa samazināšanos. Latvijas kopējais primārās enerģijas patēriņš 2020. gadā bija 183,5 PJ, bet 2021. gadā – 192,9 PJ, savukārt enerģijas galapatēriņš 2020. gadā bija 165,5 PJ, bet 2021. gadā – 174,6 PJ. Tādējādi Latvija par 20,7 % ir pārsniegusi savu primārās enerģijas patēriņa mērķi 2020. gadam un par 13,7 % – enerģijas galapatēriņa mērķi 2020. gadam.

No 2014. līdz 2020. gadam īstenojot energoefektivitātes uzlabošanas pasākumus, uzkrātais enerģijas gala ietaupījums līdz 2020. gadam bija 10 469,1 GWh jeb 105,8 % no obligātā kumulatīvā mērķa 9 896 GWh. Tādējādi Latvija ir pārsniegusi arī obligāto kumulatīvo enerģijas galapatēriņa ietaupījumu mērķi.

Galalietotājiem piegādātās enerģijas ietaupījums gūts, īstenojot finanšu atbalsta programmas dzīvojamo, publisko un ražošanas ēku, kā arī publiskā apgaismojuma energoefektivitātei. Virzībā uz valsts energoefektivitātes mērķiem liela nozīme bijusi energoefektivitātes pienākuma shēmas atbildīgo pušu darbībai un pasākumiem, kurus uzņēmumi veikuši, ņemot vērā obligātajos energoauditos konstatētos faktus. Uzņēmumu energoefektivitāte ir viens no ES konkurētspējas pieauguma balstiem, tāpēc jau kopš 2015. gada visiem ES lielajiem uzņēmumiem ir pienākums veikt regulārus energoauditus.

„Energoefektivitātes likums” nosaka, ka lielajiem uzņēmumiem un uzņēmumiem ar elektroenerģijas patēriņu virs 500 MWh (divos kalendāra gados pēc kārtas) reizi četros gados ir jāveic energoaudits vai jāievieš sertificēta energopārvaldības sistēma, turklāt jāveic energoefektivitātes pasākumi ar vislielāko enerģijas ietaupījumu vai ekonomisko atdevi.

Pēc aktuālākajiem datiem šīs prasības kopumā attiecas uz 276 lielajiem uzņēmumiem un 1 086 lielajiem elektroenerģijas patērētājiem. Audits palīdz uzņēmumiem apzināt iespējas uzlabot ēkas, ieviest energoefektīvāku apgaismojumu, ražošanas iekārtas un transportu. Efektīva enerģijas lietošana uzņēmumiem ļauj ietaupīt, vienlaikus veicinot Latvijai izvirzīto energoefektivitātes mērķu sasniegšanu.

2018. gadā, apstiprinot Eiropas Parlamenta un Padomes direktīvu (ES) 2018/2001, kas groza Eiropas Parlamenta un Padomes direktīvu 2012/27/ES par energoefektivitāti, ES dalībvalstis vienojās, ka līdz 2030. gadam jāsasniedz energoefektivitātes pieaugums par 32,5 %. Attiecīgi katrai dalībvalstij jāiesaistās šī mērķa sasniegšanā un savas attīstības plānošanā jāievēro horizontāls princips „energoefektivitāte pirmajā vietā”. Minētais princips iekļauts „Nacionālajā enerģētikas un klimata plānā 2030. gadam”.

12.2. ielikums

Likumdošanas pilnveidošana

2022. gadā Saeima pieņēma grozījumus „Energoefektivitātes likumā”, kas stājās spēkā 2022. gada 2. augustā.

MK 2022. gada 4. oktobrī pieņēma MK noteikumus Nr. 622 „Grozījumi Ministru kabineta 2008. gada 21. oktobra noteikumos Nr. 876 „Siltumenerģijas piegādes un lietošanas noteikumi””, bet 2022. gada 18. oktobrī MK noteikumus Nr. 660 „Energoefektivitātes monitoringa noteikumi”, tādējādi gan aktualizējot līdzšinējo regulējumu, gan noslēdzot darbu pie Eiropas Parlamenta un Padomes 2018. gada 11. decembra direktīvas (ES) 2018/2001 nosacījumu transponēšanas nacionālajos normatīvajos aktos.

Līdztekus 2022. gadā izstrādāti nosacījumi energoresursu informācijas sistēmai, lai uzraudzītu energoefektivitātes pasākumu izpildi, kā arī aktualizēti detalizēti nosacījumi jaunā perioda energoefektivitātes pienākumu shēmai. Ņemot vērā, ka no 2020. gada 1. janvāra energoefektivitātes monitoringa sistēmas uzturēšana ir nodota Valsts būvniecības kontroles biroja pārraudzībā, sagaidāms, ka monitoringa sistēmas ietvaros uzlabosies informācijas vākšana, apkopošana un aprēķinu veikšana.

Vienlaikus viena no turpmākās darbības prioritātēm ir nacionālo normatīvo aktu tālāka izstrāde energoefektivitātes jomā un to aktualizēšana, ievērojot gan 2023. gadā gaidāmo Energoefektivitātes direktīvas pārskata pabeigšanu ES līmenī un jaunas direktīvas stāšanās spēkā, gan Nacionālā Enerģētikas un klimata plāna aktualizēšanu, kur energoefektivitātei ir būtiska nozīme tautsaimniecības attīstībā nākotnē.

Ar MK 2020. gada 4. februāra rīkojumu Nr. 46 apstiprinot „Latvijas Nacionālo enerģētikas un klimata plānu 2021.–2030. gadam”, Latvijas valdība ir noteikusi energoefektivitātes mērķus, kas sasniežami līdz 2030. gadam:

- kopējā valsts indikatīvā energoefektivitāte – kopējais primārās enerģijas patēriņš ne vairāk kā 165 – 170 PJ un enerģijas galapatēriņš ne vairāk kā 145 – 149 PJ;
- ikgadējs 0,8 % enerģijas galapatēriņa ietaupījums – no 2021. līdz 2030. gadam uzkrāts enerģijas gala ietaupījums 1,76 Mtoe (20 472,02 GWh);
- ikgadēja renovācija 3 % no valstij piederošo ēku platības (maksimālās aplēses – 500 tūkst. m²).

12.3. ENERĢIJA NO ATJAUNOJAMIEM ENERĢORESURSIEM

„Enerģētikas attīstības pamatnostādņēs 2016.–2020. gadam” Latvijas valdība bija noteikusi atjaunojamās enerģijas mērķus, kas sasniedzami līdz 2020. gadam: panākt 40 % AER īpatsvaru kopējā enerģijas bruto galapatēriņā un 10 % atjaunojamās enerģijas īpatsvaru transporta sektora galapatēriņā. Latvijā ir trešais augstākais atjaunojamās enerģijas īpatsvars enerģijas galapatēriņā ES: 2020. gadā tas bija 42,1 % (ES vidēji 22,1 %), tātad Latvija ir pārsniegusi tai noteikto 2020. gada mērķi – 40 %. Savukārt transporta sektorā atjaunojamās enerģijas īpatsvars 2020. gadā sasniedza 6,7 %, kas ir būtiski mazāk nekā ES vidēji (10,2 %) un būtiski mazāk, nekā nosaka 2020. gadam izvirzītais ES mērķis – 10 % (skatīt 12.1. attēlu).

12.3. ielikums

Tiesību aktu pilnveidošana

Likumdošanas jomā 2022. gadā noslēdzās elektroenerģijas obligātā iepirkuma (OIK) sistēmu regulējošo tiesību aktu sakārtošanas process. Īstenojot 2020. gadā Saeimas pieņemtajos grozījumos „Elektroenerģijas tirgus likumā” noteikto deleģējumu, MK 2022. gada 8. martā pieņēma EM sagatavotos grozījumus MK 2020. gada 2. septembra noteikumos Nr. 560 „Noteikumi par elektroenerģijas ražošanu, izmantojot atjaunojamās enerģijas resursus, kā arī par cenu noteikšanas kārtību un uzraudzību” un noteikumos Nr. 561 „Noteikumi par elektroenerģijas ražošanu, uzraudzību un cenu noteikšanu, ražojot elektroenerģiju koģenerācijā”. Ar grozījumiem, pamatojoties uz „Elektroenerģijas tirgus likumā” ietvertajiem nosacījumiem, tika noteikts elektrostaciju vienotā tehnoloģiskā cikla princips, pilnveidots pārkompensācijas novēršanas mehānisms, aktualizējot arī elektrostaciju iekšējās peļņas normas (IRR) aprēķina principus, turklāt tika papildināta kārtība nepamatoti vai nelikumīgi saņemta valsts atbalsta atgūšanai. Līdz ar grozījumu pieņemšanu tika pabeigts OIK sistēmas sakārtošanas process, kas ietvēra gan normatīvās bāzes pilnveidi, gan atbalsta saņēmēju uzraudzības un kontroles stiprināšanu.

Turpinās elektroenerģijas pašpatēriņa veicināšanas darbs, īpašu uzmanību veltot elektroenerģijas neto norēķinu sistēmas pilnveidei. Neto sistēma, kas Latvijā darbojas jau no 2014. gada, ir pieejama elektroenerģijas ražotājiem, kas elektroenerģiju ražo pašpatēriņam, izmantojot AER, piemēram, ar saules paneļiem vai vēja turbīnās. Neto sistēma sniedz iespēju saražotās elektroenerģijas pārpalikumu nodot elektrotīklā un atkal izmantot, kad tas ir nepieciešams. 2022. gada 14. jūlijā Saeima pieņēma EM izstrādātos grozījumus „Elektroenerģijas tirgus likumā”, kas ietver grozījumus līdzšinējās neto sistēmas paplašināšanai. Izpildot likumā noteikto pilnvarojumu, EM izstrādāja grozījumu projektu likumam pakārtotajos MK 2014. gada 21. janvāra noteikumos Nr. 50 „Elektroenerģijas tirdzniecības un lietošanas noteikumi”. Grozījumi minētajos tiesību aktos paredz papildināt līdzšinējo neto sistēmu, kurā ņem vērā tikai saražotās, tīklā nodotās un no tīkla saņemtās elektroenerģijas apjomu, izveidojot jaunu neto norēķinu sistēmu, kurā ņems vērā arī saražotās, tīklā nodotās un no tīkla saņemtās elektroenerģijas vērtību. Tā kā jaunā neto norēķinu sistēma vairāk balstīta tirgus principos, tā sniegs plašākas iespējas elektroenerģijas ražotājiem izmantot pašpatēriņam saražotās elektroenerģijas priekšrocības, piemēram, sistēmas lietotāji varēs izmantot t. s. attālinātā pašpatēriņa iespēju – vienā lietotāja objektā saražoto elektroenerģiju izmantot citā tā paša lietotāja objektā, turklāt tiks paaugstināts sistēmas ietvaros atļautās jaudas sliekšnis. Līdz ar šiem grozījumiem neto norēķinu sistēma būs atvērta arī juridiskajām personām, tādējādi dodot iespēju arī komersantiem efektīvāk izmantot pašu saražoto elektroenerģiju kopējā enerģijas izmaksu sloga mazināšanai.

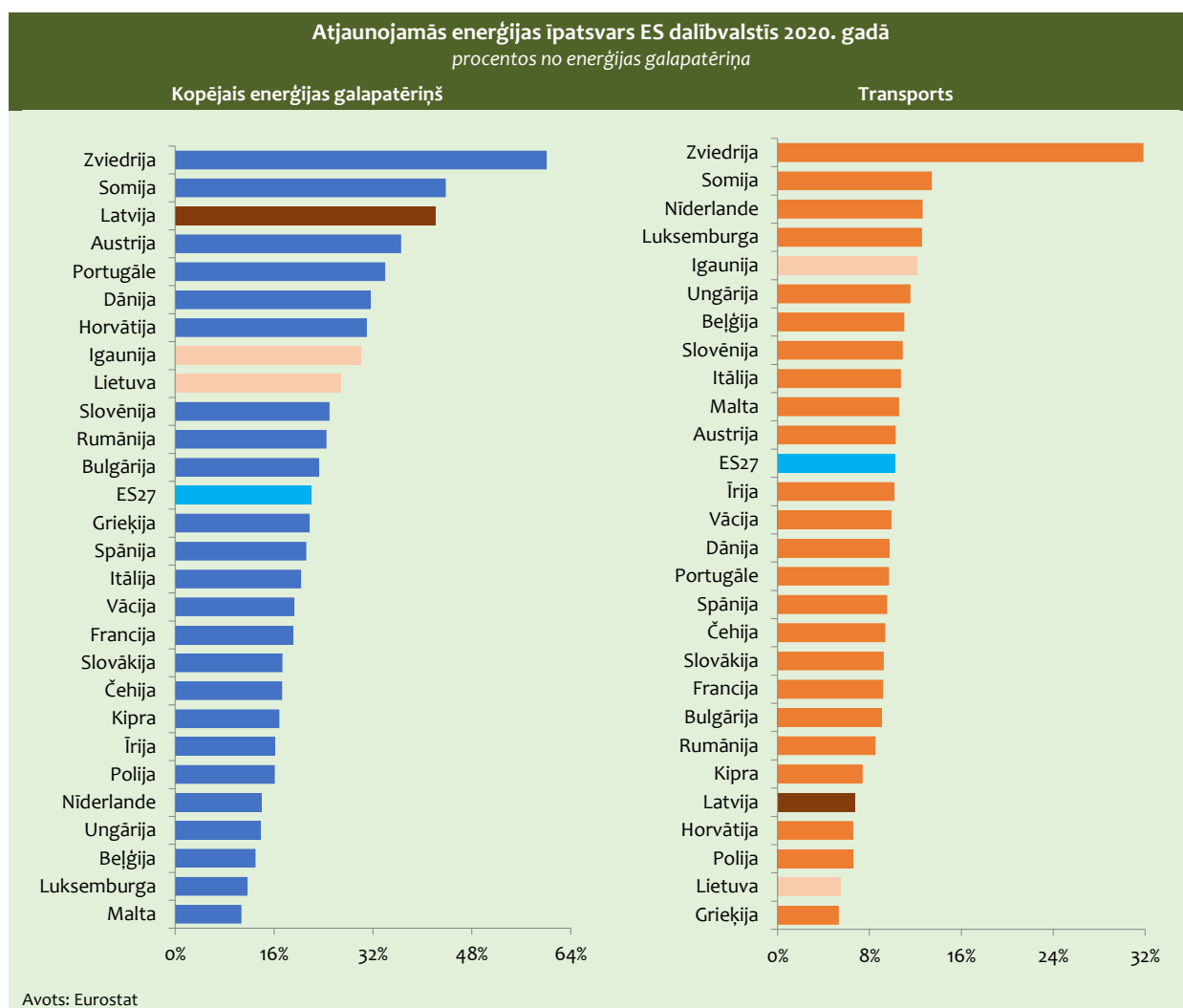
2022. gadā Saeimā tika pieņemti grozījumi „Enerģētikas likumā” un „Elektroenerģijas tirgus likumā”, lai Latvijas tiesību aktos ieviestu nosacījumus gan energokopienī un atjaunojamās enerģijas kopienī izveidei un darbībai Latvijā, tādējādi veicinot atjaunojamās enerģijas ražošanu un izmantošanu arī energokopienī ietvaros, gan izcelsmes apliecinājumiem biometānam (no AER ražotai, līdz metāna kvalitātei attīrītai biogāzei). Tāpat 2022. gadā ir izstrādāti un apstiprināšanai virzīti grozījumi „Enerģētikas likumā” ar pamatnosacījumiem atjaunojamās enerģijas kopprojektu, t. sk. starpvalstu, īstenošanā, atbalsta shēmu stabilitātei, kā arī atjaunojamās enerģijas statistikas pārsniegumu pārskaitījumiem.

2022. gadā apstiprināšanai MK tika iesniegts jauns likumprojekts „Transporta enerģijas likums”, kas degvielas piegādātājiem noteiks atjaunojamās transporta enerģijas realizēšanas pienākumu un pienākumu realizētās transporta enerģijas aprites cikla siltumnīcefekta gāzu emisiju intensitātes samazināšanai, ko degvielas piegādātāji varēs nodrošināt, palielinot realizētās atjaunojamās transporta enerģijas īpatsvaru kopējā realizētajā transporta enerģijas apjomā vai realizējot galapatēriņam transportā tādus transporta enerģijas veidus kā elektroenerģija, ūdeņradis vai biometāns. Tāpat likumprojekts noteiks pienākumu valstspilsētās izmantotajam sabiedriskajam transportam un valstspilsētu pašvaldību izmantotajam transportam. Tādējādi tiks nodrošināta Latvijai saistošā atjaunojamās enerģijas īpatsvara mērķa sasniegšana transporta sektorā, vienlaikus tajā būtiski samazinot siltumnīcefekta gāzu un gaisa piesārņojošo vielu emisiju.

2020. gadā Latvijā atjaunojamā enerģija (ieskaitot atjaunojamo siltumenerģiju un atjaunojamo elektroenerģiju) sasniedza 19 342 GWh, bet 2021. gadā – 20 397 GWh. Galvenie atjaunojamās enerģijas veidi Latvijā ir kurināmā koksne (malka, koksnes atlikumi, šķelda, briketes, granulas) un hidroenerģija. Kurināmās koksnes īpatsvars kopējā atjaunojamās enerģijas apjomā 2020. gadā bija 77,4 %, bet 2021. gadā – 78,4 %, savukārt no hidroenerģijas saražotās elektroenerģijas īpatsvars kopējā atjaunojamās enerģijas apjomā bija 13,5 % 2020. gadā un 13,3 % 2021. gadā.

Latvijā atjaunojamās elektroenerģijas īpatsvars kopējā saražotās elektroenerģijas apjomā 2020. gadā bija 6,8 %, bet 2021. gadā – 63,6 %, savukārt atjaunojamās siltumenerģijas (t. sk. centralizētā siltumapgāde un kurināmā izmantošana enerģijas galapatēriņā) īpatsvars kopējā siltumapgādē 2020. gadā bija 55,4 %, bet 2021. gadā – 55,5 %. Lai gan 2021. gadā, salīdzinot ar 2020. gadu, enerģijas galapatēriņš ir pieaudzis, tomēr atjaunojamās enerģijas īpatsvars tajā nav būtiski mainījies, jo enerģijas galapatēriņa pieaugumā atjaunojamās enerģijas patēriņš ir palielinājies vairāk nekā fosilās enerģijas patēriņš.

12.1. attēls

2020. gadā apstiprinot „Latvijas Nacionālo enerģētikas un klimata plānu 2021.-2030. gadam”, Latvijas valdība ir noteikusi ambiciozākus atjaunojamās enerģijas mērķus, kas sasniedzami līdz 2030. gadam:

- indikatīvais atjaunojamās enerģijas īpatsvars elektroenerģijā – >60 % (aprēķināts ar *Eurostat* metodi);
- indikatīvais atjaunojamās enerģijas īpatsvars siltumapgādē un dzesēšanā – 57,6 procenti;
- atjaunojamās enerģijas īpatsvars transportā – 7 % (izpildāms tikai ar moderno biodegvielu un atjaunojamo elektroenerģiju);
- moderno biodegvielu un biogāzes īpatsvars enerģijas galapatēriņā transportā – 1,75 procenti.

ATBALSTS ENERGOEFEKTIVITĀTES UZLABOŠANAI UN ATJAUNOJAMĀS ENERĢIJAS RAŽOŠANAI

Latvijā atbalsts elektroenerģijas ražošanai no AER tiek sniegts elektroenerģijas obligātā iepirkuma veidā vai kā maksājums par stacijā uzstādīto elektrisko jaudu. Obligātā iepirkuma izmaksas tiek segtas, izmantojot obligātā iepirkuma komponenti (turpmāk – OIK), to piemērojot elektroenerģijas galalietotājiem. 2022. gadā noteiktā OIK vidējā likme bija 7,55 eiro/MWh.

Reaģējot uz ārejo apstākļu izraisīto ievērojamo enerģijas cenu kāpumu 2021. un 2022. gadā, EM izstrādāja un ierosināja izskatīšanai MK risinājumus OIK maksājumu mazināšanai elektroenerģijas galalietotājiem. 2022. gada 27. janvārī Saeima pieņēma EM un Labklājības ministrijas izstrādāto „Energoresursu cenu ārkārtēja pieauguma samazinājuma pasākumu likumu”, kas noteica virkni atbalsta pasākumu fiziskām un juridiskām personām energoresursu cenu pieauguma negatīvās ietekmes mazināšanai. Atbilstoši likumam no 2022. gada 1. janvāra līdz 30. aprīlim no valsts budžeta 100 % apmērā tika

segti elektroenerģijas lietotāju OIK maksājumi, tāpēc minētajā laikposmā šīs izmaksas elektroenerģijas rēķinos netika iekļautas. Savukārt 2022. gada 30. augustā MK izskatīja EM izstrādāto konceptuālo ziņojumu „Kompleksi pasākumi obligātā iepirkuma komponentes problemātikas risināšanai un elektroenerģijas tirgus attīstībai”, atbalstot ziņojumā piedāvāto risinājumu no 2022. gada 1. septembra piemērot OIK vidējās likmes kompensāciju, to samazinot līdz 0,00 eiro/MWh. Minēto OIK vidējās likmes kompensāciju attiecina gan uz mājsaimniecībām, gan uz juridiskām personām, tādējādi visaptveroši mazinot enerģijas izmaksu pieauguma negatīvo ietekmi un sekmējot Latvijas komersantu, arī energoietilpīgo apstrādes rūpniecības uzņēmumu, starptautisko konkurētspēju. Vienlaikus atbilstoši MK 2022. gada 6. septembra rīkojumam Nr. 584 „Par kompleksiem pasākumiem obligātā iepirkuma komponentes problemātikas risināšanai un elektroenerģijas tirgus attīstībai” EM sāka darbu pie grozījumiem „Elektroenerģijas tirgus likumā”, lai likuma līmenī noteiktu, ka turpmāk OIK izmaksas Latvijas elektroenerģijas galalietotājiem nav jāsedz.

Projekti energoefektivitātes atbalstam šobrīd tiek īstenoti vairākās EM pārziņā esošās programmās (skatīt 12.4. ielikumu).

12.4. ielikums

Atbalsta programmas energoefektivitātes paaugstināšanai (stāvoklis 2022. gada 1. novembrī)

Daudzdzīvokļu māju energoefektivitātes programma:

- ALTUM iesniegti 826 projekti par pieprasīto ERAF finansējumu 169 milj. eiro apmērā;
- pieņemti 523 pozitīvi lēmumi par grantu piešķiršanu;
- pabeigta 349 projektu īstenošana, 150 projektu joprojām ir īstenošanas, t. sk. būvniecības, stadijā;
- izsniegts 120 ALTUM aizdevumu 21,7 milj. eiro apmērā;
- piešķirts 290 garantiju 58,8 milj. eiro apmērā.

Projektu vidējie rādītāji:

- vidējais enerģijas patēriņa samazinājums mājokļos – 41 %;
- vidējais enerģijas patēriņš atjaunotai mājai gadā – 56 kWh/m².

Enerģijas ietaupījums iesniegtajos projektos gadā:

- patērētās siltumenerģijas samazinājums gadā – 55,75 MWh/m²;
- CO₂ samazinājums gadā – 26,6 tūkst. tonnu.

Privātmāju energoefektivitātes programma:

- ALTUM apstiprināti 711 projekti par pieprasīto finansējumu 3,1 milj. eiro apmērā;
- projektu īstenošanas rezultātā tiks paaugstināta privātmāju energoefektivitātes klase vismaz līdz C klasei un samazināts apkures patēriņš vismaz 20 % apmērā.

Valsts ēku energoefektivitātes programma:

- saņemts 131 projekta iesniegums par pieprasīto ERAF finansējumu 88,3 milj. eiro apmērā;
- pabeigta 87 projektu īstenošana par pieprasīto ERAF finansējumu 51,2 milj. eiro apmērā;
- kopējā valsts īpašumā esošo ēku platība, kas tiks atjaunota projektu ietvaros – 112 583 m²;
- vidējais ēkas enerģijas patēriņš pēc projekta īstenošanas gadā – 110 kWh/m².

Ražošanas ēku energoefektivitātes programma:

- noslēgti 73 līgumi par Kohēzijas fonda finansējumu 20,20 milj. eiro apmērā;
- pabeigta 39 projektu īstenošana par Kohēzijas fonda finansējumu 9,61 milj. eiro apmērā.

Apstiprināto projektu ietvaros sasniedzamie rādītāji:

- enerģijas ietaupījums gadā – 169,6 GWh;
- uzstādītā atjaunojamo energoresursu jauda (apkures katli + saules kolektori) – 9,5 MW;
- CO₂ samazinājums gadā – 22,5 tūkst. tonnu.

Centralizētās siltumapgādes sistēmas energoefektivitātes programma:

- apstiprināti projekti un noslēgti 158 līgumi par Kohēzijas fonda finansējumu 93,79 milj. eiro apmērā;
- pabeigta 74 projektu īstenošana par Kohēzijas fonda finansējumu 26,10 milj. eiro apmērā.

Apstiprināto projektu ietvaros sasniedzamie rādītāji:

- atjaunojamo energoresursu papildjauda – 219,31 MW;
- rekonstruētā ražošanas jauda – 217,82 MW;
- rekonstruētie siltumtīkli – 61,86 km;
- siltumenerģijas zudumu samazinājums rekonstruētajos siltumtīklos gadā – 47,75 GWh;
- CO₂ samazinājums gadā – 163,03 tūkst. tonnu.

12.4. SILTUMNĪCEFEKTA GĀZU EMISIJU SAMAZINĀŠANA

Pēdējās desmitgadēs klimats ir mainījies straujāk nekā jebkad instrumentālo meteoroloģisko novērojumu vēsturē, un tiek prognozēts, ka 21. gadsimtā gaisa temperatūra arvien paaugstināsies, ietekmējot gan sabiedrību kopumā, gan dažādas nozares un tautsaimniecības sektorus. SEG emisiju samazināšanai Latvijā tiek īstenotas atsevišķas politikas tautsaimniecības nozarēs – AER izmantošanas veicināšana, energoefektivitātes uzlabošana, elektromobilitātes veicināšana, pasākumi fosilā kurināmā un degvielas izmantošanas samazināšanai u. c. (skatīt 12.5. ielikumu).

12.5. ielikums

SEG emisiju samazināšana Latvijā

Ņemot vērā Latvijas dalību ES, Latvijas klimata politikas mērķi ir saistīti ar ES klimata politikas mērķiem, kā arī ar starptautisko klimata politiku – ANO Vispārējo konvenciju par klimata pārmaiņām, tās Kioto protokolu un Parīzes nolīgumu.

ES ietvaros ir noteikts kopējs ES SEG emisiju samazināšanas mērķis, un tas ir sadalīts divās daļās – ES Emisijas kvotu tirdzniecības sistēmā (turpmāk – ES ETS) iekļautās darbības un ES ETS neiekļautās darbības (turpmāk – ne-ETS). ES noteiktie kopīgie mērķi:

- ES ETS operatoriem kopīgi visā ES jāsamazina SEG emisiju apjoms par 21 % līdz 2020. gadam un par 43 % līdz 2030. gadam (salīdzinot ar ES ETS operatoru SEG emisiju apjomu 2005. gadā);
- kopējais ES ne-ETS SEG emisiju apjoms jāsamazina par 10 % līdz 2020. gadam un par 30 % līdz 2030. gadam (salīdzinot ar ne-ETS darbību SEG emisiju apjomu 2005. gadā).

ES ETS mērķa sasniegšanas organizēšana ir EK atbildība. Šī uzdevuma izpildei ar ES normatīvo regulējumu ir apstiprināti ETS darbības nosacījumi un noteikta ETS operatoru atbildība. ETS operatoru SEG emisiju apjoma samazināšanas pasākumi harmonizētā veidā ir noteikti direktīvā par ES emisijas kvotu tirdzniecības sistēmu. ETS pasākumu izstrādi un īstenošanu nodrošina EK kopā ar ES dalībvalstīm. ES ETS operatori ir arī Latvijas lielākie enerģētikas un rūpniecības uzņēmumi.

Ne-ETS SEG emisiju samazināšanas mērķa sasniegšanas saistības jāuzņemas katrai ES dalībvalstij, arī Latvijai. Periodam no 2013. gada līdz 2020. gadam katras ES dalībvalsts mērķis un atbilstošie nosacījumi ir izteikti t. s. Lēmumā 406/2009/EK, savukārt periodam no 2021. gada līdz 2030. gadam – Regulā 2018/84. Latvijai periodā no 2013. gada līdz 2020. gadam ir atļauts palielināt savu ne-ETS SEG emisiju apjomu ne vairāk kā par 17 %. Savukārt periodā no 2021. gada līdz 2030. gadam ne-ETS darbību SEG emisijas Latvijai jāsamazina par 6 %, salīdzinot ar 2005. gadu. Perioda kopējais mērķis ir sadalīts ikgadējos saistošos mērķos.

Atbilstoši 2022. gada SEG inventarizācijai par 1990. – 2020. gadu¹ (2022. gada SEG inventarizācija) un aptuvenai SEG inventarizācijai par 2021. gadu² Latvijas kopējās SEG emisijas no 1990. gada līdz 2020. gadam un līdz 2021. gadam ir samazinātas attiecīgi par 59,6 % un 58,7 %, savukārt laika posmā no 2005. gada līdz 2020. gadam (skatīt 12.2. attēlu) un 2021. gadam Latvijas kopējās SEG emisijas ir samazinātas attiecīgi par 4,5 % un 2,3 %. Kopējās Latvijas SEG emisijas 2020. gadā bija 10 597,7 kt CO₂ ekv., bet aptuvenās 2021. gada SEG emisijas – 10 694,1 kt CO₂ ekv.

Latvijas kopējā SEG emisiju apjomā 2020. gadā dominēja ne-ETS darbību SEG emisiju apjoms – 80,7 %³. 2021. gada aptuvenais ne-ETS darbību SEG emisiju apjoma īpatsvars kopējā Latvijas SEG emisiju apjomā ir līdzīgs – 80,7 %. Latvijas ETS operatoru radītais SEG emisiju apjoms 2020. gadā bija 222 kt CO₂ ekv. bet 2021. gadā – 2 065,4 kt CO₂ ekv. jeb attiecīgi 19,3 % no kopējā Latvijas SEG emisiju apjoma.

Ne-ETS darbību SEG emisiju dinamika liecina par emisiju palielinājumu – 4,2 % palielinājums 2005. – 2020. gadā un 6,6 % palielinājums 2005. – 2021. gadā. Latvija kopumā līdz 2020. gadam ir iekļāvusies ar Lēmumu Nr. 406/2009/EK⁴ noteiktajos ne-ETS darbību ikgadējos mērķos. Salīdzinot ar 2005. gadu, Latvijas ETS operatori līdz 2020. gadam bija samazinājuši savas SEG emisijas par 29,2 %, pārsniedzot Latvijas nacionālo ETS SEG emisiju samazināšanas mērķi 2020. gadam – minus 21 % pret 2005. gada apjomu.

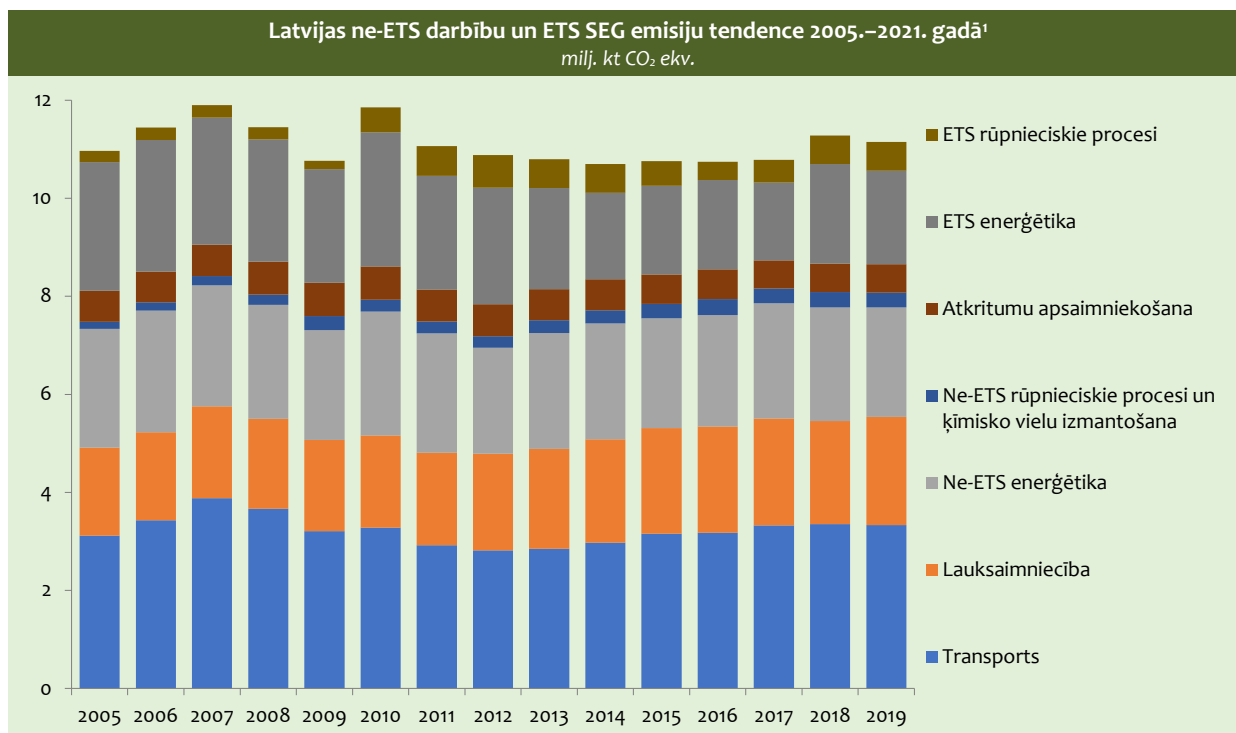
¹ <https://unfccc.int/ghg-inventories-annex-i-parties/2022>

² <https://reportnet.europa.eu/public/dataflow/610>

³ Ne-ETS darbībām, uz kurām attiecas Lēmums 406/2009/EK, SEG emisiju aprēķins veikts, izmantojot EK noteikto formulu – kopējais SEG emisiju apjoms minus ES ETS operatoru verificētais CO₂ emisiju apjoms minus vietējās aviācijas CO₂ emisiju apjoms.

⁴ <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LV/TXT/PDF/?uri=CELEX:32009D0406&from=EN>

12.2. attēls

2020. gadā lielākais SEG emisiju avots bija enerģētika (35,2 % no kopējām SEG emisijām, neieskaitot zemes izmantošanas, zemes izmantošanas maiņas un mežsaimniecības sektoru), tam sekoja transports (29,7 %) un lauksaimniecība (21,5 %), pārējo veidoja rūpnieciskie procesi un produktu izmantošana, kā arī atkritumu apsaimniekošana. Kopējā enerģētikas sektora (ieskaitot transportu) emisijas 2020. gadā ir samazinājušās par 65,2 %, salīdzinot ar 1990. gadu, un par 16,7 %, salīdzinot ar 2005. gadu.

2020. gada 28. februāra MK sēdē tika apstiprināts informatīvais ziņojums „Latvijas stratēģija klimatneitralitātes sasniegšanai līdz 2050. gadam”, kas nosaka Latvijas klimatneitralitātes mērķi 2050. gadam un tā sasniegšanai nepieciešamos rīcības virzienus.

¹ 2021. gada dati ir aptuvenās SEG inventarizācijas dati (izslēdzot kopējās aptuvenās CO₂ ekvivalenta emisijas un piesaisti no zemes izmantošanas, zemes izmantošanas maiņas un mežsaimniecības atbilstoši Komisijas Īstenošanas regulas 749/2014 17. pantam), kas aprēķināti, ņemot vērā sākotnējos statistikas datus, un kurus nav pārbaudījuši vai apstiprinājuši EK un ANO Vispārējās konvencijas par klimata pārmaiņām sekretariāta eksperti. Šajā nodaļā 2021. gada aptuvenās SEG inventarizācijas dati par 2018. gadu ir iekļauti aptuvenai 2018. gada situācijas raksturošanai.

13. BŪVNICĪBAS POLITIKA

2022. gads būvniecības nozarē bija plānots kā stabilizācijas gads pēc diviem Covid-19 pandēmijas ietekmētiem gadiem, nozarei strādājot smagās turbulences apstākļos. Tomēr 2022. gada 24. februārī Krievijas uzsāktā militārā agresija pret Ukrainu radīja nozarei būtisku un ilgstošu negatīvu ietekmi, izraisot strauju un neprognozējamu būvstrādājumu cenu kāpumu un atsevišķu būvstrādājumu nepieejamību.

Lai mazinātu riskus publiskās infrastruktūras attīstības projektos, EM sagatavoja informatīvo ziņojumu „Par situāciju būvniecības nozarē saistībā ar Krievijas agresiju Ukrainā un nepieciešamajiem risinājumiem publisko investīciju projektos” (izskatīts MK 2022. gada 5. aprīļa sēdē). Tajā konstatēts, ka Krievijas militārā agresija Ukrainā ir atzīstama par apstākli, kas ir pamats būtisku grozījumu veikšanai publiskajos būvdarbu līgumos, ieskaitot līguma cenu palielināšanu.

Lai sniegtu atbalstu publiskajiem pasūtītājiem būvdarbu līguma efektīvā vadībā, EM izstrādāja „Vadlīnijas būvmateriālu izmaksu sadārdzinājuma novērtēšanai sakarā ar Krievijas militāro agresiju Ukrainā grozījumu veikšanai spēkā esošajos publiskajos būvdarbu līgumos attiecībā uz ēku būvniecību”¹.

Tāpat EM izstrādāja „Vadlīnijas būvdarbu līguma cenas indeksācijai”, kas satur ieteikumus līgumtiesiskai būvdarbu līgumcenas indeksācijai². Līguma cenas indeksācija ir efektīvs instruments riska pārvaldībai būvdarbu līgumos, ja risks ir saistīts ar darbaspēka izmaksu un resursu cenu fluktuācijām. Iekļaujot regulējumu par būvdarbu līguma cenu indeksāciju būvdarbu līgumos, līgumslēdzējusēm būs dota iespēja elastīgi pielāgoties būvdarbu tirgus svārstībām.

2022. gada 15. novembrī MK izskatīja atkārtotu informatīvo ziņojumu „Par situācijas attīstību saistībā ar izejvielu un būvstrādājumu pieejamību un straujo cenu kāpumu Latvijas būvniecības nozarē”. Tajā detalizētāk aprakstīta būvniecības izmaksu palielināšanās, pievēršot uzmanību nepieciešamībai būvniecības pasūtītājiem un izpildītājiem vienoties par sadārdzinājuma segšanu vai citiem risinājumiem, lai sekmīgi pabeigtu iesāktos būvniecības projektus.

EM rūpīgi seko līdzi globālām attīstības tendencēm, to ietekmei uz Latvijas tautsaimniecību, kā arī plānoto investīciju apjomiem, lai laikus identificētu cikliskuma risku un nepieļautu nelīdzsvarotību būvniecības nozares attīstībā vai iespējamu „pārkaršanu” (skatīt 13.1. ielikumu).

13.1. ielikums

Par prognozētām izmaiņām darbaspēka un būvmateriālu izmaksās būvniecības nozarē un to ietekmi uz tautsaimniecību

EM katru gadu pasūta pētījumu „Par prognozētām izmaiņām darbaspēka un būvmateriālu izmaksās būvniecības nozarē un to ietekmi uz tautsaimniecību” (skatīt <https://www.em.gov.lv/lv/buvniecibas-nozare-attistiba-strategija-un-petijumi>).

Pētījuma gaitā tiek veikts to faktoru novērtējums un analīze, kas ietekmē darbaspēka un būvmateriālu izmaksas, novērtējot gan tieši, gan netieši ietekmējošo rādītāju īpatsvaru, ieskaitot ēnu ekonomikas apkarošanas pasākumus, kredīvēšanu, finansējuma un darbaspēka pieejamību, šogad – arī Krievijas militārās agresijas Ukrainā un Covid-19 pandēmijas ietekmi.

Pēdējais pētījums tika veikts no 2022. gada maija līdz jūlijam, gan pētniekiem, gan ekspertiem izmantojot tajā laikā pieejamo informāciju. Tomēr, ņemot vērā jaunākos statistikas datus par būvniecības produkcijas apjomiem, jāsecina, ka tik lielas nestabilitātes nozarē padara neiespējamu precīzu prognožu veikšanu. Pētījumā prognozēts, ka 2022. gadā kopumā ir sagaidāms būvniecības produkcijas apjoma kritums, kas varētu pārsniegt 10 %, salīdzinot ar 2021. gadu. Tātad pētnieku aprēķinātās prognozes būvniecības produkcijas apjomam (pētnieki aprēķināja, ka 2022. gadā prognozējams būvniecības produkcijas apjoma kāpums par 1,1 % salīdzinājumā ar 2021. gadu) ir pārāk neprecīzas un nebūtu izmantojamas būvniecības nozares apjomu plānošanā un lēmumu pieņemšanā par esošo būvniecības ieceru turpināšanu vai jaunu uzsākšanu.

Pilnveidojot būvniecības regulējumu, EM turpina iesākt būvniecības politikas iniciatīvu realizācijas pabeigšanu, kā arī nozarē atzītās „labās prakses” pārnesei uz normatīvo regulējumu. Tas uzlabos būvniecības procesa realizācijas pārredzamību jau tagad un nākotnē. Īpaša uzmanību tiek pievērsta nozares standartu izmaiņām un saskanīguma nodrošināšanai ar būvnormatīvos ietvertu tehnisko regulējumu (skatīt 13.2. ielikumu).

¹ <https://www.em.gov.lv/lv/vadlinijas-buvmaterialu-izmaksu-sadardzinajuma-novertesana-sakara-ar-krievijas-militaro-agresiju-ukraina-grozijumu-veiksanai-speka-esosajos-publiskajos-buvdarbu-ligumos-attieciba-uz-eku-buvniecibu>

² <https://www.em.gov.lv/lv/vadlinijas-buvdarbu-liguma-cenas-indeksacijai>

13.2. ielikums**Būtiskās likumdošanas iniciatīvas 2022. gadā**

- MK 2022. gada 7. jūlija noteikumi Nr. 419 „Noteikumi par publisko būvdarbu līgumos obligāti ietveramajiem noteikumiem un to saturu” nosaka vienotu publisko būvdarbu pieņemšanas-nodošanas, norēķinu un līgumsaistību izpildes garantijas kārtību. Tie būs piemērojami no 2023. gada 1. janvāra izsludinātiem publiskajiem būvdarbu iepirkumiem, tostarp apvienotās projektēšanas un būvdarbu iepirkumiem, kuriem piemēro „Publisko iepirkumu likumu” un „Sabiedrisko pakalpojumu sniedzēju iepirkumu likumu”. Noteikumi būs jāpiemēro publiskam būvdarbu līgumam, kas paredz otrās vai trešās grupas jaunu būvju būvniecību, būvju pārbūvi, atjaunošanu vai restaurāciju, būvju novietošanu, inženiertiklu ieguldīšanu zemē vai būvju nojaukšanu Latvijas teritorijā, bet neattieksies uz publisko būvdarbu līgumiem par visu veidu būvdarbiem LR diplomātiskajās un konsulārajās pārstāvniecībās ārvalstīs vai uz būvēm, kurām noteikts nacionālo interešu objekta statuss.
- 2022. gada 1. jūlijā stājās spēkā „Būvniecības likuma” 14.¹ pants par klusēšanas-piekrišanas principu būvniecības procesā. Vienlaikus ar šo „Būvniecības likuma” pantu stājās spēkā 9 grozījumi būvnoteikumos, kuros ir detalizēti noteikti visi tie gadījumi, kuros būs piemērojams klusēšanas-piekrišanas princips. Šobrīd klusēšanas-piekrišanas principu jau attiecinā uz paskaidrojumu rakstu pirmās, otrās vai trešās grupas ēkas vai telpu grupas lietošanas veida maiņai bez pārbūves. Ar 2023. gada 1. jūliju šo principu ir plānots attiecināt arī uz citiem paskaidrojuma rakstiem un uz Nacionālās kultūras mantojuma pārvaldes lēmumiem būvniecības administratīvajā procesā un tehnisko noteikumu izdevēju saskaņojumiem pašvaldību ielu vai vietējās nozīmes inženiertiklu šķērsošanai vai darbiem šo objektu aizsargjoslā.
- Ar grozījumiem Latvijas būvnormatīvā LBN 221-15 „Ēku iekšējais ūdensvads un kanalizācija” un Latvijas būvnormatīvā LBN 222-15 „Ūdensapgādes būves” pārņemtas tiesību normas, kas izriet no Eiropas Parlamenta un Padomes Direktīvas (ES) 2020/2184 (2020. gada 16. decembris) par dzeramā ūdens kvalitāti.
- Ar grozījumiem Latvijas būvnormatīvā LBN 261-15 „Ēku iekšējā elektroinstalācija” precizēts tehniskais regulējums, kas attiecas uz obligātajām prasībām elektromobilitātes nodrošināšanai (piemēram, prasības izbūvēt elektrības kabeļu kanālu infrastruktūru nedzīvojamās ēkas atjaunošanas vai pārbūves gadījumā).

Turpinās darbs pie:

- „Būvniecības civiltiesiskās atbildības obligātās apdrošināšanas likumprojekta”, kurā būs ietverts regulējums būvniecības ierosinātāja striktās atbildības realizēšanai, nodrošinot jēgpilnu trešo personu aizsardzību būvniecības procesā;
- grozījumiem „Būvniecības likumā” par Starptautiskās inženierkonsultantu federācijas (*Fédération Internationale Des Ingénieurs-Conseils – FIDIC*) inženierkonsultanta atbildību būvniecības procesā, kā arī par būvdarbu vadīšanas un būvuzraudzības specialitātes apvienošanu, papildu piekļuves tiesībām būvspeciālistiem „Būvniecības informācijas sistēmā” esošajai informācijai un papildu tiesībām personām „Būvniecības informācijas sistēmā” redzēt datus par nekustamo īpašumu un tā piederību;
- grozījumiem MK 2014. gada 19. augusta noteikumos Nr. 500 „Vispārīgie būvnoteikumi”, lai noteiktu vienotu regulējumu, kas attiecināms uz būvprojekta stadijām, kā arī tiek precizēts inženierizpētes un būvekspertīzes regulējums;
- grozījumiem 7 Latvijas būvnormatīvos, lai saskaņotu spēkā esošās tehniskās prasības ar jaunajiem standartiem, novērstu normatīvajā regulējumā atklātās nepilnības un ieviestu jaunas prasības sadarbībā ar nozares nevalstiskajām organizācijām.

BŪVNICĪBAS NOZARES DIGITALIZĀCIJA

Darbs pie būvniecības nozares digitalizācijas turpinās. 2022. gadā turpināta ERAF projekta „Būvniecības procesu un informācijas sistēmas attīstība (2. kārtā)” īstenošana. Projekta 2. kārtas mērķis ir kāpināt būvniecības procesa efektivitāti, nozares produktivitāti un veicināt informācijas un komunikācijas tehnoloģiju izmantošanu būvniecības procesa un būves dzīvescikla pārvaldībā. Tas uzlabos publiskās pārvaldes pakalpojumu pieejamību un nodrošinās valsts rīcībā esošu datu atkārtotu izmantošanu. Vienlaikus tiks samazināts administratīvais slogs, ar būvniecības procesa organizēšanu saistītie izdevumi un dokumentācijas kārtošanai nepieciešamais laiks. Tāpat tiks pilnveidots būvniecības ieceres un būvprojekta iesniegšanas un saskaņošanas process, būvniecības uzraudzības process, būvju ekspluatācijas uzraudzības process, ēku energoefektivitātes pārvaldības process, būvniecības atkritumu uzskaites process, kā arī būvniecības procesā iesaistīto apziņošana un informēšana.

2022. gadā būvniecības informācijas sistēmā pilnveidots būvju ekspluatācijas uzraudzības process (būves ekspluatācijas lieta, mājas lieta, „Dzīvojamo māju pārvaldnieku reģistrs”, tehniskās apsekošanas atzinums, būves ekspluatācijas riska noteikšana, Valsts ugunsdzēsības un glābšanas dienesta (VUGD) lēmuma pievienošana un darba uzdevums būvvaldei), ēku energoefektivitātes pārvaldības process (energosertifikāta izveide, atlasīšana un atrādišana), būvniecības ieceres un būvprojekta iesniegšanas un saskaņošanas process (vizuālais risinājums, paziņošanas process, klusēšanas- piekrišanas princips, BIM), būvniecības uzraudzības process (būvdarbu žurnāls, būvniecības atkritumu uzskaitē), apziņošana un informēšana (publiskais portāls, mobilā lietotne, paziņojumi), kā arī integrācija citās sistēmās (Nekustamā īpašuma valsts kadastra informācijas sistēma (datu monitorings), Atkritumu pārvaldījumu uzskaites sistēma, Meliorācijas kadastra informācijas sistēma, Fizisko personu reģistra informācijas sistēma (ārvalstnieku dati), Atvērto datu portāls, saskarne ar pārvaldnieku informācijas sistēmām u. c.).

EM turpina būvju informācijas modelēšanas (BIM) ceļa kartē paredzētos pasākumus. BIM ieviešana Latvijā ir būtiska, lai uzlabotu būvniecības nozares uzņēmumu produktivitāti un konkurētspēju gan vietējā, gan starptautiskā mērogā, lai celtu

būvniecības kvalitāti, saīsinātu būvniecības īstenošanas laiku un samazinātu būvju dzīves cikla izmaksas. BIM nodrošina modernus un caurspīdīgus būvniecības procesus, kas vērsti uz kvalitāti un efektīvāku publiskā finansējuma izlietojumu būvniecības iepirkumos.

2022. gadā ir organizēti apmācību semināri būvniecības speciālistiem par BIM modelēšanu, BIM vadību, BIM koordinēšanu, BIM ieviešanu uzņēmumos, 3D skenēšanu un citam tēmām. Semināros piedalījās vairāk nekā 1 000 personu. Turklāt sniegtas konsultācijas publiskajiem pasūtītājiem (rīkoti semināri) par BIM vadlīniju piemērošanu publiskajos iepirkumos, un šajos pasākumos piedalījās vairāk nekā 80 personu.

Vienlaikus ir iesākta standarta projekta izstrāde vienotai būvniecības klasifikācijas sistēmai, kuru varētu izmantot gan BIM modeļu elementu klasificēšanā, gan automatizētā būvniecības izmaksu tāmju sastādīšanā no BIM pieejamās informācijas.

BŪVSPECIĀLISTU KOMPETENCES NOVĒRTĒŠANA UN PATSTĀVĪGĀS PRAKSES UZRAUDZĪBA

EM turpina sadarbību ar nevalstiskajām būvniecības organizācijām būvspeciālistu kompetences novērtēšanā un patstāvīgās prakses uzraudzībā – 2022. gadā noslēgti jauni deleģēšanas līgumi ar biedrībām „Latvijas būvinženieru savienība”, „Latvijas siltuma, gāzes un ūdens tehnoloģijas inženieru savienība”, „Latvijas elektroenerģētiku un energobūvnieku asociācija”, „Latvijas arhitektu savienība”, „Latvijas dzelzceļnieku biedrība”, „Latvijas melioratoru biedrība” un „Latvijas jūrniecības savienība”. Deleģēšanas līgumu darbības laiks ir līdz 2024. gada 31. decembrim. Vienlaikus EM ir izstrādājusi grozījumus MK 2018. gada 20. marta noteikumos Nr. 169 „Būvspeciālistu kompetences novērtēšanas un patstāvīgās prakses uzraudzības noteikumi”, nosakot kompetences pārbaudes iestādēm iespēju precīzāk definēt minimālo patstāvīgās prakses apjomu, kas tiek pārbaudīts būvspeciālistu uzraudzības ietvaros, ieviešot jaunu lēmumu par ilgstoši apturētu būvprakses sertifikātu anulēšanu, precizējot termiņu, kādā apmaksājama būvspeciālistu uzraudzības maksa, un paredzot iespējas kompetences pārbaudes iestādēm uzraudzības maksas atlikumu izlietot arī būvspeciālistu kompetences paaugstināšanai.

2022. gadā EM ir sarīkojusi dažādus kompetences pilnveidošanas pasākumus gan būvspeciālistiem, gan citām būvniecības procesos iesaistītajām pusēm (skatīt 13.3. ielikumu).

13.3. ielikums

Kompetences pilnveidošanas pasākumi 2022. gadā

Sadarbībā ar Latvijas Biozinātņu un tehnoloģiju universitāti EM sarīkoja apmācību seminārus būvniecības speciālistiem par dažādam tēmām, kas saistītas ar koka izmantošanu būvniecībā, iekļaujot arī praktiskus uzdevumus („Koksnes izstrādājumi būvniecībai – ražošana, īpašības un kvalitātes kritēriji”; „Koka būvkonstrukciju īpašības un izvirzītās pamatprasības”; „Koka ēku projektēšana”). Semināros piedalījās vairāk nekā 360 personu.

2022. gadā EM turpināja jau iepriekš aizsākto, tradicionālo bezmaksas apmācības semināru organizēšanu būvspeciālistiem, arhitektiem, kā arī valsts un pašvaldību iestāžu pārstāvjiem – būvniecības ierosinātājiem. Šogad apmācīto speciālistu loku paplašināja energoauditori un būvspeciālisti, kas pievērsušies ēku siltināšanai. Seminārus vadīja Eiropā atzīti nozares eksperti un speciālisti no Austrijas, Polijas, Beļģijas, Luksemburgas, Igaunijas un Nīderlandes. Tika aktualizēta tēma par problēmām būvniecības procesā, kas var rasties jau projektēšanas stadijā, tādām kā ugunsdrošības risinājumi un vides pieejamība. Kā būtisks jautājums tika aplūkots arī trešo personu īpašumu aizsardzība, būvējot lielās pilsētās blīvas apbūves apstākļos. Semināros tika pievērsta uzmanība projektēšanas niansēm, kuras augstskolā neapņūst vai apņūst daļēji. Kopumā noorganizēti pieci apmācību semināri: „Konstrukciju ugunsdrošības risinājumu projektēšana būvkonstrukciju projektētājiem”, „Dziļo pamatu izbūve un būvbedres blīvas apbūves apstākļos”, „Energoefektivitātes paaugstināšana ēkās, lai tās atbilstu nulles emisiju ēkām”, „Inženierkonsultanta iepirkuma organizēšana un FIDIC līgumi” un „Vides pieejamības labās prakses veicināšana”.

Kopumā EM organizētajos bezmaksas semināros piedalījās apmēram 2 000 cilvēku. Semināru videoieraksti un prezentācijas ar tulkojumu latviešu valodā ir publicēti un pieejami BIS <https://bis.gov.lv/noderigi/projektesana>.

14. MĀJOKĻU POLITIKA

Iedzīvotāju zemais ienākumu līmenis un pirkjspēja ir galvenais mājokļu pieejamības problēmu iemesls Latvijā. Izmaksu ziņā pieejamu un kvalitatīvu mājokļu trūkuma dēļ tiek kavēta valsts iekšējā mobilitāte, kas netieši ietekmē tautsaimniecības izaugsmi.

Esošais dzīvojamais fonds strauji noveco¹. Savlaicīga un optimāla ēku uzturēšana ir izaicinājums gan valstij, gan pašvaldībām, gan arī iedzīvotājiem. Tāpat līdz ar ēku fonda novecošanos un salīdzinoši slikto tehnisko stāvokli zūd arī esošā dzīvojamā fonda energoefektivitāte. Pēc EM aplēsēm, šobrīd nepieciešams renovēt vairāk nekā 23 tūkst. ēku daudzdzīvokļu ēku sektorā.

EM jau ir veikusi vairākus nozīmīgus darbus mājokļu pieejamības atbalstam. Piemēram, ir izveidota atbalsta programma daudzbērnu ģimenēm, piešķirot grantu mājokļa iegādei vai esošā mājokļa paplašināšanai. Lai samazinātu projektēšanas izmaksas, kas vidēji veido aptuveni 8 % no kopējām vienas daudzdzīvokļu dzīvojamās mājas būvniecības izmaksām, ir izstrādāts tipveida dzelzsbetona nesošo konstrukciju daudzdzīvokļu mājas būvprojekts, kas bez maksas pieejams jebkuram attīstītājam, kā arī 2021. gadā tika izstrādāts koka konstrukciju daudzdzīvokļu ēkas tipveida būvprojekts, kas arī ir pieejams bez maksas.

ATBALSTS ZEMU IZMAKSU ĪRES MĀJU BŪVNICĪBAI UN ILGTERMIŅA MĀJOKĻU PIEEJAMĪBAS FONDA IZVEIDE

Ņemot vērā pastāvošās mājokļu pieejamības problēmas, jo īpaši reģionos, un OECD rekomendācijas, 2022. gadā viena no EM prioritātēm ir atbalsta programmas zemu izmaksu īres mājokļu būvniecībai. 2022. gadā tika izstrādāts ilgtermiņa atbalsta modelis zemu izmaksu ziņā pieejamu, kvalitatīvu un energoefektīvu īres mājokļu būvniecībai, izveidojot finanšu instrumentu ilgtermiņa aizdevumu piešķiršanai ar zemu procentu likmi un piemērojot kapitāla atlaidi 30 % apmērā. Atbalsta programmas īstenošanai „Latvijas Atveseļošanas un noturības mehānisma plāna” ietvaros ir piesaistīts finansējums 42,9 milj. eiro apmērā: paredzēts uzbūvēt vismaz 700 zemas īres maksas dzīvokļu, kas būs pieejami mājāsaimniecībām, kuras nevar atļauties kvalitatīvu mājokli ar tirgus nosacījumiem.

Vienlaikus, lai panāktu ilgtermiņa risinājumu mājokļu pieejamības nodrošināšanai, ir uzsākta ilgtermiņa mājokļu pieejamības fonda regulējuma un mehānisma izveide. EM, izmantojot EK tehniskā atbalsta instrumentu, guva iespēju uzsākt papildu sadarbības projektu ar OECD 450 tūkst. eiro apmērā, lai padziļināti izpētītu ārvalstu praksi un iespējas Latvijā ieviest ilgtermiņa mājokļu pieejamības fondu – finanšu apgrozības fondu (*revolving fund*), kā arī rekomendācijas šāda fonda nepieciešamajam tiesiskajam regulējumam, fonda finansēšanas iespējām un fonda pārvaldības modelim. Projekta izmaksas pilnā apmērā segs EK. Projekts ir uzsākts 2021. gada septembrī un ilgs līdz 2023. gada pavasarim.

MĀJOKĻU ATBALSTA PROGRAMMA

Līdz šim iedzīvotāju vidū lielu atsaucību ieguvusi mājokļu atbalsta programma, kas ģimenēm ar bērniem atvieglo iespēju nodrošināt pirmo iemaksu kredītam mājokļa iegādei vai būvniecībai. Programmas darbības laikā kopš 2014. gada tā palīdzējusi vairāk nekā 22 tūkst. ģimeņu ar 33 tūkst. bērnu tikt pie atbilstoša lieluma mājokļiem. Kopējā garantiju summa programmas darbības laikā ir vairāk nekā 180,9 milj. eiro. Kopš 2018. gada, kad programma tika paplašināta, garantiju pirmajai iemaksai kredītam mājokļa iegādei vai būvniecībai var saņemt arī personas vecumā līdz 35 gadiem ar augstāko vai profesionālo izglītību. 2020. gadā tika radīta papildu atbalsta programma „Balsts”, kas daudzbērnu ģimenēm sniedz iespēju saņemt neatmaksājamu valsts subsīdiju mājokļa iegādei vai būvniecībai. Subsīdijas apmērs atbilstoši bērnu skaitam ģimenē ir 8-12 tūkst. eiro. Subsīdija tika palielināta par 2 tūkst. eiro, ja mājoklis atbilst energoefektivitātes prasībām gandrīz nulles enerģijas ēkām. Kopš programmas stāšanās spēkā subsīdiju saņēmušas vairāk nekā 770 ģimeņu ar vairāk nekā 2 400 bērnu, kopā subsīdijās ir izsniegti 6,4 milj. eiro.

¹ Līdz 1941. gadam tika uzbūvēti 44,5 % ēku no dzīvojamā fonda kopskaita, padomju laikā (līdz 1992. gadam) – 51 %, atjaunotās brīvvalsts laikā – 4,4 %. No kopējā daudzdzīvokļu ēku īpatsvara tikai 3 % ēku ir būvētas pēc 2003. gada

SOCIĀLO MĀJOKĻU ATJAUNOŠANA VAI JAUNU SOCIĀLO MĀJOKĻU BŪVniecība

Gan EK, gan OECD savos izvērtējumos ir konstatējusi, ka sociālo mājokļu skaits Latvijā ir nepietiekams. Pēc OECD datiem, Latvijā ir viens no mazākajiem sociālo mājokļu fondiem OECD dalībvalstu vidū – mazāk nekā 2% no kopējā dzīvojamā fonda. Tāpat sociālie dzīvokļi ir sliktā stāvoklī – ar ļoti sliktiem sadzīves apstākļiem saskaras 15,2 % iedzīvotāju, kas ievērojami pārsniedz ES vidējo 4,5 procentu rādītāju.

Viens no „ES kohēzijas politikas programmas 2021. – 2027. gadam” specifiskajiem atbalsta mērķiem ir sociāli atstumto kopienu, migrantu un nelabvēlīgā situācijā esošo grupu sociāli ekonomiskās integrācijas veicināšana, izmantojot integrētus pasākumus, tostarp mājokļu un sociālo pakalpojumu jomā. Šī mērķa sasniegšanai paredzēts konkrēts atbalsta pasākums „Sociālo mājokļu atjaunošana vai jaunu sociālo mājokļu būvniecība” (turpmāk – Atbalsta programma).

Atbalsta programmas mērķis ir nodrošināt mājokļa ar cilvēka cienīgiem dzīves apstākļiem pieejamību tām personām, kuras ir reģistrētas likumā „Par palīdzību dzīvokļa jautājumu risināšanā” noteiktajiem palīdzības veidiem: pašvaldībai piederošās vai tās nomātās dzīvojamās telpas izīrēšana un sociālā dzīvokļa izīrēšana.

Atbalsta programmai pieejamais kopējais attiecināmais finansējums ir 60,9 milj. eiro (ERAF finansējums 51,8 milj. eiro un pašvaldību budžeta līdzfinansējums 9,1 milj. eiro), kura ietvaros līdz 2029. gada 31. decembrim vismaz 1 865 māsaimniecībām (ģimenēm) plānots nodrošināt mājokli. Ņemot vērā to, ka kopumā Latvijā pašvaldību īpašumā aptuveni divas trešdaļas dzīvojamā fonda neder dzīvošanai, tiek plānots, ka pasākuma ietvaros vismaz 1 200 mājokļu tiks radīti, atjaunojot jau pašvaldību īpašumā esošās telpas vai telpu grupas (dzīvokļus), savukārt vismaz 665 mājokļus varētu radīt no jauna, būvējot jaunas vai pārbūvējot esošās dzīvojamās mājas.

Plānots, ka līdz 2022. gada beigām MK tiks apstiprināti Atbalsta programmas īstenošanas noteikumi un 2023. gada 1. ceturksnī tiks izsludināta pašvaldību projektu iesniegumu atlase.

15. TŪRISMA POLITIKA

Latvijas tūrisma nozares galvenā prioritāte ir tūrisma eksporta veicināšana. „Latvijas Nacionālajā attīstības plānā 2021.–2027. gadam” noteiktais sasniedzamais rādītājs 2027. gadā paredz ārvalstu vairākdienu ceļotāju Latvijā kopējos izdevumus 540 milj. eiro apmērā. Kā bāzes gads salīdzinājumam noteikts 2018. gads, kad ārvalstu vairākdienu ceļotāju kopējie izdevumi Latvijā bija 517 milj. eiro. Tā kā Covid-19 pandēmijas ietekmē 2021. gadā šis rādītājs nokritās līdz 145 milj. eiro, nepieciešami papildu atbalsta pasākumi.

Latvijas tūrisma eksports ir tieši saistīts ar starptautiskā tūrisma plūsmām pasaulē (skatīt 15.1. ielikumu).

15.1. ielikums

Tūrisma attīstības tendences pasaulē un Latvijā

Saskaņā ar Pasaules Tūrisma organizācijas datiem starptautiskā tūristu plūsma pasaulē laika posmā no 2022. gada janvāra līdz 2022. gada jūlijam ir gandrīz divkāršojusies (+172 %) salīdzinājumā ar to pašu periodu 2021. gadā. Tas liecina par tūrisma nozares atveseļošanu pēc Covid-19 pandēmijas, kuras laikā starptautiskā tūrisma plūsma samazinājās par vairāk nekā 70 procentiem.

Arī Latvijas tūrisma nozari 2022. gadā raksturo augšupejoši rādītāji. Pēc CSP datiem, 2022. gada pirmajos astoņos mēnešos Latvijas tūristu mītnēs apkalpoti 1,5 milj. ārvalstu un vietējo viesu, kas ir par 70 % vairāk nekā 2021. gada pirmajos astoņos mēnešos, vienlaikus par 25,4 % atpaliekot no 2019. gada rādītājiem. Veiksmīgs Latvijai šis gads ir bijis kruīzu kuģu uzņemšanas jomā. Saskaņā ar Rīgas brīvostas pārvaldes datiem 2022. gada kruīzu sezona Rīgas ostā sasniegusi rekordlielu kruīzu kuģu vīzišu skaitu – vairāk nekā 100 kruīzu kuģu ienācieni, kas par ceturto daļu pārsniedz pedējo pilno kruīza sezonu 2019. gadā. Arī aviopārvadājumu jomā 2022. gadā nozari raksturo augšupejoša tendence – 2022. gada pirmajos septiņos mēnešos lidostā „Rīga” kopumā apkalpoti 2,8 milj. pasažieru, kas ir par 302 % vairāk nekā attiecīgajā periodā 2021. gadā.

Kaut arī Latvijas tūrisma nozari 2022. gadā raksturo izaugsme, nozares atveseļošanas kavē Krievijas uzsāktais militārais konflikts Ukrainā. Tā ietekme uz tūrisma nozari ir trīskārša. Pirmkārt, zaudēts ienākošā tūrisma tirgus no Krievijas, Baltkrievijas un Ukrainas (pirms Covid-19 pandēmijas Krievijas ienākošā tūrisma tirgus bija viens no nozīmīgākajiem – 2019. gadā ceļotāju skaits no Krievijas veidoja vairāk nekā 15 % no ārvalstu vairākdienu ceļotāju skaita, to izdevumi bija 89,6 milj. eiro). Otrkārt, ģeopolitiskā situācija negatīvi ietekmē karadarbībā iesaistīto valstu kaimiņvalstis, tostarp Baltijas valstis, apdraudot Baltijas kā droša tūrisma galamērķa reputāciju. Trešais būtiskais aspekts, kādēļ Krievijas uzsāktā karadarbība Ukrainā kavē tūrisma nozares attīstību, ir strauji pieaugošās energoresursu izmaksas un inflācija, kas īpaši apdraud viesmīlības un ēdināšanas nozares uzņēmumu dzīvotspēju.

Starptautiskās tūrisma organizācijas prognozē, ka valstis 2019. gada tūrisma attīstības rādītāju līmeni sasniegs vidēji ne ātrāk kā 2026. gadā. Līdz ar to galvenais uzdevums tūrisma jomā laika periodā līdz 2024. gadam ir veicināt starptautisko tūristu plūsmu pieaugumu, atbalstot nozares komersantu aktivitātes, lai nodrošinātu to starptautisko konkurētspēju augstas konkurences apstākļos. Tūrisma galamērķi visā pasaulē sacenšas par potenciālo tūristu uzmanību, tāpēc konkurences līmenis ir diezgan augsts.

Viens no atbalsta pasākumiem, kas veicinās jaunu tūrisma produktu ar augstu pievienoto vērtību radīšanu Latvijas tūrisma nozares konkurētspējas un eksportspējas attīstīšanai, ir ES struktūrfondu un Kohēzijas fonda 2021.–2027. gada plānošanas perioda darbības programmas 1.2. prioritārā virziena „Atbalsts uzņēmējdarbībai” 1.2.3. specifiskā atbalsta mērķa „Veicināt ilgtspējīgu izaugsmi, konkurētspēju un darba vietu radīšanu MVU, tostarp ar produktīvām investīcijām” 1.2.3.6. pasākums „Tūrisma produktu attīstības programma”. Programmas ietvaros tiks veidoti tematiskie vai ģeogrāfiskie tūrisma sadarbības tīkli jeb klasteri, kas apvienos dažādu jomu tūrisma un saistīto nozaru uzņēmējus, kā partnerus piesaistot arī pašvaldības un zināšanu izplatīšanas organizācijas, lai radītu jaunus, kompleksus tūrisma pakalpojumus ar augstāku pievienoto vērtību. Pasākuma ietvaros līdz 2029. gadam paredzēts sniegt atbalstu ne mazāk kā 120 mazajiem, vidējiem un mikro uzņēmumiem. EM ierosinājusi papildu līdzekļus piesaistīt arī lielo tūrisma nozares uzņēmumu atbalstam. Līdz 2022. gada beigām EM plāno izstrādāt MK noteikumus par programmas īstenošanu un programmu uzsākt 2023. gada 1. ceturksnī.

Vienlaikus EM ir konstatējusi, ka nepieciešams radīt liela mēroga stratēģiski svarīgus tūrisma produktus. Latvijai ir vajadzīgi lieli tūristu piesaistes objekti, kas spētu konkurēt ar Igaunijas un Lietuvas ūdens atrakciju parkiem un SPA kompleksiem. Papildus valsts budžeta līdzfinansējumam, kura piešķiršanu no valsts budžeta līdzekļiem EM ir virzījusi kā prioritāru, nepieciešams piesaistīt arī ievērojamas privātās investīcijas. EM akcentē papildu finansējuma nepieciešamību arī mērķētām tūrisma mārketinga aktivitātēm, lai popularizētu Latvijas tūrisma piedāvājumu un Latviju kā drošu un pievilcīgu tūrisma galamērķi.

Novērtējot tūrisma atbalsta aktivitāšu efektivitāti un kopējo tūrisma attīstību, jāpilnveido, jāpaplašina un jāmodernizē tūrisma datu ieguve, apstrāde un analīze. Tāpēc tiek plānota vienota risinājuma (sistēmas) izstrāde tūrisma nozarei nozīmīgu datu ieguvei, atvērto datu pieejamības nodrošināšanai iesaistītajām pusēm, tūrisma īstenoto projektu, aktivitāšu un investīciju efektivitātes/produktivitātes novērtēšanai.

Tāpat pilnvērtīga datu ieguve ir būtiska, lai novērtētu Latvijas tūrisma nozares rādītājus un izaugsmi starptautiskā kontekstā – Latvijas tūrisma datus analizē izmanto gan OECD, gan EK Iekšējā tirgus, rūpniecības, uzņēmējdarbības un MVU ģenerāldirektorāts, gan Pasaules Tūrisma organizācija un citas liela mēroga starptautiskas organizācijas.

Tieši starptautiskā līmenī tiek akcentēta nepieciešamība pēc vienotas datu un informācijas platformas, kurā līdztekus tūrisma statistikas rādītājiem varētu izstrādāt vienotus uzraudzības rādītājus un nodrošināt iespēju dalīties ar informāciju jomās, kas uzskatāmas par tūrisma nozares globālo pārmaiņu pamatpīlāriem, tādās kā zaļā un digitālā pārkārtošanās, tūrisma nozares ilgtspēja un vieda tūrisma nozares pārvaldība. EK kopā ar tūrisma ekosistēmas dalībniekiem ir izstrādājusi „Tūrisma nozares pārkārtošanās plānu”, proti, plānu, kas detalizēti iezīmē darbības, mērķrādītājus un nosacījumus, ar kuriem šajā nozarē panākt zaļu un digitālu pārkārtošanos, kā arī ilgtspēju un iekļaušanu. Tūrisma nozares pārkārtošanās paredz veikt pasākumus 27 jomās, piemēram, ar ieguldījumiem aprītē plānots mazināt energopatēriņu, atkritumu un izmantotā ūdens apjomu un piesārņojumu, radīt jaunus inovatīvus tūrisma pakalpojumus un ilgtspējīgāk apsaimniekot tūrisma galamērķus.

Viens no lielākajiem starptautiska līmeņa izaicinājumiem ir īstermiņa īres mājokļu tirgus sakārtošana (skatīt 14. nodaļu). EM ir arī veikusi sākotnējās iestrādnes īstermiņa īres mājokļu tirgus sakārtošanai ēnu ekonomikas mazināšanas plāna ietvaros, lai potenciāli palielinātu nodokļu un nodevu ieņēmumus valsts budžetā.

Sadarbība notiek ne tikai ar starptautiskajām organizācijām, ļoti svarīga ir sadarbības veicināšana arī vietējā mērogā. EM tūrisma politikas veidošanu redz kā atvērtu procesu starp valsts sektoru, Latvijas uzņēmējiem, nozaru asociācijām un citām iesaistītajām pusēm. Viena no sadarbības platformām ir Latvijas Tūrisma konsultatīvā padome, kuras sanāsmēs līdzās EM ierosinātajiem darba kārtības jautājumiem notiek diskusijas par tūrisma nozares pārstāvju aktualizētajām problēmām un to iespējamajiem risinājumiem.

LIAA TŪRISMA ATBALSTA PASĀKUMI

LIAA 2022. gadā turpināja vietējā tūrisma veicināšanas akcijas un, samazinoties ceļošanas ierobežojumiem, atsāka aktīvu Latvijas tūrisma piedāvājuma popularizēšanu ārvalstīs. Jūnijā tika organizētas „Atvērtās dienas laukos”, kurās piedalījās 277 lauku tūrisma uzņēmumi un aptuveni 10 tūkst. apmeklētāju. Savukārt no maija līdz septembrim mārketinga akcijā „Apceļosim Latvijas pilis un muižas” piedalījās 60 piļu un muižu, un akcijas ietvaros tās apmeklēja aptuveni 10 tūkst. viesu. Lielu popularitāti sasniedza „Mājas kafejnīcu dienas”, kuras norisinājās 43 galamērķos visā Latvijas teritorijā. Kopumā no jūlija līdz oktobrim mājas kafejnīcas uzņēma vairāk nekā 60 tūkst. viesu.

Ārvalstu tūrisma mārketinga aktivitāšu koordinēšanai LIAA izmanto Latvijas „Tūrisma mārketinga stratēģiju 2021.-2027. gadam”. 2022. gadā pēc Krievijas iebrukuma Ukrainā Krievija tika svītrotā no prioritāro tirgu saraksta, bet Baltkrievija no sekundāro tirgu saraksta, un aktivitātes šajos tirgos netika īstenotas.

Mārketinga stratēģijas aktualizēšanā tiek iesaistītas tūrisma nozares organizācijas un uzņēmumi, darbs tiek organizēts Latvijas Tūrisma konsultatīvās padomes Mārketinga un produktu attīstības apakšgrupā. Covid-19 pēckrīzes periodā uzmanība tiek pievērsta vietējā tūrisma veicināšanas aktivitātēm, kā arī tūrisma sektorā strādājošo izglītošanai par krīzes seku pārvarēšanu, izmaiņām starptautiskajos tirgos, pieprasījuma tendencēm, produktu attīstību u.tml. Notiek sadarbība ar Baltijas jūras reģiona valstīm kopīgu tūrisma produktu un mārketinga jomās, regulāri komunicējot ar Baltijas valstu nacionālajām tūrisma organizācijām Baltijas apvienotās tūrisma komitejas ietvaros. Efektīvi izmantojot starptautisko organizāciju resursus, LIAA līdzdarbojas Eiropas Ceļojumu komisijā. Projekta „Latvijas starptautiskās konkurētspējas veicināšana tūrismā” ietvaros LIAA sniedz atbalstu grantu veidā tūrisma komersantu, pašvaldību, nodibinājumu un biedrību īstenotajām individuālajām mārketinga aktivitātēm ārvalstu tirgos. Atbalsts tiek nodrošināts arī starptautisku konferenču, lielo kultūras un sporta pasākumu un starptautisko izstāžu rīkotājiem Latvijā. 2022. gada trīs ceturkšņos:

- izveidots viens nacionālais tūrisma stends, sniegti 69 atbalsti grantu veidā;
- uzsāktas aktivitātes 3 mārketinga un reklāmas kampaņām prioritārajos un sekundārajos tirgos (Vācijā, Somijā, Zviedrijā, Lielbritānijā, Norvēģijā, Polijā);
- sagatavoti tūrisma informācijas materiāli, izstrādāta jauna Latvijas tūrisma portāla *latvia.travel* versija, kas pielāgota izmaiņām digitālajā vidē, aktualizēts portāla saturs un dizains;
- organizēti 29 Latvijas tūrisma publicitātes un specializētie tūrisma veicināšanas pasākumi ārvalstīs, 33 ārvalstu mediju vizītes un 8 tūrisma nozares pārstāvju vizītes;
- uzsākti 2 tirgus pētījumi;
- organizēti 9 darījumu tūrisma veicināšanas pasākumi, 9 tūristu piesaistes pasākumi Latvijas novados un 4 veselības tūrisma piesaistes pasākumi.

16. PATĒRĒTĀJU TIESĪBU AIZSARDZĪBA UN TIRGUS UZRAUDZĪBA

TIRGUS UZRAUDZĪBA

Latvijai kā ES dalībvalstij jānodrošina, lai tirgus uzraudzības sistēma atbilstu Eiropas vienotā tirgus prasībām un Latvijas tirgū būtu pieejamas tikai drošas, noteiktām prasībām atbilstošas preces un pakalpojumi. Tirgus uzraudzība ir daļa no kopējā normatīvo aktu ieviešanas procesa un ir galvenais instruments preču drošuma uzraudzībai. Turklāt tā ir priekšnosacījums normālai iekšējā tirgus un arī tirgus ekonomikas funkcionēšanai. Tirgus uzraudzība tiek veikta ar mērķi nodrošināt līdzvērtīgu aizsardzību visām personām visā ES teritorijā, izskaužot negodīgu konkurenci un veicinot uzticību tirgum.

2022. gada 8. novembrī MK apstiprināja „Nacionālā tirgus uzraudzības stratēģiju 2022.–2026. gadam”¹ (turpmāk – Stratēģija), kas ir daļa no kopējās ES tirgus uzraudzības sistēmas un kuru pēc vienotās ES formas EM izstrādāja sadarbībā ar 15 Latvijas tirgus uzraudzības iestādēm.

Stratēģija tika izstrādāta, izpildot „Regulas par tirgus uzraudzību un produktu atbilstību” prasības. Šīs regulas mērķis ir nodrošināt visaptverošu ES dalībvalstu tirgus uzraudzības sistēmu funkcionalitāti, lai gūtu pārlicību, ka iesaistīto iestāžu resursu, pilnvaru un pienākumu apjoms ir pietiekams efektīvai tirgus uzraudzībai.

Stratēģijā ir iekļauta informācija par Latvijas tirgus uzraudzības sistēmu, iesaistītajām institūcijām un praksi, uz tirgus uzraudzību attiecināmu ES tiesību aktu izpildi Latvijas teritorijā, arī pie ES robežām, un par sadarbību ar ES dalībvalstīm. Stratēģijā ietverti secinājumi par izaicinājumiem Latvijas uzraudzības sistēmā, veikts esošo nepilnību un vajadzīgo uzlabojumu izvērtējums un ierosināti rīcības varianti to ieviešanai, kā arī noteiktas prioritārās tirgus uzraudzības jomas.

Stratēģijā aptverti vairāki ES tiesību akti produktu jomā, visi produktu piegādes ķēdes posmi, ieskaitot importu un digitālās piegādes ķēdes. Ņemta vērā arī straujā e-komercijas attīstība un viedo produktu popularitāte, kas no tirgus uzraugiem pieprasa papildu prasmes digitālo rīku izmantošanā, piemēram, veicot pārbaudes, monitorējot tirgu un attīstot datus balstītu uzraudzību. Dokumentā uzsvērts, ka, ņemot vērā „ES zaļā kursa” mērķus un energoresursu cenu kāpumu, efektīvāk veicama energoefektivitātes un ekodizaina prasību ieviešana un prasību izskaidrošana gan komersantiem, gan patērētājiem, lai veicinātu ilgtspējīgus patērētāju paradumus.

Vienlaikus būtiskas ir produktu laboratoriskās pārbaudes, lai pārlicinātos par produktu drošumu un atbilstību. Latvijā šādām vajadzībām atbilstošu laboratoriju pieejamība ir ierobežota, tāpēc iestādēm bieži nākas izmantot ārvalstu laboratoriju pakalpojumus. Pareiza paraugu nogādāšana ārvalstu laboratorijās ir dārgs un laikietilpīgs process, tāpēc Stratēģijā norādīts, ka jāstimulē vietējo laboratoriju attīstība, piemēram, būvizstrādājumu un energoefektivitātes jomā.

Stratēģijas ieviešanas un tirgus uzraudzības rezultātu novērtēšanā tiks izmantoti vienotie ES produktu atbilstības tīkla izstrādātie rādītāji, piemēram, tirgus uzraudzībai paredzētie resursi, pārbauzu un laboratorisko izmeklējumu skaits, neatbilstību skaits u. c. Rezultātus plānots apkopot reizi gadā un apspriest Tirgus uzraudzības padomē. Stratēģijas ieviešanu novērtēs un pārskatīs ne retāk kā reizi divos gados.

PATĒRĒTĀJU TIESĪBAS

Patērētāji ir lielākais ekonomikas dzinējspēks. Mūsdienās patērētāja pamattiesību klāsts ir gana plašs: tiesības nodrošināt savas pamatvajadzības, tiesības uz drošām precēm un pakalpojumiem, tiesības būt informētiem, tiesības izvēlēties, tiesības uz strīdu risināšanu u. c. Lai nodrošinātu to ievērošanu un lai aizsargātu patērētāju ekonomiskās intereses, būtiska ir patērētāju tiesību aizsardzības politikas īstenošana dažādos virzienos. Turklāt patērētāju tiesību aizsardzības prasības jāņem vērā, izstrādājot un īstenojot arī citas politikas.

Mūsdienīga patērētāju politika ietver likumos nostiprinātu tiesību aizsardzību, palīdzību ātri un efektīvi atrisināt strīdus ar tirgotājiem, jebkuras vienotajā tirgū iegādātas preces drošuma garantijas, patērētāju tiesību saskaņošanu ar ekonomiskajām un sociālajām pārmaiņām, jo īpaši digitālo tehnoloģiju, enerģētikas un finanšu pakalpojumu jomās, kā arī iespēju patērētājam izvēlēties nepieciešamās un vēlamās preces un pakalpojumus, pamatojoties skaidrā, precīzā un konsekventā informācijā. Ņemot vērā tirgus straujo dinamiku globalizācijas, digitalizācijas un tehnoloģiju attīstības iespaidā, arī patērētāju tiesību aizsardzības politika tiek veidota pēc iespējas elastīgākā, lai operatīvi reaģētu uz pārmaiņām.

Tirgus situāciju pēdējā gada laikā ir ietekmējis gan Krievijas sāktais karš pret Ukrainu, gan enerģētikas krīze pasaulē, kas tiešā veidā ietekmē arī preču cenas un palielina dzīves dārdzību kopumā. Šajā sarežģītajā laikā joprojām nepieciešams aizsargāt patērētāju tiesības. Īpaši aktualizējies jautājums par izmaksu palielinājumu, un šajā ziņā pakalpojumu sniedzējiem

¹ <https://www.em.gov.lv/lv/tirgus-uzraudziba>

un tirgotājiem jārikojas atbilstoši godīgas komercprakses principiem. Patērētāju tiesību aizsardzības sistēma Latvijā tiek pastāvīgi attīstīta, lai nodrošinātu efektīvu tirgus uzraudzību un patērētāju tiesību aizsardzību. EM strādā, lai pilnveidotu esošo regulējumu un nodrošinātu augstu patērētāju tiesību aizsardzības līmeni. Tāpat notiek arī aktīva līdzdarbība starptautiskās patērētāju aizsardzības politikas veidošanā, citu valstu labās prakses izpēti un pārņemšana.

EM patērētāju tiesību aizsardzības jomā cieši sadarbojas ar Patērētāju tiesību aizsardzības centru (PTAC). PTAC ir galvenā un koordinējošā institūcija patērētāju tiesību aizsardzības normatīvo aktu uzraudzības jomā, un tās darbības mērķis ir efektīvas patērētāju tiesību un interešu aizsardzības nodrošināšana. Lai izpildītu uzticētās funkcijas, PTAC īsteno dažādas patērētāju tiesību ievērošanas uzraudzības aktivitātes, izskata patērētāju sūdzības, informē kā patērētājus, tā uzņēmējus un sniedz konsultācijas, veic uzraudzības pasākumus, lai novērstu negodīgu komercpraksi, kontrolē e-komerciju un reklāmas, licencē nebanku kredīta devējus un ārpustiesas parādu piedziņas pakalpojumu sniedzējus, veic preču un pakalpojumu drošuma un atbilstības uzraudzības pasākumus, kā arī valsts metroloģisko uzraudzību, bīstamo iekārtu uzraudzību un bīstamo iekārtu avāriju izmeklēšanu. Ņemot vērā pašreizējo ekonomisko situāciju pasaulē un saspringto ģeopolitisko situāciju kaimiņvalstīs, kā arī straujo inovāciju un digitalizācijas tempu, norisinās ne tikai uzraudzības darba pielāgošana jaunajiem tirgus apstākļiem, bet arī normatīvā regulējuma aktualizēšana un Eiropas regulējuma pārņemšana nacionālajos normatīvajos aktos.

EM 2022. gadā turpināja patērētāju tiesību aktualizāciju saistībā ar rotaļlietu drošuma jautājumiem un darbu pie regulas priekšlikuma preču drošuma jomā. Jaunais priekšlikums aizstās pašlaik spēkā esošo „Eiropas Parlamenta un Padomes direktīvu 2001/95/EK par produktu vispārēju drošību”. Priekšlikuma mērķis ir atjaunināt un modernizēt nepārtikas patēriņa preču drošuma vispārējo regulējumu, vienlaikus saglabājot patērētāju drošības tīkla funkciju, ko pašlaik veic vispārējās drošības direktīva. Šajā priekšlikumā iestrādāti risinājumi dažādiem tirgus uzraudzības izaicinājumiem, kurus rada jaunās tehnoloģijas un pārdošana tiešsaistē. Ieviešot vienādotas prasības nepārtikas patēriņa precēm, uzņēmumiem tiek nodrošināti vienlīdzīgi konkurences apstākļi. Regulas priekšlikumā noteikta vispārīgā prasība, lai patēriņa preces būtu drošas, noteikti konkrēti pienākumi uzņēmējiem un ietverti nosacījumi standartu izstrādei, kas nepieciešami vispārējās drošuma prasības īstenošanā. Regulas priekšlikums paredz saskaņot tirgus uzraudzības noteikumus harmonizētās un neharmonizētās jomas ražojumiem.

Tāpat 2022. gadā turpinājās darbs pie direktīvas priekšlikuma par patēriņa kredītiem. Tam jānodrošina nemainīgi augsts patērētāju tiesību aizsardzības līmenis, noteikumu piemērotība digitālajam laikmetam, kā arī skaidrāks un saskaņotāks tiesiskais regulējums uzņēmumiem, samazinot šķēršļus kredītu izsniegšanai citās dalībvalstīs. Vispārīgie mērķi ir mazināt patērētājiem nodarīto kaitējumu un riskus, kas saistīti ar aizdevumu ņemšanu mainīgā tirgū, sekmēt patēriņa kredītu pārrobežu izsniegšanu un palielināt iekšējā tirgus konkurētspēju. Jaunā direktīva aizstās 2008. gada direktīvu, vienlaikus saglabājot daudzus tās elementus. Starp galvenajām kompromisa tekstā ieviestajām izmaiņām ir prasība uzlabot reklāmā un pirmslīguma informācijas veidlapās patērētājam pirms līguma noslēgšanas sniegtās informācijas kvalitāti, tādējādi veicinot informēšanas efektivitāti. Priekšlikums skar arī profesionālās ētikas noteikumus un kredītdevēju pienākumus, lai panāktu, ka darbiniekiem ir atbilstošas prasmes un zināšanas. Aktuāla ir patērētāja maksātspējas izvērtējuma prasību stiprināšana, samazinot iespēju izsniegt aizdevumu personai, kura nespēs aizdevumu atmaksāt. Priekšlikumā iestrādāts arī dalībvalstu pienākums veicināt izglītošanu finanšu jomā un uzlabot pieejamību konsultāciju pakalpojumiem parādu jautājumos.

EM ir sagatavojusi grozījumus „Patērētāju tiesību aizsardzības likumā” un „Civilprocesa likumā”, kuri pašlaik ir starpinstiūciju saskaņošanas procesā. Šajos grozījumos tiks noteiktas prasības, kas attiecināmas uz kolektīvās tiesiskās aizsardzības regulējumu (kolektīvās prasības) atbilstoši ES pieņemtajai direktīvai. Kolektīvās prasības būs efektīvas un iedarbīgs procesuālais līdzeklis, lai novērstu patērētāju tiesību pārkāpumus un patērētāji varētu saņemt kaitējuma atlīdzinājumu, iesniedzot kolektīvo prasību tiesā.

Pašreiz ES norisinās diskusijas par dažādu jaunu normatīvo aktu izstrādi, kas dalībvalstīm būs jāpārņem savos normatīvajos aktos. Dalībvalstis diskutē par direktīvas priekšlikumu par patērētāju iespēcināšanu „zaļās” pārkārtošanās procesam, kas izstrādāts, lai nodrošinātu patērētājiem labāku aizsardzību pret negodīgu praksi un labāku informētību. Regulējuma mērķis ir stiprināt patērētāju tiesības un veicināt ilgtspējīgu patēriņu un „zaļo” aprites ekonomiku ES: ja patērētājiem būs iespēja pieņemt informatīvi pamatotus lēmumus par pirkumu, viņi varēs izvēlēties ilgtspējīgu patēriņu, izmantojot arī tādu informāciju, kas norāda, vai precī iespējams remontēt un cik ilgmūžīga tā ir, salīdzinot ar citām precēm. Ir iesāktas diskusijas arī par priekšlikumu direktīvai, kas nosaka atbildību par defektīviem produktiem, paredzot, ka noteikumi par atbildību atspoguļo digitālā laikmeta un aprites ekonomikas produktu būtību un radīto risku. Ar šo priekšlikumu ir plānots atvieglot cietušajām personām pierādīšanas pienākumu sarežģītās lietās un mazināt ierobežojumus prasību iesniegšanai, vienlaikus panākot taisnīgu līdzsvaru starp izgatavotāju, aizskarto personu un patērētāju vispārējām leģitīmām interesēm.

2022. gads ir bijis nozīmīgs patērētāju tiesību aizsardzības jomā un prasījis pastiprinātu PTAC (skatīt 16.1. ielikumu) un EM iesaisti.

16.1. ielikums**Patērētāju tiesību aizsardzības centra (PTAC) darbība 2022. gadā**

PTAC 2022. gada deviņos mēnešos ir sniedzis 21 620 konsultāciju, t. i., par 3576 konsultācijām mazāk nekā 2021. gadā tādā pašā laika periodā, un saņēmis 2502 rakstveida iesniegumus un sūdzības (turpmāk – iesniegumi), t. i., par 17 % mazāk nekā 2021. gadā. Gan konsultāciju pieprasījuma, gan iesniegumu skaita samazinājums izskaidrojams ar to, ka ir mazinājies to iesniegumu un konsultāciju plūsma, kas bija saistīta ar COVID-19 izraisītajām sekām, kad patērētājiem bija ierobežotas iespējas izmantot daudzus iepriekš iegādātus pakalpojumus, turklāt nebija saprotams, kā rīkoties, lai realizētu savas patērētāju tiesības šajā laikā. Tāpat iespējams, ka samazinājums saistīts ar cenu kāpumu ģeopolitiskās situācijas dēļ, jo līdzekļi vairāk tiek tērēti pārtikai un pirmās nepieciešamības precēm, mazāk – pārējām precēm un pakalpojumiem. Mainās arī patērētāju paradumi – viņi patstāvīgi iepazītas ar PTAC mājaslapā pieejamo informāciju, vairāk jautājumus uzdod iestādes Facebook un Twitter kontos, turklāt daudzas atbildes iespējams atrast internetā. Jāpiezīmē, ka atbilžu sniegšanā pamazām iesaistās virtuālais asistents Zintis.

Visvairāk konsultāciju PTAC sniedzis, izskaidrojot normatīvos aktus, kas ne vienmēr ir PTAC kompetencē, tāpēc konsultējamās personas pārvirzītas pie kompetentās institūcijas. Komersanti aktīvi interesējas par normatīvajos aktos noteiktajām prasībām precēm un pakalpojumiem. Joprojām aktuāli ir jautājumi par preču atbilstību līguma noteikumiem un par patērētāju tiesībām atteikties no distancē veiktiem pirkumiem, kā arī citiem ar distancē tirdzniecību saistītiem jautājumiem.

COVID-19 vīrusam atkāpjoties, patērētāji atkal dodas ceļojumos, tāpēc pieaudzis par avio pakalpojumiem saņemto iesniegumu skaits – 314, t. i., par 177 iesniegumiem vairāk nekā 2021. gadā attiecīgajā laika periodā. Joprojām tiek saņemti iesniegumi par nenotikušajiem pasākumiem, jo 2022. gada 1. aprīlī tika atcelti visi ierobežojumu pasākumu organizēšanai un komersantiem bija iespējams izpildīt savas līgumsaistības. Tomēr gan tāpēc, ka vairākiem komersantiem neizdevās saglabāt savus uzņēmumus pandēmijas laikā, gan tāpēc, ka karš Ukrainā liedzis vairākiem māksliniekiem ierasties Latvijā, vairāki komersanti nevarēja noorganizēt pārceltos pasākumus un patērētājiem nebija iespējams nedz apmeklēt pasākumu, nedz saņemt naudas atmaksu. Šādu iemeslu dēļ ir saņemti 204 iesniegumi, t. i., par 52 % vairāk nekā aizvadītajā gadā. Lai gan PTAC veic nopietnu darbību autostāvvietu uzraudzības jomā, saņemto iesniegumu skaits katru gadu saglabājas gandrīz nemainīgs. 2021. gadā saņemts 91 iesniegums, savukārt 2022. gadā tādā pašā laika posmā saņemti 103 iesniegumi. 2022. gadā ir samazinājis par tūrisma pakalpojumiem saņemto iesniegumu skaitu (52) salīdzinājumā 2021. gadu (167). 2021. gadā patērētāji aktīvi risināja jautājumus par COVID-19 krīzes laikā nenotikušo ceļojumu naudas atmaksu.

Viena no aktuālākajām patērētāju problēmām ir distancē veikto pirkumu nesaņemšana. 2022. gada deviņos mēnešos saņemti 396 iesniegumi, savukārt 2021. gadā tajā pašā laika posmā – 519 iesniegumu. Arī 2022. gadā konstatēti vairāki komersanti, kuri PTAC ieskatā ļaunprātīgi izmantojuši patērētāju uzticēšanos un tos apkrāpuši. Patērētāji visbiežāk sūdzējušies par elektropreču, apavu, mēbeļu un mobilo telefonu kvalitāti. 2022. gada 15. martā stājās spēkā grozījumi „Patērētāju tiesību aizsardzības likumā”, ar kuriem ieviesti jauni noteikumi par digitālo pakalpojuma, digitāla satura vai preču ar digitāliem elementiem iegādi un kvalitāti, kā arī grozīti un precizēti patērētāju tiesību aspekti par preču atbilstību līguma noteikumiem.

Atbalstu un informāciju patērētājiem neveiksmīgu ES pārrobežu pirkumu gadījumos turpina nodrošināt Eiropas Patērētāju informēšanas centrs (ECC Latvia). ECC Latvia ir Eiropas Patērētāju centru tīkla (ECC-NET) dalībnieks, kas darbojas PTAC ietvaros ar EK atbalstu. 2022. gada deviņos mēnešos patērētājiem un komersantiem sniegta 769 konsultācijas un izskatīta 501 sūdzība par pārrobežu problēmām ES. Liela daļa sūdzību un konsultāciju saņemta par iepirkšanos tiešsaistē – sūdzējušies gan citu ES valstu iedzīvotāji par problēmām ar Latvijas e-komersantiem, gan Latvijas iedzīvotāji par citās ES valstīs reģistrētām tiešsaistes tirdzniecības vietnēm. Tāpat daudz sūdzību ir saņemta par atceltiem vai pārceltiem pasākumiem. Pēc COVID-19 pandēmijas, atkal sākoties aktīvai ceļošanai, pieaudzis sūdzību un konsultāciju skaits par aviopārvadājumiem un kompleksajiem ceļojumiem.

2022. gada deviņos mēnešos sāktas 211 lietas par patērētāju kolektīvo interešu pārkāpumiem, t. sk. par īstenoto komercpraksi un patērētājiem piedāvātajiem līgumu noteikumiem. Taču jau 206 gadījumos veikta pārkāpumu labprātīga novēršana preventīvās uzraudzības darbības ietvaros bez lietas uzsākšanas. Lieta pārsvarā sāka un preventīvā uzraudzība veikta tūrisma pakalpojumu sniedzēju, tiešsaistes platformu un smēķēšanas produktu reklāmu jomā, kā arī par "zaļajiem paziņojumiem" modes un kosmētikas jomā. Tāpat lietas uzsāktas saistībā ar influenceru mārketingu, finanšu pakalpojumiem un parādu atgūšanu, kā arī par e-komerciju (interneta veikali, kas nepiegādā preces). Piemēram, tūrisma jomā lietas sāktas, veicot pastiprinātu uzraudzību, kā tūrisma pakalpojumu sniedzējs nodrošina klienta iemaksāto naudu, kā arī par naudas atmaksu patērētājiem no sankcionētā uzņēmuma SIA „TT Baltics”.

Ņemot vērā enerģētikas krīzi, PTAC kopā ar citām uzraudzības iestādēm 2022. gadā veic gan uzraudzības, gan patērētāju informēšanas pasākumus, lai patērētāji labāk apzinātos savas tiesības un iespējas, piemēram, veikt siltumenerģijas taupības pasākumus, izmantojot alokatorus. Vienlaikus PTAC joprojām risina jautājumus, kas radušies COVID-19 pandēmijas laikā saistībā ar atceltajiem un pārceltajiem koncertiem. Ņemot vērā influenceru mārketinga turpmāku pieaugumu un aktualitāti, PTAC 2022. gada deviņos mēnešos ir veicis gan influenceru uzraudzības, gan izglītošanas pasākumus. Stājoties spēkā jaunam cenu norādīšanas prasību regulējumam, organizēti vairāki komersantu informēšanas pasākumi un sniegta konsultācijas, lai palīdzētu prasību ieviešanā. Iepriekš minēto jautājumu risināšana tiks turpināta arī 2023. gadā.

Finanšu pakalpojumu jomā 2022. gadā turpinājās negatīva tendence krāpnieku aktivitātēs – daudziem patērētājiem nodarīts liels finansiāls kaitējums, zvanot un ar dažādām metodēm izkrāpjot bankas konta piekļuves informāciju, kā arī aicinot veikt ieguldījumus apšaubāmos darījumos ar kriptovalūtu vai aizņemties naudu. PTAC aktīvi iesaistījās patērētāju informēšanas kampaņās, veicinot finanšu pratību, regulāri publicējot brīdinošus paziņojumus, kā arī pārrunājot šīs problēmas ar finanšu pakalpojumu sniedzēju asociācijām. Tāpat PTAC turpināja pievērst pastiprinātu uzmanību tam, kā komersanti komercpraksē izvērtē patērētāju spējas atmaksāt kredītu, kādas ir kredīšanas reklāmas un cik atbilstīga ir parādu un citu maksājumu aprēķināšana.

Turpinās patērētāju kredīšanas pakalpojumu un parāda atgūšanas pakalpojumu sniedzēju licencēšana un uzraudzība, nekustamā īpašuma kredītu starpnieku reģistrācija un regulāra vispārējo prasību ieviešanas uzraudzība. Ņemot vērā maksātspējas riskus, pastiprināti notiek uzraudzība un licenču izsniegšana/grozīšana tūrisma pakalpojumu sniedzējiem.

16.1. ielikuma turpinājums

2022. gadam raksturīgi, ka turpināja samazināties patērētāju kredītētāju pakalpojumu sniedzēju skaits, tomēr kreditēšanas apjoms, pretstatā iepriekšējam periodam, būtiski pieauga. Tā kā energoresursu cenu pieaugums būtiski palielināja inflāciju, PTAC ar finanšu nozares asociācijām pārrunāja pretimnākšanu grūtībās nonākušiem patērētājiem un aicināja palielināt maksātspējas izvērtēšanas standartus. PTAC turpina veikt noziedzīgi iegūto līdzekļu legalizācijas novēršanas un proliferācijas un terorisma finansēšanas apkarošanas, kā arī Latvijas Republikas un starptautisko sankciju regulējuma uzraudzību, kas saistīta ar patērētāju kredītēšanu un ārpustiesas parāda pakalpojumu sniedzējiem.

2022. gadā **tirgus uzraudzībā** PTAC noteica šādus prioritāros virzienus: preču un pakalpojumu drošuma un atbilstības uzlabošana tādās jomās kā būvizstrādājumi, elektropreces, individuālie aizsardzības līdzekļi, mašīniekārtas, sprādzienbīstamas iekārtas, rotaļlietas, atpūtas kuģi, transportlīdzekļi un to sastāvdaļas, radio un telekomunikāciju gala iekārtas, bezpilota lidaparāti, kā arī ekodizaina un energomarķējuma pārbaudes. Notiek arī bīstamo iekārtu pārbaudes liftu, kravas un cilvēku pacelāju uzraudzības jomā. Valsts metroloģiskajā uzraudzībā svarīgākais darbs saistīts ar ūdens patēriņa skaitītājiem, mērīšanas līdzekļiem elektroenerģijas un siltumenerģijas ražošanas vietās, kā arī fasēto preču kontroli piena pārstrādes uzņēmumos.

2022. gada deviņos mēnešos, veicot tirgus uzraudzību, PTAC ir pārbaudījis 945 preces. Visvairāk pārbaudu – 345 – saistītas ar elektropreču marķējuma norādīšanu (neatbilstības konstatētas 79 % gadījumū). Pārbaudītas 110 transportējamās spiedieniekārtas (gāzes baloni), neatbilstības konstatējot 43 % gadījumū, 87 rotaļlietas (neatbilstības konstatētas 71 % gadījumū) un 72 radioiekārtas (neatbilstības – 44 %). Veiktas 42 būvizstrādājumu pārbaudes, t. sk. 87 būvizstrādājumu modeļu pārbaudes un 33 no tām – būvizstrādājumu paraugu ekspertīze testēšanas laboratorijās. 34 būvizstrādājumu modeļi bija neatbilstoši (39 % gadījumū), t. sk. 15 būvizstrādājumu modeļi, kam veikta ekspertīze.

PTAC ir pārbaudījis 34 bezpilota gaisa kuģus, un astoņiem modeļiem konstatētas neatbilstības. Ekspertīzei izņemti pieci bezpilota gaisa kuģu paraugi, un viens ekspertīzes laikā atzīts par neatbilstošu. Kuģu aprīkojumam veiktas 20 pārbaudes, tajās vienam modelim konstatētas neatbilstības. Ekspertīzei testēšanas laboratorijā nodoti pieci paraugi, taču rezultāti pašlaik vēl nav zināmi.

Veiktas arī 39 pārbaudes fasēto preču kontrolē, pārbaudot 115 fasēto preču partijas (lielākoties piena pārstrādes nozarē), un 35 partijām jeb 30 % konstatētas neatbilstības. Veiktas 75 bīstamo iekārtu pārbaudes, kopumā pārbaudot 227 bīstamās iekārtas un konstatējot 92 neatbilstības (40 %). Lielākā daļa neatbilstību konstatētas liftiem – 34 iekārtām, no kurām 27 nebija veikta tehniskā pārbaude. Veiktas 66 pārbaudes – sešas mērīšanas līdzekļu tirgus uzraudzībā un 60 mērīšanas līdzekļu lietošanas uzraudzībā. Lielākā uzmanība pievērsta ūdens patēriņa skaitītāju uzraudzībai un elektroenerģijas un siltumenerģijas ražošanas uzņēmumu pārbaudēm sadarbībā ar Būvniecības valsts kontroles biroju. Veicot, tirgus uzraudzību, pārbaudīti 12 mērīšanas līdzekļi, un septiņi no tiem jeb 58 % bija neatbilstoši. Lietošanas uzraudzībā pārbaudīti 302 mērīšanas līdzekļi, no kuriem 79 jeb 26 % bija neatbilstoši.

2022. gada deviņos mēnešos ir izņemti 153 preču paraugi. 94 preču paraugi izņemti dažādās patēriņa un tehnisko preču jomās (t. sk. pieci bezpilota gaisa kuģu paraugi, pieci kuģu aprīkojuma paraugi un pieci paraugi elektroprecēm, lai pārbaudītu atbilstību ekodizaina prasībām), 33 paraugi izņemti būvizstrādājumu jomā un 26 paraugi – mērīšanas līdzekļu jomā.

EM cieši sadarbojas ar PTAC, lai uzturētu drošu un stabilu tūrisma pakalpojumu tirgu. Izsniedzot licenci, PTAC ikreiz reģistrē tūrisma operatoru un tūrisma aģentu „Tūrisma pakalpojumu sniedzēju datubāzē”. Speciālo atļauju (licenci) saņem visi tūrisma aģenti un tūrisma operatori, kas pārdod kompleksus tūrisma pakalpojumus ceļotājam. Tādējādi iespējams palielināt patērētāju drošību.

Tūrisma pakalpojuma sniedzējam ir pienākums reizi ceturksnī iesniegt PTAC šādu informāciju:

- ar ceļotājiem noslēgto komplekso tūrisma pakalpojumu līgumu un līgumu par saistītu tūrisma pakalpojumu sniegšanu skaits;
- no ceļotājiem saņemto avansa maksājumu skaits un summa;
- ceturkšņa apgrozījums komplekso tūrisma pakalpojumu jomā vai saistītu tūrisma pakalpojumu jomā.

Izmantojot saņemto informāciju, PTAC var nodrošināt atbilstošu nozares uzraudzību un, ja nepieciešams, laikus veikt piesardzības pasākumus, lai patērētājiem nerastos sarežģījumi.

2022. gadā EM sadarbībā ar PTAC ir veikusi grozījumu MK 2018. gada 26. jūnija noteikumos Nr. 380 „Noteikumi par kompleksa un saistīta tūrisma pakalpojuma sagatavošanas un sniegšanas kārtību un kompleksu un saistītu tūrisma pakalpojumu sniedzēju un ceļotāju tiesībām un pienākumiem”. Grozījumu mērķis – pilnveidot nosacījumus par kompleksu un saistītu tūrisma pakalpojumu sniedzēju, tūrisma aģentu un ceļotāju tiesībām un pienākumiem, izvirzīt skaidrus un proporcionālus noteikumus tūrisma operatora un saistītu tūrisma pakalpojumu sniedzēju nodrošinājuma apmēriem, turklāt sniegt iespējas PTAC gan pieprasīt uzraudzībai vajadzīgo informāciju, gan reaģēt, ja konstatētas neatbilstības normatīvo aktu prasībām.

17. KONKURENCES POLITIKA

Godīgas konkurences vides nodrošināšana ir uzskatāma par neatsveramu elementu valsts konkurētspējas veicināšanā. Konkurences politikā aktuāli ir turpināt uzraudzīt, lai uzņēmumi nepārkāptu likumu un darbotos godīgi, kā arī sekmēt vienlīdzīgu un nediskriminējošu konkurenci starp publiskajām personām (piemēram, valsts vai pašvaldību kapitālsabiedrībām) un privāto sektoru.

Brīva un godīga konkurence stimulē uzņēmēju attīstību, ļauj patērētājiem iegūt augstākas kvalitātes un daudzveidīgākas preces par konkurētspējīgām cenām. Konkurence ir pamats vispārējam ekonomikas konkurētspējas pieaugumam, uzņēmumu darbības efektivitātes un inovāciju, kā arī sabiedrības labklājības veicināšanai.

Savukārt konkurences politikas mērķis ir aizstāvēt brīvu un godīgu konkurenci, veicināt tās attīstību visās tautsaimniecības jomās starp tirgus dalībniekiem, jaunu un inovatīvu preču radīšanu, kā arī novērst dažādus pret konkurenci vērstus pasākumus, t. sk. nepamatotu publisku personu iejaukšanos uzņēmējdarbībā.

Par konkurences politikas īstenošanu valstī ir atbildīga Konkurences padome (KP). KP izmeklē un novērš konkurences tiesību pārkāpumus, kontrolē tirgu koncentrāciju, uzrauga, lai valsts un pašvaldību normatīvie akti vai rīcība neradītu nepamatotus šķēršļus brīvai un godīgai uzņēmumu konkurencei, kā arī izglīto sabiedrību, veicinot izpratni par konkurences tiesībām un vairojot neiecietību pret konkurences kroplošanu. Lai stiprinātu konkurences tiesību piemērošanu, KP īsteno sadarbību ne tikai ar citām nacionālā līmeņa tiesībsargājošām iestādēm, bet arī starptautiska līmeņa organizācijām un ārvalstu konkurences uzraugiem.

Lai tirgu uzraudzība būtu efektīva, KP ir tiesības izvirzīt prioritātes savā darbībā, lai vispirms novērstu smagākos konkurences tiesību pārkāpumus. Kad iespējams pārkāpums ar mazāku ietekmi, KP lieto alternatīvas metodes, t. sk. valsts pārvaldes principu „Konsultē vispirms”, kas ļauj preventīvi uzlabot konkurences vidi dažādos tautsaimniecības sektoros.

2022. gadā KP darbība koncentrēta trijos stratēģiskajos pamatvirzienos (skatīt 17.1. ielikumu):

- būtisku konkurences pārkāpumu un tirgus kropļojumu atklāšana un novēršana, kā arī tirgus koncentrācijas nelabvēlīgas ietekmes nepieļaušana;
- KP kapacitātes stiprināšana un izaugsme;
- nozares dalībnieku un publisku personu izpratnes par brīvu un godīgu konkurenci veicināšana, konkurences politikas un kultūras veidošana nacionālā un starptautiskā līmenī.

Pēc KP prakses un 2022. gada sabiedriskās domas aptaujas rezultātiem, Latvijā konkurences jomā ir divas būtiskas problēmas: aizliegtas vienošanās un valsts un pašvaldību jeb publisku personu radīti konkurences kropļojumi, kas nereti izpaužas kā nevienlīdzīgu konkurences apstākļu radīšana, uzņēmēju diskriminācija vai izstumšana no tirgus.

KP būtiskus resursus velta gan kartelu apkarošanai, t. sk. 2022. gadā atklājot pirmo aizliegto vienošanos privātā pasūtītāja lietā un organizējot brīdinājuma procedūras, gan publisku personu uzraudzībai, kas ir īpaši aktuāla KP dienaskārtībā kopš 2020. gada, kad spēkā stājās grozījumi “Konkurences likumā”, kas sniedza KP plašākas pilnvaras vērsties pret publisku personu radītiem konkurences kropļojumiem. Konkurences neitralitātes pārkāpumu novēršanā būtiski ir nodrošināt tūlītējas izmaiņas publiskas personas rīcībā, kas sniedz arī tūlītējus ieguvumus sabiedrībai, tāpēc KP kā visefektīvāko rīku iespējamo pārkāpumu novēršanā izmanto pārrunu procedūras.

KP ir iesākusi un turpina veidot apkopojumus sektoru vai nozaru griezumā, akcentējot būtiskākos secinājumus un problēmjasautājumus, kas izriet no iestādes atzinumiem par valsts un pašvaldību veiktajiem līdzdalības pārvērtējumiem kapitālsabiedrībās, par publisku personu iesaisti dažādos tirgos, piemēram, veselības, sabiedriskā transporta, namu apsaimniekošanas u. c. jomās.

Lai laikus identificētu barjeras brīvai un godīgai konkurencei, KP 2022. gadā fokusējās uz nozarēm ar būtisku ietekmi tautsaimniecībā un uz tirgiem, kuros notiek strauja attīstība vai tiek ieviestas inovācijas. Iestāde pievērta īpašu uzmanību digitālajiem tirgiem un enerģētikas nozarei, piemēram, degvielas mazumtirdzniecības tirgum un šķeldas tirgum, kas 2022. gadā piedzīvoja strauju cenu kāpumu, ko izjuta visa sabiedrība.

Nepietiekami efektīvi funkcionējošos tirgos KP uzrauga un vērstas pret dominējošo uzņēmumu tirgus varas ļaunprātīgas izmantošanas pārkāpumiem un novērš konkurencei kaitīgu tirgu koncentrācijas.

Lai uzņēmēji izprastu ieguvumus no godīgas un brīvas konkurences un arī rīkotos godprātīgi, KP nepieciešams īstenot plašas komunikācijas aktivitātes kā nacionālajā līmenī, tā starptautiskajā vidē. KP tirgus dalībnieku izglītošanu par godīgu konkurenci ir definējusi kā vienu no KP galvenajām prioritātēm.

KP turpina attīstīt rīkus, kas mudina uzņēmējus un publiskas personas pašiem kontrolēt savu rīcību un līdzdarboties konkurences pārkāpumu novēršanā, piemēram, izstrādājot ērti lietojamus pašnovērtējuma rīkus. Viena no nākotnes iecerēm ir sākt digitāla apvienošanās ziņojuma iesniegšanas rīka izstrādi uzņēmējiem.

Tāpat KP līdzdarbojas nepamatotu konkurences ierobežojumu identificēšanā un izskaušanā likumos un citos normatīvajos aktos, kā arī konkurences tiesību normatīvā regulējuma pilnveides procesā.

17.1. ielikums

Konkurences padomes (KP) darbība 2022. gadā

Lai nodrošinātu būtisku **konkurences pārkāpumu un tirgus kropļojumu atklāšanu**, 2022. gada deviņos mēnešos ir atklātas divas aizliegtas vienošanās, sodot kopumā piecus uzņēmumus, turklāt ar diviem uzņēmumiem noslēgts izlīgums, un uzņēmumi KP lēmumu nepārsūdzēs tiesā. Tāpat pabeigta viena dominējošā stāvokļa jaunprātīgas izmantošanas pārkāpuma lieta, KP noslēdzot izlīgumu ar „Rīgas siltums” ar mērķi pārtraukt ekspluatējošo praksi neatgūstamo siltuma parādu piedziņā. Saskaņā ar izlīgumu „Rīgas siltums” valsts budžetā iemaksājis naudas sodu 201 329,64 eiro apmērā. Tāpat pieņemts lēmums par procesuālo pārkāpumu AS „Liepājas Autobusu parks” darbībās. Par nesadarbošanos ar KP tās īstenoto procesuālo darbību laikā uzņēmumam piemērots naudas sods 43 704,68 eiro apmērā.

Īstenojot principu „**Konsultē vispirms**”, nelielu tirgus dalībnieku un mazāk nozīmīgu iespējamo pārkāpumu gadījumos īstenotas arī piecas preventīvas, kopumā brīdinot deviņas juridiskas personas par iespējamiem „Konkurences likuma” pārkāpumiem. Pamatojoties uz aizdomām par uzņēmumu aizliegtu vienošanos, deviņos mēnešos īstenotas četras procesuālās darbības pavisam deviņos uzņēmumos, lai iegūtu pierādījumus iespējamiem „Konkurences likuma” pārkāpumiem. Vienlaikus 2022. gada deviņos mēnešos, meklējot pierādījumus, izanalizētas procesuālo darbību laikā iegūtās 69 dažādu datu nesēju kopijas.

KP ir spējusi nodrošināt **apvienošanās izvērtēšanu** 12 lietās. 2022. gada deviņos mēnešos padziļināta izpēte notikusi četrās apvienošanās lietās: AS „Dobeles dzirnavnieks” un AS „Rīgas Dzirnavnieks” mātes sabiedrības AB „Baltic Mill” apvienošanās lietā, SIA „Tet” un SIA „Telia Latvija” apvienošanās lietā, AS „TAK investīcijas” un SIA „Zaļā josta” apvienošanās lietā, AS „Repharm” mātes kompānijas AS „AB CITY” apvienošanās ar AS „Olainfarm” lietā. Lai novērstu būtiskas negatīvas sekas konkurencei, AS „AB CITY” un AS „Olainfarm” apvienošanās atļauta ar saistošajiem noteikumiem. Pārējās lietās – apvienošanās atļauta bez iebildumiem.

2022. gada deviņos mēnešos nozīmīgi resursi veltīti KP **pārstāvniecībai tiesās**, t. sk. uzsākta t. s. „Būvnieku kartēļa” lietas tiesvedība. Tiesā dažādās instancēs atrodas 23 KP lēmumi. „Moller” grupas uzņēmumi izbeidza tiesvedību „Volkswagen” dīleru kartēļa lietā un valsts budžetā samaksāja KP piemērotos naudas sodus vairāk nekā 7 miljonu eiro apmērā. Tāpat tiesa atstāja spēkā KP lēmumu par konstatēto karteli meliorācijas nozarē, kā arī KP lēmumu aizliegt „RIMI” izmantot mazumtirdzniecības telpas iepirkšanās centrā „DOMINA Shopping”, kas atradās tiesvedībā no 2017. gada.

KP īstenojusi vairākus pasākumus **konkurences neitralitātes principa** iedzīvināšanai publisku personu vidū. 2022. gada trijos ceturkšņos KP saņēma vairāk nekā 60 sūdzību par publisku personu – valsts, pašvaldību un to kapitālsabiedrību – rīcību. Piecos gadījumos KP ir īstenojusi padziļinātu izpēti, lai nodrošinātu konkurences neitralitāti. Iespējamās konkurences neitralitātes neatbilstības risinātas Ventspilī, Liepājā, Jūrmalā, Rīgā un citur. Skartie tirgi ietver nekustamā īpašuma nomas tirgu, izdevniecību tirgu, dzīvojamu māju apsaimniekošanu, kā arī skar tirdzniecības jomas regulējumu pašvaldībās.

Lai veicinātu tirgus dalībnieku izpratni par **godīgu konkurenci**, 2022. gadā KP piedalījās 27 izglītojošos pasākumos (semināros, vebināros, konferencēs), kur uzņēmējus un pasūtītājus, kā arī sabiedrību kopumā iepazīstināja ar konkurences tiesību ABC. Vienlaikus 2022. gadā sākts aktīvs darbs pie semināra satura izstrādes uzņēmumiem, lai tie labāk apgūtu vertikālās vienošanās. 2022. gadā aizvadīti divi semināri, un līdzīgi izglītojoši pasākumi plānoti arī 2023. gadā.

Lai veicinātu godīgu konkurenci, **izstrādāts pašnovērtējuma rīks** pasūtītājiem aizliegtu vienošanos identificēšanai, kā arī vadlīnijas – ko drīkst un ko nedrīkst darīt uzņēmumi, īstenojot savstarpējo sadarbību, saskaroties ar kara seku radītajiem izaicinājumiem, t. sk. izejvielu trūkumu. Tāpat KP sagatavojusi vadlīnijas uzņēmējiem par piemērotā naudas soda sadales kārtību un uzņēmējiem paredzētu finanšu pašnovērtējuma rīku, kā arī pašnovērtējuma rīku tirgotājiem/piegādātājiem par negodīgu tirdzniecības praksi.

2022. gadā KP astoto gadu pēc kārtas **saglabājusi augsto trīs zvaigžņu novērtējumu starptautiskajā *Global Competition Review (GCR) reitingā***, ierindojoties starp pasaules 32 vadošajām konkurences iestādēm. Tajā pašā pozīcijā blakus Latvijai ierindojās Beļģijas, Lietuvas, Šveices, Izraēlas un citu valstu konkurences iestādes. Pašlaik pasaulē konkurences uzraudzības iestādes kopumā ir vairāk nekā 140 valstīs, bet no tām tikai 32 iekļuvušas GCR reitingā.

Lai maksimāli efektīvi un kvalitatīvi nodrošinātu iespējamo pārkāpumu atklāšanu un konkurences veicināšanu visos tautsaimniecības sektoros, KP ir nepieciešams nepārtraukti attīstīties un stiprināt iestādes kapacitāti atbilstoši mūsdienu aktualitātēm.

2022. gadā tika pabeigts darbs pie Eiropas Parlamenta un Padomes Direktīvas 2019/1/ES¹ ieviešanas nacionālajā likumdošanā, tādējādi panākot, ka tiek veicināta godīga konkurence iekšējā tirgū visas sabiedrības (t. sk. patērētāju) interesēs. Proti, Saeimā tika pieņemti grozījumi „Konkurences likumā”, kas stiprināja KP ar nepieciešamajām neatkarības garantijām, resursiem un izpildes pilnvarām efektīvai konkurences tiesību pārkāpumu izmeklēšanai un preventīvai, jo īpaši „Līguma par Eiropas Savienības darbību” 101. un 102. panta piemērošanai. Tāpat minētais likums paredz, ka KP turpmāk atradīsies MK pārraudzībā, kas tiks īstenota ar ekonomikas ministra starpniecību, un ka Padomes – KP lēmējinstītūcijas –

¹ Eiropas Parlamenta un Padomes 2018. gada 11. decembra Direktīva Nr.2019/1 par apstākļu nodrošināšanu nolūkā dot dalībvalstīs konkurences iestādēm iespēju efektīvāk izpildīt konkurences noteikumus un par iekšējā tirgus pienācīgas darbības nodrošināšanu

kapacitāte jāpalielina no trim uz pieciem padomes locekļiem. KP operacionālā neatkarība tiek stiprināta, nosakot iestādei pilnīgu neatkarību iestādes iekšējo organizatorisko jautājumu risināšanā.

Pēc „Konkurences likuma” grozījumiem MK tika atbalstīti arī grozījumi MK 2016. gada 29. marta noteikumos Nr. 179 „Kārtība, kādā nosakāms naudas sods par Konkurences likuma 11. panta pirmajā daļā, 13. un 14.¹. pantā un Negodīgas mazumtirdzniecības prakses aizlieguma likuma 5., 6., 7. un 8. pantā paredzētajiem pārkāpumiem”, lai noteiktu kārtību, kādā KP piemēro naudas sodu par „Negodīgas tirdzniecības prakses aizlieguma likuma” pārkāpumiem un pilnveidotu metodoloģiju, kas vajadzīga naudas soda aprēķināšanā un piespiedu naudas aprēķināšanā par konkurences tiesību pārkāpumiem.

Ievērojams laiks 2022. gadā veltīts iespējamo risinājumu apzināšanai un izvērtēšanai, lai ieviestu centralizētu zaudējumu atlīdzināšanas kārtību (mehānismu), kādā publisko pasūtītāju vārdā no tirgus dalībniekiem varētu tikt atgūti konkurences tiesību pārkāpumu rezultātā radītie zaudējumi, ar mērķi nodrošināt likumā noteikto valsts un pašvaldības tiesību un interešu aizsardzību. Atbilstoši izdarītajiem secinājumiem turpināsies aktīvs darbs pie informatīvā ziņojuma izstrādes un virzīšanas izskatīšanai MK, lai lemtu par turpmāk īstenojamiem pasākumiem, kas veicinātu aktīvāku publisko pasūtītāju iesaisti zaudējumu atgūšanā, kas radušies tirgus dalībnieku īstenoto konkurences tiesību pārkāpumu dēļ.

KP turpina sistemātiski apliecināt savu efektivitāti un sabiedrības ieguvumu no godīgas konkurences politikas īstenošanas. Iestādes prioritārais mērķis nav sodīt uzņēmumus, bet gan veicināt tirgus dalībnieku izpratni par godīgu konkurenci un preventīvi novērst iespējamus pārkāpumus. Tieši patērētāju ieguvums no konkurējošiem tirgiem ir viens no KP efektivitātes rādītājiem, uz kuru KP koncentrējas, veicot gan izmeklēšanas, gan uzraudzības, gan izglītošanas pasākumus. 2022. gadā KP aprēķinātais sabiedrības ieguvums no konkurences uzraudzības ir 52 milj. eiro. Ņemot vērā KP budžetu, katrs iestādei piešķirtais eiro radījis sabiedrības ieguvumu aptuveni 24 eiro apmērā. Vienlaikus KP piemērotie un valsts budžetā iemaksātie naudas sodi teju četras reizes pārsniedz iestādes budžetu. 2022. gadā uzņēmumi par konkurences tiesību pārkāpumiem valsts budžetā jau iemaksājuši vairāk nekā 8 milj. eiro.

Tādējādi KP gan pēc radītā sabiedrības ieguvuma, gan uzņēmumu samaksātajiem naudas sodiem valsts budžetā ir apliecinājusi savu lietderību un pienesumu Latvijas ekonomikā. 2022. gadā piešķirtās neatkarības garantijas ļaus iestādei nepastarpināti turpināt neatlaidīgos centienus stiprināt iestādes kapacitāti, t. sk. finansiālo, lai tādējādi sniegtu vēl lielāku ieguvumu sabiedrībai.

Viena no būtiskajām 2022. gada prioritātēm KP bija likumdošanas izmaiņas kvalitatīvi ieviest arī iestādes iekšējos procesos un izskaidrot tās tirgus dalībniekiem, lai likuma izmaiņas sniegtu ieguvumu uzņēmējdarbības videi kopumā.

Tāpat 2022. gadā KP stiprināja savu informācijas tehnoloģiju kapacitāti, izveidojot IT laboratoriju un plānojot mācības darbiniekiem, lai tie prastu lietot modernāko IT tehnisko aprīkojumu efektīvākai elektronisko pierādījumu iegūšanai un apstrādei, īpašu uzmanību veltot automatizēta karteļu skrīninga rīka izstrādei. Papildu resursi veltīti iestādes ekonomiskās analīzes kapacitātes stiprināšanai, kas nodrošinās dziļāku un ekonomiski precīzāku izpēti apvienošanās lietās, tirgu uzraudzībā, dominējošā stāvokļa jaunprātīgas izmantošanas lietās u. c., pievēršot vairāk uzmanības ietekmes uz konkurenci ekonomiskajam novērtējumam.

2023. gadā plānots izveidot arī KP konsultatīvo padomi, lai organizētu ciešāku un efektīvāku sadarbību ar partneriem konkurences politikas izstrādes un piemērošanas jautājumos, piemēram, sniedzot konkurences uzraudzības iestādei ieteikumus par darbības stratēģiju, konkurences uzraudzības virzieniem un darba pilnveides iespējām, kā arī atzinumus par tās sagatavotajām vadlīnijām, lietu prioritizācijas stratēģiju, KP darbības prioritātēm un darbības pārskatu.

Vienlaikus tiks sagatavoti priekšlikumi arī nepieciešamajiem pilnveidojumiem normatīvajos aktos, lai pēc jaunu Eiropas Parlamenta un Padomes priekšlikumu pieņemšanas ES likumdošanā – „Digitālo tirgu tiesību akta” un „Regulas par ārvalstu subsīdijām, kas izkropļo iekšējo tirgu” – Latvijas tiesību sistēmā tiktu noregulēts, kas īstenos dalībvalstij uzliktos pienākumus un tiesības uzraudzības jomā.